
Taner Timur
Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı
2015 Yılı Güncesi
Yordam Kitap
TANER TİMUR • TÜRKİYE, ORTADOĞU VE MEZHEP SAVAŞI

Taner Timur

1958 yılında AÜ SBF'den mezun oldu. Aynı fakültede asistan olmasının ardından, 1968 yılında doçentliğe, 1979 yılında profesörlüğe yükseldi. 12 Eylül askerî darbesinden sonra görevinden istifa ederek çalışmalarını Paris'te sürdürdü. Eylül 1992'de eski görevine döndü. 2002 yılına kadar bu görevini sürdürdü.

Eserleri: *Türk Devrimi ve Sonrası* (1971); *Osmanlı Toplumsal Düzeni* (1979); *Osmanlı Kimliği* (1986); *Osmanlı Çalışmaları-İlkel Feodalizmden Yarı-Sömürge Ekonomisine* (1989); *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş* (1991); *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik* (1991); *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi* (1996); *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler* (2000); *Sürüden Ayrılanlar* (2000); *Türkler ve Ermeniler* (2000); *Türkiye Nasıl Küreselleşti* (2004); *Felsefi İzlenimler* (2005); *Yakın Osmanlı Tarihinde Aykırı Çehreler* (2006); *Marksizm, İnsan ve Toplum* (2007); *Habermas'ı Okumak* (2008); *Felsefe, Toplum Bilimleri ve Tarihçi* (2011); *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumu* (2012); *AKP'nin önlenebilir Karşı-Devrimi* (2014).

Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı

2015 Yılı Güncesi

Taner Timur

Yordam Kitap: 263 • **Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı** • Taner Timur
ISBN-978-605-172-108-8 • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Ocak 2016
© Taner Timur, 2016; © Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap. com • **E:** info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Berdan Matbaası** (Sertifika No: 12491)
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No: 215/216
Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 613 12 11

Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı

2015 Yılı Güncesi

İçindekiler

Önsöz 9

Tarih ve Balyoz Öyküleri 15

Amerika'yı Bir Müslüman mı Keşfetti? 23

Osmanlıca, "Kültürel Şizofreni"
ya da Gerçeklerden Kaçmak 29

Maurice Duverger'nin Ardından 33

Erdoğan'ın Descartes'la Kavgası 34

Bâb-ı Âli ve Saray: Eski Bir Osmanlı Kavgası 37

Yunanistan Seçimleri ve Syriza Dersleri 43

Bu da Başka Bir Yunan Öyküsü:
Hatice Molla'nın Şeriatla Savaşı 52

"İç Güvenlik" Adına Yumruklar Sıkılırken 56

Üç Tarz-ı Siyaset Üç Tarz-ı Yönetim 60

Geçmişle hesaplaşmak, Vahabilerle Kucaklaşmak? 66

IŞİD'le Savaşın Son Sahneleri mi? 73

Netanyahu İktidara, "Mahkûm Millet" Araplar La Haye'e? 79

Yemen'de Yeni Türkiye Peşinde 87

1915 "Tehcir"ini Ona Direnenlerle Birlikte Anmak 92

Kenan Evren Gömülürken 100

Ortadoğu'da Mezhep Savaşı, Gizli Diplomasi ve Seçimler 101

Dinci Fanatizm ve Büyücü Çırakları 117

Siyasal Hayatımızda "Kırmızı Çizgiler" ya da
Türkiye'de Siyaset Yapmak 120

7 Haziran Seçim Aritmetiği:
Umut Tablosu? Kriz Tablosu? 129

Demirel'in Ardından 142

Demirel, Şapka ve Siyaset 145

Yunanistan Krizi, Demokrasi ve Sermaye Despotizmi 149

İslamcılık ve "Hayat Tarzı" 159

Kapitalizm, İslamoloji ve Başka Türlü Bir "İslam Devleti" .. 168

Demokrasi Bahçesi: Şerefli Oylar, "Şerefsiz" Oylar 176

"Erdoğancı" Paradigma: "Mitomani"den "Paranoya"ya 179

Olağanüstü Koşullarda, Bir "Olağan"
Kongrenin Ardından 191

Dindarlaşma mı? Sekülerleşme mi? 196

Bir Zamanlar Syriza 203

Askerî Darbe, Sivil Darbe ve Türkiye 214

Barış Mitingi'nde Ölenler ve Oy Hesabı Yapanlar 223

Finli Tom'un Sorusu, "Diktatör" Zanlısının Yanıtı
ve Bir Fin Fıkrası 229

Batı Kamuoyu, AKP-IŞİD İlişkileri ve Kürt Sorunu 234

1 Kasım Seçimleri, Sindirme Politikası ve Pirus Zaferi 244

Rusya Krizi ve F-16'ların Taşıdığı "İstikrar Paketi" 252

Rusya Krizi: "Şark Meselesi"nin Yeniden Doğuşu mu? 261

2016'ya Girerken: Yeni Anayasa, Dış Politika ve
"Milli Refleks"ler 272

Kürtler, Özgürlükler ve Hendekler 277

Aydın, Devrimci ve Filister 286

Önsöz

Bir çeşit "2015 güncesi" niteliği taşıyan bu kitabımda, geride bıraktığımız yıl boyunca Türkiye ve komşularını sarsan gelişmeleri tartışıyorum. Kitabı oluşturan yazılarda, yaşadığımız önemli olayları sıcağı sıcağına yorumlamaya ve gündelik dille anlatmaya çalıştım. Gelişmeler karşısında kayıtsız kalamayan bir yurttaş ve toplum bilimci olarak günlük tepkilerimi dile getirdim.

Bu çalışma bir kısmı *BirGün* gazetesinde yayımlanmış, çoğu da ilk kez yayınlanacak makalelerden oluşuyor. Bunların bir "bütün" halinde, "parça"larından daha anlamlı olacağını düşündüm. Bana öyle geliyor ki, 2015 yılı, tanık olduğumuz bir dizi önemli gelişme itibarıyla ileride de sık sık hatırlayacağımız bir yıl olacak. Biraz da bu düşünceyle günü gününe bir "2015 tablosu" çizmeye çalıştım.

*
* *

Aslında her yıl, çoğu kez bir kambur gibi geçmiş yılları, hatta yüzyılları da sırtında taşır. Ve bu yüzden güncel gerçeklere ulaşmak için her tarihçinin biraz gazeteci, her gazetecinin de biraz tarihçi olması gerekir. Zaten insan tarihçi olmasa da güncel olayları yorumlarken farkına varmadan geçmişi de yaşar ve anlatır. Tarihçilik aslında, sanıldığının aksine, bakışın dünden bugüne değil, bugünden düne çevrilerek yapıldığı bir gerçek arayışıdır. Giderek karmaşıklaşan bir ilişkiler

ağı içinde yaşayan insanlar, geçmişin çok daha basit yapıdaki toplumlarını, o toplumda yaşamış insanlardan daha kolay anlarlar. Böylece, geçmişle günümüz arasında kurulan diyalektik gelgitte, tarihçi, değişmeleri anlattığı gibi, değişmemiş, olduğu gibi muhafaza edilmiş şeyleri de saptar ve anlatır. İşte her toplumda "ilerlemeci"lerle "muhafazakâr"lar arasında kavgaya yol açan durum da budur ve "muhafaza edilmiş" öğeler daha sonraki gelişmelere de fren teşkil eder. Kavgayı asıl belirleyen faktörler, son tahlilde toplumsal konumlar ve sınıf çelişkileri olsa da, insanlar çoğunlukla bu kavgaları ulus, din ya da aşiret kavgaları olarak algılar. Böyle durumlarda ideolojik dürtüler, bazı Marksistlerin "üstten belirleme" dedikleri itici bir rol oynarlar. Hristiyanlıkta bin yıl kadar önce Haçlı ordularını ateşleyen motivasyon ne idiyse, bölgemizde bugünün "cihadist"lerini harekete geçiren motivasyon da aynı görünüyor.

***

2015 yılında, yaşadığımız coğrafyada bu nitelikteki çatışmaların giderek yoğunlaştığına tanık olduk. Ben de böyle bir ortamda ve daha çok somut gelişmelerin dürtüsüyle yazdığım yazılarda, iç politikamızı derinden sarsan bu çatışmaları tarihî arka planları ile yorumlamaya çalıştım. Çağdaş bilim ve felsefeden tamamen kopuk olan, çağdaş yaşama da düşmanca bakan bu kavgalar ne yazık ki laik Türkiye Cumhuriyeti'ni her gün biraz daha etki alanı içine alıyor.

***

Gerçekten de 2015 yılı hem Türkiye, hem de yaşadığımız bölge için çok zor bir yıl oldu. Avrupa'da şiddetin siyasete bulaştığı 1970'ler için icat edilen "kurşun yılları" deyimi, 2015'te yaşadığımız bölge için çok daha geçerli hale geldi.

Öyle ki, yüz yıl kadar önce, Balkan Savaşları başlarken, Fikret'in "kan şiddeti, şiddet kanı besler" diye betimlediği koşullar, bu kez Güney komşularımızda ve bir ölçüde de içimizde yaşanmaya başladı. Bir gazetemiz yeni yıla girerken "2015, seni hiç özlemeyeceğiz!" diye başlık atmıştı. Dilerim özlemeyiz ve giderek kontrolden çıkan gelişmeler bize daha karanlık günler göstermez.

***

Yıllar önce "İran Devrimi" ile başlayan Şii-Sünni soğuk savaşına, son yıllarda IŞİD'in kendinden olmayan herkese karşı ve en vahşi yöntemlerle yürüttüğü sıcak savaş da eklendi. Türkiye bu savaşlar arasında kaldı ve gerek içeriden gerekse dışarıdan "Sünni cephe" içinde yer almak ve IŞİD'in büyümesine yardımcı olmakla suçlandı. AKP sözcülerinin şiddetle karşı çıkmalarına ve bu suçlamaları "iftira" olarak nitelemelerine rağmen durum değişmedi. İlgili yazımda gösterdiğim gibi, son bir iki yıl içinde yayınlanmış, konuyla ilgili hemen bütün kitaplar ve Batı'nın en saygın gazetelerinde çıkan uzman görüşleri bu tezi destekliyordu. Ankara'nın 2015 Temmuz'unda anti-IŞİD koalisyona katılma ve ABD'ye İncirlik üssünü açma kararı da, izleyen günlerdeki Kandil bombardımanları yüzünden, beklenen sonucu doğurmadı ve Batı'da, aslında Türkiye ile değil, IŞİD'le çarpışan güçler ezilerek yine dolaylı şekilde IŞİD'e yardım ediliyor izlenimi yarattı.

Bütün bu gelişmeler Türkiye'yi yalnızlaştıran ve sonunda da Suudi Arabistan ve Katar dışında "dost"u kalmayan bir konuma sürükledi. Yıl sonuna doğru, 24 Kasım'da, bir Rus uçağının düşürülmesiyle tablo daha da kardı ve Rusya da AKP politikasının düşmanları arasına girdi. Belki de 2015'in en önemli olayını teşkil eden bu olay, iktidara yakın bazı

yazarların da yazdıkları gibi, âdeta bir "komplo" özelliği taşıyordu. Ne var ki, Erdoğan ve Davutoğlu bu kuşkuları şiddetle reddetti ve Rusya'dan bir de özür dilemesini beklediler. İzleyen günlerde daha da derinleşen kriz, bazı yönleriyle 19. yüzyılın "Şark Meselesi"ni anımsatıyordu. Bu haliyle ben de Türkiye-Rusya krizi ile ilgili makalemi "Şark Meselesi" arka planı ile bağlantı kurarak kaleme aldım.

***

Bütün bu krizler arasında ve bir ölçüde de krizlerin parçası olarak, 2015 yılı içinde iki de genel seçim yaşadık. Bunların ilki olan 7 Haziran seçimlerinde, AKP, Meclis çoğunluğunu kaybetti ve on üç yıl sonra Türkiye'de ilk kez AKP'siz bir iktidar olanağı oluştu. Ne var ki bu olanağı da –âdeta AKP için dar günlerin partisi haline gelen– MHP ortadan kaldırdı ve Devlet Bahçeli, HDP'ye oy vermiş altı milyon insanı "şerefsiz" ilan ederek bütün kapıları kapattı. MHP'nin demokrasiyle alay eden bu tutumu sayesinde AKP'siz bir iktidar olanağı kalmamıştı; buna, tarafsız olması gereken Cumhurbaşkanının elindeki tüm olanakları eski partisi lehine seferber etmesi de eklenince AKP yine tek başına iktidar oldu. Arada IŞİD de devreye girmiş ve –âdeta AKP'ye yardımcı olmak ister gibi– kanlı suikastler düzenlemişti. Her iki seçimi ve ülkücü partinin "demokrasi" anlayışını ilgili yazılarımda sorguluyorum.

***

2015 yılı Yunanistan için de çok hareketli geçti ve bu komşu ülkede, araya bir de referandumun sıkıştığı iki genel seçim yaşandı. AB ile ilişkilerin tetiklediği derin iktisadi kriz, Yunanistan'da karşı-devrimci değil, devrimci güçleri harekete geçirmişti. Ne var ki, referandumda halktan büyük bir destek almasına rağmen, devrimci parti Syriza tutucu güçler

koalisyonu karşısında tutunamadı ve sonunda –biraz da yandaşlarının gözyaşları arasında– havlu atmaya zorlandı. Aşırı sağın hızla yükseldiği ve birçok ülkede başa güreşir hale geldiği bir AB gerçeğinde, Yunanlı devrimciler dışarıdan bekledikleri desteği de bulamamışlar, yalnız bırakılmışlardı. Yine 2015 yılında yapılan İsrail seçimleri ise hiçbir umut ışığı saçmayan Netanyahu'nun, yani statükonun zaferi ile sonuçlandı ve kaderleriyle baş başa bırakılan Gazzeliler gelecek baharları beklemeye terk edildi. Seçimlerin ülkelerin aynası olduğu düşüncesiyle Yunanistan ve İsrail'deki oylamaları yakından izledim ve bulgularımı da ilgili yazılarda paylaştım.

***

2015 yılına, Amerika'yı Kolomb'dan önce bir Müslüman gezginin keşfedip keşfetmediği, Türkçe ile felsefe yapılıp yapılamayacağı, Osmanlıcanın erdemleri gibi tartışmalar içinde girmiştik. 2016'nın ilk günlerinde ise, fiilen gerçekleşmiş bir "başkanlık sistemi" gölgesinde Anayasa her gün çiğnenirken, gündemimizi "yeni Anayasa" ve "başkanlık sistemi" işgal ediyor. Bu arada da etrafımızdaki ateş çemberi de giderek daralıyor ve alevler Güneydoğu Anadolu'ya kadar sıçradı. Sınırın iki adım ötesindeki Türkmenleri koruyamayan bir iktidar, onların Suriye'de istedikleri hakları Türkiye'de isteyen Kürtleri bugünlerde evlerine hapsetti. Ve bu koşullarda Türkiye'den kaçmak isterken boğulup Akdeniz sahillerine vuran Suriyeli çocukların yanına, ölüp de evinden çıkamadığı için buzdolabına konulan Kürt çocukları da eklendi. Oysa Türkiye susuyor ve susarken de İran'la savaşın eşiğine gelecek olan Suudi Arabistan'la "stratejik" anlaşmalar imzalanıyor.

Böyle durumlarda ne yapılır?

Böyle durumlarda genellikle gözler "aydın"lara çevrilir. Ben de öyle yaptım ve son yazımı "aydın" sorununa ayırdım.

Tarihî arka planları ışığında "aydın", "devrimci" ve Batı'da Goethe'den beri bunların karşıtı olarak kullanılan "filister" kavramlarını tartıştım. Dilimizde karşılığını bulamadığım bu sonuncu kavramı, bizde, yüz yıl kadar önce Ömer Seyfettin "Efruz Bey" karakteriyle çok iyi betimlemişti. Hep maskeli dolaşan, kılıktan kılığa giren, ilkesiz Efruz Bey karakteriyle! Korkarım 2016'ya da bir Efruz Bey ordusuyla giriyoruz.

5 Kasım 2014

Bir Seyahatnamenin Düşündürdükleri
Tarih ve Balyoz Öyküleri

1864'te Türkiye. Eser bu başlığı taşıyor. 19. yüzyılda Osmanlı toplumuyla ilgili sayısız seyahatnameden biri. Ali ve Fuat Paşalar döneminde Bernard Camille Collas adında bir Fransız yazmış. İlk baskısı 1861 tarihini taşıyor. O sırada yazarın izlenimleri hayli olumsuz; fakat üç yıl sonra, 1864'te İstanbul'a yeniden gelince fikri değişiyor; bu kez bizlere toz-pembe bir Osmanlı tablosu sunuyor.

Neden acaba? Neler olmuştu bu üç yıl içinde?

İşte tam da bu "nedenler" beni bu satırları yazmaya sevk etti. Yüz elli yıl önce yaşananlara benzer olayların günümüzde de yaşandığına ve "benzer sonuçlar" yarattığına dair güzel bir örnekle karşı karşıyaydım. Kısaca bunu anlatmaya çalışacağım; fakat önce bir iki satırla Collas...

***

Collas, ilginç bir Fransız. Henüz 21 yaşındayken bir ticaret filosu kaptanı olmuş; 1848 Devrimi'nden sonra siyasete atılıp milletvekili seçilmiş ve Mecliste hep deniz ticareti konularıyla ilgilenmiş; daha sonra da Osmanlı hizmetine girip Deniz Fenerleri idaresinde yıllarca çalışmış, Mecidiye nişanlı renkli bir şahsiyet. Yazar kısaca böyle; şimdi gelelim esere...

***

Collas eserini sunarken, 1864'te Türkiye'de, üç yıl öncesinden bambaşka bir durumla karşı karşıya olduğunu yazıyor ve şunu söylüyor: "1861'de Osmanlı Devleti'nin durumunu ortaya koymayı denediğimde, Osmanlı Devleti en tehlikeli siyasal ve iktisadi bunalımla boğuşuyordu; bu durumda hiç kimse, ne işin sonunun nereye varacağını, ne de olayın nasıl noktalanacağını görebilirdi. Bugün (31 Mart 1864) olayların genel durumu çok değişmiştir."

Nasıl mı?

Collas bu dönüşümün nedenlerini şöyle sıralıyor: Bu üç yıl içinde bütün ticaret anlaşmaları yenilenerek borçlanma kanalları yeniden açılmış, bir sömürü şekli olan kâğıt paralar ("kaime"ler) tedavülden kaldırılıp fiyat istikrarı sağlanmış, devlet yönetiminde reform ile iç güven kurulmuş, nihayet kamu ihaleleri yerine "karşılıklı pazarlık yöntemi" getirilmiş! Kısaca Avrupa'ya ve "sistem"e güven tazelenmiş! Yakın tarihimizde "istikrar paketi" adını verdiğimiz bir dizi kararla tazelendiği gibi... Şimdi nasıl övmezsiniz? Tabii alacaklı iseniz; o dönemin para ve borsa simsarlarının safında bulunuyorsanız.

***

Eski bir öykü, diye düşündüm; "entegrasyon" öyküsü; kapitalizm kervanına "fakir akraba" olarak katılma çabaları! Ne var ki ileri bir üretim biçimine sistemin "kurallarına" uygun bir biçimde entegre olmuyorsanız işiniz zorlaşıyor. Dışlanıyor, "öteki"leşiyorsunuz! Ve bu çok eski bir hikâye. Daha Sokollu zamanında, Bosna'da iki ayrı dünyayı birleştiren Drina köprüsünün, Osmanlı çağa uyamadığı için giderek onu "ötekileştiren" bir köprü haline gelmesi gibi. Nasıl olduğunu merak edenler, romancı demesinler, İvo Andriç'i

okusunlar. Galiba Collas da farkına varmadan tüm yakın tarihimizi özetlemiş.

***

"Borç kanallarını açmak"! İşte asıl mesele burada.

Öyle ya, alan almış satan satmış ve sonunda da ülke, örneğin "70 sente muhtaç" hale gelmişse, başka ne yapabilirsiniz ki? Ezelî derdimiz "cari açık", yani borçlanma ve başkasının kesesinden yeme alışkanlığımız devam ettikçe! 1861'de de durum bu! Oysa böyle durumlarda bir de şu var: "Güven sağlayıcı" önlemler milyonlarca insanın canını acıtıyor; şikâyetler, sızlanmalar artıyor; muhalefet güçleniyor ve sonuç olarak da "istikrar" tehlikeye giriyor.

Peki, o zaman ne yapacaksınız?

O zaman da, başka yolu yok, "balyoz"u indireceksiniz. Ve gelişen tehlikeli muhalefeti şu veya bu şekilde yok edeceksiniz. Olayların mantığı bu! "Vatan elden gidiyor!" yaygarası altında "istikrar" meselesi.

***

"Balyoz" elbette bir sembol. Her devrin, her iktidarın kendine özgü bir "balyoz"u var. Eski çağlarda para tağşiş edilip, vergiler artırılır, hayat dayanılmaz hale gelirken Yeniçeriler ayaklanırdı. Onların balyozu "kazan"dı; "kazan" kaldırırlardı, esnaf ile el ele! Zaten kendileri de geniş ölçüde esnaflaşmıştı. Bu arada yangınlar çıkar, binlerce ahşap bina çıra gibi yanardı. Yukarıdakiler buna "fitne" derdi, "ihtilal" derdi.

Zaman geçti uygarlık kervanına katılma çabalarımız başladı. Artık "balyoz" daha cilalı giysilerle sunuluyordu. Örneğin Ali Paşa'nın "balyoz"u hayli masum görünüşlü bir "basın kanunu" idi: 1864 tarihli "Matbuat Nizamnamesi".

Bu kanun, tam da Collas'ın eserinin yayınlandığı yıl kabul edilmişti. Paşa hazretleri bunu Fransa'dan almıştı; III. Napolyon'un darbe yaptıktan sonra çıkardığı yasadan.

İyi de ne söylüyordu, neleri yasaklıyordu bu "Nizamname"?

***

Kısaca, "Ey kullarım, diyordu, milli güvenliği bozacak, kışkırtıcı yazılar yazmayacaksınız, genel adaba ve milli ahlaka aykırı şeyler söylemeyeceksiniz, padişahın 'hükümranlık hakları'na tecavüz sayılacak şeyleri ağzınıza almayacaksınız! Meclisleri, mahkemeleri, memurları kötülemeyeceksiniz!" Kısaca "ulul emre itaat edecek" uslu uslu oturacaksınız!

Peki ne var bunlarda? Zaten o zamanlarda çoğunluk da böyle düşünmüyor muydu?

Ne var ki bizim yeni yetme şairlerimiz ürktüler ve Mısırlı bir paşanın peşine takılarak Avrupa'ya kaçtılar. Üstelik öyle "genel adaba, milli ahlaka" aykırı düşünceleri de yoktu. Hele şeriata ve padişahın "hükümranlık hakları"na son derece saygılıydılar. Zaten "şu şeriatı doğru dürüst uygulasaydık, Tanzimat'a gerek bile kalmazdı" diyen de Namık Kemal olmuştu. Fakat Ali Paşa'ya güvenemiyor, ondan korkuyorlardı; bu görgüsüz otokrat bu makama nasıl tırmandı diye öfkeleniyorlardı; Paşa'yı tekin bulmuyorlardı. Ve kaçtılar. Yine de "hürriyet" diyerek, "meşveret" diyerek, "adalet" diyerek tarihimizde olumlu bir sayfa açtılar.

***

Yeni Osmanlılar Londra'nın yolunu Collas'ın Osmanlı övgülerinden üç yıl sonra tutmuşlardı. Ondan da sekiz yıl sonra Osmanlı Devleti borçlarını ödeyemez hale geldi ve iflas masasına oturdu. Çok değil, altı yıl daha geçti; alacaklılar bu kez de "vergileri siz toplayamıyorsunuz; biz daha iyi toplarız", de-

meye başladılar. Üstelik dediklerini yaptılar ve önce Düyun idaresini, arkadan da Reji idaresini kurdular. Tabii yine hepsinin kendilerine özgü "istikrar paketleri" ve "balyozları" vardı. Ve bu arada en sert balyoz da Mithat Paşa'nın başına indi. Keşke Collas bunları da kitabının bir üçüncü baskısında anlatsaydı. Fakat anlatmadı. O yıllarda Deniz Fenerleri idaresinde bol para kazanıyordu.

***

Peki, bu tabloda halk nerede diyeceksiniz. Osmanlı siyaseti yoksa tamamen "seçkinler kavgası" arasında mı sıkışıp kalmıştı?

Doğrusu muktedirler halk çocuklarını pek de görmek istemiyorlardı. Osmanlı Bankası, Düyun-ı Umumiye, Reji İdaresi derken iktidara yeni bir seçkinler zümresi gelmişti ve biralarını Cercle d'Orient'da yudumlayan bu yeni "seçkin"lerin gözleri halka iyice kapalıydı. Reji kolluk kuvvetlerinin öldürdüğü "kaçakçı"lara ağlamaktansa, Reji memuru Halit Ziya'nın anlattığı "yasak aşk" öykülerine ağlamayı yeğliyorlardı.

***

Tanzimat, meşrutiyet, cumhuriyet, demokrasi... Biz çok kavgalar, çok kargaşalar gördük; çok "balyoz"lar yaşadık. Bırakalım Osmanlı'yı, şu son elli yılda bile bir sürü "istikrar paketi" birbirini izledi ve halkımıza zehirli haplar gibi yutturuldu. Yıllar önce, Türkiye'nin "küreselleşme" macerasını anlatan kitabımda şunları yazmışım: "Elli yıllık iktisat tarihimiz acı reçeteleri ilan eden hüzünlü kararlarla doludur: 7 Eylül Kararları (1946); 4 Ağustos Kararları (1958); 24 Ocak Kararları (1980), 9 Ağustos Kararları (1989), 5 Nisan Kararları (1994)... Bu kararların her birinin arkasında yüz binlerce ailenin dramı vardır: kaybedilen işler, batan iş yer-

leri, eriyen maaşlar, çalınan tasarruflar vb." Son olarak da (2001) yine "sistem"e güven sağlayan ve "borç kanalları"nı açan IMF-Derviş paketi. Ve arkasından AKP iktidarı ve "Balyoz Davası". Bu da başka türlü bir "balyoz". Her dönemin kendine göre bir "balyoz"u var dedik ya!

*
* *

Daha fazla uzatmayalım ve bugünlere gelelim. Herkes haktan, hukuktan, anayasadan bahsederken, galiba iki kavram yakın tarihimizi daha gerçekçi bir şekilde açıklıyor: *istikrar paketi* ve *balyoz*. Varsıllara güven ve istikrar paketi; yoksullara balyoz! Şimdi isterseniz bu iki kavramı siyasi şahıslarla simgeleştirerek yakın tarihimizin çok karanlık bir dönemine, 12 Eylül'e uygulayalım.

Soru: 12 Eylül rejiminde "paket" ve "balyoz" kimler tarafından temsil edildi?

Yanıt: "Paket"i Özal, "balyoz"u da Evren temsil etti.

Soru: Bu iki simgeden hangisi asıl belirleyici oldu? Evren mi, Özal mı?

Yanıt: Özal! Çünkü Özal, kendisi bir halk çocuğu da olsa, egemen sınıfların sadık bir temsilcisiydi; kariyerini Dünya Bankası, Sabancı Holding ve MESS'teki görevleri üzerine kurmuştu. Özal'ı siyasette baş aktör yapan Evren olmuştu; oysa Evren'i iktidardan kovan, Çankaya'da bir dekor haline getiren Özal oldu; balyozu indiren ise Erdoğan! Hayli sonraları, 2006'da, Evren "12 Eylül'den sonra Kuran-ı Kerim'in Türkçesini üç dört defa okudum, demişti, beni ziyarete gelen valilere de Kuran'ın Türkçesini okumalarını tavsiye ettim."

Kim derdi ki bu eski muktedirin başına da Kuran'ı rehber edinmiş bir iktidar zamanında "balyoz" inecek?

*
* *

Aslında yorgan kavgası Özal gidince başlamış ve bu arada "güven" de tekrar kaybolmuştu. Hele "Milli Görüş" adı altında akortsuz sesler duyulmaya başlanınca "balyoz" da tekrar gündeme geldi. Gerisini biliyoruz. "Şişman Adam"ın boşluğunu "Uzun Adam" doldurdu aldatmacası ile yepyeni bir döneme girdik. Artık herkes, "Uzun Adam"ın "minareler süngümüz" diyerek iktidara geldiğini unutmuş, bir zamanlar "ara rejim" denilen bu "balyoz dönemleri"nin sona ermesini ummaya başlamıştı. İşte iki gün önce yeniden görülmeye başlanan "Balyoz Davası" da başlangıçta tam bu umutlar, daha doğrusu hayaller içinde açılmıştı.

***

Oysa bütün hayaller kısa zamanda çöktü. Çünkü önemli ve arzuya şayan olan "balyoz"un, askerlerin ya da sivillerin kafasına inmesi değil, hiç inmemesiydi; belleklerden silinmesiydi. Tarihimizde "balyoz" kinin, intikamın simgesidir; adaletin ayaklar altına alınması demektir. Unutmayalım ki bizde on yıl önce darbeyi önleyen de AKP olmamıştı; onu yine askerlerin kendileri önlemişti. Aslında AKP, balyozu yiyen değil, vuran aktör olmak istiyordu ve onu da yüzüne gözüne bulaştırdı. Bugünlerde de askerlerin darbesini önlemek isterken, sivil dostlardan darbe yedim diye ağlaşıyor ve yine sağa sola balyoz sallıyor.

***

Menderes de kendi Meclis çoğunluğuna dayanan "Tahkikat Komisyonu"nu kurunca kıyamet kopmuştu. Komisyon, yayın yasağı koymak, gazete ve dergileri yasaklamak, matbaa kapatabilmek, toplantı ve gösterileri önlemek ve kararlarına karşı çıkanları da üç yıla kadar hapse mahkûm ettirmek gibi yetkilere sahipti.

Tam bir "darbe kurumu" idi.

Zaten darbe de çok geçmeden geldi. Fakat beklenmedik bir şekilde, ters yönde geldi. Öyle ki 27 Mayıs'a en çok sevinenlerden biri de Necip Fazıl olmuştu –birkaç gün önce, adına, cumhurbaşkanının sanatkârlara ve bilim adamlarına ödül verdiği şair. Ünlü mürşit –kendisi esef ederek yazdı bunu– darbeyi Menderes yaptı sanmıştı.

***

İşte bugünlere böyle geldik; demek ki tarihimizi "balyoz ve paket", ya da –Frenk tabiriyle– "sopa ve havuç" tarihi olarak da okuyabiliriz. Simgeleri bir yana iter, temsil ettikleri sınıflar bağlamında konuşursak, görüyoruz ki sopa hep varsılların elinde ve havuç da hep onlara gidiyor. Sopayı yiyenler de hep yoksullar!

1960'larda bu denklemi tersine çevirmek için gençler ve emekçiler seferber olmuştu. Çok geçmeden 12 Mart "balyoz"u geldi ve herkese haddi bildirildi. Ondan sonra da hayasız bir zenginlik savaşıdır başladı ve sonunda kutsal inançlar da bu kavganın aracı haline getirildi. Artık sınıf kavgası sadece zenginle fakir arasında değil; eski zenginlerle yeni zenginler, durmuş oturmuşlarla sonradan görmeler arasında cereyan ediyordu. Ve bu arada "borç kanalları" da yine tıkanmaya, "sistem"e güven verme zorunluluğu giderek artmaya başladı. Ne diyelim; Collas'ın –öbür dünyada– kulakları çınlasın. Herhalde 1864'te alkışladığı senaryonun bu ülkede yüz elli yıl sonra da sahneye konulacağı hiç aklına gelmezdi.

25 Kasım

Siyaset ve İslamoloji
Amerika'yı Bir Müslüman mı Keşfetti?

Hani "Delinin biri kuyuya bir taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış!" derler ya, Amerika'nın keşfi meselesi de bizde biraz bu hikâyeye dönüştü. Üstelik taşı atan da deli falan değil; ünlü bir âlim: Profesör Fuat Sezgin.

Fuat Sezgin gerçekten de saygın bir bilim adamı. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra "147'ler" arasında üniversiteden uzaklaştırılmış, Almanya'ya yerleşmiş, orada profesör olmuş ve Goethe Üniversitesi'ne bağlı Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nü kurarak bu alanda değerli eserler vermiş. Hatta bir de müze kurmuş. Geçtiğimiz günlerde de dilimize çevrilen bir eserinin tanıtımı için İstanbul'da bulunuyordu. Gülhane'de düzenlenen basın toplantısında şu bulgusunu tekrarlamış: Amerika'yı Kolomb değil, ondan üç yüz yıl kadar önce, 1178'de, bir Arap gezgin keşfetmiştir.

***

Amerika'nın keşfiyle ilgili yeni iddia sahibi gerçekten parlak bir bilimsel geçmişe sahip; fakat yine de şurası açık: Ülkede fırtınayı Prof. Fuat Sezgin değil de, Tayyip Bey kopardı. Nasıl mı? Sezgin'in orijinal buluşunu devlet başkanı sıfatıyla dünyaya ilan ederek! Tabii, Fuat Bey tüm bilimsel ağırlı-

ğını ortaya koyarak "Amerika'yı aslında Müslüman bir Arap keşfetti" demeseydi, Tayyip Bey de asla böyle bir açıklamada bulunamazdı; o da ayrı mesele. Her neyse, bu bilimsel-siyasal işbirliği bir fırtına yarattı ve tartışma hâlâ sürüyor.

Fuat Bey gayet memnun; fakat bir hayli de kırgın. Kendisinin kurmuş olduğu İslam Bilim Tarihi Araştırmalar Vakfı'nın davetiyle İstanbul'da iken yaptığı basın toplantısında içini iyice dökmüş: "Bunu yazdım, diyor, fakat bugüne kadar milletimden tek seda bana gelmedi. Bunun teessürü içindeyim. Ben bunlarla sizi harekete geçirmek istiyorum. Allah size bir hayat vermiş fakat bunu iyi kullanmıyorsunuz. Bunu iyi kullanmanız için heyecan vermek istiyorum. Kitapta yazılan her şey doğrudur. Gelecek zamanlarda bunların müdafaasını yapmaya kendinizi hazırlayınız."[1]

***

Hayli acı sözler; ders niteliğinde... Bu yüzden de kimse Fuat Bey'e "Ne hakla böyle bizleri azarlar gibi konuşuyorsun?" diyememiş. Âlimimiz kendisinin haklı olduğuna inanıyor ve bunu da, Bilal Erdoğan'ın yanında, şu sözlerle ifade etmiş: "Ben Türk milletinden neyi beklerdim biliyor musunuz? Yanımda, cumhurbaşkanının oğlunun yanında söylüyorum. Bana Türkiye'nin en büyük mükâfatını vermeniz lazımdı; fakat bunu veremediler, veremiyorlar. Bana Almanlar Goethe plaketi verdiler. Ondan bir sene sonra Almanya'nın birinci derecede ödülünü verdiler."

Görüldüğü gibi Fuat Bey pek de mütevazı sayılmaz, bizlere dersler veriyor, fakat fazla kötümser de değil; "Sizler uyuyordunuz, diyor, maalesef bu kitabın varlığından haberdar değildiniz." Ve şunları da ekliyor: "Kapılarına kadar gittim,

1 *Birgün*, 18 Kasım 2014.

bu kitabı tercüme ettirin dedim; ama dinletemedim. Şimdi Türkiye'de bir uyanma başladı; tünelin sonunda ışığı görmeye başlıyoruz demektir. 30 sene evvel bu kitap çıkmış olsaydı, bugünkü Türkiye'nin durumu başka olurdu."

***

Bana sorarsanız şu anda "kaybolan yıllarımızı" arayacak halimiz yok gibi görünüyor; daha çok bugünü kurtarmaya çalışıyoruz. Üstelik yüzyıllar önceki Arap-İslam bilimini ve keşiflerini öğrenmekle "durumumuzun neden başka olacağını" anlamış da değilim. Şahsen konuya çok farklı bir pencereden bakıyorum. Anlatmaya çalışayım.

***

Aslında Amerika'nın keşfi sorunu yeni bir şey değil; Batı'da da çoktandır tartışılıyor; fakat bu tartışmalarda rahatsız edici nokta şu: Bu sorun sanki ortada bomboş bir kıta vardı da, nispeten yakın bir tarihte keşfedildi gibi ele alınıyor. Oysa Amerika'nın keşfi sorunu paleontolojik bir sorun ve bu kıtayı insanlar aslında binlerce yıl önce "keşfettiler". Sadece keşfetmekle de kalmadılar; oraya yerleşerek çeşitli uygarlıklar kurdular. Avrupalı "*Conquistador*"lar gelmeden önce orada "Kolomb öncesi uygarlıklar" vardı. Günümüzde de paleontologlar, arkeolojik ve genetik araştırmaların yardımıyla, bu kıtanın ilk yerlilerini bulmaya çalışıyorlar. Örneğin yakınlarda Illinois Üniversitesi'nden 21 araştırıcının bulguları yerli halkın genetik homojenliğe sahip olmadığını ve ilk yerleşmelerin günümüzden 15 bin yıl öncesine kadar uzandığını ortaya koydu. Bu konuda en ayrıntılı çalışmaları da Batılı bilim adamları yaptılar ve bu alanda zengin bir literatür oluştu. Ayrı bir uzmanlık alanı...

*
* *

Peki bu durumda neden hep Kolomb'dan söz ediliyor? Neden hep onun adı ön plana çıkıyor?

Çıkıyor; çünkü Kolomb ile birlikte, kıtayı, bu kez de ticarette ve denizcilikte büyük atılımlar yapmış olan Avrupalılar (yeniden) "keşfettiler" ve bu yeni kıtayı "fethederek" onun kolonizasyonuna yol açtılar. Dikkat edilirse artık burada önemli olan keşfin "kişiselliği" değildi; zaten Kolomb da Amerika'yı değil, Hindistan'ı keşfettiğini sanıyordu. Aslında yerli halkların yok edilmesiyle sonuçlanacak bir "kolonizasyon süreci" söz konusuydu. İspanyol Kralı'nın hizmetinde bu süreci başlatan "kâşif" de, üç gemilik filonun amirali olarak, keşif aşkıyla değil; altın, inci ve baharat aşkıyla yola çıkmıştı. İspanya Kralı ile yaptığı anlaşmayla, ele geçirdiği toprakların valiliğini ve de tüm gelirlerin % 10'unu garantilemiş olarak!

*
* *

Gerisi de şöyle: Kolomb 1500'e kadar Amerika'ya üç seyahat daha yaptı ve sonunda da, din adamlarının şikâyeti üzerine, yerlilere "tiranlık" uyguladı diye azledildi; zincirlere vurularak İspanya'ya getirildi. İddialara göre, ünlü kâşif, köleleştirmek ve daha fazla sömürmek için yerlilerin Hristiyanlaşmasını bile istememişti. İşte büyük maceranın trajik sonuçları bunlardı. Daha sonra da, babası Kolomb'un ikinci seyahatine katılmış ve kendisi de çocukluğunda Kolomb'un, çocuklarıyla arkadaşlık yapmış başka bir din adamı, Bartolomé de las Casas, Atlantik ötesine defalarca seyahat ettikten sonra, yerlilerin başlarına gelenleri çok daha acıklı bir şekilde anlattı.

*
* *

Şunu söylemeye çalıştım: Amerika'nın kâşifi olarak Kolomb'un adı, aslında başka bir şeyin, bir kıtanın sömürgeleşme sürecinin simgesidir; yoksa Kolomb'dan önce Amerika'ya giden çok sayıda kimse vardı. Arkeolojik bulgular bunlar arasında Vikinglerin, Bask ve Bröton balıkçıların bulunduğunu çoktan ortaya koymuş bulunuyor. Ola ki bu arada Müslümanlar da vardı. Kişisel planda, ad vererek ise bütün büyük ansiklopediler, Kolomb'dan beş yüz yıl kadar önce Amerika'ya ilk ayak basan "kâşif"in İzlandalı Leif Erikson olduğunu yazıyorlar. Yani ismini bilmediğimiz Arap gezginden iki yüz yıl kadar önce! Gerçekten de Alman ansiklopedisinde, bütün hikâyeyi özetler biçimde, şu satırları okuyoruz: "Amerika'yı ilk 'keşfedenler' (Entdecker) uzun zaman önce Asya'dan gelip boş kıtaya yerleşen ilk yerliler (Indianer) oldular. Bunun dışında, Amerika, Kolomb'dan yaklaşık 500 yıl kadar önce İzlandalı Leif Eriksson tarafından keşfedildi."

***

Anlaşıldı, değil mi? Bu bilgiye hemen bütün ansiklopedilerde rastlıyoruz; fakat ben özellikle Alman *Wikipedia*'sından alıntı yaptım; çünkü öyle anlaşılıyor ki Fuat Bey, yolunu bulup keşfini Almanlara kabul ettirememiş; onlar 1178 tarihi için "çok geç" diyorlar; daha doğrusu böyle bir tarihin sözünü bile etmiyorlar. Yine de sayın profesörümüz başarılı sayılmalı; çünkü Almanlara kabul ettiremediği şeyi bizim cumhurbaşkanımıza kabul ettirdi ve bizler de günlerdir bu buluşu tartışıyoruz.

***

Peki, güzel de, Tayyip Bey bu iddiayı neden kolayca benimsedi? Neden Batı'ya meydan okurcasına bunu bir gösteriye çevirdi? Galiba bunun yanıtı da açık: Cumhurbaşkanı

Erdoğan kendine özgü bir İslam entegrizmi içinde bunun zaten başka türlü olabileceğini düşünmüyordu. Ya da Amerika'yı keşke Hristiyanlar değil de Müslümanlar kolonize etseydi diye içindeki özlemi ifade etti. Sadece "bilimsel" bir kılıfa ihtiyacı vardı; onu da eksik olmasın, Fuat Bey hazırladı. Fakat maalesef şu da var: Kolomb'un temsil ettiği "*Conquistador*"ların yerlilere zulmünü, daha o tarihlerde, bir vicdani hesaplaşma yaparak bir din adamı anlatmıştı. Oysa aynı tarihlerde Yavuz Sultan Selim de Anadolu'da on binlerce Alevi'yi kılıçtan geçiriyordu. Hani şu, Erdoğan'ın hayran olduğu, köprüye adını verdiği padişahımız! Bugünlerde hep "geçmişle hesaplaşma"dan söz ediliyor ya, galiba bu arada bunları da anımsamakta yarar var.

10 Aralık

Osmanlıca, "Kültürel Şizofreni" ya da Gerçeklerden Kaçmak

Psikolog, psikanalist, hatta sosyologlar arasında eski ve sık rastlanan bir alışkanlıktır: Bireysel özellik ve anomalileri kolayca toplumsal plana aktarırlar. Onlara göre toplumlar da insanlar gibi doğarlar, büyürler, yaşlanırlar. Ve bu arada zaman zaman da hastalanırlar. Yüzyıllarca önce İbn Haldun, Aristo'dan esinlenerek, toplumların bir "ömrü tabii"si olduğunu bile yazmıştı. Auguste Comte'un ünlü "üç hal kanunu" ise hem bireyler hem de toplumlar için geçerliydi.

***

Yakın çağlarda bu konuda en radikal tutum da galiba Freud'dan geldi. Viyanalı hekim, 1917'de verdiği bir konferansta, bilimleri bıçakla keser gibi ikiye ayırmıştı: Psikoloji ve doğa bilimleri. Sosyoloji denilen disiplin de, ona göre, "uygulamalı psikoloji"den başka bir şey değildi. Ve bu bakışla, Freud, Nazilerin iktidara yürüdüğü yıllarda yaşanan kültürel krizi "kolektif nevroz" ile açıklıyor, din ve katı ideolojiler ile kişisel nevrozlar arasındaki ritüel benzerliğine dikkat çekiyordu. Kısaca nevrotik ya da psikotik insanlar gibi, ruh hastalığına tutulmuş toplumlar da vardı.

***

Freud'cu değilim, ama son yıllarda yaşadıklarımız bu yöntemi benim için de cazip kılmaya başladı. Şu farkla ki,

bugünlerde Freud'dan çok İranlı bir yazarın gözlemini düşünüyorum. Eski notlarımı karıştırdım, Daryush Shayegan'ın bazı yorumlarını tekrar okudum ve şunu gördüm: Shayegan, şizofreniyi topluma yayarak "kültürel şizofreni"den söz ediyor ve bu rahatsızlığın İslam dünyasında çok yaygın olduğunu söylüyor. Ve bu yaklaşımla kendi ülkesinin son elli yılına eğilerek şu saptamayı yapıyor: "Göze batıcı farklılıklarına rağmen, iki adam (Muhammed Rıza Şah Pehlevi ve Humeyni) aynı kaçınılmaz hatayı işlediler ve İran'a özgü iki özelliği, kendi tarzlarında canlandırdılar: Kültürel şizofreni ve büyüklük hülyası".[2] Kısaca megaloman demagogların dürtüleriyle toplumsal plana aktarılan kolektif rahatsızlık...

***

Şizofreni, kişisel planda, giderek gerçeklerden kopma, hayalî bir dünyaya sığınma ve kendi kendine konuşma gibi semptomlarla ortaya çıkar. Shayegan, biz bu semptomları yıllardır İran'da kültürel bir hastalık olarak yaşıyoruz, diyor. Ben de Türkiye'yi düşündüm ve kendi kendime şu soruyu sordum: Acaba son yıllarda Türkiye'ye egemen olan söylem de, sembolik planda, giderek şizofrenik işaretler mi veriyor? Bugünlerde koparılan Osmanlıca fırtınası bu işaretlerden biri sayılmaz mı? Aniden ortaya çıkan Osmanlıca aşkı, yoksa şizofreniye tutulmuş bir toplumsal kategorinin kendi özel dünyasında konuşmak istediği bir dil arayışı mı?

***

Osmanlı toplumu bir "seçkinler" yönetimiydi ve tüm güçler küçük bir azınlığın elinde toplanıyordu. "havas", "âyan ve eşraf", "ricâl ü kibâr", "mütehayyizin" (ileri gelenler), "müteneffizân" (nüfuz sahipleri) vb. gibi adlar altında oligar-

2 Daryush Shayegan; *Les Illusions de l'Identité*, Paris, 1992. s. 318.

şik bir yapı "avam"ı kendisinden ayırıyor ve sıkı bir baskı altında tutuyordu. Aslında avamdan havasa katılımlar da yok değildi; fakat bu yükselişler onur kırıcı bir "kulluk sistemi" ve "intisap" yoluyla gerçekleşiyordu. İşte "Osmanlıca dili" de havasın avama, yani halka karşı kullandığı araçlardan biri ve belki de en güçlüsüydü. Aşılmaz bir barajdı. Çünkü Arapça, Farsça, Frenkçe sözcüklerin, "ıstılah"ların, "terkip"lerin, "galat"ların istilasına uğrayan Türkçe, halk için giderek tamamen anlaşılmaz, yabancı bir dil haline gelmişti.

***

19. yüzyılda, "Şark Meselesi" adı altında, ülke, büyük devletlerin nüfuz kavgalarına sahne olurken diplomatik dil olarak da Fransızca kullanılıyordu. Bu koşullarda, kendi gerçeklerinden kopmuş bir Osmanlı oligarşisi, varlığını sürdürebilmek için, Düvel-i Muazzama'nın nüfuz çatışmaları içinde yolunu bulmaya ve çelişik çıkarları "ıslahat tedbirleri" ile bağdaştırmaya çalışıyordu. Dönemin ünlü tarihçisi Cevdet Paşa'nın *Tezâkir*'de yazdığı gibi, Mustafa Reşid Paşa, "Avrupa'nın muvazeneyi efkâr-ı politikiyyesini" daima göz önünde bulundururdu ve bu amaçla da, "(ıslahat vesikaları) müphem surette yazılarak Avrupalılara bir veçhile ve ehl-i İslâma diğer bir veçhile tefsir edilirlerdi".[3]

Artık bu çağda Osmanlıca kendini ve başkalarını aldatmaca aracı haline dönüşmüştü.

***

Unutmayalım ki Osmanlı Devleti'nde ulusal hareketler çeşitli halkların kendi ulusal dillerini yaratma çabalarıyla başlarken, Osmanlı Devleti fiktif ve şizofrenik bir "Millet-i Hâkime" yanılgısı içinde ve boş bir gurur ile akıntıya karşı

3 Cevdet Paşa; *Tezâkir*, 1-12; yayına hazırlayan Prof. Cavid Baysun; Ankara, TTK Basımevi, 1991, s. 71.

kürek çekti. Yapay bir dil, elbette ki yaratıcı bir kültür dili de olamazdı. Bu yüzden de bugün yakın tarihimizde en çok bu yapaylığa başkaldıran, Osmanlıcanın altındaki halkçı öğeleri ön plana çıkarmaya çalışan hareketler ilgimizi çekiyor. Zaten o devri anlamamıza yardımcı olacak sayılı eserleri de bu hareketin öncüleri verdiler.

Verdiler de, doksan yıllık Cumhuriyet idaresinde bunların büyük kısmı zaten Latin alfabesiyle yayınlanmadı mı? Ve geriye sadece uzmanlık çalışması yapanları ilgilendirecek pırıltısız bir kısım kalmadı mı? O halde Latin harflerinin kabulünden 86 yıl sonra nereden çıktı bu Osmanlıca aşkı?

***

Aslında şurası açık. İktidara "Minareler süngü" diye yürüyen, fakat 17-25 Aralık'tan sonra minareye kılıf aramaya başlayan bir lider ve "müntesip"leri, dinci siyasetin dozunu da giderek artırdılar. Oysa sorunlar da her gün biraz daha ağırlaşıyor, ufuk gitgide kararıyor, işsizlik artıyor, büyüme azalıyor, FED'den ve AB'den iyi işaretler gelmiyor. Dış basında da Tayyip Bey ile ilgili yorumlar, yerlerini daha çok karikatürlere bırakmaya başladılar. Üstelik hasımlarınız da acımasız; bir türlü susturamıyorsunuz. Yap kanun, boz kanun! Nafile. Reel dünya, kötü dünya!

Peki, bu durumda ne yaparsınız?

***

Öyle görünüyor ki mevcut "hanedan" için yapılacak fazla bir şey kalmadı: Reel dünyadan kopar, gerçeklerden kaçar, geçmişe sığınırsınız. Ve kendinize kuşdilinin konuşulduğu gerçek dışı bir dünya yaratmaya çalışırsınız! Osmanlı "âyan ve eşrafı" da öyle yapmamışlar mıydı? Akıntıya karşı kürek çekerek... Sonuç alamayacaklarını bile bile...

22 Aralık

Maurice Duverger'nin Ardından

1950 ve 60'ların ünlü Anayasa profesörü Maurice Duverger ölmüş. Bir Fransız gazetesinde okuduğum bu haber beni tam 51 yıl öncesine, 1963'e götürdü. O yıl Sorbon'da verdiği doktora kurlarını izlemiştim. Türkiye'yi yakından izleyen bir siyaset bilimcisiydi. Ülkemize gelmiş ve *Siyasi Partiler* başlıklı çığır açıcı eserinde de Kemalist tek parti sistemini, barışçı bir şekilde çok partili sisteme geçişte örnek olarak göstermişti. Ben de o sırada Türk Devrimi üzerinde çalışıyordum. Çalışma planımı kendisine gösterdiğimde "Aman dikkat et! Hassas bir konu" dediğini hiç unutmam!

***

Duverger'nin en önemli tezi seçim sistemlerinin parti sistemlerini biçimlendirdiği ve iki partili sistemlerin de Meclis çoğunluğu aracılığıyla parlamenter sistemi yozlaştırdığı yönündeydi. Hani tam da şu sıralarda yaşadığımız durum! Ben R. T. Erdoğan'ın, Duverger'nin adını bile duyduğunu sanmıyorum. Fakat onun tezinin âdeta somut bir uygulayıcısı... Seçim sistemi, parti sistemi, meclis çoğunluğu derken, biz bu ülkede parlamenter rejimden başkanlık rejimine atladık. Ne diyelim? Ne de olsa Tayyip Bey başarılı bir *Zoon Politikon*... Teoriye gerek kalmıyor.

30 Aralık

Erdoğan'ın Descartes'la Kavgası

Önce kadınla erkek "fıtraten" eşit değildir, dedi; sonra Osmanlıcanın neden okullara girmesi gerektiğini anlattı ve sonunda da "Türkçe ile felsefe yapılamaz" diyerek işin içinden çıktı. Hükümler yukarıdan, saraydan geliyordu ve eli kalem tutan herkes de kendini bu konularda bir şeyler söylemek zorunda hissetti!

***

Doğrusu benim de kafam önce hayli karışmıştı; "Nereden çıktı bunlar? Nedir acaba bu farklı buyrukları birleştiren şey?" diye düşünüyordum. Sonra biraz kurcaladım ve durumu galiba kavramaya başladım. Sanırım Tayyip Bey'in asıl hedefi Gülen Hoca değil; çok daha derinlerde. Descartes'a, modern felsefenin kurucusuna kadar uzanıyor.

Ne alakası var demeyin; yukarıdaki sorunlar tam da Descartes'ın kafasını yoran sorunlardı; fakat modernizmin kurucusu bunlara Erdoğan'dan çok farklı yanıtlar vermişti.

İsterseniz sırayla görelim.

***

1) Descartes, ünlü eserinde, varlık kuramını "madde" ve "ruh" şeklinde iki ayaklı (düalist) bir ön kabule oturtmuştu. İnsanı "ruh" olarak ele alırken "kadın ruhu", "erkek ruhu" diye bir ayrım yapmamıştı. Tam da bu nedenle feministler

davalarının felsefi kaynağını Descartes'ta buldular. Filozofun kendi zamanında en büyük muhatabı da İsveç Kraliçesi Kristin olmuştu.

Fransız filozof, *Metod Hakkında Nutuk*'u 1637'de yazmıştı; çok değil 36 yıl sonra, 1673'te de F. Poullain de la Barre, ona dayanarak *De l'Egalité des deux Sexes* (Cinsiyetlerin Eşitliği Hakkında) başlıklı kitabını yayınlıyordu. Şimdi Tayyip Bey "saçma" diyor; "böyle saçmalık olmaz!", "fıtrat" meselesi...

2-3) Descartes, zamanın âlimlerinin aksine, eserini Latince değil, halk dili olan Fransızca kaleme almıştı. Çünkü felsefi sorunları herkesin anlayacağına inanıyordu ve herkesin anlamasını da istiyordu. Hatta o sırada daha az işlenmiş bir dil olan Breton diliyle de felsefe yapılacağı kanısındaydı. Bunun da altını çizdi.

Tabii bu düşüncelerin kabulü kolay olmadı; üstelik kendi ülkesinde bile büyük dirençlerle karşılaştı. Ne var ki Fransız Aydınlanması'nın temelleri de bu tartışmalar içinde atıldı.

Bilmem anlaşıldı mı?

***

Şimdi Tayyip Bey, bizde, Türkçe ile felsefe yapılamaz diyor. Kendileri ne kadar Arapçaya, ne kadar Osmanlıcaya, ne kadar da felsefeye hâkim pek bilmiyoruz; ama, o, Türkçe ile felsefe yapılamayacağını biliyor.

***

Dil ile felsefe arasındaki ilişkiler aslında çağımızın en çetrefil sorunlarından biri. Fakat bu, kimseyi felsefeyi bir seçkin dili gibi görmeye yöneltmiyor. Tabii böyle düşünenler de oldu. Örneğin Heidegger her dille felsefe yapılamayacağını düşünüyordu; ona göre felsefe ancak Almanca ve Grekçe yapılabilirdi. Nazi üniformasını giymesinde kuşkusuz bu elitist anlayışının da payı vardır.

Osmanlılar Descartes'ın eserini ilk kez 1895'te çevirdiler. O yıllarda *Metod Hakkında Nutuk* Batı'da ancak tarihsel bir referans teşkil ediyordu. Bizler ise, Tayyip Bey sayesinde ve "saray dili" özlemi içinde, 2015'e hâlâ onun gerisinde tartışmalarla giriyoruz.

18 Ocak 2015

Bâb-ı Âli ve Saray: Eski Bir Osmanlı Kavgası

Bakanlar Kurulu, yarın, Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan başkanlığında toplanıyor.

Ortada olağanüstü bir durum yok, ama yine de Başbakan Davutoğlu "gayet normal" diyor, "bizim kitle neden rahatsız olsun ki?" Ve makamına layık bir tonda "parti başkanı" olduğunu hatırlatıyor; "yeni nesil"den söz ediyor, yapacağı "yenilikler"i sıralıyor ve seçim çalışmalarına da başbakan olduktan hemen sonra, baba şehrinde, Konya'da başladıklarını söylüyor. (*Hürriyet*, 17 Ocak).

Bu sözler, görüp yaşadıklarımızla pek uyuşmasa da, kimileri "bu da bir çeşit algı operasyonu" dese de –hakkını yemeyelim– üzerinde durulması gereken sözler.

***

Hatırlayalım: 10 Ağustos'ta cumhurbaşkanı seçilmeden önce hemen her gün Tayyip Bey'i dinlerdik. Ve dinleye dinleye de neler söyleyeceğini âdeta ezberlemiştik. Konuşmalar genellikle kalkınma hamleleri ile başlar, elde istatistikler, uzun uzun yapılanlar anlatılırdı. Yollar, barajlar, köprüler, hava limanları vb. Sonra sıra bunu baltalayan hainlere, faiz lobilerine gelirdi. IMF alacaklarının nasıl sıfırlandığı da mutlaka araya sıkıştırılırdı; geçmişte yaşanan mağduriyetler ibretle

anılmadan önce... Hangi TV kanalını açsak bunları duyardık; istesek de, istemesek de!

Derken seçim yapıldı; Tayyip Bey cumhurbaşkanı oldu ve bizler de sandık ki artık nutuk çağı sona eriyor; sessiz bir döneme giriyoruz ve bundan böyle "stratejik derinliğin" muhtaç olduğu "masa çalışmaları" ağır basacak!

Ne gezer!

***

Aslında daha da kötüsü oldu. Artık gün geçmiyor ki bu kez her ikisini birden dinlemek zorunda kalmayalım. Hem cumhurbaşkanını, hem de başbakanı. Kimilerimiz, "yoksa iktidar-muhalefet kavgası bitti de, gizli bir hesaplaşma iktidar içine mi taşındı" diye umutlanmaya başladı. Oysa görüyoruz ki durum o da değil. Tayyip Bey de, Davutoğlu da farklı şeyler söylemiyorlar; hatta başbakan, görünüşe göre, cumhurbaşkanından üslup çalmaya bile çalışıyor. Henüz vurgularda, kreşondolarda vb. hayli zayıf kalsa da. Kısaca kavga yok. Ve bu yüzden de AKP içinde "iktidar kavgası", daha çok muhalefetten umudu kesmiş olanların "*wishful thinking*"i gibi görünüyor.

O halde değişen ne? Görünen şu: Nutuklar ikileşti ve yürütme gücü de ortak çalışan iki kola ayrıldı.

***

İyi de bütün gerçek bundan mı ibaret?

Tarihçiliğim depreşti; kolektif belleğimizi yokladım; Osmanlı tarihinde referanslar aradım. Ne de olsa Osmanlı tutkusuyla tutuşan bir iktidar döneminde yaşıyoruz. O halde ben de size kalın hatlarla bir Osmanlı tablosu çizeceğim. En üst kattaki Osmanlı iktidar kavgasının bugünkü koşullarda nasıl hortlar gibi olduğunu göstermeye çalışacağım.

*
* *

Osmanlı Devleti'nde, padişah, ilke olarak mutlak bir iktidara sahipti. Sosyolojik planda ise Yeniçeri Ocağı, 1826'da kırılana kadar, onun karşısında bir denge unsuru oluşturuyordu. Yeniçeriler halktan kopuk değillerdi. Zaten çoğu esnaflaşmış, halkın bir parçası haline gelmişti. Para tağşişleri, vergi artışları ve her türlü keyfî önlem Ocak mensuplarını da vuruyor, onlar da tüm plebleri de peşlerine takarak kazan kaldırıyorlardı. Bu halkçı tarafları yüzünden, Batı'da onları Fransız *Etats-Généraux*'larına (Genel Meclislerine) benzetenler de olmuştu. Uzun yıllar Osmanlı hizmetinde çalışmış Kont Marsigli ve ünlü düşünür Voltaire bunlar arasındaydı.

Aslında Yeniçeri ordusu gerçekten de bozulmuştu; içlerinden bol sayıda askerlikle ilgisi kalmamış tüccarlar, başına buyruk kabadayılar, haydutlar, soyguncular çıkıyordu. Oysa bu durumun baş sorumluları kimlerdi? Ayrıca o tarihlerde hangi Osmanlı kurumu bozulmamıştı ki? Saray mı? Sadaret mi? Medreseler mi?

*
* *

Yeniçeri kırımı Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası oldu. Farklı bir iktidar kavgası sergileyen yeni bir dönem başlamıştı. Bu dönemde kavga halktan tamamen kopuk, entrikalarla beslenen saray kavgalarına dönüştü. Sultan ve yakınları, vezirler, paşalar, mültezimler, sarraflar, devamlı değişen kombinezonlar içinde kıyasıya savaşıyor ve bu kavgada en dürüstler, en bilgililer, en açık fikirliler çoğu kez kaybediyordu. Daha doğrusu kavganın dışında kalıyordu. Üstelik Düveli Muazzama elçileri de kavgaya katılmış ve Osmanlı yandaşlarıyla birlikte gidişata yön vermeye başlamışlardı. Namık Kemal, *İbret*'te (1872), açık açık "Avrupa nazarında

daha ziyade makbuliyet kazanmak" için iç politikada yabancı güçleri kullanma çığırını Mustafa Reşit Paşa'nın açtığını yazmıştı. Kendisi de Avrupa'ya Fransız elçiliğinin yardımıyla kaçtı. Ülkede istibdattan ve "kaht-ı rical" den (devlet adamı yokluğundan) şikâyet ediyordu.

***

Yine de bir İslam ülkesindeyiz; İslam diyarında "ulü'l emre itaat" esastır ve kavgalar hep sultan sancağı altında yürütülür. İlke buydu, ama II. Mahmut'tan sonra sosyo-politik bir olgu olarak da yeni bir iktidar kutuplaşması ortaya çıkmıştı.

Yeni kutuplaşma sarayla Bâb-ı Âli, sultanla sadrazam arasındaydı: Bir tarafta ilkesel olarak sahip oldukları iktidarı fiilen de kullanmak isteyen sultanlar; öbür tarafta, sırtını bir elçiliğe dayamış, "sultana haddini bildiren" (Şinasi) sadrazamlar... Sultan Aziz, Fuat ve Ali Paşalar peş peşe öldüklerinde, "işte şimdi özgürlüğüme kavuştum" dememiş miydi? Aslında bahtsız sultan yanılıyordu; Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ile Rusya elçisi İgnatiyef'in ittifakının yükselen gücünü henüz fark etmemişti.

***

Bu dönemin iktidar kavgalarını bir bakıma "saray" simgesi temsil ediyordu. Aslında iddialı bir padişah olan Abdülaziz yeni yapılan Dolmabahçe'ye iktidar hırsıyla yerleşmişti. Cağaloğlu'ndaki sadaret konağı da defalarca yandıktan sonra, 1844'te, kâgir olarak yeniden yapılmış ve küçük bir "saray"a dönüştürülmüştü. Ne var ki Sultan Aziz Dolmabahçe'de sefahate dalınca, küçük saray, büyük saraya galebe çaldı ve iktidarın ipleri paşalara geçti.

***

Oysa daha sonra Sultan Hamit hepsinden usta çıktı ve devlet değirmenini yeniden saraya taşıdı. Bunun için de Osmanlı ıslahatçılığının en radikal ve en yetkin öncüsü Mithat Paşa'yı sürgüne yollamaktan, sonra da öldürtmekten çekinmemişti. Ne var ki tüm demokratları kahreden bu saray darbesi kendisine de pahalıya mal oldu ve imajı, manevi kullarının hâlâ tamir edemedikleri bir yara aldı. Oysa Sultan Hamit, marangozlukta olduğu kadar siyasette de ustaydı. Kendine göre bir "imaj politikası", bir "imaj yönetimi" icat etmişti ve bunun bir aracı olarak da yeni bir saray protokolu düzenlenmişti.

Müstebit sultan, seleflerinin saltanat imajını koruyamadıkları düşüncesiyle Dolmabahçe'yi terk etmiş, Yıldız'a yerleşmişti. Ayrıca saray teşrifatı da değişmiş; ressam Şeker Ahmet Paşa teşrifat müdürü olmuştu. Yine de müstebit sultan, ülkeye davet ettiği ve sonunda kendisini iktidardan kovacak subayları yetiştiren Alman militaristleri sayesinde dünyaya hiç de parlak olmayan bir imaj bıraktı. Evet, Sultan Hamit kurnaz bir padişahtı; imajını düzeltmeye çalışıyordu; fakat tarihi, "imaj operatörleri" ve "algı yöneticileri" yazmıyor. Ve bu yüzden de o dönem, kim ne derse desin, tarihimizin karanlık bir dönemi olmaya devam edecek.

***

Şimdi gelelim bugüne. Bu genel tabloda bugünlerde de yaşadığımız bazı olayları çağrıştıran renkler yok mu? Yeni Anayasa ile parlamenter rejimden başkanlık rejimine geçiyoruz derken, yoksa Bâb-ı Âli'den saraya geçişe mi tanık olduk? Yeni bir "saray"; yeni teşrifat kuralları ve "imaj" operasyonları; merdivenlere dizilen tören askerleri vb; bütün bunlar bize bir şeyler hatırlatmıyor mu? Bilmiyorum bugün her vesiley-

le Sultan Hamit'i yüceltenler, bu benzerliklerden ne ölçüde memnuniyet duyarlar? Ben ise Marx'ın, Hegel'den mülhem ve son günlerde sık sık tekrarlanan bir saptamasını anımsıyorum. Tarih çelişkiler içinde yineleniyor ve geçmişteki trajediyi galiba bugünlerde de komedi olarak tekrar yaşamaya başlıyoruz.

*
* *

Yarın hükümet cumhurbaşkanı başkanlığında toplanıyor. Anlamayanlar varsa, iktidarın Bâb-ı Âli'de mi yoksa sarayda mı olduğunu görecekler. Tereddütler varsa giderilecek. Yoksa bu da bugünkü "imaj politikası"nın ya da "algı yönetimi"nin bir parçası mı?

4 Şubat

Yunanistan Seçimleri ve Syriza Dersleri

25 Ocak akşamı Atina'nın Klafthmonos meydanında bayram vardı. Dudaklarda *Bella Ciao* şarkısı; başlar, altı yıldır ilk kez dikti. Seçim zaferinin mimarı, Alexis Tsipras, o akşam kısa ve özlü konuştu. Günün tarihî önemini vurguladıktan sonra, "önceliğimiz geçmişin yaralarını sarmak", diyordu, "adaleti sağlamak ve *'establishment'*den, oligarklardan, yozlaşmadan kopmak". Ve meydandaki pankartlardan birinde de, aslında daha yeni başlayan kavgayı özetleyen bir cümle okunuyordu. "*Gute Nacht, Frau Merkel!*" (İyi geceler, Merkel Hanım!)

***

Bilmiyoruz o akşam Merkel Hanım iyi uyudu mu? Fakat şunu çok iyi biliyoruz: Kavga henüz başlıyor; hem de Yunanistan'ı çok aşan bir coğrafyada! Ve belki ilk işaret de Fransa'dan, zirveden gelmişti. Cumhurbaşkanı Hollande, Tsipras'ı ilk kutlayanlardan biri oluyor, hatta onu 12 Şubat'ta Avrupa Konseyi toplanmadan önce Paris'te ağırlamak istiyordu.

Kimse "AB sosyal demokrasisinden ne beklenir ki?" diye dudak bükmesin! Üstelik Sosyalist Parti'nin ağır topları daha da açık konuştular. Örneğin "yeniden büyüme yoluna

giren, iş yaratan, borçlarını ödeyen bir Yunanistan" diyordu Moscovici, "bütün Avrupa'nın istediği bir şey". Galiba asıl Merkel'in uykusunu kaçıran da, yeni AB iktisadi işler komiserinin bu sözleri oldu. Demir Şansölye herhalde durumu iyice anlamak ve de gelişmeleri tekrar rayına oturtmak için hemen Hollande'ı görüşmeye çağırdı. Strasbourg'a, AB Parlamentosu Başkanı Martin Schulz aracılığıyla...

Evet, Moscovici "büyüme" dedi; belki de şimdilik... Merkel ise "kemer sıkma" diyor. Ve belli ki, o, ısrarcı olacak... Oysa asıl büyük kavga da işte bu ikilemde, girift sınıf kavgalarını gizleyen bu iki "uzlaşmaz" sözcükte yatıyor. Şimdi olanları anlamaya çalışalım. Bugünden geçmişe uzanarak...

***

Önce bir saptama: Ortada fetiş bir rakam dolaşıyor: 317 milyar avro. Yunanlıların toplam borcunu ifade ediyor. 147 milyarı AB istikrar fonuna; 32'si IMF'ye; 53'ü –çok taraflı anlaşmalarla– devletlere; 27'si AB Merkez Bankası'na ve nihayet 53 milyarı da özel yatırımcılara. Öncelik bunların diyor neoliberal politikacılar; bunlar aslında bizim değil, halklarımızın parası; bunları ödemek için kemerleri sıkmalı, sıkı bir bütçe politikası izlemelisiniz. Ve biz de ancak bu şartla 28 Şubat'ta bitecek olan ikinci yardım planından sonra yeni bir plana, üçüncüsüne geçebiliriz.

Tsipras ise "artık yeter!" diye karşılık veriyor; "halkımızı daha fazla perişan edemeyiz, biz bu kadar parayı ödeyemeyiz, gelin borçlardan bir kısmını silelim; kalan kısmını da yeni bir takvime bağlayalım".

***

Peki ne olacak? Ya alacaklılar cephesi "hayır!" derse? Ya akan paralar durursa? Ne yapacaklar o zaman Tsipras ve ar-

kadaşları? Değirmenin suyu nereden gelecek? Büyüme nasıl sağlanacak? Fakat hayret! "Bekleyin, göreceksiniz!" diyor yeni hükümet sözcüleri, gayet kendilerinden emin bir şekilde.

İyi de, bu koşullarda bu kendine güven nereden geliyor? Şimdi gözlerimizi biraz geçmişe çevirelim.

***

Syriza Partisi Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra Yunanistan Komünist Partisi (KKE) içinde yaşanan krizden doğdu. Parti, daha önce de Moskova çizgisini izleyenlerle AB yanlıları arasında iki kanada ayrılmıştı. Krizden sonra "Dış Komünist Parti" denilen ortodoks yönetim, militanların büyük bir kısmını ve bu arada Merkez Komitesi'nin de yarısına yakınını içeren "reformist" kesimi partiden kovdu. Kovulanlar ise *Synaspismós* adı altında tamamen bağımsız bir parti kurdular. Gerçek adı "Ekoloji, Sosyal Hareketler ve Sol Koalisyonu" olan, fakat pratikte SYN olarak anılan bu parti 2004 yılında oluşan Radikal Sol Koalisyon'a (Syriza) katıldı ve Syriza 2013'te partileşince de kendisini feshederek Syriza içinde eridi.

***

İşler 2004'te sol koalisyon kurulduktan sonra, özellikle de 2008 krizini izleyen yıllarda çok daha hızlanmıştı. 2009 seçimlerinde oyların %4,6'sını alan Syriza, 2012 yılında oy oranını %16,8'e çıkardı ve bir ay sonra yenilenen seçimlerde de bu oranı %26,9'a taşıyararak iktidara aday olduğuna herkesi inandırdı. Yalnız bu arada Yunanistan seçim sistemiyle ilgili bir noktayı belirtmemiz gerekiyor. Yunanistan'da seçimlerde nispi temsil sistemi uygulanıyor ve partilerin Meclise girebilmeleri için de en az %3 oy almaları gerekiyor. Baraj %3. Buna karşılık seçimde en çok oy almış partiler de bir çeşit

"bonus" olarak fazladan 50 milletvekilliğine sahip oluyorlar. İşte Syriza'nın partileşmesinde bu özellik rol oynadı. O zamana kadar partiler koalisyonu olan ve "bonus" şansından yoksun olan Syriza, iktidar yürüyüşüne başlayınca 2013 yılında partileşti ve 25 Ocak 2015 seçimlerinde de oyların %36,4'ü ile –Yeni Demokrasi Partisi'ni 8,5 puan geride bırakarak– iktidara gelmeyi başardı. Zaten 2012 seçimlerinden sonra temel sloganını da değiştirmiş, "Protesto oyu istemiyoruz; ülkeyi yönetmek için oy istiyoruz!" sloganını benimsemişti.

***

Ne var ki seçim kazanmak ve hükümeti kurmak, her zaman iktidar olmak anlamına gelmiyor ve seçim kazanmış bir partinin halkı inandıran bir programa, sağlam sınıfsal dayanaklara da sahip olması gerekiyor.

Syriza bunları da düşünmüş, bu konularda da gerekli önlemleri almış mıydı?

***

Aslında yönetici kadro bunları da düşünmüştü ve 2012 yılında, partiyi iktidar yoluna sokan seçimlerden sonra bu konuları tartışmak üzere parti içinde çok önemli bir tartışmayı başlatmıştı. Yetkin iktisatçıların katıldığı ve temel konusu "avro" olan bu tartışmalar partiyi ikiye bölmüş ve ülkenin avro sisteminden çıkmasını isteyen güçlü bir grubun ortaya çıkmasına yol açmıştı. Yunanlı toplum bilimci G. Moschonas'a göre, paradoksal olarak, parti dinamiğini de bu ikileşme sağladı. Kaldı ki partide "kemer sıkma" politikasına "hayır" diyenlerin ağır bastığı da açıktı. (*Le Monde*, 30 Ocak).

Sonra ne oldu?

***

Sonra bu dinamik parti programına da yansıdı ve Syriza 2015 seçimlerine âdeta AB'ye meydan okuyan bir programla girdi: Özelleştirmeler derhal durduralacaktı, asgari ücret 580 avrodan 751 avroya (2050 TL) çıkarılacaktı, maaşı 700 avrodan az olan emeklilere fazladan bir aylık maaş daha verilecekti, yoksullara elektrik bedava dağıtılacaktı, yaklaşık dörtte biri sağlık sigortasından yoksun olan halk bu hizmetlerden bedava yararlanabilecekti ve işten çıkarılanların bir kısmı da yeniden işe alınacaklardı. Kısaca Syriza, AB'ye, moda formülle, "Grexit'e bile hazırız!" diyordu. Fransız iş çevrelerini yansıtan bir gazeteye göre Tsipras ve arkadaşları "Yunanlıların onurunu korumak için kanlarını bile dökeceklerini" ilan etmişlerdi. (*Les Echos*, 28 Ocak).

***

Kuşkusuz bu retorik ve hükümet kurulur kurulmaz gerçekleştirilmeye başlanan vaatler, alacaklı cephenin, yani ünlü Troyka'nın (AB Komisyonu; AB Merkez Bankası ve IMF) kolayca yutacağı lokmalar değildi. Onlar da son otuz yıldır Yunanistan'a yapılan yardımları, AB fonlarından akıtılan yüz milyarın üstünde karşılıksız avroyu, tahrif edilen bütçe hesaplarını hatırlatıyor ve "paraları yerken iyiydi de, diyorlardı, şimdi sıra borçları ödemeye gelince mi yan çizmeye başlıyorsunuz?"

***

Doğrudur, onlarca yıl Yunanistan'a AB fonları akmış, ülkede milli gelir yükselmiş, refah artmış ve bundan, karınca kararınca, kuşkusuz yoksul tabakalar da yararlanmıştı. Ne var ki 2008'de krizin patlamasından sonra durum giderek kötüleşmiş ve varılan nokta halk sınıfları için bir felaket şeklini almıştı. Son altı yıl içinde uygulanan kemer sıkma po-

litikalarıyla milli gelir 1/4 oranında azalmış; işsizlik oranı %27'yi (gençlerde %50'yi) bulmuş; halkın %30'u da yoksulluk sınırının altına düşmüştü. Seçim kampanyasında ülkenin tünelden çıktığını, Yunanistan'ın 2015'te %2'nin üstünde büyüme sağlayacağını söyleyen tutucu Başbakan Samaras'a, Tsipras'ın ekonomi danışmanı bu gerçekleri hatırlatmıştı. Bugün Ekonomi Bakanı olan George Stathakis, Samaras'a "Bu mu kalkınma?" diye sormuştu.

2012 yılında da krediler yenilenirken, bugün Maliye Bakanı olan Yanis Varoufakis, Yunan Merkez Bankası Başkanı'na "Yunanistan iflas halindedir; sana (yardım diye) vermeye hazır oldukları şey, aslında seni asacakları iptir, demişti, onu reddetmeli, onun yerine birlikte tırmanacağımız bir merdiven istemelisin". Yunanistan bugünkü "borcu borçla ödediği" duruma böyle gelmişti. Şimdi aynı Varoufakis, bu kez Yunanistan Maliye Bakanı olarak, AB sözcüleri ile görüşmeleri yürütüyor.

***

Kısaca Yunanistan'a akıtılan fonlar halka refah değil, sonunda yoksulluk getirmişti. Ve bunun böyle olacağı biraz da başından belliydi. Çünkü Yunanistan ekonomisine on kadar aile egemendir ve –*Wikileaks* belgelerinde bile kaydedildiği gibi– bu aileler tutucu siyasi kadrolarla çok sıkı ilişkiler içinde bulunuyorlar. İnşaat faaliyetlerini, deniz ticaretini, medyayı kontrol eden, futbol kulüplerine sahip olan bu aileler, özelleştirme operasyonlarının da baş kazançlısı oldular. Bunların başında gelen Latsis ailesine ait bir şirket, tek bir ihalede 620 hektarlık (6,2 milyon dönüm) bir sanayi arazisinin (Atina eski Hellinikon hava alanı sitesi) işletmesini üstlenmiş bulunuyor.

***

Peki, ya oligarklara oy veren Yunan halkı? Ya özgür halk iradesi? Ya demokrasi? Geçelim. Adına "küreselleşme" denilen finans batakhanesinde, medya oligarklarının günlük bombardımanı altında, hangi ülkede, hangi halk kendi adamlarını iktidara taşımış bulunuyor ki? Berlusconi'yi yıllarca iktidarda tutan İtalyan halkı mı? Yoksa bugün seçim yapılsa Marine le Pen'i seçecek gibi görünen Fransız halkı mı? Tabii, arka sıralarda, Erdoğan'ı cunhurbaşkanı yapan Türk halkını da unutmadan... Şimdi tam da Yunanlılar, burjuva demokrasilerinin hilelerine isyan ederek ayaklanmışken, onlarla tüm halkların dayanışma içinde olması, Syriza düşmanlarının tüm halkların da düşmanı olduğunu unutmaması gerekmez mi?

***

Aslında bugün temel sorun şudur: Syriza 25 Ocak gecesi başlattığı bayram şenliğini devam ettirebilecek mi? Yunan halkı, zorla oturtulduğu kurtlar sofrasından başı dik ayrılabilecek mi? Koyu milliyetçi Bağımsızlar Partisi ile koalisyon yapması, "bu ülkede Yahudiler, Budistler, Müslümanlar vergi vermiyor" diyebilen Kammenos efendiyi yanına oturtabilmesi şimdiden telafisi güç bir handikap teşkil etmiyor mu? Yine şimdiden "borçlarımın hepsini ödeyeceğim" demeye başlaması düş kırıcı bir işaret sayılmaz mı?

***

Ne yazık ki tarih hiçbir zaman devrimcilerin önüne dikensiz almaşıklar sunmuyor. Parlamentoda mutlak çoğunluğu elde edemeyen Syriza'nın da karşısında üç olası ortak vardı. Bunlardan 15 vekillik kazanmış olan Komünist Partisi

ile koalisyon kuramazdı; çünkü zaten ondan koparak kurulmuş bir partiydi. Mecliste 17 vekil ile temsil edilen To Potami (Nehir) ile de kuramazdı; çünkü AB yanlısı bu Nehir, Troyka'ya doğru akıyordu. Geriye bağımsızlar kalıyordu ki, onunla tek, fakat en önemli noktada anlaşma halindeydi: Artık Troyka'ya "Güle güle!" demek zamanı gelmişti. Kemer sıkma almaşığından başka türlü kurtuluş yolu kalmamıştı. İşte koalisyon böyle kuruldu ve şimdi Atina'da, Brüksel'de, Berlin'de yürütülen kavga, çok geniş bir coğrafyada hüküm süren neoliberal düzenin kirli çamaşırlarını ortaya dökmeye çalışıyor. Bunu çoktan anlamış bulunan İspanyol Podemos'u ve 22 Ocak günü Syriza'nın son mitingini, onlarla yan yana kutladı. Sloganları "Yapabiliriz!" idi ve Kanadalı şair Leonard Cohen'in "*First, we take Manhattan, then we take Berlin*" şarkısını söylüyorlardı.

***

Syriza başladığı onurlu kavgayı nasıl sonlandıracak?

Söyledik, çapı küçük görünse de bu kavga aslında tüm halkların kavgasını temsil ediyor. Halkların borca boğularak boyunduruk altına alınmasına ve ezilmesine karşı isyanını... Bir noktaya gelindi, Yunan halkı "Olamaz, dedi, artık olamaz; boğuluyorum!" Dileyelim ki bu kavgadan zaferle çıksınlar. Dilemekle de kalmayalım, karınca kararınca, bütün olanaklarımızı seferber edelim. Çünkü bu bizim halkımızın da kavgası... Hem de iki yüz yıllık kavgası... Ne yazık ki, hepsinde de yenilgi ile çıktığımız "ıslahat" kavgalarımız...

***

Aslında Osmanlı köleleşmesi borçla değil tazminatla başlamıştı. Art ardına Rusya yenilgilerinden sonra empoze edilen ağır tazminatlarla... Kırım Savaşı'ndan sonra bunlara bir

de borç ve faizleri eklendi. Sarayın kanatları altında, paşa, mültezim ve sarraf troykası bunları halkın sırtına yüklemekte doğrusu pek mahirdi. Ve zavallı halk da bunları, sonuna kadar, "paşa paşa" ödedi. Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi'nin dediği gibi "deyni deyn ile ifausulü" ile, yani borcu borçla ödeyerek ve sonunda da iflasa sürüklenerek...

***

Eski hikâye Cumhuriyet'te, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yeniden başladı. Truman Doktrini ile, ikili anlaşmalarla... Ve krizler, borç ödeyememe, "70 sente muhtaç" olma durumları da yeniden yaşandı. Öyle ki bunların sonuncusunda artık bizim halk da isyan etti ve tüm koalisyon partilerini öfkeyle defterinden sildi. 2001 bütçesinin tam yarısı borç ve faiz ödemelerine ayrıldıktan sonra...

***

Sildi de ne yaptı?

İktidarı ve denkleşmiş bütçeyi kendi zenginlerini yetiştirmeye hevesli, açgözlü ve yeteneksiz bir kadroya teslim etti. Yeşil bayrak altında. Şimdi komşu bir halk isyan etmiş, oyunu bozuyor, neoliberal düzenin pisliklerini sergiliyor, bizim uşak kalemler de onları nasıl karalayacağını bilemiyorlar. Tam da efendilerinin metal işçilerinin grevini kırdıkları bir sırada... Ve bu arada borç defterimiz de her gün biraz daha kabarıyor.

Gerçek şu ki Syriza bizim sadece geçmişimize değil, geleceğimize de ışık tutuyor.

18 Şubat

Bu da Başka Bir Yunan Öyküsü: Hatice Molla'nın Şeriatla Savaşı

Tsipras, 17 Şubat'ta Syriza Meclis grubu üyelerine kesin bir dille konuştu: "Yunan halkı hayır dedi; bize kimse şart koşamaz, ültimatom veremez!" Ve bir de tarih verdi: 20 Şubat'tan itibaren, Parlamento, hükümet programındaki sosyal önlemleri oylamaya başlayacak... Tam da AB Maliye Bakanları (*Eurogroupe*) birkaç gün önce Brüksel'de bunun kopmaya yol açacağını söylemişken!

Bekleyeceğiz ve göreceğiz. Fakat beklerken, ben bugün yine Yunanistan'la ilgili başka bir kavgayı anlatmak istiyorum. Batı Trakya'da Hatice Molla'nın şeriatla kavgasını. Görünüşte son derece mütevazı, yerel bir kavga. Oysa bizi çok yakından ilgilendiriyor; hatta, Lozan'a yapılan göndermeler dolayısıyla, biraz da bizim kavgamız.

***

Birkaç gün önce, Fransız *Le Monde* gazetesinde çıkan (14 Şubat) uzun bir yazı dolayısıyla olaydan haberdar olmuştum. Adéa Guillot, makalesinde, "AB'nin göbeğinde şeriat uygulanabilir mi?" diye soruyordu. Sonra araştırdım; Batı Trakyalı Müslümanların çıkardıkları *Azınlıkça* dergisinde (Kasım 2014, sayı: 82) aynı olay hakkında ilginç röportajlar okudum. Ve öğrendiklerimi paylaşmanın yararlı olabileceğini düşündüm.

Aslında konu gerçekten de önemli, fakat pek de yeni ve şaşırtıcı sayılmaz. Hristiyan dünyası laiklik sorununu çoktandır çözdüğünü zannederken, Müslüman vatandaşları sayesinde bu sorun Avrupa'nın başlıca dertlerinden biri haline geldi. Bir yandan demokratlar, kimlikleri yadsımadan entegrasyonu nasıl sağlarız diye kafa yoruyorlar, öte yandan da göçmen işçi ve İslam düşmanlığı –çeşitli nedenlerle– başını almış gidiyor. Batı basını bu yüzden bu konuya büyük bir yer ayırıyor.

Konumuz olan olay, tekrar edelim, yeni değil ve kökeni 2008 yılındaki bir davaya uzanıyor. O tarihte Gümülcineli Hatice Molla Salih, kocasını kaybediyor ve 44 yıllık hayat arkadaşı Mustafa Molla 2003'te bir vasiyetname ile tüm varlıklarını kendisine bıraktığı için de miras konusunda sorun yaşamayacağını sanıyor. Zaten kendisi de o tarihte benzer bir vasiyetname yaptığı için, vicdanı da rahat.

Meğerse çok yanılıyormuş; daha ertesi sabah kapısı çalınınca başına neler geleceği de hemen ortaya çıkıyor.

Ziyaretçiler kocasının iki kız kardeşi ve bunlardan birinin avukat oğlu, taziyeden çok miras konuşmaya gelmişler. Avukat Ayhan Şakir, "Olamaz, diyor, İslam hukukunda 'vasiyetname' diye bir şey yoktur, işlem geçersizdir; paylaşmayı şeriata göre yapacağız". Sil baştan!

Aslında tereke fena da sayılmaz; daireler, dükkânlar, üç katlı bir işyeri. Bunların bir kısmı da Türkiye'de. Avukat Şakir "bunları paylaşacağız" diyor ve bir hukukçu olarak göndermeler yapıyor. 1881 İstanbul Anlaşması, diyor; 1913 Atina Anlaşması diyor ve en önemlisi de Lozan diyor. 1991'de Yunan Meclisi zaten bu konuda Lozan'a gönderme yapan bir kanun çıkarmış. Ve avukat Şakir de buna dayanarak bir miras davası açmış.

Peki, yedi yıl önce açılan bu davanın sonucu ne olmuş?

İşte işler burada çatallaşıyor. Önce Yunan Mahkemesi "bu ülkede şeriat işlemez!" diyerek davayı reddediyor; sonra İstinaf Mahkemesi onaylıyor derken Şakir Bey ihtilafı Yargıtay'a taşıyor ve oradan ilginç bir karar çıkartıyor. Buna göre Yüksek Mahkeme, davayı, İslam aile ve miras hukukuna göre görülsün diye ilk mahkemeye iade ediyor; üstelik hâkimlerin değişmesini de şart koşuyor.

Hatice Molla şaşkın, üzgün ve hayli perişan; "nasıl olabilir?" diyor, "Lozan Anlaşması'nda (42 ve 45. maddeler) hukuka değil, örf ve âdetlere gönderme var; üstelik Türkiye'de şeriat uygulanmıyor; nasıl olur bu?" Ve o da Yunan avukatlarıyla beraber bir hukuk savaşı başlatıyor. Bir yandan davayı AİHM'ye taşırken, öte yandan da Türkiye'de bir dava açıyor. Yunanistan'daki gelirleri dondurulduğu için, hiç olmazsa Medeni Hukuk'un yürürlükte olduğu Türkiye'deki mallarını kurtarmayı umuyor. Fakat nafile! Türk mahkemesi de "vasiyetin yapıldığı ülkeden bu vasiyetin geçerli olduğuna dair belge" gelene kadar davayı askıya alıyor. Anlaşılan "geçersiz" diye bir belge gelirse Türk Mahkemesi de şeriata göre karar verecek! Şeriatın kestiği parmak acımaz, diyecek. Hatice Molla'nın avukatlarına göre ise, karşı taraf "Müftüden alacakları bir vesikayı Türk Konsolos'a da imzalatarak, Türkiye'de de tanıtma amacı güdüyor". Ne var bunda? Zaten Türkiye adım adım şeriata doğru ilerlemiyor mu?

Bu arada, bu garip hukuk ihtilafı Yunanistan'da kamuoyuna intikal ediyor ve bütün Yunan gazeteleri davayı izlemeye başlıyorlar; "bir tek Batı Trakya'da kimsenin haberi olmadı" diyor Hatice Molla. "Ve de Türkiye'de", diye ekleyebilirdi. İşte size Türk-Yunan muhafazakârlarının farklı nedenlere dayanan İslamcı *Omerta*'sı...

Hatice Molla'nın avukatı Yannis Ktistakis Türk ve Yunan tutucularının bu tabiata aykırı el birliği için, Fransız yaza-

ra şunu söylemiş: "Lozan Anlaşması ne şeriattan ne de müftüden söz ediyor. Yunan Devleti bu yönde bir yorum yaptı. 1923'te Kemalist Türk toplumu çok laik ve ilericiydi. Buna karşı çok tutucu ve Ortodoks Yunanistan, şeriatın Trakya Türk cemaati üzerindeki Kemalist etkileri azaltabileceğini düşündü." Açıkçası Müslüman yurttaşlarına karşı dini afyon olarak kullandı!

Şimdi yıl 2015, bu tabloya bakıp da değişen fazla bir şey yok mu diyeceğiz?

Aslında son Yunan seçimlerinden sonra iki ülke arasında roller değişmiş gibi görünüyor. Biliyoruz, Türkiye çoktandır tutuculuk giysilerine büründü; Batı Trakya'da şeriatın gazabına uğrayanlar gözlerini artık –AKP Türkiye'sine değil– Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine çeviriyorlar. Buna karşılık Tsipras hükümeti de her türlü azınlık haklarının bayraktarlığını üstlendi. Kuşkusuz gündeminde 1920'lerin Türkiye'sinden çok farklı sorunlar var. Fakat bu da çağdaş bir kurtuluş davası... Üstelik sadece borç ödeme ve "kemer sıkma" zincirlerinden değil, aynı zamanda çağ dışı hurafelerden de kurtulma kavgası... Tsipras daha başbakanlık görevini devralırken bile, işe "Ben İncil üzerine yemin etmem!" diye başlamadı mı? Görülüyor ki Syriza bu konuda da tüm ilericilerin umudu... Bekleyelim, görelim.

20 Şubat

"İç Güvenlik" Adına Yumruklar Sıkılırken

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden bir ay kadar önce, coşkulu yandaşlarından biri, R. T. Erdoğan'ı aynen şöyle tanımlamıştı: "Bu ülkede gelmiş geçmiş en çok desteklenen, en çok sevilen lider, aynı zamanda en çok da nefret edilen lider." Bugünlerde Mecliste İç Güvenlik Yasa Tasarısı tekmeler ve yumruklar arasında tartışılırken aklıma bu satırlar geldi. "Bile bile lades" diye düşündüm.

Öyle ya, hangi aklı başındaki insan, Devlet Başkanlığı gibi saygı isteyen bir makama, "gelmiş geçmiş en çok nefret edilen insan"ın seçilmesini ister? Sevenleri ne kadar çok olursa olsun! Çünkü böyle bir insan seçilirse, varılacak noktanın da ne olacağını herkes kolaylıkla kestirir. Ve gerçekten "lider"ine bağlı olanlar, bu gibi durumlarda "ne olur yapmayın!" derler, "sizin yeriniz orası değil" diye yalvarırlar, ülkenin kaosa sürükleneceğini anlatmaya çalışır; ona uygun makamı işaret ederler. Ne var ki olan oldu ve daha birkaç gün önce Bülent Arınç, "nefret dolu bakışlar"ın sokaklara taştığını, ülkenin bu gidişle "yönetilebilir olmaktan çıkabileceğini" söylüyordu.

***

İşte bunları düşünüyordum TV ekranlarını seyrederken ve sonra aklım daha da gerilere, Menderes'in son günlerine

gitti. O günlere de Mecliste kıyametler koparan "Tahkikat Komisyonu" tasarısı damgasını vurmuştu. Tam anlamıyla bir "sivil darbe" kanunuydu bu, bir açıdan da "Menderes'i koruma kanunu"; sokaklara taşan "nefret dolu bakışlar"a karşı...

Yasa, "Tahkikat Komisyonu"na, "Basın Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve diğer kanunların" savcı ve hâkimlere verdiği tüm yetkileri veriyor ve tahkikatların da gizli yapılacağını ilan ediyordu. Komisyon, neşriyat yasağı koyma; gazete toplama ve yasaklama, matbaa kapatma; toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklama ve de "lüzumlu göreceği bilcümle tedbir ve kararları ittihaz etme" gibi yetkilerle donatılmıştı. Bu "önlem"lere uymayanlar da üç yıla kadar hapis cezasıyla tehdit ediliyordu. Üstelik alınan kararlar kesin olacak, bunlara itiraz edilemeyecekti. Ve bu komisyon da –ki burası Kanun'da yazılı değildi– Menderes'in emrinde olacaktı. Bunu o günlerde herkes böyle anlıyordu.

Dedik ya kanun, tam bir "sivil darbe" kanunuydu. Zaten yıllardır Menderes'i böyle bir darbeye kışkırtan Necip Fazıl da bunu böyle anlamış ve –sonradan anılarında (*Babıâli*) yazdığı gibi– 27 Mayıs'ı Menderes'in yaptığını sanarak "sevincinden uçmuştu". Gerisini hepimiz biliyoruz; trajik olaylar yaşadık ve yaşananlar hiç de demokrasinin hayrına olmadı. Yine de o günleri üniversitede Anayasa asistanı olarak yaşamış biri olarak şunu eklemek isterim ki yaşananların en büyük sorumlusu bizzat Menderes idi. Hırsına hâkim olamayan DP lideri, kendisini ve kendisiyle beraber de bir sürü masum –fakat zayıf iradeli– insanı felakete sürükledi.

***

Şimdi aradan elli beş yıl geçti, yine benzer koşullarla karşı karşıyayız. "Menderes'i koruma tasarısı"nı çağrıştıran bir "Erdoğan'ı koruma tasarısı" var Mecliste ve de yumruklaş-

malar... 1960'ta bir grup milletvekiline verilen yetkiler, bu kez farklı biçimlerde ve dolaylı yollarla polise veriliyor.

Yoksa tarih tekerrür mü ediyor? Dünkü trajediyi, bugünlerde de komedi olarak mı yaşayacağız?

Neyse ki tarih hiçbir zaman aynen tekerrür etmiyor. Bugün kimse ne darbe istiyor, ne de bekliyor. Fakat aynı şekilde, Erdoğan'ın da her gün biraz daha bir "sivil darbe" çağrışımları yapan "başkanlık sistemi" tutkusundan vazgeçmesi gerekmiyor mu? Bir cumhurbaşkanı nasıl darbe yapar demeyin; örneğin Fransa yüz altmış dört yıl önce tam da böyle bir darbe yaşamıştı. III. Napolyon da Cumhurbaşkanı idi ve esnafa, köylülere ve "10 Aralık Derneği" adı altında topladığı ayaktakımına dayanarak muhalefeti ortadan kaldırmıştı. Daha yakınlarda ve bize daha benzer koşullarda da, Portekiz'de Salazar "dikta"sını bir Anayasa değişikliği ile kurmuştu.

***

Cumhuriyet tarihimizin siyasi planda en gergin dönemlerinden birini yaşıyoruz. Bu kez daha da gerilere uzanıyorum. Bugünlerde Osmanlı'yı canlandırmaya çalışıyoruz ya, ben de Devlet-i Âli'nin son dönemlerinde yaşanan gerginlikleri konu edinen yazıları anımsıyorum. Böyle durumlarda, sadrazamlar, Cevdet Paşa'nın deyimiyle, "inhirafı mizaç" eder ve genellikle Fransa'ya, Nice'e giderlerdi. Orada bir süre kalıp dinlendikten ve sinirleri yatıştıktan sonra da "tashihi mizaç" ederek ülkeye dönerlerdi. Doğrusu R. T. Erdoğan'ın Latin Amerika gezisine şahsen biraz da bu gözlerle bakmıştım. Yanılmışım. Öyle görünüyor ki işler cumhurbaşkanımızın beklediği gibi gitmedi. Küba'ya cami yaptırmaya giden Tayyip Bey, Castro'nun ülkesinde Atatürk'ün büstüne bir çelenk koyduktan sonra Meksika'ya geçti ve orada da hıncını Obama'dan

aldı. Ve anlaşılıyor ki bu arada sinirleri daha da gerildi. Artık onu yatıştırmak da yakınlarına düşüyor. Sanırım onlar da şunu anlamaya başladılar: Önümüzdeki seçimlerde karşılaşacağımız siyasal almaşıklar Erdoğan'ın "mutlak yetkili başkanlığı ile anarşi" arasında değil, "demokrasi ile anarşi" arasında şekillenecek. Ve yakın geçmiş tanığımızdır, bu ülkede "anarşi" dönemlerinden maalesef hep karanlık kuvvetler yararlanıyor. Genellikle de aymazlığı ya da cehaleti yüzünden başka hesaplara alet olup bu "anarşi"ye katkıda bulunanlar sayesinde...

27 Şubat

Üç Tarz-ı Siyaset Üç Tarz-ı Yönetim

"Algı" yönetimi, "duygu" yönetimi, "imaj" yönetimi...

Daha çok Meşrutiyet düşünürleri kullanırdı bu terimi. Çeşitli "tarz-ı siyaset"ler üzerinde tartışırlardı. Kimi "Garpçılık" derdi; kimi "Türkçülük"; kimi de "İslamcılık". En çok konuşulan seçenekler bunlardı.

Aradan yüz yıl geçti; hâlâ yolumuzu bulamadık, hâlâ tartışıyoruz. Üstelik hiç de beklenmedik bir anda "İslamcılık" ön plana çıktı. Artık hep onu tartışıyoruz. Kelamcı ve ilahiyatçılar, filozof ve toplum bilimcilerin önüne geçti. Ve daha çok Osmanlıca konuşuyorlar.

Paradigmatik "tarz-ı siyaset"leri geçelim; gelelim yöntemlere, "tarz-ı yönetim"lere. Asıl konuşmak istediğim bunlar ve aklıma üç türlü "tarz-ı yönetim" geliyor.

***

Birincisi, hani şu son yıllarda dillere pelesenk olan "algı yönetimi".

Nasıl oldu, nereden çıktı, doğrusu bilmiyorum; ama galiba şöyle oldu: Bir gün birisi çok kızdığı bir düşünce ya da edime "bu bir algı yönetimidir" dedi, buluş beğenildi, terim tuttu ve böylece "algı yönetimi" denilen şey de birdenbire siyasal jargonumuzun temel "kavram"ları arasına girdi. Artık

gün geçmiyor ki bir siyasetçi ya da yazar, hoşlanmadığı bir fikri ya da eylemi böyle damgalamasın: "Dikkat arkadaşlar! Bir algı operasyonu ile karşı karşıyayız!"

***

Garip! Kimse de bu etikete "Saçma! Böyle şey olmaz!" demiyor, diyemiyor.

Aslında doğrusu şu: Bir şeyi "algılamak", ancak onu gözleriyle görmek, kulaklarıyla işitmek vb. duyu kanallarıyla olur ve olmayan bir şeyi de sizlere siyasetçiler değil, sadece "sihirbaz"lar gösterebilir. Örneğin boş bir şapkadan bir tavşan çıkarırlar ve siz de şaşırıp kalırsınız.

Ne var ki ben tam da böyle düşünürken, 17 Aralık operasyonu geldi aklıma ve "acaba ben mi yanılıyorum?" diye kuşkulandım. Öyle ya, 17 Aralık'ta da bir kısım siyasetçiler, tıpkı sihirbazlar gibi "algı operasyonu" yapıp, ayakkabı kutularından top ve tüfekler çıkarmış ve "buyurun size bir darbe!" demişlerdi. Düşündüm; fakat pek de ikna olamadım; çünkü o gün sihirli değnek, ben ve benim gibi milyonlarca insanın gözlerini boyayamamıştı. Kutularda top tüfek değil, dolar ve avrolar görmüştük. Kısaca "algı operasyonu" başarısız olmuştu. Başkaları ne kadar yaygara koparırsa koparsın, kimse bizi aksine inandıramazdı.

***

Yeniden kurcaladım ve bu kez "algı operasyonu" galatı altında yatan doğru kavramı bulur gibi oldum. Algı yönetimi ile aslında kötü niyetle etrafa yanlış bilgiler saçarak siyasete yön verme kastediliyordu. Terim, propaganda amacıyla "bilgi kirliliği" yaratmak, ya da bizim dilimize de girmiş bir sözcükle "dezenformasyon" anlamına geliyordu. Bu haliyle bize hiç de yabancı bir yöntem değildi. Özellikle son altı yedi yıl içinde böyle dezenformasyon operasyonlarının ne kadar feci

boyutlara ulaştığını hepimiz hatırlıyoruz. Bu yıllarda bilgi kirliliğine belge kirliliği de eklendi ve bunlar da "özel yetkili mahkemeler"e hukuki deliller olarak sunuldu. Yüzlerce, binlerce masum insan bu kirli bilgi ve belgelerin kurbanı oldu ve yıllarca tutuklu kaldılar. Ve bu arada hayatı kararanlar, ölenler, intihar edenler oldu.

Kara günler geldi, geçti demeyelim. Aksine, bugünlerde Mecliste tartışılan bir yasa tasarısı tam da bu tür operasyonlara bir "tarz-ı yönetim" olarak meşruiyet sağlamak amacını güdüyor.

***

Gelelim "duygu yönetimi"ne; bir de "duygu yönetimi" var.

Siyaset bir iletişim sanatıdır; düşüncelerin olduğu gibi duyguların da seferberliğine dayanır. Demokratlar ve devrimciler bu amaçla, hakkı çiğnenmiş olanların, tüm ezilenlerin duygularını da harekete geçirirler. En zoru da bunun en elverişsiz koşullarda yapılmasıdır. Devrimci liderlik bu zor koşulları yenmekle ortaya çıkar. Yabancı bir bilim adamının gözüyle, tarihimizden bir örnek vereyim. Türk Devrimi'ne bu açıdan bakan Pierre Ansart; Lenin, Atatürk ve De Gaulle'ü ele alan makalesinde, "yığınların gerileme ve çöküş zamanı olarak tanımladığı günü", diyordu, "Mustafa Kemal, tam tersine, eylem zamanı, karar zamanı, bir kesin tarihsel kopma anı, bir kolektif yeniden doğuş zamanı olarak algıladı".[4] Elbette o da "mağdur"lara sesleniyordu; fakat "mağduriyet"i dinde değil işgal kuvvetlerinin zulmünde, emperyalizmde arıyordu. Halk dalkavukluğu yapmıyordu; aksine, "biz zavallı bir halkız!" diyordu.

4 P. Ansart, *Kemal Atatürk ve Siyasal Duyarlılığın Değişimi*, Türkiye İş Bankası Atatürk Sempozyumu (17-22 Mayıs 1981), s. 470, 474. Ankara, 1983. (Ayrıca bkz. Pierre Ansart, *La Gestion des Passions Politiques, Lausanne*, L'Age d'Homme, 1983).

***

Evet, devrimciler gerçekçi bir analiz temelinde, duyguları daha adil ve daha mutlu bir toplum için seferber ederler. Ezilenlerin "sınıf kini"ni de etkin ve demokratik bir örgütlenme yönünde kullanırlar. Demagoglar ise bilinçsiz kitlelere, özellikle de sermaye birikiminin yok edeceği sınıflara seslenirler. "Ecdadımız" derler; "gelenek" derler; "din" derler. Kısaca halk dalkavukluğu yaparlar; kutsal değerleri kin ve nefret duygularının aracı haline getirirler. "Dinimiz, kinimizdir" derler.

***

Bilmem söylemeye gerek var mı, günümüzde kimse "duygu yönetimi"nden söz etmiyor, ama AKP iktidarının bu konuda da antolojik bir performans sergilediğini de göz ardı edemeyiz. Bu parti iktidarının ilk yıllarında, uluslararası sermaye ile kucak kucağa ve demagojik nutuklarla, önce "tüm mağdurlar"ın sözcüsü oldu; sonra enformel koalisyon giderek dağıldı, ortaklar birer birer uzaklaştı, şimdi sıra parti içi temizliğe gelmiş görünüyor. Ve duygular bu yönde seferber edilmeye başlandı. "Bizden olmayan bize karşıdır" diye yola çıkılmıştı; varılan noktada, cumhurbaşkanı, hayalinde yatan "başkanlık sistemi" ile artık "Benden olmayan bana karşıdır!" diye düşünmeye başladı. Daha dün, Merkez Bankası Başkanı'nı "Bize karşı bağımsızlık mücadelesi veriyorsun da, başka bir yerlere karşı bağımlılığın mı var?" diye çok ağır şekilde paylarken, kastedilenin sadece Erdem Başçı değil, aynı zamanda onun arkasında duran Davutoğlu ve Babacan olduğunu kim görmezden gelebilir? İşte, 2015 yılında, AKP iktidarının "duygu yönetimi"nde sergilediği performans da budur.

Bilgi yönetimi, duygu yönetimi; evet bir de imaj yönetimi vardı ve itiraf edelim ki bu alanda da ilginç bir dönemde yaşıyoruz.

***

Aslında halkçı ve devrimci yönetimlerin "imaj yönetimi" için fazla bir çaba harcamalarına gerek yoktur. Kendi halkından kopmuş, despotik yönetimlerin ise zaten böyle bir kaygıları bulunmaz. Bizim tarihimizde böyle kaygılar "modernleşme" hareketleri çerçevesinde günlük gazetelerle, kamuoyunun teşekkülü ile başlamıştı. En büyük imaj çöküntüsü ise, Abdülhamit döneminde, Meclisin kapatılması, Mithat Paşa'nın yargılanması ve sonunda da Taif'te boğulması ile yaşandı. Buna karşılık laik bir Cumhuriyet kuran devrim yılları, yakın tarihimizin en parlak imaja sahip olduğu yıllar oldular. Sanırım, bugüne bakarak bunu hatırlamamızda çok yarar olmalı. Tam da bir kısım neoliberal, Fethullahçı ve Kürtçü "duygu yönetimleri"nin, AKP paralelinde, o yılları karanlık, despotik yıllar olarak sunma yarışına girdikleri bir sırada.

***

Ya şimdi? Ya şu anda dünyadaki "Türkiye imajı" ne durumda?

Cumhuriyet tarihimizde Türkiye imajının birkaç yıl içinde bu kadar çirkinleştiğinin başka bir örneği var mı, bilmiyorum. Uzatmaya gerek yok, tek bir örnek vereceğim. Daha dün Ortadoğu'daki vahşet ordusunun müzeleri nasıl tahrip ettiğini, binlerce yıllık sanat eserlerini nasıl parçaladığını hep beraber, içimiz sızlayarak seyrettik. İşte bugün bütün dünyada, üstelik bölgeyi en yakından izleyenlerin tanıklıklarına dayanılarak, bu "İslam Devleti"nin böyle güçlenme-

sinde en sorumlu ülkenin Türkiye olduğuna inanılıyor. Ve Türkiye'nin yapabildiği tek şey de, "onlara haber vererek" bir ata mezarını, onların tasallutundan kurtarmak oluyor. Sonra da bayram havası, kutlamalar... Soruyorum; böyle bir tablo, sizde nasıl bir "imaj" oluşturur?

4 Mart

Geçmişle Hesaplaşmak, Vahabilerle Kucaklaşmak?

Suudi Arabistan Kralı Abdullah öleli çok olmadı; olay belleklerimizde hâlâ canlı. Cumhurbaşkanı Erdoğan cenaze merasimine bizzat katılmış, hükümet de bir günlük "milli yas" ilan etmişti. Geçtiğimiz günlerde de Tayyip Bey yine Cidde'deydi. Kutsal topraklarda bir kez daha umre yaptı ve tabii, bu arada da yeni kralla görüşme fırsatı buldu. Son yıllarda sık sık tanık olduğumuz, fakat yine de alışamadığımız sahneler.

***

Erdoğan-Salman buluşmasında neler görüşüldü, neler konuşuldu bilmiyoruz. Görüşmelerden sadece "kamuoyuna açıklanması uygun görülenleri" öğreniyoruz. Yine de aklımıza bazı sorular takılıyor: Yoksa Tayyip Bey, hazır Mısır Devlet Başkanı Sisi de oradayken, Ortadoğu siyasi mimarisinde devre dışı kalmamaya mı çalıştı? Yoksa daha önce aldığı "İslama Hizmet Ödülü"nün manevi sorumluluğu altında, yeni krala Sisi'nin, "paralel yapı"nın ve daha bir sürü "sapkınlığın" İslama kötülüklerini, ihanetlerini mi anlattı? Ve bu arada Suriyeli mülteciler ya da ülkemizdeki hayırlı vakıflar için yardım da istedi mi? Bunları hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz ve bu ziyaretten aklımızda bu sorular ve bazı fotoğraflar

kalacak. Örneğin cumhurbaşkanımızı umre giysileri içinde, başında takkesi, ayağında sandaletleri ile sunan pitoresk fotoğraflar...

***

Bu vesileyle ben de tarihimizde Suudi Arabistan'ın nasıl bir yer ettiğini; Osmanlıların Vahabiliği nasıl gördüklerini merak ettim. Okuma notlarımı karıştırdım; bilgilerimi tazeledim ve bazı şeyler söylemek ihtiyacını duydum. Bilgi paylaşılmazsa neye yarar ki?

Tarih anlatacak değilim; amacım sadece günümüzle geçmiş arasında bazı kesişme noktaları aramak, geçmişte yaşanan bazı olayların bugün nasıl ve hangi koşullarda tekrar yaşandığını göstermeye çalışmakla sınırlı. Tabii bunun için de bazı bilgiler vermek gerekiyor.

***

Teokratik bir devlet olarak Suud Krallığı, ilk kez 18. yüzyılın ortalarında, bir aşiret reisi ile bir din adamının anlaşması üzerine kurulmuştu: Bir tarafta İbn Suud, aşiret reisi; öte tarafta Muhammed İbn Abdülvahab, din adamı. Abdülvahap, Necid'de, Hanbeli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Gençlik yıllarında Mekke ve Medine'de eğitim gördü; daha sonra da bir süre Basra ve Bağdat'ta yaşadı. Nihayet tekrar Necid'e dönerek esas itibarıyla Basra'da geliştirdiği "saf İslam" anlayışını Necid'de yaymaya başladı.

O tarihlerde Osmanlılar için Arabistan, daha çok Hicaz ya da Mekke-Medine şehirleri demekti. Yavuz Mısır'ı fethettikten sonra Arap aşiretlerini de itaat altına almış ve Arap yarımadasında, dolaylı şekilde de olsa, bir egemenlik kurmuştu. Dersaadet bölgeyi yakından izlemiyor, gelişmelerden daha

çok Mekke ve Medine tehdit altına girince haberdar oluyordu. Oysa Batılı seyyahlar o bölge ile ilgili hayli ilginç bilgiler vermişlerdi. Bunlardan Carsten Niebuhr'un yazdıklarını sanıyorum bugün de hatırlamamızda yarar var.

***

Niebuhr, Danimarkalı bir gezgindi; matematik ve haritacılık okumuştu ve 1760'ta Danimarka Kralı'nın tertiplediği bir sefere katılmıştı. İskenderiye üzerinden, 1762 Ekim'inde Cidde'ye varan Niebuhr, gözlemlerini ilk kez 1772'de yayınladı ve eseri sonra birçok dile çevrildi.

Danimarkalı seyyahın gördüğü manzaraya göre Hicaz'da Osmanlı Sultanı'nın aslında fazla bir varlığı yoktu. Cidde valisi, "Mekke Kervanı"na dayanan gücünü Mekke Şerifi ile paylaşıyor ve sultan da ancak Kervan şehre geldiği sırada şerifi kontrol edebilecek bir güce sahip oluyordu. Şunları yazıyor Niebuhr: "Eğer Araplar her yıl sultandan büyük paralar çekmese ve ondan her türlü avantaj sağlamasaydılar çoktan bu bir avuç Türk'ü kovarlardı. Sultan bütün şerifleri, Hicaz soylularını ve Kutsal şehrin koruyucularını maaşa bağlamış bulunuyor. Bu maaşlarla ve her yıl Cidde'ye gönderilen dört beş büyük gemi erzakla Mekke ve Medine'nin neredeyse tüm halkını besliyor. Ayrıca hacılar kutsal şehirde kaldığı sürece 2000 devenin taşıyabileceği kadar su dağıtıyor; Kâbe'yi süsleyen ve Muhammed'in torunlarını şenlendiren sayısız hediye yolluyor."[5] Ve şunu da ekliyor Niebuhr: "Arapların özgürlüklerini kısıtlamadan sultanın gururunu okşayan bu idare olmasa Araplar aç kalacaklar".

***

5 Carsten Niebuhr; *Voyage de M. Niehbuhr en Arabie et en d'Autres Pays de l'Orient,* Suisse, 1780. C.II, s. 27-29.

İşte, Batı, merkantil ekonomiden Sanayi Devrimi'ne yönelirken Osmanlıların Arap çöllerinde uyguladıkları "ekonomi politik" de buydu. Osmanlı vakanüvisleri, gemilerle ve Mekke Kervanı ile gönderilen erzak ve paraların aslında yoksul Anadolu ve Rumeli reayasının emeğinin ürünü olduğunu yazamıyorlardı. Osmanlılar ancak, 19. yüzyıl başlarında, Vahabiler Mekke ve Medine'yi işgal edince harekete geçeceklerdir. Burasını da Osmanlı tarihçilerinden, Şanizade Ataullah Efendi ve Cevdet Paşa'dan dinleyelim.

***

Şanizade Ataullah Efendi, 1808-1821 yıllarını anlatan tarihinde "fitneyi mezhebiye" olarak nitelediği Vahabiliği sadece bu akıma karşı yapılan askerî hareketler açısından anlatmıştır. Mezhebin "akideleri" hakkında söylediği tek şey de Kadıasker Alizade'nin bunları çürüten ("ibtal eden") risalesidir.

Suudi işgaline karşı başlayan bastırma operasyonu, Şanizade'nin anlatısında, 1818'de, İbrahim Paşa'nın komutasında tamamlanır. Olay, tarihçinin ifadesiyle, "(İbrahim Paşa'nın) Abdullah bin Suud'u dört nefer oğulları ve Abdülvahab'ın evladı ve hanedan-ı avanesiyle"[6] yakalayarak Dersaadet'e yollaması ile noktalanmış, ilk "Suudi Krallığı" böylece kısa ömürlü olmuştur. Bunlar İstanbul'da idam edilirler ve Suudi Hanedanı'nın Osmanlılara karşı küçümseme duyguları da bu koşullarda kin ve nefrete dönüşür.

***

Ahmet Cevdet Paşa ise, tarihinde, Suudi Hanedanı'na ve Vahabiliğe çok daha geniş yer ayırmıştır. Tarihçi, Vahabiliğin

6 *Şânî-Zâde Tarihi*; c. II, s. 886. (Yayına haz. Prof. Dr. Ziya Yılmazer); Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008.

doğuşunu şöyle anlatıyor: "Bu mezhebin başlangıcı Hanbeliye ulemasından İbn Teymiye ile ona tabi olan İbn Kaym'ın bazı şer'i meselelerde itidal yolundan inhiraf ile ifrat yolundaki yanlış zehaplarıdır. Şeyh Necdi güya onların eserine dayanarak mübalağalı bir tarzda ifrat yoluna sapmış ve kendine göre bir mezhep ihdas etmiştir".[7]

Cevdet Paşa, Teymiye'ye ve ona karşı yazılmış risalelere göndermeler de yaparak, bu "mezheb"in "akide"lerini üç maddede özetler: 1) "Amel imanın cüzüdür", yani İslamiyet aslında yaşam biçimidir ve aynen doğuş yıllarında olduğu gibi yaşanmalıdır; 2) bir Müslüman, Allahtan başka kimseden, hatta peygamberden bile yardım ve şefaat bekleyemez. "Ya Resulullah bana yardım et! diyenleri bile tekfir ederler" diyor tarihçi ve 3) Cami, türbe, mezar gibi bütün yapıları tekfir ederek yıkmaları, bu konuda da "Kâbe'nin bazı yerlerini yıkmak istediler" diye ekliyor.

Yüz elli yıl kadar önce Ahmet Cevdet Paşa'nın Vahabiliğe yönelttiği eleştiriler, günümüzde aynen İslam Devleti'ne (IŞİD) yönetilen eleştirilere benziyor. Tarihçi, bu hareketin ulema arasında Osmanlı tarihinin en fanatik İslamcı hareketlerinden Kadızadeler'e benzetildiğini söylüyor. İşte İslamcı Sultan Hamit'in sağ kolu sayılabilecek Osmanlı âliminin Vahabilik hakkında yazdıkları, esas itibarıyla, bunlardır.

***

Suud Hanedanı, 19. yüzyılın ikinci yarısında Dersaadet ile devamlı kavga halinde olmuş fakat sonunda da saltanatını ikinci kez kurmayı (1891) başarmıştır. Ve bu sefer olayların gerisi çorap söküğü gibi gelir. Suudiler Riyad'ı alırlar; Necid'i fethederler ve sonunda da kendilerini sultana Necid valisi

7 *Tarih-i Cevdet*; c. III, s. 1509-1510; c. IV, s. 1849-1871. İstanbul; Üçdal Yayınları, 1993.

olarak kabul ettirirler. Bundan böyle Osmanlı Sultanı'nın bölgede tekrar kontrolü sağlamak için güvenebileceği araç demir yolları olacaktır: Şam'ı Medine ve Mekke'ye bağlayan demir yolu hattı.

***

Gerçekten de "Hicaz Demir Yolu" Abdülhamit'in "çılgın proje"lerinden biri olmuştur. Aslında daha önce de bu yönde tasarılar yapılmış, fakat bunlar raflarda, hayal dünyasında kalmıştı. Bu kez Arap İzzet Paşa'nın ve Goltz Paşa'nın da dürtüleri ile hayata geçirildi. Oysa proje Abdülhamit'ten çok II. Wilhelm'in kolonyal "panislamizm"ine hizmet edecek nitelikteydi. Yine de Almanlar tasarıyı rantabl bulmadılar ve finansal yük bu sefer de Müslüman halkın sırtına yüklendi. Nasıl eskiden yoksul halkın alın terinin ürünleri ile "Mekke kervanları" düzenleniyorsa, bu kez de Hicaz Demir Yolları için bağış seferberliği başlatıldı; askerlerden amele taburları kuruldu ve yetmeyen sermaye için de Ziraat Bankası kredilerine başvuruldu. Bu Hicaz hattı ile devletin hiçbir zaman Osmanlı olmamış topraklara sahip olacağı sanılıyordu.

***

Proje yine de tamamlanamadı ve Mekke Şerifi Hüseyin'in de tahrik ve engelleri ile Şam, Mekke'ye bağlanamadı. Aynı Şerif Hüseyin, 1916'da Osmanlıların karşısına bu kez de İngiliz ajanı Lawrence ile kol kola, İngiliz askerleriyle birlikte dikilecektir. Gerisi malum: Esir ve hurma ticaretinin ve haç gelirlerinin yerini giderek petrol zenginliği alacak ve zamanla herkes nice devlet başkanlarını bu ortaçağ kralları önünde saygı ile eğilirken görmeye alışacaktır.

Geçmişle ilgili anlatımız burada bitiyor. Gelelim bugüne.

*
* *

İşte biz de yukarıda anlatılan gelgitli sahnelerden birini geçtiğimiz günlerde yaşadık ve iç acıtan tablolara tanık olduk. Bilmem Osmanlı-Suudi geçmişiyle ilgili aktardığımız bilgilerden sonra bunu söylemek haksızlık olur mu? R. T. Erdoğan'ın, dava arkadaşlarıyla beraber "ulu hakan" olarak yücelttikleri Abdülhamit döneminde bile tarihçilerimizin çağ dışı saydıkları bir anlayışı temsil eden bir ülkede, cumhurbaşkanı sıfatıyla sergilediği görüntüler hüzün verici değil midir? Şahsen aklıma F. R. Atay'ın *Zeytindağı*'nda bu kaybolmuş topraklar için yazdığı acı satırlar geliyor ve şunu düşünüyorum: Acaba Erdoğan, Kral Salman'la baş başa görüşürken, Suriyeli mülteciler için harcadığımız milyarları hatırlatarak, Avrupalı devlet başkanlarını olduğu gibi Prens Salman'ı da haşladı mı? Ortadaki haksızlığı rakamların diliyle anlattı mı? Geçelim. Bu konuda bir ses çıkmadı; bir şey duyulmadı; her zamanki gibi *Omerta* egemen oldu. Anlaşılıyor ki Suud kralların cömertliği daha çok hesaplı ödüller ve vakıflarla sınırlı kalıyor ve yoksulların çadırlarını ısıtmıyor. Bu da yeni bir şey değil. Oysa biz dileriz ki Suudilerin bütün dolarları, altınları, hurmaları kendilerinde kalsın ve bizler de El Kaide'siyle, El Nusra'sıyla, IŞİD'i ile bütün vahşet ordularının filizlendiği bu topraklardan uzak duralım.

11 Mart

IŞİD'le Savaşın Son Sahneleri mi?

IŞİD'in Batılı gazetecileri kameralar karşısında boğazladığı günlerde, Amerika'da gözler Beyaz Saray'a çevrilmişti. Herkes bu vahşet sahneleri karşısında Başkan'ın ne söyleyeceğini merak ediyordu. Ve yanıt da çok geçmeden geldi. Obama, IŞİD'e karşı uygulanacak politikayı "Zayıflatmak ve sonunda yok etmek" (*degrade and ultimately destroy*) olarak özetlemişti.

Formül güzeldi, beğenildi ve bunun nasıl, hangi metotlarla yapılacağı tartışılmaya başlandı.

***

Aslında konuya daha geniş perspektiften bakan gözlemciler zaten IŞİD'in bir geleceği olmadığı kanısındaydılar. Bunlardan Fransız tarihçi, *Kanlı Hilafet* adını verdiği kitabında bu konuda dört tane de neden saymıştı: 1) IŞİD, Musul dışında, Irak ve Suriye'nin nüfus yoğunluğu az, verimsiz, yarı çöl topraklarını bir araya getirmişti. Bu topraklar bağımsız bir devlet yaşamı için yeterli değildi; 2) IŞİD'in ilk aşamada Katar, Suudi Arabistan, bazı Körfez emirlikleri ve zengin Sünni Mısırlı yatırımcılardan sağladığı mali kaynaklar tükeniyordu ve örgüt yenilerini bulacak konumda da değildi; 3) IŞİD bölgede her devleti karşısına almıştı; kendisini destekleyen tek devlet olarak kalan Türkiye de, giderek artan ABD

ve Suudi baskılarına dayanamayacak ve IŞİD tamamen yalnız kalacaktı.[8] A. Adler, 2014 Kasım'ında yayınlanan eserinde bu konuda aynen şunları yazıyor: "Suudilerin, bugünkü Ankara rejimi üzerine baskıları ve laikler, muhafazakâr Müslümanlar ve Kürtler arasında giderek daha kararlı hale gelen ve kuşkusuz ABD ve Avrupalılar tarafından da ihtiyatlı bir şekilde desteklenen muhalefet gruplaşması karşısında, Türk istisnası uzun süre dayanamayacağa benziyor"; 4) Nihayet IŞİD'in hilafet savaşı bölgeyle ilgili ciddi bir stratejiye dayanmıyordu; zaten bütün girişimleri de fanatizm ve opportünizmden başka bir dayanağı olmayan bir siyasetin işaretleriydi.

*
* *

Musul'un da kurtarılma planlarının yapıldığı şu günlerde Fransız tarihçinin analizinin büyük bir gerçeklik payı taşıdığını yadsıyamayız. Yine de durum vahimdi; ne Beyaz Saray ne de Pentagon "*wait and see*" politikasının rehavetine kapılabilirlerdi. Kaldı ki –iki Amerikalı araştırıcının bulgularına göre– her biri ortalama bin takipçisi olan 46 bin kadar yandaş *twitter* hesabıyla, IŞİD, sosyal medyada da etkili bir propaganda ağı kurmuştu. Genel *twitter* ağı içinde bu bir damla gibi görünse de, Batı'dan devşirilen cihadistlerin de gösterdiği gibi, ortada hiç de küçümsenmeyecek bir rakam vardı.

*
* *

ABD, Ortadoğu'da yıllardır kendi yarattığı büyücü çırakları ile savaşıyor ve bu yüzden de çok eleştiriliyor. Ne var ki bu arada petrol şirketleri kârlarına kâr katıyorlar ve ölenler de daha çok bölgedeki bahtsız halk çocukları oluyor. Cihadistler her öldürdükleri Batılı için yüzlerce, binlerce ma-

8 Alexandre Adler; *Le Califat du Sang*; Paris, Grasset, 2014, s. 106-111.

sum Müslümanın öldürüldüğünü ve bu katliam görevinin de genellikle din kardeşlerine verildiğini hâlâ anlamamış görünüyorlar. Aksine, kullandıkları vahşet yöntemleri ile kırılanların daha da artmasına hizmet ediyorlar.

Nasıl mı?

Amerikalıların bu konuda izledikleri çeşitli yöntemleri de yine Amerikalı gazeteci ve toplum bilimcilerden dinleyelim.

***

Öteden beri ABD'nin, kutsal liberal düzenlerine düşman her türlü örgüte karşı kullandığı en geleneksel silah, bunların liderlerini öldürmek olmuştur: Kestirme ve radikal bir çözüm! Pusudaki keskin nişancı vuruyor; düşman yıkılıyor ve "zararsız hale" geliyor. Söz konusu "hedef" üç beş kişilik bir terör grubu olabileceği gibi, devrimci bir parti ya da BM üyesi bir devlet de olabiliyor. Bu konuda uzun bir listenin bulunduğunu ve listede her türlü "düşman"ın yer aldığını biliyoruz. Musaddık'lar, Lumumba'lar, Allende'ler, Saddam'lar, Kaddafi'ler hep benzer "strateji"lerin kurbanı oldular.

***

Gerçekten de Amerikan demokrasisi zaman zaman kamuoyunda, CIA'nin, başka ülkelerin devlet adamlarını öldürmeye hakkı olup olmadığının özgürce tartışıldığı bir demokrasidir. Bu arada El Kaide başkanı Usame bin Ladin tartışılmaya bile gerek görülmeyen bir "vak'a" teşkil etti ve infazı, Obama, Hilary ve takım arkadaşları tarafından Beyaz Saray'da "canlı yayın" olarak, bir *thriller* gibi seyredildi. Bu acımasız terörist elbette ki idamı hak ediyordu; fakat önce yargılanması gerekmez miydi? Olmadı. Belki de böyle bir yargılama Amerikan "derin devleti" hakkında da birçok gerçeği ortaya çıkaracaktı.

***

Musa'nın kanununun aksine "Öldüreceksin!" diyor Amerikan kanunu. Ne var ki zamanla bu yöntemin pek de iş bitirici bir yöntem olmadığı anlaşılıyor. Öyle ya Bin Ladin'i öldürüyorsunuz; bir El Zarkavi çıkıyor; onu da öldürüyorsunuz bu kez de bir El Bağdadi çıkıyor ve liste uzayıp gidiyor; üstelik şiddet daha da artıyor. IŞİD'e karşı savaşı koordine eden Amerikalı General John Allen, yakınlarda Kongre'ye verdiği brifinginde tam da bunu anlatmıştı: "(Amerikan hava bomdardımanı ile) Irak'ta mevzilenmiş liderlik kadrosunun yarısı ve binlerce katılaşmış savaşçı öldürül(müş)", fakat yine de sonuç alınamamıştı.

Bu gözlemi bir toplum bilimcinin araştırması da doğruluyordu. 1945 ile 2004 yılları arasında 298 liderin yargısız infazını inceleyen Jenna Jordan, bunun dinci örgütlerde ancak %5 oranında çözülme yarattığını söylüyordu. İsrail'in yirmi yıl kadar önce neredeyse tüm Hamas liderlerini öldürmesi, Hamas'ı bitirmemiş; üstelik intifada ile daha da güçlenmesine yol açmıştı. Kısaca bütün bu bilgileri veren yazının başlığında denildiği gibi, "terörist liderleri öldürmek yeterli olmuyor(du)".[9]

***

Cihadist teröre karşı bir diğer yöntem de düşmanın arasına ajanlar sokmak, bunlar arasında nifak çıkarmak ve bunları bölerek birbirine düşürmekti. Sosyal medyayı da etkili bir araç halinde kullanan bu yöntemi anlatan Amerikalı yazar D. Ignatius, geçenlerde IŞİD adına yayılan bir *twitter* örneğini veriyor ve IŞİD içine sızmış "Haçlıları" ihbar edeceklere 5000

9 David Ignatius, "Killing for terrorists is not enough", *Washington Post*, 5 Mart 2015.

dolar vadeden bu ilanın, Batılı ajanların eseri de olabileceğini söylüyor (*Washington Post*, 3 Aralık 2014).

Dışarıdan ya da içeriden, "ajan" söylentileri militanlar arasında paranoya yaratıyor ve grubun moralini çökertiyor. Aynı şekilde liderler ve yakınları hakkında aşağılayıcı iftiralar üretmek de "gayrinizami savaş"ın etkili araçları arasında yer alıyor. Yazar bu konuda eski ve başarılı bir "operasyon" örneği olarak, 1980'lerde Filistin Kurtuluş Savaşı'nda Ebu Nidal ve arkadaşları arasına nasıl fitne sokulduğunu ve örgütün nasıl bölündüğünü anlatıyor. Âdeta "şecaat arz eder" gibi... Ve bizler de "Amerikalı sosyolog"ların bulgularını okurken, ister istemez, Türkiye'de "istikrarsızlaştırma" dönemlerinde yaratılan histerik ortamları anımsıyoruz. Günümüzdeki "Ergenekon", "paralel yapı" paranoyalarını kimlerin, neden ve nasıl yarattığının analizini komplo uzmanlarına bırakarak....

***

Bombalama, adam öldürme, paranoya yaratma vb. Amerikalı gazeteci ve toplum bilimciler bütün bu "nizami" ve "gayrinizami" savaş araçlarının Ortadoğu'da nasıl bir arada kullanıldıklarını överek anlatıyorlar. Anlaşılan bütün bunlar etkili oluyor ve son zamanlarda IŞİD'de içeriden çözülme işaretleri geliyor. On beş yıldır bölgede çalışan Liz Sly'ın topladığı bilgilere göre (*Washington Post*, 8 Mart 2015), çözülme, bölgeye büyük hayallerle gelen Avrupa kökenliler arasında daha da hızlı oluyor. Geçen ay, muhtemelen Türkiye'ye kaçmak isterken infaz edilen 30-40 erkek cesedinin Rakka'da bulunduğu da verilen bilgiler arasında.

***

Yine de bunlar yetmiyor. Kara ordusu, kara savaşı olmadan IŞİD'in sonunun gelmeyeceği anlaşılıyor. Oysa Obama "Bizden bu kadar," diyor, "karaya asker çıkarmayız; bölgede zaten bir 'koalisyon' oluşturduk; bunu güçlendirir ve IŞİD'in işini bitiririz".

Koalisyon mu dediniz?

Oysa ortada "koalisyon" diye bir şey de pek görünmüyor. Mesut Barzani'nin Kurmay Başkanı Fuat Hüseyin "evet bir koalisyon var, diyor, fakat havada; biz yerde bir koalisyon istiyoruz, yerde ise sadece Kürtler var". Aslında tam da böyle değil; havada Amerikalılar, yerde ise Kürtler ve biraz da Tahran güdümlü Şii milisler var. Amerikalılar bombalıyor, Kürtler vuruyor. Kobani böyle kurtarıldı.

***

Peki Türkiye nerede?

Kobani kırım tehlikesi içindeyken IŞİD'cilerin yanındaydı. Kürt savaşçılara yardım etmek şöyle dursun, ABD'nin silah yardımına bile karşı çıktı. Amerika'nın yukarıda anlattığımız kirli oyunları yüzünden değil, Sünni kardeşleri ile savaşamayacağı için... Üstelik içeride "ileri demokrasi" için Kürtlerle görüşmeler yürüttüğü bir sırada.

İşte 2000'lerin başında George Bush'un Ortadoğu'da başlattığı kirli savaşın yol açtığı kirli oyunların, kirli anlaşmaların ve İslamcı vahşetin son sahnesi böyle görünüyor. Türkiye'deki 7 Haziran seçimleri bu tabloya –temelli değişikler değilse de– bazı rötuşlar getirebilir mi? Önümüzdeki iki üç ay da bunları tartışacağız. Fazla iyimser olamadan...

20 Mart

İsrail Seçimleri
Netanyahu İktidara, "Mahkûm Millet" Araplar La Haye'e?

İki gün önce, 17 Mart'ta, İsrail'de genel seçimler yapıldı. Böyle günlerde, ülkeler, tüm sorunları, çözüm önerileri ve ulusal duyarlılıkları ile gözler önüne seriyor ve âdeta saydamlaşıyorlar. Ben de, fırsat bu fırsat, bu seçimleri izlemek ve bu arada da İsrail'i daha yakından tanımak amacıyla neredeyse bütün gazeteleri taradım. Fakat hayret! İsrail seçimleri Batı dünyasında en az Yunan seçimleri kadar ilgi görürken, bizim gazetelerde, bir iki istisna dışında, ne bir yorum ne de bir haber vardı, Aslında dış dünyaya ilgisizliğimizi çok iyi bilirim; yine de bu kadarını beklemiyordum.

Türk siyasal hayatı açısından da hayli açıklayıcı olan bu sessizliğin anlamı ne olabilirdi?

Belki şuydu: İsrail'in bizde haber olması için galiba ara sıra Tsahal'ın Gazze'ye çıkarma yapması; kadın erkek, çoluk çocuk demeden kan dökmesi gerekiyor. Böyle durumlarda hepimiz biliyoruz kopan gümbürtüyü. Kimse yersiz olduğunu da söyleyemez. Zulüm ve haksızlıklar karşısında elbette sessiz kalmamak gerekir. İyi de, ya sonrası? Sonra ne oluyor? Sonra etrafı bir sükût kaplıyor. Ve gizli bir antisemitizmi izleyen bir ilgisizlik hüküm sürmeye başlıyor.

Oysa İsrail, barut fıçısına dönmüş bir bölgede yoğun çatışmaların odağında bulunan bir ülke! Sağcısı ve solcusuyla; dincisi, milliyetçisi ve komünisti ile, bilimi ve teknolojisiyle herkesi ilgilendirecek bir yönü olan, bölgenin kaderiyle ilgilenen kimsenin kayıtsız kalamayacağı önemli bir ülke. Ortadoğu'da ciddi bir politika uygulamak ve de uygulanan politikaları anlamak için çok iyi bilinmesi gereken bir ülke. Ayrıca şu da var. İsrail, çok farklı özellikleri olsa da, sonunda bir Ortadoğu ülkesi; siyasette bizi çağrıştıran yönleri var. Evet, daha uzatmaya gerek yok; ben de merak ettim; bizim gazetelerde bulamadığım bilgileri dünya basınında aradım ve sonunda ortaya –kişisel yorumlarımı da kattığım– bir derleme çıktı.

***

İsrail'de son seçimlere 26 parti katıldı. Bu parti bolluğu biraz da ülkede uygulanan seçim sisteminin sonucu. İsrail'de partiler, seçimlere, coğrafi bölgelere göre düzenlenmiş aday listeleri ile değil, ulusal listelerle giriyor ve toplam 120 milletvekili seçiyorlar. Seçim barajı da %3,25, Eskiden %2 idi; fakat geçen yıl –A. Lieberman'ın önerisiyle– Mecliste yeniden oylandı ve %3.25'e çıkarıldı. Böylece bu sistem çok sayıda partinin Mecliste temsil edilmesini sağlıyor ve bu da İsrail'in devamlı koalisyon hükümetleri ile yönetilmesi sonucunu doğuruyor. Ne var ki partilerin İsrail'in en hayati sorunu karşısında iki ana kampa ayrılmış olmaları, koalisyonu da kolaylaştırıyor. Bu sorun elbette ki Filistin Sorunu, yani ülkede yaşayan Arapların geleceği sorunu. Bunların kendi devletlerine sahip olup olamayacakları sorunu. Bu son seçimlere de damgasını vuran sorun bu oldu.

***

İsrail'de Arap kökenli iki kategoride insan yaşıyor. Bunlardan birincisi, 1948'de İsrail kurulurken devlet sınırları içinde bulunan ve bugün sayıları 1,2 milyon kadar olan İsrail vatandaşı Araplar. Tüm seçmenlerin (5,9 milyon) beşte biri kadarını teşkil eden bu kategorinin seçme ve seçilme hakları var ve son seçimlere de birleşik bir liste ile girdiler. İkinci kategoriyi ise kuşatma altındaki Gazze Şeridi ve işgal halindeki Batı Şeria topraklarında yaşayan, ikinci sınıf Araplar teşkil ediyor. Sayıları dört milyonun üstünde olan bu halkın seçme ve seçilme hakları bulunmuyor; buna karşılık Filistin Otoritesi adı altında hayli göstermelik "ulusal konsey"lerini seçme hakları bulunuyor. Oysa yıllardır açıkça görülüyor ki bunların da kaderleri Gazze ya da Ramallah'tan çok, Telaviv'de –hem de bazen feci bir şekilde– tayin ediliyor.

***

İşte genel tablo böyle ve yanıtlanması gereken soru da şu: Egemenliği altında yaşayan insanlar hukuken böylesine eşitsiz kategorilere bölünmüş olan bir devlet, bu çağda "demokrasi" adına layık mıdır?

İsrail halkının çoğunluğu "layıktır" diyor; bununla da kalmıyor, rejimlerinin Ortadoğu'da "tek demokratik rejim" olduğuna inanıyor. Buna karşılık demokrasinin ne olduğunu daha iyi bilen İsrailliler de var ve onlar da konuşuyorlar. Bunlardan *Haaretz* gazetesi yazarı Gideon Levy, "kaba, şiddetli bir idare altında yaşayan dört milyondan fazla insanın yaşadığı" bir ülkeye demokratik denemeyeceğini yazıyor. "İsrail, diyor, demokrasi olarak, üstelik sıradan bir demokrasi değil, bölgenin tek demokrasisi (!) olarak nitelenirken, milyonlarca tebaası oy hakkından yoksun bir ülkenin dünyada başka bir örneği yok" (16 Mart, nida işareti yazarın). İşte son İsrail seçimleri de bu ikilem üzerine kuruldu. Bir yanda sta-

tüko yanlıları, öte yanda bu durumu kabul etmeyen, Araplar da devletlerini kurmalı diyenler; gerçek demokratlar...

***

Statükocuların başını Likud Partisi lideri Netanyahu çekiyordu. Tutucu lider bu seçim zaferini de "Tek Devlet" sloganı altında kazandı. Aslında zikzaklı siyasal yaşamında o bile bir ara gerçekleri görmüş, üniversitede yaptığı (2009) bir konuşmada "iki devlet" esasını kabul etmişti. Ne var ki, bölgede giderek radikalleşen İslamcılığın da etkisiyle, seçimlere –sonunda seçim yasaklarını bile çiğneyecek bir pervasızlıkla– "ya tek devlet, ya İslam radikalizmi" sloganı ile katıldı; kampanyasını korku seferberliğine dayandırdı, çoğunluğu Kuzey Afrika kökenli olan "mağdur" Sefarad halkı, Batı kökenli "seçkin" Ashkenazi'lere karşı kışkırttı. Parti sözcüleri Likud'u tasfiye etmek için ülkeye yurt dışından milyonlarca doların aktığı söylentisini bile yaydılar. Bibi (Netanyahu), bunlarla da yetinmedi, Amerika'ya gitti; Cumhuriyetçilerin kanadı altında, ABD Kongre'sinde bir konuşma yaptı ve –İran'ın nükleer tehdidi bağlamında– İsrail-ABD ilişkilerini de kendi seçim kampanyasının aracı haline getirdi. Ve sonunda da başarılı oldu! Seçmenlerin nispi çoğunluğu, hayat pahalılığına ve Netanyahu ailesiyle ilgili yolsuzluk söylentilerine aldırış etmeyerek, oylarını Likud'a verdi ve 30 Likud'cuyu Knesset'e yolladılar.

***

Likud'un en güvendiği koalisyon ortağı, son hükümette iktisat bakanı olan Naftali Bennett'in "Yurdum İsrail" partisi. Amerika'da kurduğu şirketi satarak, ülkesine milyonlarca dolarla –ve de gitarıyla– dönen bu politikacı ülkedeki sağa kayışın da en gözde temsilcilerinden biri. Seçime gitar çala-

rak, "Af dileme yok!" (*Stop apologising!*) sloganı ile girdi ve "Filistin Devleti" sözünü duymak bile istemiyor. "Tevrat'ta yazılı, diyor Bennett, bu topraklar bizim 3800 yıllık yurdumuz; İsrail-Filistin sorunu için görünür gelecekte bir çözüm görünmüyor; o halde bu anlaşmazlık üzerinde anlaşalım ve çözümü ekonomide arayalım".

Aslında bu hukuk diplomalı politkacı Filistin halkına yapılan haksızlığı da yadsımıyor ve onun için de bir çözüm önerisi var. Kurulacak hükümet yeni bir mini-Marshall Planı çerçevesinde İsrail'i kalkındıracak ve Araplar da refahtan paylarını alarak seslerini kısacaklar. Seçimlerden bir gün önce *Washington Post*'ta yayınlanan söyleşisinde açıkladığı plan işte böyle.

***

Netanyahu'nun ikinci büyük koalisyon ortağı da Avigdor Lieberman; Knesset'te 6 sandalye kazanan Yisrael Beiteinu (Evimiz) Partisi başkanı. Bibi gibi o da 2009 seçimlerinden sonra ikili devlet çözümü lehinde yazılar yazmıştı. Ne var ki daha sonraki talihsiz gelişmeleri çok daha iyi biliniyor. Yakınlarda da "hain (İsrailli) Arapların kafası baltayla kesilmeli" şeklindeki IŞİD'i anımsatan bir beyanıyla adından söz ettirmişti. Herhalde Türkiye'de de adı iyi bilinen bu politikacı hakkında daha fazla bir şey söylemeye gerek yok.

Likud; Bayet Hayehudi (Yahudi Yurdu), Yisrael Beiteinu (Evimiz): üç parti ve üç lider... Bunlara adını Tevrat'tan alan iki dinci partiyi de eklersek ufuktaki koalisyonun çerçevesi de ortaya çıkmış oluyor.

Şimdi gelelim, madalyonun öbür tarafına; İsrail Meclisinin (Knesset'in) sol kanadına.

***

Seçimlerde Netanyahu'nun baş rakibi, üstelik sondajlarda önde giden parti Siyonist Birlik Partisi idi. İşçi Partisi lideri İsaac Herzog ile eski adalet bakanı ve Hatnuah Partisi başkanı Tzipi Livni'nin ittifakı üzerine kurulmuş olan bu Birlik, iki devlet ilkesini benimsediği gibi, şu sıralarda Bibi'nin tüm demagojisini dayandırdığı İran-ABD görüşmeleri hakkında da anlayışlı bir tavır sergiliyor. Yine de bu orta-sol koalisyonun lideri, seçim öncesi bir söyleşide, yerleşim politikasını "donduracağını" söyleyememiş, sadece "İsrail'in sorumlu davranması" gereğinden söz ederek, "gelecekteki olası bir anlaşma halinde de yerleşme bloklarının İsrail hegemonyası altında kalacağını" ifade etmişti. Orta-sol liderin ufku da ancak bir noktaya kadar uzanıyordu. Bu düşünceler ülkedeki genel sağa kayışın da bir ifadesiydi.

***

İsrail'in sol eğilimli itibarlı tarihçisi Zeev Sternhell, İşçi Partisi'nin adının "Siyonist Birlik" şeklinde değiştirilmesini bu sağa kayışın en bariz işaretlerinden biri olarak görüyor ve artık İsrail'de "anti-siyonist teriminin bir küfür haline geldiğini" söylüyor (*Le Monde*, 15 Mart 2015). Dinle milliyetin iç içe olduğu bu ülkede "Siyonizm" genel olarak milliyetçilik demek ve bunun da, ana hatlarıyla, iki şekli var. Sternhell, sağcı siyonizmin iki temel unsuru olarak toprak fethi ve "Yahudi Devleti" ilkesini işaret ediyor. Yani sağcı Siyonizm bir yandan Gazze şeridi, Batı Şeria ve işgal altındaki toprakları "fetih" sayarken, öte yandan da Arapları budala yerine koyarak "Yahudi Devleti" tebaası şeklinde ikinci sınıf vatandaş (Osmanlı "milleti mahkûme"si) yaratmak istiyor. Buna karşılık sol Siyonizm, insanın kurtuluşunu toprak fethinin önüne koyuyor ve eşit vatandaş statüsünden ödün vermemeye kararlı görünüyor. Yine de İsrailli tarihçiye göre sol par-

tiler "küçüklük kompleksine kapılarak" sağa kaydı ve ortaya bu tablo çıktı.

***

Aslında sol yelpazede dinamizm ve yenilik bu seçimlerde Birleşik Arap Partisi'nden geldi. Komünist Partisi Hadesh'in lideri Ayman Odeh'in sağladığı bu Birlik, İsrail siyasetinde ilk kez Araplarla Yahudileri bir araya getirdi ve 14 milletvekilliği kazanarak İsrail'in üçüncü partisi haline geldi.

Odeh, Hayfalı bir avukat; model olarak Martin Luther King'i seçmiş ve bir Arap olarak demokrat İsraillileri yanına çekecek üslubu da bulmuş. Ne var ki Birlik Partisi homojen bir yapıda değil, radikal solcuların yanı sıra milliyetçi, dinci Müslümanları da bünyesinde barındırıyor. Fakat herkes demokratik ilkede birleşmiş durumda ve hedef de herkesin eşit olduğu, iki devletli bir demokratik yapı inşa etmek. Partinin bu başarısında Lieberman'ın Odeh'e TV ekranlarında çirkin saldırılarının ve komünist liderin bunlara sakin, fakat kararlı yanıtlarının da rol oynadığını herkes kabul ediyor. Ne var ki sol blokun yenilgisi, Arap Birliği'nin de yenilgisi olarak yaşanıyor ve Arap Birliği onurlu vatandaşlık haklarını artık La Haye'de aramanın hazırlıklarını yapıyor. Ve bu arada yeni hükümetin pazarlıkları da başlamış bulunuyor. Meclise soktuğu on milletvekili ve sosyal-seküler duyarlılıkları ile ortada yer alan Moshe Kahlon'un partisi Koulanou (Hepimiz) ise bu pazarlıklarda hayli iddialı görünüyor.

***

Le Monde gazetesi Netanyahu'nun zaferini, "Heyhat! Bibi yine İsrail Kralı" başlığıyla duyurdu. Bilmeyiz bu başlığı atarken, Fransız gazetesi, kendi ülkesinde yükselen milliyetçiliği ve Marine le Pen'in tüm demokratları kaygılandıran yükseli-

şini de aklından geçirdi mi? Gerçek şu ki aşırı sağ Avrupa'da da güçleniyor ve karşılıklı etki-tepki zinciri içinde radikal İslam Netanyahu'yu, Netanyahu radikal İslamı ve her ikisi de Marine le Pen'i ve benzer sağcı liderleri besliyorlar. Ve bizler de, Türkiye'de, Haziran seçimlerinin aynı Netanyahu yöntemleriyle tezgâhlandığını içimiz acıyarak seyrediyoruz. Yüz yıl önce Balkanlar'ı kan içinde bırakan ve diplomatik kulislerde "Balkanlaştırma" kavramının icadına yol açan oyunlar bugün Ortadoğu'da oynanıyor ve tarih yaptığını sanan bazı zavallılar da, kibirle ve övünerek, bu kirli oyunun gönüllü araçları oluyorlar.

4 Nisan

Yemen'de Yeni Türkiye Peşinde

2 Nisan tarihli *Financial Times* gazetesi, Obama'nın bir siber saldırı olasılığını "acil ulusal tehlike" ilan eden bir beyanatını, ilk sayfada, manşetten veriyordu. Rastlantı bu ya, bizde de üç gün önce, bütün ülke, zihinlerde "acaba bir siber saldırı mı?" sorusu uyandıracak şekilde karanlığa gömülmüştü. Aradan geçen günlerde iktidar sözcüleri bu kuşkuları giderecek bir açıklamada bulunmadılar. Aksine, Enerji Bakanı, üç ayrı santralin saniye farkı ile devreden çıkmalarıyla başlayan kararmanın ancak –24 saatin saniye olarak ifadesiyle– 86.400'de bir yaşanabilecek bir "rastlantı" olduğunu söyleyerek bu kuşkuları güçlendirdi. Üstelik "bir daha böyle bir şey yaşanmaz diyemem" diyerek de kuşkuları bir çeşit yarı itiraf haline getirdi.

Aslına bakılırsa bu durum aynı gün Adliye ve Emniyet binalarında yaşanan kanlı olaylardan da vahim idi. Bir de –birçok yorumcunun yaptığı gibi– üç olayın da "aynı merkez"den (?) yürütülme olasılığı düşünülürse, yıllar önce kulaklarımızı çınlatan "Tehlikenin farkında mısınız?" sloganı yepyeni koşullarda tekrar gündeme geliyor demektir.

***

Şurası açık: Bir ülkenin siber saldırıdan korkması için onun çok koyu ve becerikli düşmanları olması gerekir.

Maalesef biz de bunlara sahip gibiyiz. Eksik olmasın, "komşularla sıfır sorun" formülüyle yola çıkan AKP yönetimi son beş yıl içinde çevremizde dost ülke bırakmadı. Yine de kabul edelim ki düşman var, düşman var. Ve varılan noktada AKP Türkiye'sine en büyük hınç besleyen ülkenin Suriye olduğu kolayca söylenebilir.

Esad, ABD'nin ünlü *Foreign Affairs* dergisinin son sayısında (Mart-Nisan 2015) yayınlanan söyleşisinde Erdoğan'ın "fanatik bir Müslüman Kardeşler yanlısı" olduğunu iddia etmişti. Tam da el Nusra'nın –Suriye'ye göre, Türkiye ve Ürdün'ün yardımıyla– Hatay'a sınır komşusu İdlib şehrini ele geçirdiği sırada. Tam da Türkiye'de yandaş medya, "Muhalif Çatı Birliği Fetih Ordusu"nu "İdlib'i aldı ve şehirde hayat normale döndü" diye alkışlarken... Ve *Yeni Şafak*'ta da (2 Nisan) bir aklı evvel, "İdlib'de Suriyeli muhaliflerin aldığı zafer sonrası, Türk Baasçıların nasıl da öfkeden deliye döndüğünü" ilan ederken. Bu arada Arap Birliği kuvvetleri de Yemen'de İran yanlısı güçlere saldırırken...

Anlaşıldı; artık İran da –geçmişte izlenen inişli çıkışlı politikadan sonra– Türkiye'nin bölgedeki yeminli düşmanları arasına girmeye aday görünüyor.

***

Şimdilik durum şu: İran'a yakın Şii (Zeydi) milisler, Türkiye'ye binlerce km uzakta, Yemen'de, IŞİD'e, El Kaide'ye karşı savaşıyor ve Türkiye Cumhurbaşkanı kükrüyor: "Bugüne kadar bölgede olan gelişmeler, Yemen'de olan gelişmeler tahammül sınırlarını zorlamaya başlamıştır (...) İran bölgeyi domine etme gayreti içindedir. Buna müsaade edilebilir mi? Bu bölgede birçok ülkeyi, bizi de, Körfez ülkelerini de hepsini rahatsız etmeye başlamıştır. İran'ın bu bakışının değişmesi lazım. Yemen'den kuvveti, gücü neyi varsa çekmesi

lazım. Aynı şekilde Suriye'den Irak'tan çekmesi lazım. Bu ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı duyması gerekir." (*Hürriyet*, 27 Mart). Kısaca Tayyip Bey IŞİD için söylemediklerini İran için söylüyor ve bizler de korkuyla hatırlıyoruz: Geçtiğimiz Ekim ayı başlarında, Erdoğan, Kobani'de ölüm kalım savaşı veren Kürtler hakkında da "ha Kürtler, ha IŞİD!" demişti ve Demirtaş da isyan etmişti. Sonuç: elliden fazla ölü, yakılan yıkılan iş yerleri, okullar vb. Bu kez hedef tahtasında PYD ve PKK değil, seksen milyonluk bir sınır komşumuz var. Onlar da öfkeli ve "Buraya gelmeyin!" diye işaretler veriyorlar. Fakat Erdoğan böyle işaretlere alışık; kendinden emin, sanki İran Türkiye'nin bir eyaletiymiş gibi "O kararı biz veririz!" diyor. Bu arada da Arap Birliği ordusunun Yemen'i bombalamasını savunuyor.

Peki, Yemen'le neden bu kadar ilgileniyoruz? Bu uzak diyarla nedir alıp veremediğimiz?

***

Aslında Yemen'de büyük sarsıntı 2011'de "Arap Baharı" ile başladı. Mısır ve Tunus'tan sonra ayaklanma Yemen'e de sıçramış ve ülkeyi ABD'nin koruması altında, otuz üç yıl, demir pençe ile yöneten Abdullah Salih kaçarak Suudi Arabistan'a sığınmıştı. Sonra, 2012'de seçimler yapıldı ve yardımcısı Mansur Hadi tek aday olarak katıldığı seçimlerde neredeyse oyların tamamını (%99,8) aldı ve Devlet Başkanı oldu. Ne var ki bu seçimler de istikrarı sağlamaya yetmemişti. Güney Yemen kökenli silik bir şahsiyet olan Mansur Hadi kendi bölgesinde bile huzuru sağlayamadı. Ve aynen Mısır'da olduğu gibi, burada da yükselen güç, "Islah Partisi" bayrağı altında, Müslüman Kardeşler oldu. Islah Partisi Kuzey ve Güney Yemen'in birleştiği 1990 yılında kurulmuş, tutucu aşiretlere ve belli bir tüccar grubuna dayanan bir partiydi.

***

Yemen'de Şii azınlık bin yıllık bir "dinî aristokrasi"nin temsilcisi olan Zeydilerden oluşuyor ve nüfusun üçte birini teşkil ediyor. İşte Müslüman Kardeşler'e karşı direniş de bunlar arasından çıkan ve kendilerine Ensarullah adını veren Husi milisler tarafından örgütlendi. Savaşı, milisin kurucusu Bedrettin El Husi'nin kardeşi Abdül Malik el Husi yönetiyor.

Aslında kendilerine özgü bir Şia yaşayan Zeydilerin doğrudan İran'la bir bağları yok. Fehim Taştekin'in yazdığına göre (*Radikal*, 2 Nisan) eski ABD Elçisi Barbara Bodin bile "İran'ın dahli çok yeni; Suudi Arabistan, İran nüfuzunu abartıyor." diyor. Fakat yine de Suud Kralı Selman, İran tarafından kuşatılmaktan korktu; Aden'e kaçmış olan Mansur Hadi'nin çağrısına uyarak bir "Arap ordusu" devşirdi ve Husileri bombalamaya başladı.

Zavallı Yemen! 20 Mart'ta da, IŞİD, Zeydi hedeflerine 142 kişinin öldüğü bir suikast düzenlemişti. Buna paralel El Kaide vahşeti de cabası!

***

Bütün bunlar anlaşılıyor da, Türkiye Yemen'de ne arıyor? Orası pek anlaşılmıyor. Erdoğan, neden –üstelik İran doğrudan işin içinde değilken– bu kadar öfkeli konuşuyor? Neden savaş nutukları atıyor? Kuşkusuz bu müdahalenin ticari nedenleri de var; fakat biz ayan beyan görünen nedeni hemen söyleyelim: Yemen'de Müslüman Kardeşler tehlikede! Doğrudan yardım edemezsek de eder gibi görünmeliyiz. Daha iki gün önce cumhurbaşkanımız Slovakya'da bile "Rabia" işaretleri yapmıyor muydu?

***

Tabii bir de Tevekkül Karman Hanım var. Yemenli Müslüman Kardeşler'in parlayan yıldızı. 2011 Nobel Barış Ödülü'nü paylaşan üç kahramandan biri. Arap Baharı'ndaki kavgacı ruhu ile ve kadın hakları savunucusu sıfatıyla... Bilmem, Tevekkül Karman, Erdoğan'ın "kadınlar fıtraten erkeklerle eşit değildir" dediğini duymuş mu? Fakat duymuş olsa bile anlaşılan onu gayet iyi anlayacak bir konumda. Üstelik Tevekkül Hanım Türk de olmuş; *Sabah* yazarı Hilal Kaplan'dan öğrendiğimize göre, "Türk vatandaşlığı, Nobel'den daha değerli"dir diyerek...

***

İşte böyle. Türkiye Cumhurbaşkanı Yemen'de insanlık ve kadın davasını savunuyor; "dava" arkadaşları ile beraber. Bir komşusunu daha Türkiye'ye düşman ederek. Bu arada ülkesinde büyüme oranı düşüyor, işsizlik ve enflasyon artıyor, her gün yeni bir cinayet işleniyor ve bir günde –nedeni anlaşılmadan– ülke karanlığa boğulabiliyor.

Ne gam!

"Yeni Türkiye"ye doğru, dünya çapında düşünüyoruz! Ve bu kadar büyük sorumluluklar da büyük yetkiler gerektiriyor. Örneğin Türkiye koşullarına uygun bir "başkanlık sistemi" gibi. Sanırım 7 Haziran'a kadar seçmenler mesajı alacaklardır. Görmüyor musunuz, şimdiden Yemen'e kadar uzandık! Bakmayın siz atalarımızın o topraklara "giden gelmiyor" dediklerine.

20 Nisan

1915 "Tehcir"ini Ona Direnenlerle Birlikte Anmak

Fransız dilinde "Türk kafası" (*tête de Turc*) diye bir deyim vardır. Kökeni yüzyıllar öncesine, Fransız soyluların hedef tahtasına bir paşa resmi koydukları atış talimlerine kadar uzanır. "Şamar oğlanı" demektir. Bugünlerde dünya basınında 1915'in yüzüncü yıldönümü dolayısıyla çoğalan Ermeni soykırımı yazıları bana bu deyimi hatırlattı ve bu ırkçılık kokan deyimin aynı zamanda bir "mağduriyet"i de ifade ettiğini düşündüm. Tam da Türklerin sadece Ermenileri kırmakla değil, daha bir sürü cürümle suçlandıkları bir ortamda. Öyle ya, herkesin her türlü suçtan sorumlu bulup vurduğu bir kafa, elbette "mağdur" bir kafa sayılmalıdır.

***

Kuşkusuz bu mağduriyeti yüz yıl önce Ermenilerin uğradığı feci mağduriyetle kıyaslayacak değilim. O apayrı bir olay ve kendi hesabıma hemen şunu eklemeliyim: 1915 kırımını –bu konu Türkiye'de tamamen tabu iken– çeşitli yönleriyle tartışan araştırmam yayınlanalı yirmi yılı geçti. O günlerde kitabım hakkında tek olumlu yazı da *Agos*'ta çıkmıştı. Ve izleyen yıllarda düzenlenen bir sempozyumda konuşma sırası bana gelince, en ön sırada oturan Emekli Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı, Mehmet Ağar ve Hüsamettin

Özkan'ın nasıl hışımla salonu terk ettiklerini hâlâ acı bir tebessümle hatırlarım. Fakat bugün 2015 yılında, hayli değişik koşullarda yaşıyoruz. Bugün ne söyleyebiliriz? Aradan geçen yılları nasıl yorumlayabiliriz? Açıkçası, herkesin bu konuda konuştuğu bir sırada ben de birkaç şey söylemek ihtiyacını duydum.

***

Bana Türkiye'nin bugünkü acıklı durumunun baş sorumluları kimler diye sorsalar hiç tereddüt etmeden bizim siyasetçiler derim: Bilgisiz, ilkesiz ve korkak "devlet adamları". Aslında haklarını yemeyelim, tamamen boş durdukları da söylenemez. Bol bol dünyaya tehditler savurdular ve lobilere de bol keseden para dağıttılar. Sekiz yıl önce *New York Times* gazetesi (17 Ekim 2007), ilk sayfasında, Türk hükümetlerinin Ermeni sorunu konusunda en çok para harcayan hükümet olduğunu yazıyor ve The Livingston Group adlı lobi şirketine 12 milyon dolardan fazla ödendiğini not ediyordu. Bu rakama Temsilciler Meclisi'nde başkanlık yapmış R. A. Gephart'a, yabancı dilde yaptığımız –ve maalesef fazla kimsenin okumadığı– yayınlarımıza ve "bilim elçilerimiz"e vb. ödenen "dolar"lar da dahil değildi. Bugün bu yekûnun kaça ulaşmış olduğunu bilmiyorum; fakat alınan sonuç da ortada. Yine de abartmış olmamak için ekleyeyim: Bugünkü yöneticiler "Bu da para mı?" diyebilirler.

***

Peki, ne yapmalıydık?

Aslında yıllarca önce bir İngiliz yazar, ne yapmamız gerektiğini, tipik "*British humour*"u ile bizlere anlatmıştı. *The Guardian* yazarı George Monbiot, "Türkler, geçmişteki zulümleri İngiliz usulü inkâr etme sanatını öğreneme-

diler" başlıklı yazısında (27 Aralık 2005) *Üzerinde Güneş Batmayan Katliam* adlı esere dayanarak, İngiliz politikasının Hindistan'da 12-29 milyon arası insanın ölümüne neden olduğunu hatırlatıyor ve İngiltere'de bunlar, dar bir çevrede de olsa özgürce tartışılabildiği için kimsenin de İngilizleri suçlamadığını söylüyordu. Galiba biz de yıllarca bu beceriyi gösteremediğimiz için bu duruma düşmüştük. Oysa bugün, İngiliz yazarın ikazından on yıl sonra, 2015 yılında, aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Sanmıyorum. Baksanıza, daha birkaç gün önce Taner Akçam, "Eğer Amerika İsterse" başlıklı yazısında (*Taraf*, 17 Nisan) ABD, Almanya ve İsrail'in de soykırımı tanıyarak Türkiye'ye baskı yapmasını savunuyordu. Üstelik Ermeni tarihçilerin soykırımı anlatan bütün eserleri de Türkçeye çevrilmiş bulunuyor. Hatta Raymond Kévorkian'ın Türklerin ölüm kalım savaşı olan Kurtuluş Savaşı'nın "Anadolu'da Türk olmayanların yok edilmesi" amacına yönelik "İttihado-Kemalist" bir hareket olduğunu savunan eseri bile... Öyle ki, Kévorkian'a göre "İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bağlı Ermeni-Yunan Komitesi, her oturumunda, Anadolu'daki İttihado-Kemalistlerin gasplarının envanterini çıkarıyordu."[10] İşte bugünkü durum bu ve *The Guardian* yazarının eleştirdiği koşullardan çok farklı bir ortamdayız. On binlerce aydın yıllar önce bir "özür dilekçesi" yayınladılar ve kimi yazarlarımız da soykırımı tanıma konusunda, aslında kendisi bir soykırım üzerine kurulmuş olan ABD'den medet ummaya başladı. Daha ne olsun; artık herhalde kimse bu ülkede soykırım konusunda "tabu"lardan söz edemez.

***

İyi de durum değişti mi? Hayır! Aksine 100. yıldönümü vesilesiyle baskılar daha da arttı. Bırakınız 1910'ların

10 Raymond Kevorkian; *Le Génocide Arménien*; Paris, Odile Jacob, 2006, s. 929.

Osmanlı ve Balkan koşullarını, kendi tarihlerini bile doğru dürüst bildikleri şüpheli olan Batılı parlamenterler jenositi tanıyan yasalar çıkarmaya devam ediyorlar. Adi oy hesaplarının önemli bir rol oynadığı bu "soykırım yasaları"nın aslında –kin küpü haline gelmiş militanlar dışında– Ermenileri de mutlu kıldığını sanmıyorum.

Demek ki *The Guardian* yazarı bugün için haklı görünmüyor; ya da bizler, tehciri Cumhuriyet döneminde özgürce tartışabilmekte geç kalarak bugün bizi "şamar oğlanı" konumuna düşüren dalgaya su taşıdık.

Şimdi gelelim işin aslına...

***

Soykırım kavramı aslında hukuki bir kavramdır ve 9 Aralık 1948'de BM'de kabul edilen bir konvansiyonda beş madde halinde tanımlanmıştır. 1915'te Osmanlı Ermeni cemaatinin yaşadıkları da hiç kuşkusuz bu maddelerden en az üçüne uymaktadır. Unutmayalım ki bir maddeye göre, "ulusal, ırksal, etnik ya da dinî bir grubu", tamamen veya kısmen "fiziki planda yok olmaya neden olacak koşullara" sürüklerseniz, bu da bir soykırım fiili sayılmaktadır. Eğer siz on binlerce insanı, çoğu kez at ve eşek sırtında, binlerce kilometrelik bir yolculuğa zorlamışsanız, "bu bir 'tehcir'dir; ölenler hastalandı öldü" diyemezsiniz. Yolculuk sırasında yapılan saldırılar ve bir kısmı devlet görevlisi olan caniler tarafından işlenen cinayetler de tuzu biberi.

***

Devletin düzenlediği bu "tehcir"i, "bu bir mukatele, onlar da bizi öldürdü" diye de savunamazsınız. Operasyonun mimarı Talat Paşa bile, anılarında, "Jandarmalar tamamen, polisler ise kısmen ordu hizmetine alınmış ve yerlerine mi-

lisler konmuştu; tehcirin bu vasıtalarla yapılması halinde çok çirkin neticeler elde edileceğini biliyordum"[11] demiş iken. Ve bu "milis"lerin birçoğu da hapishanelerden bu amaçla çıkarılarak Teşkilatı Mahsusa emrine verilmiş katil ve canilerden oluşturulmuş iken. İşte bugün hâlâ Talat Paşa'nın bile "facia" olarak adlandırdığı bu "çirkin neticeler" üzerinde konuşup duruyoruz.

*
* *

Bunları elbette konuşalım ve Ermeni acılarına da bütün kalbimizle ortak olalım; tamam, fakat söylemek istediğim şu: Bu vicdan hesaplaşmasını yaparken Fransız deyimiyle "Türk kafası" durumuna düşmek zorunda da değildik. Tabii eğer siyasetçilerimiz biraz akıl ve vicdanlarını harekete geçirebilseydiler.

Sorun şu: 1948'de onaylanmış ve 1951'de yürürlüğe girmiş bir konvansiyonu, genel hukuk ilkelerine aykırı şekilde, geriye doğru uygulayıp 1915'i de soykırım sayacaksak, o zaman neden sadece Osmanlılarla sınırlı kalıyoruz? Bu da bir haksızlık değil mi? Burada, soykırım sözcüğüne yol açan Yahudi Holokostu'nda Hitler'in Osmanlılardan esinlendiğini söylemek çok gülünç oluyor. Hitler Alman Üniversitesi'nde antropoloji, filoloji, etnoloji alanlarında ün yapmış bir akademisyenler ordusuna sahipti ve Aryan ırkçılığı diğer Batı üniversitelerinden de destek alıyordu. Kaldı ki Büyük Savaş'ta Alman ordularının Belçika ve Fransa'da yaptığı kırımlar da unutulmamıştı ve bunlar, 1920'lerde, Avrupa basınında hep Ermeni kırımı ile birlikte anılıyordu. Kısaca ırkçı Führer'in son derece küçümsediği Osmanlı paşalarını örnek aldığını söylemek onu hiç anlamamış olmak demektir. Hitler dünya

11 *Talat Paşa'nın Hatıraları*, İstanbul, 1946, s. 64.

hegemonyasının peşindeydi ve planında "bir gün gelip de hesap vermek zorunda kalma" kaygısı yoktu. Hesap vermek durumunda kalınca da hesabını kendi gördü ve hayatına son verdi.

***

Ayrıca şu da var: Soykırım Konvansiyonu'na göre jenosit fiili öldürülenlerin sayısı ile ölçülen bir suç değildir. Öyle ki Ermeni soykırımını dünyaya tanıtmakta başrolü oynayan ASALA terör örgütünün 1983'te Orly havaalanında çoğunluğu işçi Türkler arasına koyduğu bomba bile aslında bir jenosit fiili (*acte génocidaire*) idi. Bu zavallılar sırf Türk oldukları için hedef alınmışlardı. Üstelik 1878 Rus Savaşı'ndan beri Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da öldürülen Müslümanların sayısı da az değildir. Masum halka yönelik ve Batı basınında pek yankı uyandırmayan kırımları dünyaya duyurmak için, Fransız sosyalist devrimci Jean Jaurès *L'Humanité* gazetesinin sütunlarını Pierre Loti'ye açmıştı. Fakat o yıllarda anti-Türk ırkçılık o kadar yaygındı ki, sonunda Pierre Loti de alay konusu oldu ve adı karalandı.

***

İşte bu büyük hesaplaşma yılında söylemek istediğim şeyler bunlardı. Ayrıntıları çok daha önce konuyla ilgili kitabımda yazmıştım. Fakat aradan yıllar geçti; Türkiye'de de artık "1915 soykırımı" giderek daha geniş bir aydın kitlesinin kullandığı kavram haline gelmeye başladı. Yine de dış dünyada fazla bir değişiklik olmadı.

Neden?

Çünkü 1915'te Ermenileri kıranlar, aynı yıllarda Sarıkamış'ta, Kanal'da ve Arap çöllerinde Türkleri de kıranlar olduğu halde, bunların adları hâlâ okullarda, abidelerde,

caddelerde yaşıyor. Onun için de, artık bu ülkede soykırımdan rahatça söz edilebilse bile, dışarıda fazla aldıran olmuyor ve milletçe sanık sandalyesine oturtulmaya devam ediyoruz.

***

Oysa 1915 yılında Ermeni tehcirinin yol açacağı felaketi önceden görerek buna engel olan Türk idarecileri de olmuştu ve bunların sayısı da az değildi. Ankara Valisi Mazhar Bey, Kütahya Mutasarrıfı Faik Ali (Ozansoy), Kastamonu Valisi Reşat Bey, Yozgat Mutasarrıfı Cemal Bey, Erzurum Valisi Tahsin Bey ve Konya Valisi Celal Bey bunlar arasındaydılar. Aynı direnci gösteren pek çok kaymakam da çıkmıştı.

Bu vicdanlı ve yürekli idarecilerden Konya Valisi Celal Bey, kendisine "milli mefkûre"den söz eden İttihatçı liderlere "Hangi milli mefkûre?" diye haykırmıştı; "Türkler ve Müslümanlar, bu cinayetlerden dolayı kan ağlıyor, fakat engellemek için çare bulamıyorlardı. Böyle zulümlere milli mefkûre demek, millet için en büyük iftira ve hakarettir". Aynı Celal Bey, 1919'da *Vakit* gazetesinde yayınlanan anılarında tehciri yorumlarken, "Bir çeteci her şeyi yapabilir, diyordu, çünkü çetecidir. Hükümet ise sadece kabahat sahibi olanları takip eder. Fakat teessüf olunur ki, o zamanın hükümet büyükleri komitacılık ruhunu asla kaybetmemiş olduklarından, bu tehciri en cüretkâr ve hunhar çetecilerin de yapamayacağı bir tarzda tatbik ettiler". Ve yine Celal Bey, Rusların Sakarya havzasına asker çıkaracağını, Ermenilerin de bunlara yardım edeceğini ileri süren İttihatçı tezlere de şu yanıtı vermişti: "Acaba Bursa ve Edirne'de ve Tekfurdağı'ndaki (Tekirdağ) Ermeniler niçin çıkarıldı? Buralar da Sakarya havzasına mı dahildi? Halep'te vilayetin genel nüfusunun yirmide biri derecesinde bile olmayan Ermenilerden ne istendi? (...) Ermenileri Zor'a sevk edin diye emir veren hükümet, bu bi-

çarelerin oralarda Arap göçebe kabileleri arasında meskensiz, gıdasız nasıl barınabileceklerini düşündü mü? Ve Ermeniler gibi asırlardan beri yerleşmiş bir hayat süren bir kavmi, ağaçtan, sudan ve her türlü inşaat malzemesinden mahrum olan Zor çöllerine sevk etmekte maksat neydi? Maalesef, meseleyi inkâr ve çarpıtmaya imkân yok. Maksat imhaydı ve imha edildiler."

***

Tehcire direnen Türk idarecileri büyük baskılar altında kaldılar; hatta bu yüzden öldürülen, idam edilen kaymakamlar da oldu. Oysa bu ülkede, zamanında, zalimler adına değil de bu yiğit idareciler adına abideler dikilebilseydi, herhalde bugün "insan hakları" açısından da hayli farklı bir noktada olurduk. Bu yüzden derim ki, gelin bugünlerde 1915 faciasını, suçluluk kompleksinden kaynaklanan fevri ve çelişik tepkiler içinde değil de, ortak demokratik değerler bağlamında, kahraman mülkiye amirlerimizin manevi mirası ile birlikte analım.

12 Mayıs

Kenan Evren Gömülürken

Bazı insanlar iki kez ölürler. Bedenleri toprağa verilmeden manen hayata veda ederler. Kenan Paşa bunlardandı.

Manevi ölümlerin kesin bir tarihi yoktur. Kenan Evren, asılsın diye 17 yaşındaki bir çocuğun yaşı büyütülürken, "Asmayıp da besleyelim mi?" dediği anda zaten manen ölmüştü. Belki de çok daha önce... İktidara el koyup da, TSK dışında herkesi ihanetle suçlayan ilk konuşmasını yaptığı sırada... Şahsen üniversiteden istifa kararımı bu konuşma üzerine vermiştim.

Bugün Kenan Paşa gömülecek.

Eski çağlarda, Fransa'da, bir kral ölünce cenaze töreninde "Kral öldü! Yaşasın Kral!" diye bağırırlardı. Bizde de böyle bir tören birkaç yıl önce yapıldı. Yine bir 12 Eylül'de... 2010'da Anayasa referandumunda, Erdoğan %58 oyla "usta"lığa adım atarken... O zaman pek anlaşılmadı, kimse "Sultan öldü! Yaşasın Sultan!" diye bağırmadı, ama sonuçlarını bugün daha iyi görüyoruz. Bizim şark usulü törenimiz de böyle oldu.

Cemal Süreya, bir şiirinde "her ölüm, erken ölümdür" demişti. Bana kalırsa Kenan Paşa geç bile kaldı. Yakınlarına bu çifte acıyı çektirmemeliydi.

14 Mayıs

Ortadoğu'da Mezhep Savaşı, Gizli Diplomasi ve Seçimler

Humeyni'nin İran'a bir "kurtarıcı" olarak döndüğü günlerdi. Ortadoğu'yu iyi bilen bir diplomat, bir Fransız gazetesinde Türkiye ile ilgili bir yazı yazmıştı. Türkiye'de görmezden gelinen, fakat Batı'da büyük yankılar uyandıran bu yazı "Kemalizmin Sonu" başlığını taşıyordu.[12]

Makalenin yazarı Paul-Marc Henry'ye göre Kemalizm, Müslüman dünyada, "teokratik nitelikli, çok ırklı bir imparatorluğun enkazı üzerinde bir ulus-devlet kurma" çabasıydı ve bu çaba da ancak komşu ülkelere "örnek" olduğu ölçüde başarıya ulaşabilirdi. Başka bir ifadeyle Türkiye'de laik cumhuriyetin yaşama şansı, devrimin "ihraç"ına bağlıydı. Zaten başlangıçta İran Şahı Rıza Pehlevi ve Afganistan Kralı Nadir Şah'ın bu yönde girişimleri de olmuştu. Ne var ki iç ve dış nedenlerle bu reformist denemeler sonuca ulaşamamıştı.

Yine de umut kesilmedi ve daha sonra hızlı bir kalkınmanın bu modernleşmeyi sağlayacağı sanıldı. Özellikle "ABD Okulu iktisatçıları" bu kanıdaydılar ve pazar ekonomisi kuralları içinde çokuluslu şirketlerin bu kalkınmayı gerçekleştireceği hayaline kapılmışlardı. Oysa bu da olmadı ve şimdi (1979) İran'da Humeyni'nin zaferi, bir bakıma Türkiye'de laik cumhuriyetin yenilgisini simgeliyordu. P. M. Henry, bel-

12 *Le Monde*, 11 Aralık 1979

ki o sıralarda Michel Foucault gibi İran Devrimi'nden büyülenen düşünürlerin de etkisiyle, Tahran'da yaşananları "gerçek bir siyasal ve kültürel devrim çağının başlangıcı" olarak görüyordu.

***

Gerçekte ise İran Devrimi'yle İslam dünyasında Şii-Sünni kutuplaşmasının temelleri atılmıştı. "Raslantı" bu ya, bir buçuk yıl sonra da Türkiye'de 12 Eylül darbesi oluyor ve okullara zorunlu din dersleri konuluyordu. O yıllarda bir yandan her meydana bir Atatürk heykeli dikilirken, öte yandan da, Kemalizm, kolayca siyasal İslamla uzlaşır bir formata sokuluyordu. 1960 ve 70'lerde, Kemalizmi laik özüne sadık kalarak aşma kavgası veren devrimci hareket de bu koşullarda ezildi. Ve yine bu koşullarda, daha geniş bir coğrafyada, Suudi Arabistan ve Arap Emirlikleri'nin para babaları "zekat" ilkesine dayanan finans kuruluşu Dar'ül Mal al-İslami'yi hizmete açıyor, Kral Fahd da kayın biraderini El Baraka'yı kurmakla görevlendiriyordu.

İzleyen dönemde Suudi Arabistan Sünni blokun "kasası" olacaktır.

***

Aradan otuz altı yıl geçti; 2015 yılındayız ve bu kez Batı basınında Türkiye'nin Suudi Arabistan liderliğinde Suriye'ye karşı bir kara harekâtı için Suudi Arabistan ve Katar'la görüşmeler yaptığını okuyoruz. Ve ister istemez yukarıda sözünü ettiğimiz makaleyi anımsıyoruz. Yoksa Fransız yazar, İran hakkında yanılmış olsa da, Türkiye hakkında sonunda haklı mı çıkmıştı? Yoksa bugünkü durum, 1979 "İslam Devrimi"nin mantıki sonucu muydu?

Bugün böyle sorular akla geliyor; tam da iktidarın tüm cihadist hareketlerin anası olan Müslüman Kardeşler'le (İhvan) yoğun ilişkiler içinde olduğu bir dönemde. Ve bütün dünya Ortadoğu'da giderek artan savaş olasılığını kaygı ile tartışırken...

Bütün dünya... Türkiye hariç!

***

Haksızlık etmeyelim. Bu karanlık tablo karşısında Türkiye'de de şaşkınlığa ve korkuya kapılanlar yok değil. Bu konuda yazılan makalelerin başlıkları bile durumu bütün açıklığı ile sergiliyor: "Suriye'ye mi giriyoruz?", "Mehmetçik Suriye'de mi?", "Suud Çölü'ne gladyatör aranıyor!", "Suriye 'Türkiye'nin Vietnam'ı' olabilir mi?" vb. Hatta yazarlar arasında iktidara yakın olanlar da var. Örneğin okuduğu haberlerden "kaygılanan" Fehmi Koru şöyle bir itirafta bulunuyor: "Eskiden olsa 'Suudi Arabistan mı? Türkiye ile mi? Hem de Katar'ın gözetiminde? Git işine Allahını seversen tepkisini verirdim; ama şimdi... Şimdi bayağı kaygılanıyorum". (*HaberTürk*, 15 Nisan). Kısaca kaygılar AKP saflarına da yayılıyor ve "devlet büyükleri" de susuyorlar. Ya da pek duymak istemedikleri sorulara kaçamak yanıtlarla yetiniyorlar. Bu durumda bizler de, gerçekleri, yıllardır uygulanan gizli diplomasinin bulanık suları içinde aramak zorunda kalıyoruz.

O halde deneyelim.

***

1979'da "İslami Cumhuriyet"in kurulması ile İranlılar sahte bir modernizm cilası altındaki zulüm rejimini yıkmış, fakat Şia temellerine dayanan, daha güçlü bir zulüm rejimi kurmuşlardı. Üstelik terör yöntemlerini de kullanarak "devrim"i ihraca çalışıyorlardı. Oysa bu hayati petrol bölge-

sindeki depreme emperyal çıkarlar elbette kayıtsız kalamazdı. Ve bugün "vekâleten savaş" (*proxy war*) adı verilen savaşlar dönemi Ortadoğu'da bu koşullarda başladı.

***

İlk etapta birileri "Alavere dalavere, Iraklılar nöbete!" dediler ve Saddam'ın askerleri İran'a saldırdı. Sekiz yıl süren ve yarısı sivil, bir milyon kadar insanın hayatına mal olan İran-Irak savaşı sonunda bir çeşit "beraberlikle" bitti; fakat Ortadoğu'da Şii İran ile Sünni Suudi Arabistan arasındaki kutuplaşma daha da yoğunlaşmıştı. Ve bu arada –kendisine "Ortadoğu'nun Bismarck'ı" adını veren Batılı politikacılar ve silah tüccarları sayesinde– palazlanmış olan Saddam'ı tasfiye etmek işi de bizzat Amerikalı şahinlere düştü. Gerisini biliyoruz: Bush ve adamlarının, BM dışında, sahte raporlara dayanarak oluşturduğu "koalisyon"un "Bağdat Seferi". Ortadoğu'da yepyeni bir dönem başlatıyordu. Böylece, yakın Ortadoğu tarihinde "koalisyon" güçlerinin Bağdat'a girdiği 2003 tarihi bugün bu bölgede yaşanan tüm kavgaların anası oldu.

***

Türkiye, Arap Baharı adı verilen ayaklanmalara kadar, bütün bu fırtınanın dışında kalmasını bilmişti. Hatta CHP muhalefetine katılan bir AKP milletvekili grubu, iktidar partisinin verdiği söze rağmen, ülkenin Irak Seferi dışında kalmasını da sağlamıştı. Oysa "Arap Baharı" ile her şey değişmeye başladı. 2010 Aralık ayında Tunus'ta başlayan ayaklanma kısa sürede bölgeye yayılınca gözler de Türkiye'ye çevrilmişti.

Ne var ki bu arada Türkiye de değişmiş, "eski Türkiye" olmaktan çıkmaya başlamıştı. Gerçekten de, Tunus'ta ateşlenen kıvılcımdan, çok değil, üç ay önce yapılan Anayasa referan-

dumunda, seçmen oylarının %58'inin AKP ve RTE etrafında toplanması, yepyeni bir durum yaratmıştı. Ve yola zaten "Minarelerimiz süngü, camilerimiz kışla!" diye koyulmuş karizmatik bir lider de, artık bu koşullarda gerçek misyonuna göre hareket etme olanağına kavuştuğuna inanmaya başladı. Gerisi de çorap söküğü gibi geldi. Bir takım görünmez danışman, diplomat ve iş adamları ordusu, Mısır, Tunus, Suriye, Irak'ta Müslüman Kardeşler'le "organik" bağları bu koşullarda pekiştirdiler.

***

Ne var ki hesaplar tutmadı. Nasıl Bush'un yanlış hesabı Bağdat'tan döndüyse, Erdoğan'ın yanlış hesabı da Kahire'den döndü. Acemi lider Mursi, demokratik yöntemlerle İhvan yöntemlerini birbirine karıştırmış ve sonunda ülkeyi kaosa sürükleyerek iktidardan kovulmuştu. Bu arada Suriye'de de Esad'a karşı kurulan "Özgür Suriye Ordusu" varlık gösteremiyor, yerini giderek bir vahşet ordusu alıyordu.

Kısaca Ortadoğu âdeta çürümeye terk edilmişti ve bu koşullarda gözler bütün bu karmaşadan sorumlu Beyaz Saray'a çevrildi. Âdeta G. I'ların yeniden gelmeleri ve neden oldukları pisliği temizlemeleri bekleniyordu. Sünni Müslümanlar başka türlü Şii zulmünden kurtulamayacaklardı. Ne var ki Beyaz Saray'da artık bir şahin değil, bir güvercin oturuyordu. Ve bu güvercin, selefinin yarattığı bataklıktan askerlerini çekerek mücahitlere "Ne haliniz varsa görün!" dedi. Oysa o ne derse desin, emperyal çıkarlar Ortadoğu'dan böyle kolayca kopamayacağına göre, bunun anlamı şuydu: Bölgede yeni bir "vekâleten savaş" dönemi başlıyordu. Bir mezhep savaşı şeklini alacak bu savaşın kutupları da belliydi: Bir uçta İran, öbür uçta da Suudi Arabistan.

***

Aslında petrol zengini bu iki güç, yıllardır, hiç de masum olmayan "vekilleri" aracılığıyla bir yıpratma savaşı içindeydiler. Fakat bu dolaylı savaş, iki önemli olay ile bir sıcak savaş potansiyeli kazanmaya başladı. Bunlardan birincisi Suud Kralı Abdullah'ın ölümü ve –yerine geçen Salman'ın da sağlığı pek yerinde olmadığı için– iktidar kontrolünün genç ve atak bir ekibin eline geçmesiydi. İkincisi ise Obama'nın İran'la müzakere masasına oturması ve Suudi'lerin bu baş düşmanını Ortadoğu'da itibarlı bir konuma sokacak görüşmeleri başlatmasıydı.

***

Suud Kralı Abdullah, 2015 başlarında ölünce, yeni kralın ilk işi, 1992'de Fahd'ın tahta geçme usulünde yaptığı değişikliğe dayanarak, yeni bir kadroyu işbaşına getirmek oldu. 1992'den önce, taht, öncelik ve devamlılık kaygılarıyla kardeş ve üvey kardeşlere geçiyor, bu da bir ihtiyarlar idaresine (jerontokrasiye) yol açıyordu. Oysa artık kral, veliahtı seçmekte özgürdü.

Salman bin Abdülaziz, kral olur olmaz Savunma Bakanlığına otuz yaşlarındaki oğlu Muhammed bin Salman'ı tayin etti. Fevri karakteri ve askerî konulardaki tecrübesizliği ile diplomatik çevreleri ürküten oğluna ayrıca ailenin kabine şefliğini de tevdi etmişti. Buna karşı denge unsuru olarak, İçişleri Bakanlığına da yeğeni Muhammed bin Nayef'i getirmişti. Bu tayinlerin fazla "radikal" görünmemesi için de "devamlılık" kuralına uymuş ve kurucu Kral İbn Suud'un (1876-1953) yaşayan tek oğlu olan Mükrin bin Abdülaziz'i de tahta veliaht olarak seçmişti. Oysa gerçek iktidar aslında "Muhammedeyn"in, yani iki Muhammed'in ellerindeydi. Ve

sonunda beklenen –biraz da korkulan– oldu; 26 Mart günü genç ekibin emriyle Suudi uçakları Yemen'de Husi mevzilerini bombalamaya başladılar. Asıl hedef İran yayılmacılığı idi.

Ortadoğu tarihinde yeni bir sayfa açılmıştı.

***

Yemen bomdardımanı Suudi Arabistan'da ulusal bir coşku yaratmıştı. Sosyal medyada aslan postuna bürünmüş Salman'ın, İran ruhani şefi Ali Hamaney'i, Hizbullah lideri Nasrullah'ı ve Husi şefi Abdülmalik'i yere seren fotomontajları dolaşıyor; yöneticiler, iş adamları, gazeteciler bayram yapıyordu. Ünlü yazar (bizde Cemal Kaşıkçı diye bilinen) Camal Haşogi'ye göre "Riyad, hem kendinin hem de bölgenin çıkarları için harekete geçmişti"ve bu da "mümkün olan her yerde İran'ın ayağını yerden kesecek bir planın henüz başlangıcıydı."(*Le Monde*, 8 Nisan).

2 Nisan'da Lozan'da İran'la büyük devletler arasında bir çerçeve-anlaşmanın imzalanması bile Riyad'lıların keyfini kaçırmadı ve bir iş adamı gazetecilere "Suudileri hiçbir zaman bu kadar mutlu görmediğini" söylüyordu.

***

Aslında bu girişimde Suudiler yalnız değildi ve ortaya garip bir "koalisyon" çıkmıştı. Sisi'yi, Erdoğan'ı ve Netanyahu'yu –kuşkusuz çok farklı hesaplarla– aynı kampta buluşturan ortam, tüm İran düşmanlarını "nesnel" müttefikler haline getirmişti. Yeri gelmişken anımsayalım ki, Yemen bombardımanı tam da ABD'nin İran'la müzakerelerinin son aşamasına geldiği günlerde başlamıştı. Ve aynı günlerde Netanyahu da, Cumhuriyetçilerin davetlisi olarak, ABD Kongresi'nde Obama'yı bombardımana tutan bir konuşma yapıyordu. Üstelik bir grup Cumhuriyetçi senatör İran yöneticilerine bir

mektup yollamış, imzalanacak anlaşmayı tanımayacaklarını ifade etmişlerdi.

Bu arada Erdoğan da, Katar aracılığı ile İhvan düşmanı Suudilerle arayı düzeltmiş ve Tahran'a gitmeden birkaç gün önce de İranlıları "yayılmacılık"la suçlayan çok sert bir konuşma yapmıştı. Tabii Tayyip Bey, Tahran'da aynı suçlamaları tekrarlayamadı; aksine İranlıları Yemen sorununu çözmek için işbirliğine davet etti. Ne var ki olan olmuş, İranlılar bu yeni mesajı almıştı. Bu arada İran haber ajansları da, "Ortadoğu'nun Don Kişot'u" lejandı taşıyan Erdoğan karikatürlerini dünyaya yaydılar.

***

Suudi Arabistan dışında Mısır, Ürdün, Fas, Sudan, Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt ve Bahreyn uçaklarının da katıldığı Yemen bombardımanının ilk safhası 21 Nisan'da tamamlandı ve sonucu kral ailesinin gazetesi (*Şark'ul Avsat*) bir zafer olarak ilan etti. Oysa BM gözlemcisinin ve yerel hastanelerin raporlarına göre çoğu sivil 1200 kadar insan ölmüş, 5000 kadar kişi de yaralanmıştı. Bunların dışında 300.000 kadar insan yerinden olmuş ve kalanların önemli bir bölümü de elektrikten, sudan, ilaçtan vb. yoksun hale gelmişti. Yine de "fırtına operasyonu", adı gibi "kesin" olamamış, "tazelenen umutlar" adı altında ikinci safhanın başlayacağı ilan edilmişti.

***

Bu, Ortadoğu savaşının Yemen cephesi idi. Bu arada Suriye'de de, "Fetih Ordusu" İdlib ve Cisr el Şuğur'u art arda ele geçiriyor ve yüzlerce Alevi'yi öldürüyordu. Türkiye'nin desteklediği "Fetih Ordusu" çeşitli muhalif gruplardan oluşuyor, fakat esas itibarıyla El Kaide'ci savaşçılardan oluşan El Nusra'nın damgasını taşıyordu. "Fetih"ler Türkiye'de de se-

vinç uyandırdı; camilerde dualar okundu ve yandaş basında alkışlarla karşılandı. (bkz. *Yeni Şafak*, 3 Mayıs).

***

Aslında Riyad'daki muzaffer havaya rağmen "Fırtına" operasyonu Suudi Arabistan'ın zaafını da ortaya koymuştu. Bombardıman bekleneni vermemiş; aksine, iyi gizlenen Husi gerillalarından çok halka zarar vermişti. Arabistan'da aşiretler birbirine düşüyor, bu arada El Kaide gücünü artırıyordu. Üstelik seçilmiş Başkan Hadi'yi makamına iade etmek isteyen operasyon, tam tersine, halkta ona karşı duygular yaratmıştı. Carnegie Ortadoğu Merkezi'nden Farea al-Müslimi'ye göre, "Yemen, Suudi Arabistan'ın Vietnam'ı" olabilirdi. (*Washington Post*, 9 Nisan).

***

Gerçekten de durum parlak görünmüyordu; yine de Suud cephesi "kararlılığından" bir şey kaybetmedi. Yemen, ülkenin "arka bahçesi" sayılıyordu ve sonuna kadar gidilecekti. Ve 20 Nisan'da Riyad'da gerçekleşen "saray darbesi" de bunun önemli bir işaretiydi.

Bu darbe ile Mükrin bin Abdülaziz veliahtlıktan çıkarılıyor ve onun yerini Nayef alıyordu. Salman da ikinci veliaht olmuştu. Ayrıca kırk yıldır ülke diplomasisini yöneten Suud el Faysal görevinden affediliyor, boşalan Dışişleri koltuğuna da ABD büyükelçisi Adel al Zübeyr getiriliyordu. Önceki kral Abdullah'ın adamı olan Zübeyr halk kökenliydi ve bu da Nayef'e bağımlı kalacağının bir garantisiydi. *The Economist*'in (2-8 Mayıs) yazdığı gibi, Suudi Arabistan'da, "kral ailesinden (Sudeyri) olsun ya da olmasın" ABD'ye güvence vermek esastı. Kaldı ki, darbeden bir gün önce de "ABD büyükelçiliğine suikasta hazırlandıkları" iddiasıyla 93 IŞİD

militanı tutuklanmıştı. Böylece ABD eğitimli, hava pilotu Nayef, "kilit adam" konumuna yükselmişti ve dış istihbarat örgütünün başına da kendi adamlarından birini yerleştirmeyi başardı.

***

Bütün bu değişiklikler iki şeyi gösteriyordu. Birincisi iktidar ekibi gücünü pekiştirmişti. Ve ülke tarihinde ilk kez, o zamana kadar hâkim olan meşveret ilkesinin aksine, iktidara dar bir ekip (cunta) egemen oluyordu. İkinci gelişme de şuydu: Saray darbesi yönetime daha katı ve muhafazakâr bir anlayış getirmiş, "savaş partisi" kazanmıştı. Söylentilere göre, Prens Mükrin'in azlinde, onun savaşa karşı olduğu kuşkuları da rol oynamıştı. Güçlenen ekip, ilk icraatı arasında, din adamlarına hoş görünmek için ahlak polisini (mutava) güçlendirdi ve hükümette tek kadın olan Eğitim Bakanı yardımcısını da görevinden aldı.

Bütün göstergeler savaşın yoğunlaşacağı yönündeydi. 3 Mayıs'ta az sayıda askerin Aden'e çıkartma yapması da bu göstergelerden biri sayıldı. Yöneticilerin yadsımasına rağmen, bu çıkartma daha geniş bir operasyonun hazırlığı olabilirdi. Öyle ya da böyle, bölgede gerginlik artıyordu. Kaldı ki, İran da asla aşağıdan almıyordu. Ali Hameney, bir TV programında Yemen bombardımanını insanlığa karşı suç ve jenosit olarak ilan ediyor (*Washington Post*, 9 Nisan) ve bu arada İran Devrim Muhafızları da Suudi iktidarını devirme çağrıları yaparak Hürmüz Boğazı'nda bir Suudi gemisini birkaç gün işgal ediyorlardı (*The Economist*, 9-15 Mayıs).

***

Kısaca gerginlik her gün biraz daha artıyordu ve arka planda, silah lobileri ile her türlü halk düşmanının çıkarı için

yapılacak bu "vekâleten savaş", fiiliyatta Sünnilik ve Şiilik adına yoksul halkların birbirini kırdığı bir savaş olmaya aday görünüyordu. 150 milyar dolarlık savunma harcamaları ile Suudi Arabistan da Sünni kampın lideri olacaktı. Bu arada Katar da Fransa'ya ısmarladığı 24 Rafal uçağı ile kendine düşeni yapıyordu. Sosyalist Cumhurbaşkanı François Hollande, bu arada Riyad ve Doha'da çok samimi görüşmeler yaptı.

***

Peki ya Türkiye?

Bu yalnız ve gizemli ülke bu arada neler yapıyor? Ve Ortadoğu dizisinde nasıl bir rol almaya hazırlanıyor?

Öyle görünüyor ki, Türkiye, hâlâ, Ortadoğu coğrafyasındaki önemli değişiklikler konusunda bir umursamazlık içinde yaşıyor ve bir zihnî uyuşukluk içinde "Asla savaş olamaz!" diye düşünüyor. Aslında yanlış da değil; tezgâhlanan savaş gerçekten de Türkiye'nin savaşı değil ve İhvan'cı bir anlayışın Türkiye'yi savaşa sürüklemesi hiç de akla yakın görünmüyor.

Yine de!

Yine de unutmayalım ki, insanlık tarihinde halklar, çoğu kez istedikleri için değil, durumu kavrayamadıkları ve zamanında savaş kundakçılarına direnemedikleri için kendilerini savaşın içinde bulmuşlardır.

***

Aslında Suudi Arabistan ile Türkiye'de iktidarlar farklı "siyasal İslam" anlayışlarını temsil ediyorlar. Biliyoruz ki Arap Baharı'ndan sonra Erdoğan'ın İhvan'cı tutumu Suud Kralı'nı çok öfkelendirmişti; buna karşılık Salman ekibi ve Yemen savaşı iki iktidarı birbirine yaklaştırdı ve bu yakınlaşmanın zeminini de Obama'nın İran'a karşı "anlayışlı" tutumu

sağladı. Yine de her iki ülkenin ABD'ye karşı tutumunda bazı önemli farklar bulunuyor.

Suud rejimi, ABD dostluğunu –aynı Netanyahu'nun yaptığı gibi– Obama'ya karşı güçlere dayandırıyor ve bu kanalla Beyaz Saray'ı birtakım oldu-bittilerle yönlendirmeye çalışıyor. Örneğin Yemen bombardımanının tam da ABD İran'la görüşürken başlaması ve Obama'nın da bunu "desteklemek" zorunda kalması, bu taktiğin açık bir işareti sayılmalıdır. Buna karşılık, Erdoğan, özellikle Arap Baharı'ndan sonra öyle bir Batı karşıtı söylem benimsedi ki, bu demagojik söylemin ne ABD muhafazakârlarına, ne de yeni Suudi yöneticilerine hitap ettiği söylenebilir.

Tam aksine!

Hatırlayalım: Geçen yılın Kasım ayında, İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi'nin (İSEDAK) İstanbul'da yapılan toplantısında, Cumhurbaşkanı Erdoğan, örgütün 57 İslam ülkesinden gelen temsilcilerine şöyle sesleniyordu: "Bakın açık açık söylüyorum. Dışarıdan gelenler, İslam coğrafyasının petrolünü seviyorlar, altınlarını, elmaslarını seviyorlar, ucuz iş gücünü seviyorlar. Çatışmalarını, kavgalarını, anlaşmazlıklarını seviyorlar. İnanın bizi sevmiyorlar. Dışarıdan gelenler, yüzümüze dost gibi gözükenler, bizim ölümüzü, bizim çocuklarımızın ölüsünü seviyor. Buna daha ne kadar seyirci kalacağız? Daha ne kadar sabredecek, daha ne kadar tahammül edeceğiz? Daha ne kadar mazeretlere sığınacağız?" Yanlış da değil. Ne var ki bir zamanlar Nasır'ın, Kaddafi'nin, Saddam'ın kullandığı bu sözde "antiemperyalist" dil, NATO üyesi ve toprağında ABD üsleri barındıran bir ülke liderinin ağzında tamamen demagojik bir nitelik kazanıyor. Nitekim Erdoğan konuşmasını Arap sermayesini Türkiye'ye davet eden, İstanbul'da gayrımenkul ve altın borsaları kurulmasını öneren cümlelerle bitirmişti. Sanıyorum ABD ile

sembiyoz halinde yaşayan petro-dolar babaları, bu "cihadist" demagoji karşısında içlerinden tebessüm etmişlerdir. Kaldı ki Arap yöneticileri Erdoğan'ın ABD ve AB temsilcileri ile görüşmelerinde bundan çok farklı bir dil kullandığını da gayet iyi bilirler. Onlar da Türkiye'yi –kendi planları çerçevesinde– Suriye'ye karşı kullanmanın hesaplarını yapıyorlar.

***

Yine de –özellikle 17-25 Aralık yolsuzluk darbesinden sonra– bir çeşit Batı düşmanlığının Erdoğan'da temel bir saplantı haline geldiğini söylemek yanlış olmaz sanıyorum. Bu dönemde "paralel devlet"le kavga, pratikte "Pensilvanya kavgası" şeklinde sunulurken sık sık Fethullah Hoca'nın "arkasındaki güçler"e de gönderme yapıldığını unutmayalım. Bu "güçler"le kimlerin, hangi merkezlerin kastedildiğini, ilgililer herhalde kolayca anlamaktadırlar.

***

Ne var ki Erdoğan'ın Batı karşıtlığı, aslında sadece İhvan'cı dönüşümünden kaynaklanmadı. 2008 krizinin, egemen sınıflar arasındaki uyuşmazlıkları ön plana çıkaran etkileri de buna zemin teşkil etti. Erdoğan'ı TÜSİAD'a savaş açmaya sürükleyen ve AKP'nin asıl sınıf tabanını oluşturan esnaf ve KOBİ kategorilerine daha da yaklaştıran bu gelişme, pratikte "faiz kavgası" şekline büründü ve şimdilik yatışmış gibi görünse de, seçimlerden sonra kızışacağa benziyor. Bu çatışmada, sınıf dayanakları daralırken ideolojik katılığı artan bir hareketin yenilgiye doğru ilerlediğinin işaretlerini okuyabiliriz.

***

İşte en tehlikeli zamanlar da, sınıf temeli ve ideolojik örgüsü itibarıyla faşizan nitelik taşıyan hareketlerin böyle çöküş eğilimine girdiği zamanlardır. Tam da bu sıralarda, yıllarca Erdoğan'a danışmanlık yapmış olan Dengir Mir Mehmet Fırat'ın şu sözleri kulaklarda çınlıyor: "Yolsuzluklara batan AKP Hükümeti ve Erdoğan, eğer ki kendilerini tehlikede görürlerse, seçimi erteletmek için Türkiye'yi başka bir devletle savaşa sokmakta dahi tereddüt etmezler." (*Evrensel*, 29 Nisan). Böylece tekrar Ortadoğu'ya ve Sünni-Şii (Suudi-İran) savaşı olasılığına dönüyoruz.

Gerçekten de uyguladığı siyaset batağa saplanmış, fakat milyonlarca seçmen nezdindeki "karizma"sını da hâlâ kaybetmemiş bir lider ülkeyi savaşa sürükleyebilir mi?

***

Aslında –daha önce de söyledim– bugün Türkiye'de kimse ne savaş istiyor ve ne de savaşa inanıyor. Bu konuda kamuoyundaki kayıtsızlık da bu inançsızlıktan kaynaklanıyor. Son günlerde Genelkurmay Başkanı Özel'in "ucu açık izin"i konusunda basına sızan haberler de, Özal döneminde "fetihçi" eğilimlere direnerek istifa eden General Torumtay'ı akla getiriyor ve TSK'daki kuşkuları sergiliyor.

Yine de!

Yine de savaşçı söylem iktidar organlarında açıkça yer alıyor ve örneğin *Yeni Şafak* başyazarı "komşularımıza yönelen silahlar bize yönelmiştir; onların iç savaşı bizim iç savaşımızdır" diye yazabiliyor. Aynı yazara göre Batılı güçler "bölgede inşa ettikleri rejimler, zorba yönetimler, monarşiler üzerinden 20. yüzyılımızı çaldılar" ve şimdi de "21. yüzyılımızı çalmaya" hazırlanıyorlar. Oysa AKP de, bu yıkıma direnerek "yüzyıllık parantezi kapatıp, yeni bir gelecek inşa etmeye" çalışıyor. "Fars yayılmacılığına" da dur diyecek olan bu kavga,

Erdoğan liderliğinde bir "Akiller Heyeti" oluşturularak ve bir İstanbul Kriz Merkezi kurularak yürütülecek ve "bütün coğrafyada var olan İhvan etkisi de barış yolunda seferber edilecek". Yazar analizini –herhalde büyüklerinden esinlenerek– direktifler vererek bitiriyor: Bu "yüz yıllık hesaplaşma"da "harekete geçilecek öncelikli yer Suriye olmalıdır; bu ülkedeki trajediye son verilmeli, artık hiçbir meşruiyeti olmayan Şam yönetimi tasfiye edilmeli(dir)".[13]

***

Görülüyor ki "Suriye'ye mi giriyoruz?" diye telaşlanmak için artık yabancı gazeteleri okumamıza gerek kalmıyor. Soğukkanlı bir analizden çok bir sanrı izlenimi veren yukarıdaki satırlar, Davutoğlu'nun eserlerinde geliştirmiş olduğu "doktrin"den de esinlenmiş görünüyor ve iktidarın sözcülüğünü yapan bir gazetede yer alıyor. Aynı üslubun, Erdoğan'ın ülkeler arasında kriz yaratan öfkeli konuşmalarına da hâkim olduğunu görüyoruz.

Aslında etrafa tepeden bakan bu efe üslubu, komşularımızın ve Arap dünyasının öteden beri nefret ettiği üsluptur. Arap Birliği Genel Sekreteri Nebil Arabi, Nisan başlarında "Arap ülkeleri sürekli sorun çıkaran ve krizlere neden olan üç komşu ülkeye sahiptir. Bunlar İsrail, İran ve Türkiye'dir," derken de herhalde öncelikle bu duyarlılığı da yansıtıyordu.[14]

***

Gerçek şu ki Suudilerin atak prensi Salman bile böyle savaş nutukları atmıyor ve zaten, prens, bugünlerde de Washington'da, diğer Arap emirleri ile birlikte, Obama'yı

13 *Yeni Şafak*, İ. Karagül'ün 23 Mart, 15 Nisan ve 1 Mayıs tarihli yazıları

14 *Radikal*; 2 Nisan 2015. Fehim Taştekin alıntılıyor.

yeniden işin içine sokmaya çalışıyor. Kısaca bugün Erdoğan, Davutoğlu ve yakınlarının kullandığı üslup Türkiye'yi kendi bölgesinde bile yalnızlığa sürükleyecek niteliktedir ve iktidara yakın bazı yazarlarda bile kaygı uyandırıyor. Örneğin bu kaygıları, Akif Emre, *Yeni Şafak*'ta, "uzun vadede bu dil ve yaklaşımı esas alan ittifak (Suudi ittifakı –*T. T.*) önümüze bedeli ağır bir fatura kesebilir" diye ifade ediyor (7 Mayıs). Gerçekten de Cumhuriyetin temel ilkeleriyle açıkça çelişen söylem ve girişimler, yine de 7 Haziran seçim ortamının özel koşulları içinde yorumlandığı takdirde belli bir bütünlük kazanabiliyor.

***

7 Haziran seçimlerinin öne çıkan iki özelliği bulunuyor. Bunlardan birincisini HDP'nin bu seçimlere bağımsız adaylarla değil de, parti olarak, doğrudan katılması teşkil ediyor. İkinci özellik ise, Beştepe'ye çıkarak partisi üzerindeki mutlak kontrolünü kaybetmiş görünen Erdoğan'ın yeni bir Anayasa ile bu otoriteyi yeniden kurma arzusunda ifadesini buluyor. Bu mutlak otorite ihtiyacı, 17-25 Aralık skandalından sonra şiddetlenen yargı korkusuyla da besleniyor ve artıyor.

Kürt politikası da bu bağlamda devreye giriyor ve Erdoğan'ın seçim stratejisinde söz konusu iki özelliği birleştirici bir potansiyel taşıyor. Böylece AKP, bir taşla iki kuş vuracak şekilde, bir yandan MHP oylarını kazanmak için milliyetçiliği kızıştırırken, öte yandan da HDP seçmenlerini polisiye önlemlerle yıldırmaya ve sandıktan uzaklaştırmaya çalışıyor. Ve arka planda da, seçim sonrasında ortaya çıkacak durumda, her türlü manevraya olanak sağlayacak şekilde, Suudi Arabistan ve Katar'la görüşmeler yürütülüyor.

İşte 7 Haziran seçimlerine bu koşullarda giriyoruz.

23 Mayıs

Dinci Fanatizm ve Büyücü Çırakları

Nihayet o noktaya geldik. Tesettürlü yazarlarımız bile "yobazlık"tan şikâyete başladılar. O menfur sözcüğü kullanmasalar bile... Ayşe Böhürler Hanım, son yazısında, "kadınların dinî eğitimlerinde kurslardan yetişmiş hoca hanımların etkisi"nden şikâyet ediyor.[15] "Mahalle bazında" gözlemlerle!

Bu "hoca hanımlar" İmam Hatip okullarını bile dine aykırı buluyorlarmış. Ve kendilerine sorulan her türlü soruya tek bir yanıt veriyorlarmış: "Bir şişeye su okuma"! Yani büyücülük! "Evdeki baba-oğul çatışmasından kayınvalide ilişkisine, eşin hapiste olmasından sağlığa, birçok sorun 'büyü' meselesi ile açıklanıyor," diyor Böhürler Hanım.

"Hoca hanımlar"ın içinde hiçbir okullu yokmuş. Aksine, "İslam ilahiyatını iyi bilen isimlerin birçoğu da bu gruplarca tekfir ediliyormuş". Anlayacağınız "laikçilik-laiklik" düşmanlığı ile başlayan kampanya ile sonunda bu noktaya kadar varılmış! Kimilerimiz hiç olmazsa ilahiyattan özgür felsefeye geçilmesini umut ederken, meğerse ilahiyatçıların bile "tekfir edildikleri" bir döneme yol alıyormuşuz!

***

Evet. Ayşe Böhürler Hanım büyük bir tehlikeye dikkatimizi çekiyor. Vaktiyle Şerif Mardin'in işaret ettiği "mahalle

15 *Yeni Şafak*; Ayşe Böhürler; "Kadın Dindarlığı Üzerine"; 23 Mayıs 2015.

baskısı"nın bugün yer yer hangi somut şekillerde karşımıza çıktığını anlatıyor. Üstelik sıradan bir yazar da değil Böhürler Hanım; AKP'nin kurucularından! Kendisi modern düşünceli... Din sorununa yanıt ararken, çok haklı olarak, "Meseleye sadece dinî değil sosyolojik olarak da bakmakta fayda var elbette!" diyor.

O öyle diyor da, ben de onu okurken günümüzdeki Osmanlı hayranlığını, "yeni Osmanlı" özentilerini düşünüyorum ve Fuat Köprülü'nün bazı sözleri aklıma geliyor. Köprülü de bir parti kurucusuydu; bugün AKP'nin hayranlıkla andığı Demokrat Parti'nin kurucularından...

***

Modern Türk tarihçiliğinin kurucusu, bir makalesinde Osmanlı vakanüvis tarihçiliğini şöyle eleştirmişti: "Din tarihi hakkında araştırmalarda bulunan bir âlim düşününüz ki herhangi bir dinî belirli bir cemiyetin sosyal ürünü olarak göstermesin ve onu mutlaka gökten inmiş saymaya mecbur olsun. İşte bizim eski ceza kanunumuz böyle serbest, bilimsel bir hareket biçimini maddeten cezalandırıyor ve dinî baskı, serbest düşünceye imkân bırakmıyordu. Böyle bir ülkede yüzlerce vakanüvis yetişebilir, lakin bir tek tarihçi yetişmez. Eski kurumların kılına hata getirmeyi cinayet sayan ve maziden kalan her şeye kutsallık atfeden bu vakanüvis zihniyeti bugünkü tarihçinin bakış açısından ne kadar farklıdır! Vakanüvis zihniyetine göre tarihî olaylar teolojik sebeplerle açıklanır. Dinî görüş vakanüvisin bütün kimliğine hâkimdir. Oysa bugünkü tarihçi için tarihî olgu, doğa bilimleri için doğal olgular ne ise ondan farklı bir şey değildir." (*Hayat* dergisi, sayı 7, 1927).

Görüldüğü gibi, Köprülü, neredeyse yüz yıl önce, ilahiyat hegemonyasından yakınırken, bugün Böhürler Hanım, ilahiyatçıları bile arayacağımız gelişmelerden söz ediyor. Ve niyeti

bu olmasa da, kurucusu olduğu parti yöneticilerine bir ikazda bulunuyor

***

Oysa ne görüyoruz? Meydanlarda cumhurbaşkanı, elinde Kuran, miting meydanlarında –âdeta Anayasa ile alay ederek– coşuyor! Ve bir yandan da "kefen"den, "idamlar"dan söz ediyor; kefen giymiş yandaşları kendisine karşılama törenleri yapıyorlar.

Gerçekten de böyle bir tehlike var mı?

Görünüşe göre hiç de yok! Ve eğer varsa, "laik ve laikçi"lerden değil, Böhürler Hanım'ın işaret ettiği odaklardan gelebilecek bir tehlike var. Eğer bir ülkede din siyasallaşır, "saf ve katıksız din" yarışı başlarsa bunun sonunda varacağı nokta mutlaka El Kaide, DAEŞ ve kameralar karşısında kesilen başlar olacaktır. Müslüman Kardeşler'i Sisi'den çok daha önce Nasır yasaklamıştı. Kendisini öldürmek istedikleri için... Sonra Sedat geldi ve onları affetti; onu da beğenmediler ve öldürdüler. Mursi de, Luksor'da elli civarında turistin ölümüne yol açan suikasti üstlenen birini vali tayin edince, kendisini seçenlerden çok daha büyük kalabalıklar isyan etti ve onu iktidardan kovdular. Bugün Erdoğan bile Mursi'nin idam edileceğine inanmıyor; buna karşılık Sisi'nin öldürülme ihtimali çok daha fazla..

***

Din kavgası böyle bir şey ve Türkiye'de de gerçek tehlike Böhürler Hanım'ın işaret ettiği odaklardan geliyor. Dini, "büyücülük" şekline sokanlardan... Elbette aşılabilir bir tehlike. Yeter ki her şeyden önce AKP dinden elini çeksin. Yeter ki kimse "büyücü çıraklığı"na özenmesin.

2 Haziran

Siyasal Hayatımızda "Kırmızı Çizgiler" ya da Türkiye'de Siyaset Yapmak

Eski alışkanlığımızdır; siyasal hayatımızdaki seviyesizlikten sık sık şikâyet ederiz; fakat nedense bunun sebepleri üzerinde yeterince düşünmeyiz. Bir zamanlar bu ülkede tartışmaların kolayca "sağırlar diyalogu"na dönüşmesinden yakınır ve bunu da "kavram kargaşası" ile açıklardık. Zorba yöntemlerle "kavram birliği" sağlanan dönemleri saymazsak, aradan geçen yıllarda da fazla bir şey değişmedi. Üstelik son zamanlarda siyasal jargonumuza "algı yönetimi", "ötekileştirme", "akıl tutulması" gibi deyimler de eklendi. Anlaşılan koyu bir dezenformasyon çağında artık "kimliğimize" ve "algı"larımıza bile sahip olamıyoruz. Birileri bunlarla devamlı oynuyor.

***

Hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, vicdan özgürlüğü, insan hakları, kuvvetler ayrımı vb. İşte bir sürü kavram... Neden yüzlerce yıllık kavgaların ürünü olan bu gibi kavramlar bu topraklarda sık sık içi boş, anlamsız klişeler haline gelebiliyor? Neden "iki yüz yıllık çağdaşlaşma çabaları"ndan söz edilen bir ülkede, hâlâ sahte gündemler, gerçek sorunları böylesine kolaylıkla gizleyebiliyor? Yoksa zaman zaman

yakındığımız tabular ve "kırmızı çizgiler" siyasi hayatımızı sandığımızdan çok daha dar bir alana mı hapsediyor? Eğer öyleyse, bu çizgileri kimler, hangi koşullarda koyuyor?

***

Yıllar önce Osmanlı reform çabalarını anlamaya çalıştığım bir kitabın (*Osmanlı Çalışmaları*, İmge) önsözünde, beni böyle bir çalışmaya yönelten neden hakkında şunları yazmıştım: "Osmanlı reformizminin işleyiş biçimi ve işlevi ile çağdaş demokrasimizin işleyiş biçimi arasında önemli benzerlikler gördüm. Günümüzdeki demokrasi ne kadar 'gerçek demokrasi' ise, 19. yüzyıl Osmanlı reformlarının da o kadar 'gerçek reform' oldukları kanısına vardım." Ve bu kanı ile Tanzimatçı putları kırmaya çalışmaktan çok, gördüğüm yapaylığın nedenlerini anlamaya çalışıyordum.

Aradan otuz yıl geçti; bugün çok daha netleşmiş olan "tablo"dan hareketle, sözünü ettiğim benzerlik –ve bu benzerliği yaratan koşullar– hakkında bazı noktalara işaret etmek ihtiyacını duydum.

***

Aslında Osmanlı devlet adamları, II. Mahmut'tan itibaren giriştikleri "ıslahat hareketleri"nin ülkeyi pek de "ıslah" edemediğinin kendileri de farkında idiler ve bunu açıklayan bir de günah keçisi bulmuşlardı: kapitülasyonlar. Onlara göre, Avrupalı devletlere verilmiş olan ayrıcalıklar bütün dertlerimizin kaynağıydı.

Aslında tespit hiç de yanlış değildi. Ne var ki Tanzimatçı paşalar bu kara gömleği çıkarıp herkesi "eşit vatandaş" kılacak seküler bir hukuk yaratmanın yollarını arayacaklarına, sızlanıp duruyorlardı. Hatta Reşit Paşa, bu durumdan, halkın arasında Abdül-Canning diye anılan İngiliz elçisine bile dert yanmıştı.

Oysa söyledikleri gibi kapitülasyonlar bütün kötülüklerin anası idiyse, elbette bunlar kalkmadan bir şey yapılamazdı. Gerçekten de eski sultanların "ahidname" adı altında Avrupalılara sağladığı ticaret özgürlüğü, Batı'da Sanayi Devrimi'nden sonra Osmanlılar için onur kırıcı hukuki ayrıcalıklar haline gelmişti.

Nasıl mı?

İsterseniz o dönemde yaşamış bir Osmanlı paşasının bu yükü nasıl algıladığını kendi ağzından dinleyelim.

***

Fransa'da topçuluk eğitimi görmüş olan bu Osmanlı paşası, devlet idaresinde yüksek görevlere gelmiş, fakat sonunda dayanamayarak İstanbul'dan kaçmıştı. Derdini, 19. yüzyılın ortalarında, vali olduğu Akka'da karşılaştığı ünlü bir Fransız yazarına şöyle anlattı: "Bir büyük şehir tahayyül ediniz ki, orada yüz bin kişi yerel adaletin etki alanı dışında kalmış olsun! Herhangi bir konsolosluğun himayesine sığınmayı becerememeyecek tek bir hırsız, tek bir katil, tek bir sefih yok".[16] Tablo buydu ve bu tabloya göre Batılı sefaretler, tüm gayrimüslim tebaayı koruma altına almış ve bu konuda çıkarlarına göre, selektif bir politika izlemeye başlamışlardı. İşte paşa, İstanbul'daki bu yükü taşıyamamış, durumu onuruna yedirememiş ve uzaklara kaçmıştı.

***

Gerard de Nerval'in konuştuğu bu paşa belki de durumu biraz abartıyordu; üstelik Akka'da da mutlu değildi; fakat Osmanlı toplumunda yönetici zümrenin –kerhen de olsa– katlanmak zorunda olduğu koşullar aşağı yukarı bunlardı. Ve bu

16 Gérard de Nerval; *Oeuvres Complètes*, *Voyage en Orient;* Paris, Ed. Richelieu, 1950. Cilt. III, s. 412.

koşullar hem *dış politika* hem de *iç politika*da Osmanlıların "kırmızı çizgi"lerini belirliyordu. Bilerek ya da bilmeyerek ne zaman bu çizgileri zorlasalar, kriz çıkıyor; kriz, çoğu kez savaşa dönüşüyor; durum daha da kötüleşiyordu. 19. yüzyılda, yaşanan üç Rus savaşından sonra 1877'de yine bir kriz patlar ve bunu da yine bir Rus savaşı izlerken, Londra'da Veritatis Vindex takma ismiyle yayınlanan bir eser durumu şöyle ifade etti: "Türkiye Avrupa'nın, yönetmeyi reddettiği, fakat kendisini yönetmesine de izin vermediği bir eyaleti haline geldi. Türkiye bağımsızlığın destekleyici atmosferinden yoksun kaldı."[17]

Teşhis doğruydu ve Osmanlı devlet adamları artık ancak sınırlarını "Düveli Muazzama"nın çizdiği dar bir alanda "siyaset"le yetinmek zorundaydılar. Cehalet, çıkar kavgaları ve saray entrikaları rasyonel analiz potansiyelini boğuyor ve bu dar alanda "kısa paslaşmalar" da sık sık kavgalara, tekmeleşmelere dönüşüyordu. Tabii bazen de saray darbelerine...

***

Osmanlılar bu koşullara "Moskof" kapıya dayanınca, panik içinde sürüklenmişlerdi ve korkudan "denize düşen" Sultan Mahmut da önce "yılan"a, yani Ruslara, sonra da "yılan"dan kurtulmak için İngilizlere sarılmıştı. 1856 Paris Anlaşması ile bu koşullar büyük devletlerin "garantisi" altına alındı ve oyun da 20. yüzyılın başlarına kadar devam etti. Daha da sarih olarak, hani şu son günlerde sık sık lafı edilen Sykes-Picot anlaşmasına kadar.

***

Ruslar bizim tarihimizde garip ve paradoksal bir yer işgal ediyorlar. Osmanlı Devleti'ni yarı-sömürge statüsüne Rus sa-

17 Veritatis Vindex; *That Unconscionable Turk and What to do with Him?*, Londra, Richard Bentley and Son; 1877, s. 31.

vaşları, ödenen tazminatlar ve "Moskof korkusu" sokmuştu. Onu bu statüden kurtaran koşulları da yine Ruslar sağladı. Eğer Büyük Savaş öncesi gizli anlaşmaların İstanbul'u verdiği Çarlık rejiminde devrim patlayıp Ruslar savaştan çekilmeseydi, kuşkusuz Kurtuluş Savaşı'mız da çok daha zor koşullar altında olurdu; belki de hiç olamazdı. Anadolu hareketi, ancak Lenin'in Osmanlı Devleti'ni paylaşan anlaşmaları "eşkıyalık anlaşmaları" diyerek yırtıp atmasından ve böylece doğudaki düşmanın dosta dönüşerek yardım elini uzatmasından sonra elverişli bir zemin buldu.

***

Oysa tarihimizde ikinci büyük korkuyu da, yine Ruslar yarattılar; 1945'te, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra... Boğaz'da üs istiyorlardı ve bu kez paniğe kapılan, sarılacak "yılan" arayan da İnönü oldu. Tarih yine tekerrür etmiş, Türkiye yine "Moskof" korkusuyla "kurtarıcı" Batı'nın kucaklarına atılmıştı. Ve bu kez de Milli Şef'i denize düşmekten kurtaran Missouri gemisinin can simitleri oldu.

Yeni yönümüz belli olmuştu; böylece ülke NATO'ya, 1952 yılında, DP ve CHP sözcülerinin bu "zafer"de kimin daha çok payı olduğu hususunda yarıştıkları bir oturumda, bir milli bayram havası içinde girdi. DP'li bir milletvekili, anlaşmayı oylamaya hazırlanan vekillere, "Sizler, diyordu, hayatınız boyunca vazifelerin en şereflisini yapmış olmakla öğünmeye haklısınız".[18] Ve tüm vekiller alkışlıyordu. Emekçileri bile CIA tarafından örgütlenen bir ülke "zamanın ruhu"na uymuş, yeni döneme ayak uydurmuştu.

***

18 *TBMM Tutanak Dergisi*; Dönem IX, Cilt 18, Toplantı 2.

Ne var ki yeni dönemin de "kırmızı çizgi"si vardı ve bunu da "hür dünya" ve "liberal ekonomi" adına, NATO mimarları çizmişti.

Bu kez "kırmızı çizgi" tek kelimeyle anti-komünizm idi ve komünizm dışındaki her akım da bu "Moskof" belasına karşı seferber edilecekti. Yine de bu "özgür ve eşit" insanlardan oluşan "hür dünya"da Türkiye'ye ancak "vesayetçi demokrasi" rolü uygun görüldü. Böyle bir demokrasinin (*tutelary democracy*) erdemlerini anlatmak da Amerikalı ünlü sosyolog Edward Shils'e düşmüştü.

Türkiye'de "vesayet" makamları bu rolü uzun yıllar başarıyla oynadılar ve "kırmızı çizgi"den sapanları balyozla susturdular. Çorbada herkesin tuzu vardı: DP ve uzantıları, ülkücüler, Gülenciler, Erbakancılar, Akıncılar vb. Hatta -haklarını yemeyelim- "sola açılan" partilerinden kopan CHP'liler de ellerinden geleni yaptılar. Onlar aciz kalınca da darbeci generaller ve sıkıyönetim mahkemeleri imdatlarına koşuyor, asıl sahiplerine iade etmek üzere "alan temizliği" yapıyordu.

***

Dönüm noktası 1979 İran Devrimi oldu. Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'daki kalesi yerle bir olmuş, Tahran'da temsilcileri rehin alınan Washington'u büyük bir korku sarmıştı. Bu Şii korkusu hızla Sünni dünyaya da yayıldı ve Riyad merkezli yeni bir cephe, bir ılımlı (uyumlu) İslam ve "yeşil kuşak" cephesi kurulmaya başlandı: Türkiye'de de tam bu sırada askerler iktidarı almış ve ülke Kemalizmi yeşile boyayan bir cunta sayesinde yeni "cephe"ye alan hazırlamıştı. Türkiye'nin "kırmızı çizgi"sine bu kez Şii kökenli dinci terör maddesi de eklendi ve daha sonra da -bu arada Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile- emperyal cephenin düşmanı, giderek

Şiileri de aratacak ölçüde Sünni İslamcı terör cephesine dönüştü.

***

Uzatmayalım: Erbakan, Milli Görüş, 28 Şubat, Yenilikçi Akım derken bugünlere geldik. Ve de sonunda daha önce hiç tanık olmadığımız bir durumla karşı karşıya kaldık. Öyle ki Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu ülkede bir iktidar kendisini Ortadoğu'daki mezhep kavgasının aktif bir parçası olarak görüyor ve bütün dünya da, Erdoğan'ı, Sünni Müslümanlığın lideri olmaya çalışan, İslamcı bir siyasetçi olarak algılıyordu. Ve bu bağlamda yurt içinde Gülencilere açılan savaş bile – yolsuzlukları örtme çabalarının da ötesinde– aynı kavganın bir parçası haline dönüştü.

Oysa şunu bilelim: Erdoğan-Gülen kavgası, bazılarının sandığı ya da göstermeye çalıştığı gibi, göreli sekülarist bir İslam anlayışının şeriatçı Gülencileri tasfiye hareketi değildir. Daha çok, Sünni radikalizmin "ılımlı-uyumlu" İslamcılığa karşı –inanarak ya da çıkar hesaplarıyla– yürüttüğü bir savaş görünümü sergiliyor. En azından Erdoğan'ın ve Erdoğan korkusunun AKP'ye vurduğu damga budur.

***

Böyle bir politika başarıya ulaşabilir mi?

Hiçbir Ortadoğu ülkesinde, hatta Müslüman Kardeşler"in beşiği Mısır'da bile başarılı olamamış böyle bir politikanın Türkiye'de tutunabilmesi elbette ki mümkün değildir. Ortadoğu tarihi, bir bakıma, dinci fanatizm ve Batı düşmanlığı ile kitleleri peşine takmış, fakat sonunda kendisiyle beraber kitleleri de felakete sürüklemiş demagogların tarihidir. Kaldı ki Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin aksine, ABD ve AB'ye bir sürü askeri ve iktisadi anlaşmalarla bağlı bir NATO ül-

kesi statüsünde bulunuyor. Ve eskiden Osmanlılarda olduğu gibi, çağdaş Türkiye'nin "kırmızı çizgileri"ni de zaman içinde "küresel kapitalizm"in ördüğü eşitsiz ilişkiler ağı belirliyor.

***

Gerçekten de bu çağdaş "kırmızı çizgiler" bir yandan dış politikamızı belirlerken, öte yandan da iktisat politikamıza damgasını vuruyor ve ancak çıkarları bunlara karşı kitlelerin bilinçli ve örgütlü kavgası ile aşılabilecek bir "fiilî durum" yaratıyor. Oysa kendisini cumhurbaşkanı yapan partinin konumunu bile gerçekçi bir şekilde değerlendiremeyen Erdoğan, esnaf örgütlerinde ateşli nutuklar atıyor ve ne zaman "kırmızı çizgileri" zorlayarak emperyal dünyaya ders vermeye kalksa, sonunda kendisi bir ders almış görünüyor. Sadece iki çarpıcı olayı hatırlayalım: Dış politikada "NATO'nun Libya'da ne işi var?" dedikten sonra, NATO güçlerinin bu ülkeyi ezmesini ve "İnsan Hakları Ödülü" aldığı Kaddafi'nin feci bir şekilde öldürülmesini onaylayan bizzat Erdoğan değil miydi? Çok değil, dört yıl önce. Ve bu macerada, başbakanı ile beraber bütün Türkiye de küçük düşmedi mi?

Ya iktisat politikası? Peki, bu alanda durum farklı mı? Bu alanda da ateşli bir "faiz savaşı" içinde Merkez Bankası ve TÜSİAD başkanlarını "vatan hainliği" ile suçladıktan sonra, uluslararası sermayenin önüne koyduğu rapor karşısında susup oturan yine Erdoğan olmadı mı?

***

Aslında bu konularda daha onlarca örnek verilebilir; fakat kısaca diyelim ki, 1920'lerin devrim parantezi kapandıktan sonra Türkiye giderek "eski rejim"e döndü ve şimdi de önümüze "Yeni Türkiye" diye daha da eskilere, Abdülhamit çağına dönüş planları sunuluyor. Oysa Osmanlı kapitü-

lasyonları, çağın "postmodern" koşullarına uygun formlar altında çoktandır yeniden yürürlüğe konulmuş vaziyette; üstelik artık yöneticilerimizin kaçıp rahat bir nefes alacağı uzak "eyalet"ler de kalmadı. Ve bu durumda "aydın"larımız da, kendilerine kalan dar alanda paslaşmanın kısırlığı içinde "kavram karışıklığı"ndan, "akıl tutulması"ndan ya da "algı yönetimi"nden yakınıp duruyorlar. Ve tek teselli de, bu koşulların artık sadece Türkiye'ye özgü olmadığı, "küresel kapitalizm"in bunları tüm dünyada egemen kıldığı gerçeği... Aslında yanlış da değil. Tabii bu eşitçi küresel dünyada, bazı üyelerin, Orwell'in çiftliğinde olduğu gibi çok "daha eşit" konumda olduklarını görmezden gelirsek...

Evet, bu koşullarda Erdoğan yine de "kırmızı çizgiler"i zorluyor; fakat gerçek şu ki, önümüzdeki seçimlerde olası bir AKP zaferi de, "antiemperyalizm" giysileriyle sunulan çağ dışı bir İslam anlayışıyla, siyasi hayatımızdaki "dar alan"ı daha da daraltacak bir potansiyel taşıyor. Tarih, 2015 yılında bu ülke seçmenlerini yine şanssız bir ikileme mahkûm etti: 7 Haziran'da oylar "sistem"i savunanlar ile onu daha da gerilere götürmek isteyenler arasında paylaşılacak.

11 Haziran

7 Haziran Seçim Aritmetiği: Umut Tablosu? Kriz Tablosu?

7 Haziran gecesi açıklanan seçim sonuçları, bana ilk anda Amerikalı bir yazarın sözlerini anımsattı. "Ben, diyordu yazar, ülkemde yapılan her seçimden sonra çok seviniyorum; kazanan için değil, kaybeden için!" Doğrusu ben de 7 Haziran gecesi aynı duygular içindeydim. Sevinçliydim; daha çok kaybeden için... Seçimleri kişisel hırsının aracı haline getirip, "başkanlık" oylamasına çeviren bir dikta heveslisinin yenilgisi için.

***

Aslında çok partili hayatımızın en antidemokratik seçimlerinden birini yaşadık. Bir cumhurbaşkanı, Anayasa ile belirlenmiş statüsünü ve ettiği yemini hiçe sayarak miting meydanlarına inmiş ve tüm devlet olanaklarını da kişisel kavgasının aracı haline getirmişti. Bununla da kalmadı farklı dinî ve cinsel tercihler için nefret tohumları saçtı, bir LGBTİ adayı aşağıladı, "dağda, mağaralarda Zerdüştlük dinini öğretenler nasıl Müslüman oluyor?" diyerek halkı kışkırttı. Üstelik kampanyasına, trajedi kahramanlarını anımsatan uğursuz bir rol ile Başbakanı da ortak etti. Onu siyasi bir hiç haline sokacak bir kavganın aktif bir aracı yaptı. Ve ünlü strateji profesörü de, "başkanlık sistemi" konusunda pek coşkulu görünmese

de, elhak, görevini canla başla yerine getirdi. Hatta hızını da alamadı; seçim sonuçları alındıktan sonra bile kendisini hâlâ miting meydanlarında sanarak parti binası önünde toplanan Erdoğancı kalabalığı coşturdu. Sonuç olarak da -belki tam ayırdında olmadan- Erdoğan'ın işlediği anayasal suçlara tamamen ortak oldu.

***

Erdoğan seçim kampanyasını seçmenlerden "başkanlık sistemi" için oy isteyerek yürüttü. Oysa bunu yaparken, ülkedeki parlamenter sistemi de fiilen değiştirdi ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde asla rastlanmayan bir "kuvvetler birliği" yarattı. Zaten açıkça görülüyordu ki nihai amacı, "başkanlık sistemi" de değil, mutlak otoriteydi. Basit ve ritüel anlamda şeriatçı bir dünya görüşüne sahip olan, "Kuran'ı yaşıyorum, Kuran bize yeter" diyen, üstadı Necip Fazıl gibi "halkın sözü"nü, "Hakkın sözü"nün sadece bir aracı olarak gören bir anlayışın "anayasal sistemler" umurunda bile değildi. "Başkanlık sistemi" dediği de, parti çoğunluğuna dayanarak fiilen kurduğu otoritarizme hukuki bir kılıf aramaktan ibaretti. İşte 7 Haziran seçimlerinde, seçmenler bu baskıya "Hayır!" dediler. Ve bu "hayır" oyuyla beraber ülkenin bütün demokratları da derin bir nefes aldılar.

"Başkan Erdoğan" dönemi kapanmış, eski parlamenter sisteme dönülmüştü.

***

Evet, korkulan olmamış, Erdoğan fiilî başkanlığına hukuki bir kılıf bulamamıştı. Ne var ki ortaya da ürkütücü bir tablo çıkmıştı: Belki de tarihimizin en büyük krizlerinden birini doğurma potansiyeli taşıyan bir tablo. Zaten son yıllarda bü-

tün işaretler, iktisadi krizi daha da derinleştirecek bir siyasal tıkanmanın habercisiydi.

İlginçtir ki bu krizi yaratacak kişisel hırsı ilk keşfedenler de Erdoğan'ı iktidara getiren Amerikalılar olmuştu. Wikileaks belgelerine göre, daha 2004 yılında Amerikan büyükelçisi Eric Edelman, Washington'a yolladığı 20 Ocak 2004 tarihli telgrafta, Erdoğan'ın "çok baskın bir gurur"a sahip olduğunu ve "Tanrının onu Türkiye'yi yönetmek için hazırladığına inandığını" yazmıştı. Hatta 2003 AKP Kurultayında bu konuda bizzat kendisinin "Kurana atıf yaptığı" da nota eklenmişti.

Kuşkusuz bu "teşhis", elçinin kişisel gözlemlerine değil, Erdoğan'ın en yakın çevresindeki kimselerden alınan bilgilere dayanıyordu; fakat o tarihlerde bir tehlike olarak algılanmadı. Aksine tüm "ileri demokratlar", "laikçi beyaz Türkler"e karşı Erdoğan'ın etrafında kenetlendiler. Ve hedef tahtasına da askerî bir darbenin ürünü olan 12 Eylül Anayasası yerleştirildi.

Bugün bütün heybetiyle ufukta beliren krizin temelleri 2007 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde patlak veren Anayasa krizi ile atıldı.

***

1982 Anayasası'nın antidemokratik hükümler içerdiği ve değişmesi gerektiği kuşkusuz doğrudur. Zaten bu Anayasa son otuz yılda defalarca değişikliğe de uğradı. Ne var ki Türkiye'de demokrasiyi asıl yozlaştıran hükümler Anayasa'dan çok Seçim Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu gibi kanunlarda yer alıyordu. 1982 Anayasası, İtalyan Anayasası'ndan alınan hükümlerle, normal parlamenter sistemlerde pek rastlanmayan güçlü bir cumhurbaşkanlığı yaratmıştı. İtalya gibi parlamenter krizlere alışık bir ülkede bundan beklenen, bazı tecrübeli

ve bilge siyasetçilerin bu yolla krizlerin çözülmesinde katkı sağlamaları idi. Bizde Erdoğan'ın yetersiz bulduğu kurumun dayandığı felsefe aslında buydu. Kısaca İtalyan Anayasası'nda güçlü bir cumhurbaşkanlığı, demokratik istikrar için bir güvence olarak düşünülmüştü. Bu yüzden de seçimle ilgili özel çoğunluk (bizdeki 367 kavgası) İtalya'da hiçbir zaman sorun yaratmadı. Aksine bu seçim için konulan 2/3'lük *anayasal nisap*, daima titizlikle uygulandı ve yirmi üç tura kadar uzanan seçimler yapıldı. Alınan sonuç da beklentilere uygun oldu ve bu ülkede yakın tarihte Pertini, Scalfaro, Ciampi gibi partiler-üstü davranmasını bilen, manevi otorite sahibi cumhurbaşkanları seçildi. Çok daha yakınlarda da, İtalya borç krizi içinde sarsılırken (2011), Berlusconi Hükümeti'nin istifasında rol oynayan ve 2013 seçimlerine tamamen bağımsız bakanlardan oluşan "teknik" bir hükümetle gidilmesini sağlayan, yine böyle akil bir cumhurbaşkanı, Giorgio Napolitano oldu. Ve böylece demokratik uzlaşma da sağlandı.

Aslında bizde de, formel demokrasinin dar alanı içinde, aynı kurumsal hükümler benzer bir eğilim yaratmaya ve asker cumhurbaşkanlarının yerini sivil cumhurbaşkanları (Özal, Demirel, Sezer) almaya başlamıştı. Ne var ki Erdoğan ile durum değişti ve aslında demokrasi için bir emniyet supabı olabilecek bir kurum, bir şahsın iktidar tutkusu yüzünden demokrasiyi yok edecek bir araca dönüştürülmek istendi. İşte 7 Haziran'da seçmenler bu çılgın gidişe "Dur!" dediler. Ve bu "dur" oyu ile de tüm demokratlar derin bir nefes aldılar.

Ne var ki ortaya da demokratik çözüme hiç elverişli olmayan bir Meclis aritmetiği çıktı.

***

Galiba önümüzdeki günlerde başlayacak görüşmeleri yerine oturtabilmek için ilk yapmamız gereken şey, seçim sıra-

sında duyduğumuz küfür ve hakaretleri unutmamız olacak. Ortaya çıkabilecek kimi "koalisyon" önerileri karşısında şaşırıp kalmamak için, galiba önce bunun altını çizmemiz gerekiyor. Tabii "küfürleşme"lere temel teşkil eden "kelbî" (*cynic*) felsefeyi en iyi temsil edenleri de bu arada unutmadan... Yine de yeni Meclis aritmetiğine bakarken sınıfsal konum ve ideolojik saplantı kriterlerini ön plana çıkarmak ve analizi bu ölçütlere dayandırmak herhalde en gerçekçi yöntem olacaktır.

***

Sınıfsal açıdan önümüze iki olası almaşık çıkıyor. Bunlardan birincisi AKP-MHP koalisyonu. Gerçekten de bu iki parti asıl güçlerini benzer sınıfsal konumlardan (köylü ve esnaf tabakaları, daha çok orta büyüklükte iş çevreleri, pleb kategoriler vb) alıyorlar ve bu toplumsal temel üzerinde AKP dinci duyguları seferber ederken, MHP de Türkçülüğü ön plana çıkarıyor. Bu iki hareketi (AKP ile MHP'yi) son yıllarda Kürt sorunu birbirine düşürmüş, âdeta "düşman kardeşler" haline getirmişti; oysa 7 Haziran seçimleri ile aynı sorun onları birbirine yaklaştırma potansiyeli yarattı: Bu kez ortak bir Kürt düşmanlığı temelinde.

Türkçü bir partinin Kürt düşmanlığını açıklamak için herhalde fazla kafa yormaya gerek yoktur; fakat yıllardır "çözüm süreci" adı altında ülkeye barış getireceğini iddia eden AKP'nin, HDP'nin seçimlere parti olarak girme kararı karşısında paniğe kapılması ve bu partinin barajı aşmasının "felaket" olacağını ilan etmesi nasıl açıklanabilir? Sanıyorum ki bunun için, son gelişmeler ışığında, "çözüm süreci" denilen etkinliklerin nesnel bir değerlendirmesini yapmamız gerekiyor.

***

2009 yılında Öcalan ve MİT aracılığıyla başlayan ve AKP ile Kürt siyasetçiler arasında temas sağlayan görüşmeler, aslında nesnel planda hiçbir zaman gerçek bir çözüm arayışı olmadı. Bu, elbette ki süreç, pratikte etkisiz kaldı; hiçbir şeyi değiştirmedi anlamına gelmiyor. Daha çok şunu söylemek istiyorum: Her iki taraf da aslında "ateşkes"in yaratacağı rahatlık ortamında, kendi siyasal hedefleri yönünde kazanç sağlamak istiyorlardı. Ve sağladılar da. Burada partizan eğilimlerden söz ediyorum; yoksa elbette ki taraflarda çözüme ve barışa inananlar yoktu demek istemiyorum. Ne var ki tarafların ideolojileri arasında tam bir çelişki vardı ve Erdoğan İslamcılığı ile Kürt milliyetçiliğini uzlaştırmak kolay değildi. Kaldı ki kimse de böyle bir şey beklemiyordu. Uzlaşma daha çok diğer partilere karşı oldu ve AKP ile BDP el ele diğer partileri bölgeden kovdular. Ve o kadar net bir şekilde kovdular ki, Erdoğan, sık sık başbakanlık koltuğunda oturduğunu unutarak, diğer parti liderlerine meydan okumaya başladı: "Hadi, sıkıysa o bölgeye girin!"

***

Erdoğan'ı böyle bir "süreç"e yönelten hesap, bölgede hâlâ hatırı sayılır derecedeki aşiret ve şeyhlik kalıntılarının yarattığı oy deposuydu. 2011 seçimlerinin gösterdiği gibi, bunda da yanılmamıştı. Buna karşılık, Kürtler de kendileri için eşit ve onurlu bir statü ve buna temel olacak hukuki düzenlemeler peşindeydiler ve bu amaçla da bazı yol kazalarına (KCK tutuklamaları, "ölü sevicisi" gibi hakaretler, terörizm suçlamaları vb) aldırış etmeden, "süreç"i canla başla desteklediler. Ve onlar da kazançlı çıktılar. Bu "süreç" sayesinde, Öcalan "Sayın Öcalan", Güneydoğu Anadolu da "Kürdistan" haline geldi.

Süreç ilerliyordu, ne var ki bu arada Türkiye Kürtleri de bölünmüş ve katı bir şekilde şeriatçı-laik kamplara ayrılmıştı.

Üstelik terazide de AKP kefesi ağır basmış, "süreç"ten daha çok kazanan iktidar partisi olmuştu. Böylece, giderek "ya diline, ya dinine" oy vermeye başlayan bölgede Kürt oylarının yarısından fazlası iktidar partisine gitti. Bu durumda Kürtler de, katkılarının karşılığını alamadıkları inancıyla şikâyete, tehditler savurmaya başladılar. Basına sızan tutanaklara göre, 2013 Nevruz görüşmeleri sırasında, Öcalan, Altan Tan'a "Sayın Altan, demişti, bilirsin İslamcıların 40 yıllık rüyasıydı, rüyalarını gerçekleştirdik. Biz AKP'ye iktidarı altın tepside sunduk. Bize bir teşekkür etmedikleri gibi 2. Atatürk rolüne soyunup daha çok üstümüze geldiler, ezmeye çalıştılar". Tehdit bu sözlerde gizliydi. Neyse ki Kürt siyasetçiler bu çirkin pazarlık sözlerinin duyulmasından hiç de memnun olmadılar ve öfkeli tepkiler verdiler. Türk-Kürt laik cephenin (züğürt) tesellisi de bu oldu.

***

Yine de süreç devam ediyordu. Ne var ki bu arada Ortadoğu'daki gelişmeler, oyunun kurallarını ve oyuncuların kozlarını derinden etkileyecek bir dönüşüm yaratmıştı. Olay şuydu: Erdoğan-Davutoğlu ikilisi Suriye'de Müslüman Kardeşler kartına oynamış ve bölgenin mezhep savaşlarında taraf olmaya karar vermişlerdi. "Özgür Suriye Ordusu" karargâhını Türkiye'de kurdu, basın toplantılarını –Türk Dışişleri himayesinde– Türkiye topraklarında yaptı. Her şey açıktı.

***

Türkiye, Suriye iç savaşında taraf haline gelince, Kürt sorunu da ülkenin en önemli sorunu olmaktan çıkıyordu. Artık Türk ordusu her an kendisini on, on beş bin kişilik gerilla savaşçıları ile değil, Ortadoğu'nun güçlü bir ordusu ile kar-

şı karşıya bulabilirdi. Nitekim Esad'ın uçakları bir uçağımızı düşürüp pilotu şehit ettikleri zaman, gerileyen, NATO'yu imdada çağıran Türkiye oldu.

Türkiyeli Kürtler ise bu arada tarafsızlık iddiası ile kendilerine özerk bir alan açan Suriyeli Kürtlerle bağlarını güçlendirmişlerdi. Fakat ne zaman ki Sünni Cephe, tüm dünyadan akan "cihadist"lerin de katılımıyla, önce IŞİD, sonra da İslam Devleti'ne dönüştü, o zaman Kürtler için de işin rengi değişti. Unutmamak gerekir ki IŞİD'in örgütlenmesinde Kürtleri hain olarak gören kaçak Saddamcı subaylar da önemli bir rol oynamıştı ve onlar için sorun salt Şii-Sünni savaşının ötesinde bir anlam taşıyordu.

***

Dramatik gerilim Kobani kuşatmasında yaşandı ve PYD-PKK savaşçıları kahramanca direndiler; fakat şu da var ki, eğer Amerikan uçaklarının bombardımanı olmasaydı, direncin başarıya ulaşması çok zor olacaktı.

Kürtler Kobani'de kırımla burun buruna gelmişlerdi; oysa "çözüm süreci"nin mimarı IŞİD ile PKK arasında bir fark görmüyor, bu şekilde de fiilen saldırganlardan yana tavır koymuş oluyordu. İpler kopmuştu; 50 ölüye yol açan 6-7 Ekim çılgınlığı bu koşullarda yaşandı. Nesnel gelişmeler tabloyu altüst etmiş, "çözüm süreci"ne bambaşka bir nitelik vermişti. Artık tüm Türkiye'yi de tehdit eder hale gelmiş IŞİD vahşet ordusu karşısında Türk ve Kürt laikleri ortak bir düşman karşısındaydılar. Geçmişteki kanlı olaylar ve işlenen cinayetler ne olursa olsun, PKK ve PYD gerillaları Türkiye'deki laik güçlerin nesnel müttefikleri haline gelmişlerdi.

Ne var ki somut koşullardan kopuk bir "süreç" saplantısı; "biz partiyle değil 'devletle' görüşüyoruz" yanılgısı ve biraz da çaresizlik psikolojisi, AKP ile bağların devamını sağladı.

"Dolmabahçe Anlaşması" bu koşullarda bir zafer edasıyla ilan edildi. Oysa Ortadoğu'daki –biraz da kendi eseri olan– yeni kompozisyonu daha iyi okuyan RTE, çok geçmeden, bunun hiçbir değeri olmadığını, zaten "Kürt Sorunu" diye bir sorunun da bulunmadığını ilan etmekte gecikmeyecekti.

***

İşte 7 Haziran seçimleri bu koşullarda yapıldı ve Erdoğan'ın "süreç" konusundaki dönüşümünü pekiştirecek bir tablo ortaya çıkardı. Türkiye Cumhurbaşkanı artık HDP'yi bir ihanet cephesi olarak algılıyor ve bunları siyaseten yok etmek için de her şeye hazır görünüyordu. Partiyi "hiçleştirme" operasyonu da en kolay şekilde HDP'ye karşı bir AKP-MHP koalisyonu ile gerçekleşebilirdi. Zaten AKP'li seçmenler arasındaki anketler de bunu işaret ediyor ve Erdoğan'a en yakın kalemler bunu söylüyordu. Kaldı ki bu formül TSK'nın en muhafazakâr unsurlarının desteğini kazanma gibi bir "avantaj" da sağlayabilirdi!

***

İyi de, böyle bir formülü MHP benimseyebilir mi? Seçim kampanyasındaki bunca ağır suçlamalardan ve hakaretlerden sonra bu çağrıya "olur" diyebilir mi? Öyle görünüyor ki, hayli zorlansa da, sonunda "evet" diyebilir ve elini uzatabilir.

Elini uzatabilir; çünkü AKP'nin şeriatçı politikasına hiçbir itirazı olmayan, hatta en sıkışık anlarında onun yardımına koşan MHP'nin en büyük korkusu Kürt sorunudur ve ülkücüler "vatanın kurtuluşu" için çeşitli ödünler vermeye hazır görünüyorlar. Belki de yolsuzluk dosyalarının kapanmasına bile? Zaten AKP'li kalemler Erdoğan'ın bu formülü "gerçekleşme şansı yüksek olan modellerin" başına koyduğu-

nu ve MHP'nin ise "bazı bakanlıklar üzerinde durduğunu" şimdiden yazmaya başladılar bile. Nihayet seçim gecesi, AKP binası önünde toplanan kalabalık, Davutoğlu'nu, aynı ülkücülerin sloganı ile (Ya Allah, Bismillah, Allah-u Ekber) alkışlamıyor muydu?

***

Yine de bugünkü koşullarda, çeşitli şimşekleri üzerine çekse de, Meclis aritmetiği HDP'yi anahtar parti konumuna getiriyor ve parti yöneticilerine ağır sorumluluklar yüklüyor. Önce son seçimlerde bu partinin iki büyük başarısının altını çizelim:

1) HDP, 7 Haziran oylamasının doğruladığı bir kararla, seçimlere parti olarak katıldı ve protesto oylarının da desteği ile aldığı sonuçla, ülkedeki karşı-devrimci gidişi durduran, tüm demokratlara rahat bir nefes aldıran parti oldu. Şimdi "bölücüler Mecliste!" diye homurdanan kimi laikler, sanıyorum ki ileride bunun laik cumhuriyet için önemli bir başarı olduğunu kabul edeceklerdir.

2) HDP, parlamentoya cumhuriyet tarihimizde eşi benzeri görülmemiş bir oranda kadın milletvekili (CHP'nin kadın 21 vekiline karşı, 26 vekil) sokarak, bütün partilere örnek oldu ve başta ülkenin en muhafazakâr bölgesi olan Güneydoğu Anadolu olmak üzere, tüm Türkiye'ye bir laiklik dersi verdi. Ne var ki bu başarıyı, meydanlara adını verdikleri Şeyh Said'e değil, her şeyden önce Atatürk'e borçlu olduklarını da unutmamaları gerekiyor. Karşı-devrimci Şeyh, Millet Meclisi'nde böyle bir tablo görmekten herhalde hiç de memnun olmazdı.

***

Yine de sorun bitmiyor ve hareketin sınırlarını da gerçekçi bir şekilde saptamak, bayram havasına kapılmamak gere-

kiyor. Kaldı ki HDP yöneticileri bile böyle bir havaya girmediler ve realist bir davranış sergilediler.

Önce şu saptamayı yineleyelim: RTE yönetimi, İslamcı ideoloji bağlamında, Türkleri olduğu gibi Kürtleri de böldü ve IŞİD tehlikesi de PKK pozisyonlarını tamamen değiştirdi. PKK-PYD-ABD-Irak Kürtleri ittifakı bu koşullarda oluştu. Zaten Cemal Bayık da bu gelişimi *The Economist* dergisine (21 Şubat) anlatırken, eski Marksist-Leninist tutumlarını tamamen terk ettiklerini söylemişti. Daha sonra, yine Bayık, Amberin Zaman'la bir konuşmasında (*Taraf*, 16 Mart), "Türkiye'de savaşmamızı gerektiren koşullar kalmadı," da demişti. Zaman, "tarihsel nitelik taşıdığına" inandığı bu sözlerin "HDP'ye sırf PKK ile bağları yüzünden 'oy veremeyiz' diyen herkesin zihninde yer etmesi" gerektiğini de yazısına eklemişti. 7 Haziran seçimleri, Amberin Zaman gibi düşünen önemli bir seçmen kategorisinin olduğunu ortaya koydu. Çok da iyi oldu.

Yine de sanıyorum ki HDP'nin önümüzdeki kritik günlerde davranışlarına yön veren bazı varsayımlarını yeniden gözden geçirmesi gerekiyor. Görebildiğim kadarıyla bunlar şöyle sıralanabilir:

1) HDP çevreleri, AKP ile "Süreç" görüşmelerini, "devleti kendileriyle görüşmeye mecbur kılan askerî bir başarı" bağlamında değerlendirmek eğilimindeler. Onlara göre, PKK, TC'yi zorla barış masasına oturtmuştur. Oysa bu tez hiç de gerçeklere uygun görünmüyor.

Kuşkusuz otuz yıldır süren bir savaşın TSK'yı yıpratan, herkesi bezdiren ve barış özlemi yaratan etkileri oldu. Fakat "süreç"i yaratan ortamı daha çok şöyle açıklayabiliriz: Kürt siyasi hareketi, aslında ABD'nin Irak'ı işgali ile açılan alanda kendisine bir yer edinmiş, AKP ile görüşmeler de seçimler öncesinde Erdoğan'ın oy hesapları çerçevesinde başlamıştı.

Suriye savaşı ise Kandil'i giderek ABD'ye daha da yaklaştırdı ve ABD liderliğinde yukarıda sözünü ettiğimiz ittifak kuruldu. Bu nesnel durum HDP militanlarının çok daha mütevazı bir profil takınmalarını ve o çevrelerde yaygın –örneğin "Ortadoğu'da önder halk", "bölgenin kaderini değiştirecek parti" vb. gibi– gerçekçi olmayan övünmelerden kaçınmalarını gerektiriyor.

2) HDP şimdiye kadar devlet ile değil de AKP yönetimiyle görüştüğü gerçeğini kabul ederse, bugün kimlerle ve hangi ilkeler temelinde ittifak yapabileceği de daha gerçekçi bir şekilde ortaya çıkar. Bu güçler, esas itibarıyla, CHP'de yer alan önemli bir kesim ile Meclis dışındaki sosyalist güçlerdir. Zaten Kobani savaşından beri, biraz da olayların zoruyla, HDP bu potansiyele uygun hareket etmiş ve Selahattin Demirtaş da aynı espri içinde çok başarılı bir kampanya yürütmüştür. Alınan sonuç da ortadadır.

3) MHP, HDP'nin içinde bulunacağı –ya da dışarıdan destekleyeceği– her türlü formülü dışladığına göre, HDP, teorik olarak ancak AKP ile koalisyon kurabilir. Oysa HDP'nin Gezi'den beri uyandırdığı tüm kuşkuları doğrulayıcı nitelikteki bu teorik olasılığa, mevcut koşullarda, ne HDP'nin ne de AKP'nin sempatiyle baktıkları söylenebilir.

Aynı şekilde, başta Demirtaş olmak üzere bazı HDP yöneticilerinin AKP-CHP koalisyonunu normal bir çıkış yolu olarak işaret eden önerileri de yersiz ve tehlikelidir. ABD ve büyük iş çevrelerinin gönlünde yatan ve –A. Selvi'ye göre– Erdoğan'ın ikinci tercihi olan bu formül, AKP Erdoğan'ı feda edemeyeceğine göre, yakın geçmişte işlenen (anayasal ve adi) bütün suçların aklanması anlamına gelecektir ki, bu da CHP'yi %25'i de arayacağı günlere götürebilir. HDP'ye ise –umduklarının aksine– hiçbir şey kazandırmaz.

*
* *

Görebildiğim kadarıyla, 7 Haziran'ın ortaya koyduğu tablo budur ve bu tablo, hem bir kriz hem de bir umut tablosudur. Kriz olasılığı Meclis aritmetiğinde yatıyor ve tüm "siyaset uzmanları" (yani bu ülkede herkes) koalisyon *puzzle*'ını çözmek için aylarca sürecek tartışmalara başlarken, kriz de derinleşme potansiyeli taşıyor.

Umut ise, Mecliste ilkeli ve tutarlı hareket edebilecek, her türlü haksızlığa ve fanatizme "hayır" diyebilecek olanların birlikte direnebilmelerine bağlı görünüyor. Tıpkı iki yıl önce "yeter" diyen ve bugünkü umutları da doğuran Gezicilerin direnişi gibi... 7 Haziran seçimleri demokratik güçlere koalisyon kurma, iktidar olma şansı tanımadı. Yine de kavga devam ediyor. Meclis içinde ve Meclis dışında. Demokratik devrim kavgası.

19 Haziran

Demirel'in Ardından

Adını ilk kez Adalet Partisi Başkanı seçildiği günlerde duymuştum. Aramızda merakla konuştuğumuzu anımsıyorum: Kimdi bu genç adam? Nereden çıkmıştı?

Nereden çıktığı çok geçmeden anlaşıldı. Sol düşüncenin hızla geliştiği, antiemperyalist duyarlılığın hızla arttığı günlerdi. Bu ortamda şom ağızlılar ona daha çok "Morrison Süleyman" adını uygun gördüler. 1960'ların başlarında Morrison Knudsen adlı Amerikan şirketinin temsilciliğini yapmıştı. Ve böylece Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı, "Çoban Sülü" olmadan önce, yıllarca "Morrison Süleyman" diye anıldı. Bu arada aynı isim etrafında bazı başka isimler de çağrışımlar yapıyordu: Tenekeci Şellefyan, Yeğen Yahya, kardeş Şevket vb. gibi. Günümüze göre hayli masum çağrışımlar değil mi?

***

Kendisini ilk kez 1965'te bir seçim mitinginde dinlemiştim. Natıka, hadi sıfır demeyelim ama sıfıra yakındı. Hayli şaşırmıştım. Tabii zamanla açıldı; fakat hiçbir zaman da kitle hatibi olamadı. Şimdi düşünüyorum ve mevcut "hatip"lere bakıyorum da, "Galiba böylesi çok daha iyi oldu!" demek geliyor içimden.

Demirel kırk yıllık siyasal yaşamını çok yoğun geçirdi. Zaman zaman "şapkası" ile simgelenen maceralı sahneler

arasında, yedi kez hükümeti kurdu, iki kez de "darbe" yönetti. Üstelik öyle "postmodern", "paralel" vb. gibi uydurma cinsten değil; ağır, izleri hâlâ silinememiş darbeler. Dikkat edin, "darbe yedi" demiyorum, "yönetti" diyorum; çünkü 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri aslında ne kendisini ne de temsil ettiği sınıfları hedef almıştı.

***

Aslında Türkiye'de bütün darbeler egemen sınıflarla ABD arasındaki anlaşmanın ürünü olmuş ve TSK da hep araç olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs'tan önce bile iki kurmay albay (Dündar Seyhan ve Sadi Koçaş) Washington ve Londra'ya giderek durumu çıtlatmışlardı. Ve her darbe bir iktisadi krizi izliyor; önce iktisadi sonra da siyasi hayat çıkmaza giriyor; en sonunda da gözler TSK'ya çevriliyordu. Bu tabloda TSK'ya düşen rol ise alanı temizlemek, müflis sermayedarların borçlarını halkın sırtına yıkmak, işçi ücretlerini dondurmak ve dikenlerinden temizlenmiş bahçeyi "asıl sahiplerine" devretmek oluyordu. Geride korkunç bir zulüm ve adaletsizlik tablosu bırakarak. Kendilerini "sınıflar üstü" sanıp bir şeyler yapmaya çalışan askerler ise kolayca hizaya getiriliyordu. Aslında 12 Eylül'ün has adamı Evren değil, Özal'dı. Evren ve arkadaşları Özal'ı bir kenara itip, Sunalp'ı piyasa sürmeye kalkınca, birileri hemen onlara hadlerini bildirdi. Yine de düzen "militarist" bir atmosferden kurtulamıyordu. O günlerde *Der Spiegel*'de çıkan bir karikatürü anımsıyorum. Bizdeki üç parti başkanları merasim adımlarıyla yürürken çizilmiş ve altına da,

"Özal, Sunalp, Calp.

Rap! Rap! Rap!" diye yazılmıştı.

***

Bana kalırsa Demirel en büyük siyasal başarısını koltukta oturduğu yıllardan çok, geçiş dönemlerindeki performansına borçludur. Doğrusu bu nazik süreçlerde, Çoban Sülü, gereken suplesi büyük bir başarıyla sergiledi. Demirel "sistem" adamıydı; yine de zaman zaman –örneğin ülkücüler kanlı cinayetler işlerken "bana milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz" derken– "sistem"i sağdan zorladığı da oluyordu. Ne var ki belli "kırmızı çizgiler"i aşmamaya da her zaman özen gösterdi; hele hiçbir zaman kendisinde olmayan güçler vehmetmedi. Sevmeyeni çoktu, fakat hiçbir zaman yoğun bir nefret konusu olmadı. Muhafazakâr bir siyasetçi olarak, o da politikasında dine ödünler verdi; fakat, son yıllarda olduğu gibi şeriatçı karşı-devrim heveslilerine karşı mesafesini almayı da bildi.

***

Demirel bir mühendisti ve "barajlar kralı" diye de şöhret yapmıştı. Henüz "İnşaat! Ya Resulullah!" devri başlamamıştı, ama o dönem uluslararası kapitalizmin "bol emek, ucuz emek" dürtüsüyle bazı sektörleri çevre ülkelerine devrettiği yıllardı. Türkiye'de de –"çağın ruhu" diyelim– Mülkiyelilerin yerini Mühendishaneliler almaya başlamıştı. Ve bu arada kamusal yatırımlar da ihmal edilmedi. Öyle görünüyor ki Demirel ileride daha çok devletçi icraatıyla anılacak. Zaten bugün alkışlar arasında gömülürken de, vurgulanan tarafı bu yönü ve son dönemde laik cumhuriyete sahip çıkması oluyor. İsterseniz buna da 7 Haziran'dan sonra yeniden ön plana çıkan "çağın ruhu" diyelim.

23 Haziran

Cenaze Töreninin Ardından
Demirel, Şapka ve Siyaset

Demirel öldü ve görkemli bir devlet töreniyle gömüldü, yine de arkasından konuşmaya devam ediyoruz. Anlaşılan daha uzun süre de konuşacağız. Yaptıklarını anlatacağız, hatalarını eleştireceğiz, şapkasını anacağız, manevi kızının tabutunun üzerine ciddiyetle, hiçbir mizah duygusuna kapılmadan yerleştirdiği fötr şapkasını... Yedi kez hükümet kurmuş bir siyaset ustasının âdeta "mütemmim cüzü" haline gelmiş bir giysisini...

***

Okuyalı çok oldu, ama Dostoyevski'nin bir kahramanı hâlâ ara sıra zihnimi yoklar ve bana Demirel ile şapkasını anımsatır. Hangisiydi unuttum, bir romanında, yazar, bir kahramanı için, "Sakalını öyle bir sıvazlayışı vardı ki, der, gören de sanırdı ki Tanrı önce bu sakalı yarattı; sonra da sırf bu sakalı sıvazlasın diye onu yarattı". Son kırk yılın şapka edebiyatına bakıyorum da, hani neredeyse biz de böyle bir duyguya kapılacak hale geldik. Sanki bu topraklarda da Tanrı önce bir "şapka" yaratmış, sonra da bu "şapka"ya en uygun âdem olarak Sülü'yü yaratmıştı? Kimi zaman başında taşısın, ara sıra havalarda sallasın, sıkışınca da kaptığı gibi kaçsın diye!

*
* *

İnsanların giyim kuşamı siyasal hayatta her zaman önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de başa takılan giysiler: Külah, sarık, kavuk, türban, serpuş, kipa, bone, fes, kasket, takke, kep, bere, şapka vb. Sayın sayabildiğiniz kadar! Siyaset konusu oluyor ya, biz bu coğrafyada kafalara çuval geçirilmesine bile tanık olduk!

Osmanlıların giysi konusunda yaptıkları düzenlemeler ve gayrimüslimlere koydukları yasaklar hayli incelenmiştir. İlginçtir ki bu konuda araştırma yapanların buldukları ilk belge de şapkayla ilgili olmuştu. Bu belgeye göre, 1556 yılında üç Müslüman "kâfir suretine girip, şapka ve kâfir libası (giysisi)" ile hırsızlık yaparken yakalanmışlar ve tabii "siyaset edilmişler"; yani –Osmanlı usulüne göre– ahirete yollanmışlar.

"Şapkalı" üç Müslüman hırsız? Yıl 1556.

Yine de insan bu bilgiyi sorgulamaktan kendini alamıyor. Yoksa bu "hırsızlık" ithamı bir bahane miydi? Yoksa bu üç zavallı aslında çok ileriyi görebilen vizyonerler miydi?

Geçelim.

Zaten üç yüz yıl kadar sonra da (1832'de), az çok şapkaya benzer bir başlık, yani Fes, bu kez Osmanlılara bir "ıslahat" operasyonu ile empoze edildi. Ve aynı yıl Eyüp'te bir de Feshane kuruldu.

Belçika makineleriyle kurulan ve Belçikalıların yönettiği Feshane'de 200-250 kadar işçi çalışıyor, günde 1500 kadar fes üretiliyordu. Ne var ki çok daha fazla sayıda fes de dışarıdan ithal edilmeye başlanmıştı. En iyi fesler Fransa'da Orleans'dan, düşük kaliteliler de Almanya'dan geliyordu. İşte tarihimizde ilk "şapka devrimi" böyle oldu.

Karşı-devrimciler homurdandılar; fakat ayaklanma olmadı. Yeniliğin "devrimci" denilebilecek tek yönü, gayrimüslim

reayanın da Müslümanlarla eşit şekilde fes giyebileceğinin kabulü olmuştu. O dönemi anlatan Heuschling "(Hristiyan) reaya kendilerine köleliklerinin bir simgesi gibi empoze edilmiş başlıkları sevinç içinde feslerle değiştirdiler," diye yazar.[19]

***

Yine de şapkanın asıl öyküsü Cumhuriyet ilan edildikten iki yıl sonra başladı. 25 Kasım 1925'te 671 sayılı "Şapka İktizası Hakkında Kanun" kabul ediliyor ve aslında laik cumhuriyete karşı olanlar da ayaklanmak için yeni bir bahane buluyorlardı. Gerisi malum... İstiklal Mahkemeleri, kurulan sehpalar, uçan kelleler ve –bu bir devrim kanunudur– yer yer kurunun yanında yanan yaşlar.

Kısaca şapka yıllarca bir simge oldu; milyonlarca insanın devrim düşmanlığını ifade eden bir simge. Hayallerinden başka bir yerde olmayan bir hilafet rejiminin nostaljisi içinde yaşayanlar takke taktılar, bere giydiler, başı açık gezdiler, fakat bir türlü "şapka"ya ısınamadılar. Aynı kategoriden kadınlar ise "giyim özgürlüğü" diye kendi kendilerine bir yasak koydular ve saçlarını, başlarını iyice kapattılar. Ve yaklaşık yüz yıl önce Cumhuriyeti ilan etmiş bu ülkede "türban tartışmaları", yani başını açma yasağı, sanki ciddi bir "özgürlük" sorunuymuş gibi tartışıldı. Hâlâ da tartışılıyor. Şeriat meselesi mi? Yoksa fıtrat meselesi mi? Galiba idrak meselesi.

İdrak mı dedik? Osmanlı ulema ve vüzerası yüzyıllarca Türkleri "idraksiz" insanlar ("Etrak-ı bi idrak") olarak görmüşlerdi. 19. yüzyılda "Çalış, idraki kaldır, muktedirsen âdemiyetten!" diye kükreyen özgürlük şairimiz ise kendisini çok geçmeden Magosa zindanlarında buldu. Oysa bugün "neo-Osmanlıcılık" adı altında geçmişe öykünen iktidar er-

19 Philippe F. X. T. Heuschling; *L'Empire de Turquie*, Bruxelle-Leipzig, 1860, s. 156

babı, özgürlük türküleri söyleyenlere değil de onları zindanlara atanlara nostalji duyuyor.

***

Ve Demirel'in şapkası da işte bu ortamda bambaşka bir anlam kazanıyor. Kuşkusuz kendisinin böyle bir niyeti yoktu; ama elinde şapkası oradan oraya savrulurken, sonunda Çoban Sülü galiba muhafazakârlara da şapkayı sevdirdi. Üstelik son yıllarda devrimi çağrıştıran her simge giderek yoğunlaşan bir düşmanlık konusu olurken. Ve türban ilkokullara kadar yayılırken...

***

Demirel'e yapılan görkemli cenaze törenini de bu koşullarda değerlendirmek gerekiyor. Görünen o ki bu tören, bir "ölü"ye sevgi seli olmaktan çok, bir "canlı"ya karşı protesto kampanyasına dönüştü. Mevcut koşullarda, gömülen, Başbakan Demirel değil, Cumhurbaşkanı Demirel'di. Törende, Milliyetçi Cephe'ler kuran, Deniz ve arkadaşlarını sehpaya yollayan, emekçi örgütleriyle savaşan Demirel unutulmuş, Anayasal sınırlar içine çekilmiş, "haddini bilen", laik cumhuriyete bağlı bir devlet adamı alkışlanıyordu. Bu haliyle de, tören, Erdoğan'a bir ders niteliği taşıyordu. Anlaşılacağı konusunda hiç kimse fazla iyimser olamasa da...

13 Temmuz

Yunanistan Krizi, Demokrasi ve Sermaye Despotizmi

Syriza'nın 25 Ocak seçim zaferinden beş ay sonra Yunan halkı yine sokaklardaydı. Ne var ki bu kez Syntagma meydanında sevinç ve mutluluk değil, öfke ve kırgınlık rüzgârları esiyordu. *Oxi*! (Hayır!) diyordu Syriza'ya bel bağlayan kalabalıklar; uluslararası para babalarına hayır, işbirlikçi oligarklara hayır, şantaja hayır! Onlardan beş yıl boyunca hep aynı nakaratı işitmişlerdi: Kemerlerinizi sıkın. Yetmiyor, biraz daha sıkın! İşte şimdi de kendileri "Yetti artık!" diyorlardı.

***

Aslında Yunan halkı beş yıldır hep kemer sıkıyordu. Daha 2009'da, Yorgo Papandreou'nun seçimleri kazanıp hükümeti kurar kurmaz, önceki iktidarların bütçe açıklarını gizlediğini halka ilan edişinden beri... Şimdi unutulmuş görünüyor ama Pasok lideri ilk iş olarak devlet harcamalarında %10'luk bir kısıntı yapmış; memur maaşlarına 2000 avroluk bir tavan getirmiş ve devlet mülklerini de hızla özelleştireceğini ilan etmişti. Ve izleyen beş yıl içinde dört kez hükümet değişti, sekiz kez kemer sıkma planı yapıldı, iki de "yardım planı" hazırlandı. Oysa sonuç ortadaydı: Bu süre içinde milli gelir %30 civarında azaldı; işsizlik %25'in (gençlerde %50'nin) üstüne çıktı ve 2009'da milli gelirin %118'i olan borçlar da

%177 oranına yükseldi. Bu durumda bile, Troyka, 2018 yılında Yunanistan'ın faiz dışı fazlasını GSMH'sının %3,5'una çıkarmasını bekliyordu. 2014'ün son, 2015'in de ilk çeyreğinde milli gelirdeki gelişme trendi ekside olduğu halde!

Yunan halkı öyle bir sarmala girmişti ki, kemerleri sıktıkça daha da fakirleşiyor; fakirleştikçe de borçlarını ödeyemiyor, aksine borçları artıyordu. Oysa bu arada Brüksel'den de hep aynı sesler geliyordu: Haydi biraz daha gayret, haydi biraz daha fedakârlık! İşte 25 Ocak'ta Yunan halkı tam da buna "hayır!" demişti.

***

AB patronları ve Brüksel teknokratları aslında demokrat ve hukuka saygılı insanlardır. Syriza'nın zaferinden elbette memnun olmadılar, ama pek de belli etmek istemediler. "Halk oyudur; kabulümüzdür!" dediler; fakat "AB'nin de kuralları var!" diye eklemeyi de unutmadılar. Bu durumda, "Seçmen oyuna saygı ile, diyordu Fransa Dışişleri Bakanı Laurent Fabius, Yunanistan'ın reform konusundaki taahhütü arasında bir uzlaşma sağlamalıyız!".

Gerçekten de "reform" sözcüğü bütün dillerdeydi. Oysa söz konusu "reform"ları Yunan halkı yıllardır günlük yaşamında uyguluyordu. Ve bu sözcüğün kendileri için ne anlama geldiğini de Maliye Bakanı Varoufakis bir söyleşisinde şöyle anlatmıştı: "Bugün Yunanistan'da halk sınıflarından insanlara 'reform' sözcüğünden ne anladıkları sorulursa akıllarına hemen emeklilik haklarının kısılması, sağlık hizmetlerinin azalması, çocuklarının eğitim kalitesi üzerine bir çarpı işareti konulması gelir. Reform teriminin kaderi Irak'ta 'demokrasi' teriminin kaderine benziyor. Bugün Bağdat'ta bir Iraklı bu sözcüğü duyunca, hele bu sözcük Amerikan aksanı ile

telaffuz edilmişse, korkar ve hemen kaçar". (*L'Humanité*, 17 Mart 2015).

Kısaca Yunanistan "reform" yaptıkça ülke fakirleşiyor; borçları artıyordu ve kemer sıkma politikası çıkar bir yol değildi. Zaten, Paul Krugman'ın işaret ettiği gibi (*New York Times*; 29 Haziran), bu politika 1990'larda Kanada ve daha yakınlarda da İzlanda dışında hiçbir yerde başarıya ulaşamamıştı. Bu ülkelerde de ancak –Yunanistan için mümkün olmayan– büyük devalüasyonlar bu başarıda amil olmuştu.

***

Aslında Başbakan Tsipras ve Maliye Bakanı Varoufakis seçim zaferini izleyen beş ayı hiç de boş geçirmemişlerdi. Berlin senin, Paris benim, Brüksel hepimizin, tüm önemli başkentleri dolaştılar. Bazen alttan aldılar, bazen esip üflediler, yeri geldi Putin'den bile medet umdular; fakat dertlerini bir türlü anlatamadılar. Spor kıyafetleri, kravatsız dolaşmaları, Varoufakis'in Bruce Wills'e benzetilen saçsız kafası ve "küstah" tavırları medyada daha çok yankı uyandırıyordu. A. Merkel ve W. Schäuble çifti ise, "yeter!" diyordu, yeter artık! Verebileceğimiz kadar ödün verdik, bizim de seçmenlerimiz var!"

Elbette Merkel'in seçmenleri önemliydi; fakat bu iki Alman siyasetçi kendi tarihleriyle ilgili bir olguyu unutmuş görünüyorlardı. Onu da başka bir Alman, J. Habermas, kendilerine hatırlattı: 1954'te de Almanya benzer bir kriz içindeyken, Londra'da toplanan alacaklıları çok daha anlayışlı davranmış ve borçlarının yarısını bir kalemde silmişlerdi. Ve Almanya da daha sonra ki hızlı büyümesini bu sayede sağlamıştı. Şimdi ise aynı ülkenin yöneticileri, her gün biraz daha yoksullaşan bir halka, Amartya Sen'in deyimiyle fare zehiri ile antibiyotik karışımı bir reçete sunmakta sakınca görmü-

yorlardı. Kısaca AB'nin Yunanistan siyaseti, Habermas'ın dediği gibi, tam bir "skandal" idi. (*Le Monde*; 25 Haziran).

***

Syriza Hükümeti son bir umutla –ya da Almanların damarına basmak için, öfkeyle– eski defterleri karıştırdı ve Merkel'in önüne Nazi döneminden kalma bir fatura koydu. İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler Almanya'sı Yunanistan'ı işgal etmiş ve ülkenin Merkez Bankası'nı kredi musluğu olarak kullanmıştı. Oradan çektiği ve hiçbir zaman ödemediği kredi miktarı bugünkü değeriyle 11 milyar avroyu buluyordu. Ayrıca Naziler ülkede büyük tahribat yapmışlardı. Distomo şehrinde çoluk çocuk demeden yapılan kırım hâlâ belleklerde canlıydı. 1941 Mayıs'ında Akropol'den Nazi bayrağını indirmiş olan halk kahramanı Manolis Glezos hâlâ hayattaydı ve Syriza listesinden AB milletvekili seçilmişti. Onun hesabına göre de Alman borcu 160 milyar avroyu buluyordu. Daha ince hesaplar faturayı 279 milyar avroya –yani yaklaşık Yunanistan'ın tüm borcuna– kadar taşıdılar. İşte şimdi, Yunanistan'ın bu zor günlerinde, artık bu faturayı ödeme zamanı gelmişti. (*Le Monde*, 26 Mart).

Almanlar talebi ciddiye almadılar, sinirlendiler ve "Nazi faturası" basında alay konusu oldu. Yunanlıları sadece Cumhurbaşkanı J. Gauck (ve bir kısım sosyalist Die Linke vekilleri) haklı bulmuştu; fakat onların da bir gücü yoktu. Geriye "Grexit" olasılığının AB üyeleri arasında yaratacağı kaygılar kalıyordu. AB ülkeleri, Yunanistan'ın bazı kırılgan ekonomilere emsal teşkil etmesinden ve krizin yayılmasından korkarak daha insaflı davranabilirlerdi. Oysa 2012 yılındaki "yardım planı"ndan sonraki gelişmeler bu kaygıları da geniş ölçüde bertaraf etmişti.

***

Aslında Yunanistan krizi yeni bir şey değildi ve 2012 yılında ülkenin borçları yeniden yapılandırılırken Grexit sorunu da gündeme gelmiş ve asıl o zaman büyük bir korku yaşanmıştı. Ve bu korkuyla Alman ve Fransız bankaları alacaklarının bir kısmını silmiş, daha büyük bir kısmını da kamusal kurumlara devretmişti. Halen Yunan borçlarının %75'i bu gibi kamusal kuruluşların (AB Merkez Bankası, IMF, Avrupa Mali İstikrar Fonu) elindeydi. Kısaca krizin başka ülkelere yayılma olasılığı düşüktü. IMF de, eski patronu D.S. Kahn'ın ifadesiyle, borç yapılanmasında acele etmeyerek ve bu arada Portekiz ve İrlanda için programlar geliştirerek krizin yayılmasını önlemeye katkı sağlamıştı. Bu demektir ki Merkel ve Schäuble'nin bu kez eli güçlüydü; kaldı ki daha birkaç yıl önce Brüksel kulislerinde PIGS (Portekiz, İrlanda, Yunanistan, İspanya) diye aşağılanan ülkeler bile bu kez Almanya'yı destekliyordu. Hatta, şaka gibi görünüyor ama, İspanya'da "devrimci" Podemos bile dilini değiştirmişti. Syriza yönetimi işte bu baskılar altında bunaldı ve referandum kararı bu koşullarda alındı. Ve ilk perde kapanırken sunucular. "*The winner is Germany*!" dediler.

Aslına bakılırsa Almanya "zafer"i daha AB kurulurken kazanmıştı. Bütün sorun bu "zafer"in niteliğini tespitte yatıyordu.

***

Almanya hâlâ Hitler kâbusunun ve bu felakete zemin hazırlayan hiper-enflasyonun acı anılarıyla yaşayan bir ülkedir. Bu yüzden Federal Cumhuriyet kurulurken enflasyonla savaş ilkesi de bağımsız bir Bundesbank'ın temel ilkesi olmuş ve tüm Alman iktisat siyaseti buna tabi kılınmıştı. Yıllar son-

ra AB merkez bankası da –Alman devinin baskıları altında– aynı esasa uygun olarak kuruldu. Ve aynı mantık içinde Banka'nın, üye devletlerin bütçe açıklarının kapatılmasına yardımcı olması yasaklandı.[20] İşte Yunanistan'ın IMF uzmanları ile tangosu da bu zeminde bir kâbusa dönüşmüştü. Doğrusu, IMF de, zaman zaman Yunan oligarklarına paraları öylesine hovardaca saçmıştı ki, bu da ayrı bir yanlıştı. Nitekim bugün eski IMF patronu Dominique Strauss Kahn bile, dostu Papandreou zamanında, kuralları zorlayarak ve ülkedeki kurumsal zaafları dikkate almadan Yunanistan'a saçtığı kredilerden pişmanlık duyuyor ve çok farklı bir çözüm şekli öneriyor.

***

Almanya'nın AB iktisat politikasına ikinci hediyesi, sermaye akımlarına egemen kıldığı "mutlak özgürlük" ve sonuç olarak da "mutlak kuralsızlık" ilkesi idi. Bugün Yunan krizinde varılan noktada bu "ilke"nin katkısı da artık yadsınamaz hale gelmiş bulunuyor. Unutmayalım ki Ocak 2010'dan bugüne kadar, borç krizi içinde çırpınan Yunanistan'dan 80 milyar avro civarında bir sermaye kaçtı. Nereye? Büyük kısmı itibarıyla Almanya'ya! Eğer bu sermaye transferi son "*Bank Run*" (banka paniği) içinde hızlandıysa ve sadece 19 Haziran günü 2 milyar avroluk rekor bir miktar ülkeyi terk ederek yine "güvenli liman" Almanya'ya sığındıysa, bu tablo üzerinde düşünmek gerekmiyor mu? (*Le Monde*, 25 Haziran).

Eğer soruna bu açıdan eğilirsek ülkenin bazı yapısal sorunlarına da işaret etmemiz gerekecektir.

***

20 Bu politika hakkında genel bir değerlendirme için bkz. F. Lordon; *Le Monde Diplomatique*; Mart, 2010.

Son beş yıldır sedyede çırpınan bir hasta var: Yunanistan. Etrafında konsültasyon halindeki "hekim"ler hep benzer teşhisler koydular. Yunanistan yalancı, Yunanistan tembel, Yunanistan üretmeden tüketiyor, Yunanistan paramızı yiyor!

Aslında bu muhterem hekimler hayal görüyordu; ortada "Yunanistan" diye bir hasta yoktu. "Yunanistan" dedikleri gerçekle ilgisi olmayan bir soyutlamaydı. Gerçek (ve hasta) olan milyonlarca Yunanlıydı ve bu hastalar, AB patronajı altında, kendi dillerini konuşan küçük bir "oligark" takımından yıllarca dayak yiyeyek yatağa düşmüşlerdi. Şimdi de onların harcadıkları paralar kendilerinden soruluyordu.

Gerçek şu ki Yunan ekonomisini bankalar, medya, inşaat sektörü, turizm ve deniz ticareti üzerinde hegemonya kurmuş bir avuç aile yönetiyor ve bu çıkar oligarşisine özellikle banka-medya işbirliği damgasını vuruyor. Geleneksel siyasi partilerin kilit noktalarını da bu güçlü ailelerden gelen politikacılar işgal ediyor. Bunlardan Yeni Demokrasi Partisi Başkanı Karamanlis, 2003 yılında iktidara gelmeden önce Yunanistan'ın borç-GSMH oranı %97 idi. Oysa seçimleri kamu sektörünü küçülteceği, siyasette temizlik yapacağı vaatleriyle kazanan bu liderin altı yıllık iktidarından sonra aynı oran %130'a çıkmış bulunuyordu. Bu arada kamu sektöründe çalışanların sayısı bir milyona (tüm çalışanların %21'i) yükselmiş, emekli ödenekleri de GSMH'nın %11,8'inden %13'e çıkmıştı. Kamu verileri ile ilgili tahrifat da onun zamanında başladı. Kısaca Yunan burjuvazisi bir yandan devleti kendi çıkarları yönünde kullanıyor, öte yandan da devlet kadrolarını eşi dostu, fakir akrabaları ile dolduruyordu. 1994 yılında, memur atamalarında sınav sistemini getiren kanun pratikte çoğu kez yok sayılmış ve izleyen on yıl içinde de 43 kez değişikliğe uğramıştı. Bu bilgileri borçlu olduğumuz toplum bilimci P. Eleftheriadis, "Yunanistan'ın temel sorunu iktisa-

di büyüme değil, siyasi eşitsizliktir," diyor, "ülkenin altyapısı dökülür, fakirlik artar ve yolsuzluk sürerken bile hantal yönetmeliklerin ve kötü işleyen kurumların çoğu küçük bir ayrıcalıklı kategorinin çıkarı için korunuyor". (*Foreign Affairs*, Kasım-Aralık 2014). Oysa bu "mutlu azınlık"ın arkasında da Brüksel bürokratları ve AB patronları vardı. AB kredileri – son yıllarda artık sadece borçlara gitse de– bu azınlık tarafından kullanılıyor; özelleştirmelerden bu kategori yararlanıyor ve işler sarpa sarınca da yine bu azınlık sermayesini AB'deki güvenli limanlara taşıyordu. Fakat iş kemerleri sıkmaya ve vergi ödemeye gelince gelince, gözler işçilere, memurlara ve emeklilere çevriliyor, "Dikkat, sakın popülizm yapmayın!" deniyordu. Ve ne zaman Tsipras sesini yükseltse ve uğradığı baskıları dile getirse, yanıt hazırdı: "2010 ve 2012 yıllarında, diyor AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, alacaklıların karşısında aynı dili konuşan Yunanlılar vardı; bugün amaçlarına varmak için provokasyondan kaçınmayan popülist bir parti ile karşı karşıyalar." (*Le Monde-Economie*, 23 Haziran).

Yunanistan'ın kurumları çürümüş; Yunanistan vergi toplayamıyor! Sunulan tablo buydu.

***

Aslında vergi konusunda önce şu gerçeğin altını çizmek gerekiyor: Yunan halkının üçte ikisi ücretli işçilerle, maaşlı memur ve emeklilerden oluşuyor ve bunların vergileri de zaten kaynakta kesiliyor. Ayrıca son beş yıllık kemer sıkma politikaları sonucu bunların gelirleri en az %25 oranında azaldı ve çok sayıda insan da işini kaybetti. Bu demektir ki "vergi kaçırma" sorunu esas itibarıyla işverenlerle ilgili bir sorun ve bunlar da siyasal iktidarı kontrol eden kategorileri oluşturuyor. Vergi toplamayı zorlaştıran en önemli faktör belki de bu

sınıfsal faktördü. Nitekim 2013 yılında alacaklıların zoruyla vergileri daha verimli şekilde toplayabilmek için kurulan bir müsteşarlık da hiç başarılı olamamıştı. Bu müsteşarlığa getirilen H. Theoharis'in ifadesine göre Yunanistan'da yılda 10-20 milyar avro arası vergi kaçırılıyordu. Ayrıca tarh ve talep edilmiş vergilerden de 72 milyar avroluk bir miktar hâlâ ödenmemişti. (*Le Monde*, 7 Şubat). Bunun sadece beş milyarını bile toplamış olsalar, son on yılda 50 milyar avroluk önemli bir rakama ulaşılmış olacaktı.

Oysa tam bir kısır döngü içine girilmişti.

***

Gerçekten de bu tabloya rağmen Brüksel teknokratları bir yandan Atina'yı "vergi topla" diye sıkıştırıyor, fakat öte yandan da ülkeye kendi sınıfsal vergi anlayışlarını empoze ediyor, engelleme yapıyorlardı. Durum buydu ve bu da bir grup seçmenin iradesini yansıtıyor, bir çeşit "demokrasi"nin tezahürü sayılıyordu. Ne var ki "avro despotizmi"ni temsil eden irade sandıktan çıkmamıştı. Para birliğine katılan ülkelerden sadece İsveç seçmenlerine danışmış, seçmenler de "Hayır!" demişlerdi. P. Krugman, "Yunan sorumsuzluğu ve savurganlığı hakkında duyduğunuz şeylerin pek çoğu yanlıştır" diyordu. Yunan ekonomisi savurganlık yüzünden değil, katı kemer sıkma politikaları yüzünden çöktü ve bunda devam, sadece daha fazla kemer sıkmaya yol açacaktı. Bu yüzden de 5 Temmuz'da Yunan halkı bu "sonsuz kemer sıkmaya ve ucu görünmeyen depresyona" hayır demeliydi. (*New York Times*, 29 Haziran).

Aynı gün, yine Nobel ödüllü başka bir iktisatçı, J. Stiglitz, *New York Times* sütunlarında daha da açık oldu. Ona göre varılan noktada sorun "para ve iktisat sorunu olmaktan çok, iktidar ve demokrasi sorunu" haline dönüşmüştü. "Açık olmalı-

yız, diyordu Stiglitz, Yunanistan'a açılan dev kredilerin neredeyse hiçbiri fiilen oraya ulaşmadı; Alman ve Fransız bankalarını da içeren özel sektör alacaklılarına gitti. Yunanistan'a ölmeyecek kadar bir para ödendi; fakat Yunanistan'ın kendisi bu ülkelerin banka sisteminin ayakta durması için yüksek bir bedel ödedi". (*The Guardian*, 29 Haziran)

***

İşte 5 Temmuz'da Yunan halkı bu koşullarda sandığa gidiyor. Sermayenin yaygarasına, banka kapılarında biriken kalabalığa bakılırsa yine korkunun egemen olması, sandıktan "evet" oyunun çıkması olası görünüyor. Oysa herkes konuştu; gerçekler ortada. Habermas, Stiglitz, Krugman, Amartya Sen vb. Bunların hiçbiri "sermaye düşmanı" değil; sosyal demokrasi sınırları içinde kapitalizme, pazar ekonomisine inanan insanlar. Zaten üç iktisatçı Nobel'i de İsveç Merkez Bankası'ndan aldı. Fakat onlar da "Artık bu kadarı da olmaz!" diyorlar.

Görülüyor ki aslında acımasız olan, demokrasi düşmanı olan, halkın temsilcileri değil bizzat sermayenin kendisi. Zaten böyle olmasaydı "sermaye" de olmazdı. Şimdi de "sermaye despotizmi" 5 Temmuz'da Yunan halkına "Haddini bil! Çizmeyi aşma!" demeye hazırlanıyor. Ve köşe tutmuş üç kuruşluk uşakları da alkışlıyorlar... Alkışlıyorlar.

12 Temmuz

Koalisyon Görüşmeleri Başlarken İSLAMCILIK VE "HAYAT TARZI"

R. T. Erdoğan, sonunda Davutoğlu'nu hükümeti kurmakla görevlendirdi ve o da pazartesiden itibaren parti liderleri ile görüşmelere başlıyor. Böylece bizler de, içerikten ve içtenlikten yoksun pazarlıklar sonunda, "koalisyon loto"da kimlerin kazandığını, kimlerin kaybettiğini yakında öğrenmiş olacağız. Tabii koalisyon kurulabilirse. Yok, eğer kurulamazsa, o zaman da gelsin yeni seçimler. Ve bu kez de aynı heyecanla seçim lotoları gündemi oluşturacak.

Bu duruma alıştık; fakat dahası var. Bu arada bazıları da, "Durun bakalım, diyor; heyecanlanmayın, bütün bunlar aldatıcı olabilir; bir de perdenin arkasını görelim!". Örneğin Nuray Mert, son yazısında "Mesele koalisyon değil", diye ikazda bulunuyor, "siz hâlâ anlamadınız mı?".

Demek ki mesele koalisyon değilmiş. Peki, neymiş?

Şuymuş: Önce AKP'nin "muhafazakâr demokrat" mı, yoksa "İslamcı bir parti mi" olduğu konusunda bir açıklık getirmesi lazımmış; uzlaşmayı reddeden bir İslamcılık halinde, zaten "seçimler de batıl olur, diğer demokratik kurumlar da" diyor Mert. Ve tabii bu arada koalisyon görüşmeleri de... Nuray Mert İslamcılık konusunda bir de örnek vermiş: "AK Parti'nin gayriresmî ilahiyatçısı Hayrettin Karaman, diyor, epeyce zamandır, bir Müslümanın İslam devletinden başkası

ile yönetilmesine razı olamayacağını, şartlar müsait değilse ancak tahammül göstereceğini' yazıp duruyor."

Böyle bir anlayış demokrasiyle bağdaşır mı?

Bağdaşamayacağını da Nuray Mert şu satırlarla anlatıyor: "İnançlı olmayanı zorlamak, inançlı olanın 'hayatını düzenlemek' hiçbir devletin yetkisinde olmamalı; olursa zorbalık olur, işte o kadar... lafı dolandırmanın anlamı yok." (*Cumhuriyet*, 10 Temmuz).

***

Rastlantı bu ya, Hayrettin Karaman Bey de aynı gün, sanki Nuray Mert'e yanıt verir gibi bir yazı kaleme almış; "İslamcılık Ölmez!" başlığı altında. Ve yazısında kendi ölümsüz İslamcılık anlayışını anlatıyor, hem de lafı hiç dolandırmadan! Söylediği şu: "Eğer dindar kavramı içinde 'dini, hayatımızın bütün alanlarında koruma ve yaşatma vazifesi' yoksa bu dindarlık 'eksik bir Müslümanlıktır'. Bu vazife varsa dindar aynı zamanda İslamcıdır." Ve İslamcılar "davalarını amacına ulaştırmak, eksikleri gidermek için devamlı faaliyet (bir çeşit cihat) içinde olurlar" (*Yeni Şafak*, 10 Temmuz). Buyurun size yetkin bir teokratik devlet tanımı. Giderek "minarelerin süngü, camilerin kışla" olacağı bir cihat devleti paradigması!

Hayrettin Karaman, Osmanlıların doğru yoldan "kavmiyet mikrobu"na bulaşarak saptığını, gerçek İslamcıların da hep bununla savaştıklarını söylüyor. Mantık şu: Nereden çıktı bu "ulus" fikri? Koca imparatorlukta atalarımız Rumlarla, Ermenilerle, Yahudilerle, Arap ve Kürtlerle kardeş kardeş yaşıyordu. Sonra "ulus" fikri çıktı ve saffet bozuldu.

***

Karaman fıkıh uzmanıymış. Ben ise yıllar önce klasik çağda fıkıh, kelam ve tarih anlayışlarının egemen Osmanlı

zihniyetini nasıl oluşturduğunu anlamaya çalışmıştım. Vardığım sonuçları *Osmanlı Kimliği* başlığı altında topladım. Tarihe mal olmuş o konulara bir daha da yoğun bir ilgiyle dönmedim; dönmek ihtiyacını da duymadım. Yine de okullara ilk kez din dersini sokan CHP'li Başbakan Şemsettin Günaltay'ın bir cümlesi var ki, son zamanlarda zihnimi sık sık tırmalıyor. "İlerlememize mani olan, İslamiyet değil, bize öğretilen Müslümanlıktır," demişti, Ordinaryüs Profesör. Ben ise yıllar önce "bize öğretilmeyen" İslamı anlamaya çalışmıştım.

Burada eskiden yazdıklarımı tekrarlayacak değilim. Fakat mademki İslam hep "hayat tarzı" ile birlikte sunuluyor, ben de Osmanlı "hayat tarzı"nın hayati bir yönünü bazı anekdotlarla sergilemeye çalışacağım. Bu sıcak temmuz günlerinde herhalde kimse bu sütunlarda âlimane fıkıh ve kelam analizleri beklemiyor.

***

Yıllardır bizde din tartışmaları "hayat tarzı" tartışmaları ile bir arada yürütülüyor. Ciddi bir felsefe ve ilahiyat geleneğinin olmadığı bir ülkede, aslında pek de anlaşılmaz bir şey değil bu. Ne var ki "hayat tarzı" denilince herkesin kişisel tecrübe ile çok iyi bildiği ve sıkı sıkıya tutunduğu bir alana giriyoruz. Ve çatışmalar da kaçınılmaz oluyor.

Aslında her türlü "hayat tarzı"nın temelinde en belirleyici ögelerden biri olarak kadın erkek ilişkileri yatıyor.

19. yüzyılda uygarlığı tanımlamaya çalışan bazı düşünürler, bir toplumun uygarlıktaki yerini, o toplumda kadının işgal ettiği yer ile açıklamışlardı. İtiraf edelim ki bu tanıma göre Osmanlı uygarlığı hiç de parlak bir manzara arz etmiyordu. Çünkü bu toplumda kadının ne yeri, hatta ne de adı vardı. Yönetici zümrelerde (havas) haremin adsız bir parça-

sını oluşturuyor, alt tabakalarda (avam) ise evde ya da tarlada doğurgan bir emekçi rolüne bürünüyordu. Genel hatlarıyla durum buydu.

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarını arşın arşın dolaşan Batılı seyyahların en çok üzerinde durdukları konu da kadın sorunu olmuştur. Bunlardan Kanuni zamanında ülkeyi gezen Baron Busbecq, "Türkler karılarının iffetine diğer milletlerden çok daha fazla önem verirler, diye yazdı, bu nedenle onları eve kaparlar ve öyle saklarlar ki kadınlar neredeyse gün ışığı görmez. Eğer sokağa çıkmaları gerekirse o derece örtülü ve kapalı gönderirler ki yoldan geçenlere hayalet gibi görünürler."[21] Ondan üç yüz otuz yıl sonra, II. Abdülhamit devrinde İstanbul'u gezen Blowitz'in de izlenimleri farklı değildi. O da "içine kapanmış, evin ulaşılmaz ve âdeta utanılan bir köşesine itilmiş olan Türk kadını, kaçınılmaz bir şekilde varlık statüsünden eşya statüsüne indirilmiş bulunuyor ve böylece harem, bir hamlede ulusun enlellektüel ve ahlaki hayatının yarısını ortadan kaldırıyor" diyordu.[22]

***

Gerçekten de Osmanlı erkekleri, kadını "hayalet" mertebesine indirmişlerdi; fakat toplu eğlencelerden, göbek havalarından da bir türlü vazgeçemiyorlardı. Bu arada kurnazca bir iş yaptılar ve bazı oğlanları kadın kıyafetlerine sokarak oynatmaya başladılar. Ve böylece Osmanlı uygarlığında özgün bir "köçek kültürü" doğdu. Ortada gerçek kadın yoktu; onun yerini "sahte"leri almıştı ve bu bir ciddi "sanat" dalı saylıyordu! Bugün bile, Kültür ve Turizm Bakanlığının e-kitap portalına konmuş bir incelemede köçek kültürü bakın nasıl anlatılıyor: "Köçek olmak kolay bir iş değildi. Bunlar, çehreleri

21 Ogler Ghislain De Busbecq; *Türk Mektupları;* İstanbul, Doğan Kitap, 2013, s. 86.

22 M. de Blowitz; *Une Course á Constantinople;* Paris, 1884, s. 286.

genç kız simalarını andıran, süzgün gözlü ve narin endamlı delikanlılar arasından seçilirdi. Ve bu suretle seçilen köçek namzetleri (adayları) uzunca bir zaman hususî meşkhanelerde talim ve terbiye edilirlerdi."

"Köçek"ler tahrik edici bir "*ersatz*" işlevi görüyorlardı ve bunlara sahip olma arzusu bazen kanlı kavgalara neden oluyordu. Baron de Tott'ün anılarında anlattığına göre bir Galata meyhanesinde Yeniçerilerle leventler arasında on üç, on dört yaşlarında bir köçek yüzünden çıkan kavga bütün mahalleye yayılınca saray görevlileri sükûneti sağlamak için çocuğu öldürmekten başka çare bulamamışlardı.[23]

Aslında Osmanlılar, Batılı hayat tarzı hakkında en ufak bir bilgiye bile sahip olmadıkları için kadınlı-erkekli dansları havsalalarının almasına da imkân yoktu. Osmanlılara topçuluk öğretmeye gelen Baron de Tott'un bu konuda anlattıkları eğlenceli bir öykü niteliği taşıyor.

***

Macar asıllı Baron 1755 yılında İstanbul'a elçi tayin edilen Kont Vergennes'e refakat ederek gelmiş ve ilk işi de Osmanlıca öğrenmek olmuştu. Kısa süre sonra da tercümanlık yapmaya ve bu arada Osmanlılarla dostluklar kurmaya başladı. Bu sırada Kont Vergennes de kralın "Doğu politikası" işine büyük bir aşkla sarılmış ve bunun tanınması amacıyla büyük bir balo düzenlemişti. Bütün yabancı elçilikler davetliydi.

Balo dedikoduları daha balo yapılmadan başlamıştı ve bunlardan haberdar olan iki "ileri gelen" Osmanlı da, Baron de Tott'un refakatiyle, Fransız Sarayı'na teşrif ettiler. Davet saatinde herkes geldi, masalarına yerleşti ve bir süre sonra da müzik ve dans başladı.

23 Baron de Tott; *Mémoires*, Amsterdam, 1784, C. 3, s. 164-166.

Bizim Osmanlılar, Tott'un renkli anlatımına göre, şaşkınlıkla seyrediyorlardı. Onlardan biri, dans edenlerden İsveç elçisini işaret ederek "Kim bu adam?" diye sordu. Aldığı yanıt inanılmazdı; Frenk tercüman, "İsveç Büyükelçisi" demişti. Tabii o da "olamaz" diye itiraz etti, böyle bir şey asla olamazdı! Yine de Baron'un ısrarı üzerine sustu ve bir süre düşüncelere daldı. Sonra yine kendisini tutamadı ve "Peki, bu kim?" diye başka birini gösterdi. Şanssızlık bu ya; bu kez de Hollanda Büyükelçisine çatmıştı ve Osmanlı'nın şaşkınlığı daha da arttı. Ona göre, İsveç ve Hollanda gibi büyük ülkelerin koskoca büyükelçilerini böyle köçek gibi oynatan Fransa Kralı gerçekten de muhteşem bir kral olmalıydı! Bir ara dalıp gitmesi de herhalde bundandı. Baron de Tott, Osmanlı misafirlerine "Bunların soytarı (baladin) olmadıklarını, kendi zevkleri için dans ettiklerini anlatabilmek için çok zorlandım," diyor.[24]

Baron de Tott'tan seksen yıl kadar sonra, II. Mahmut'un hizmetinde çalışan A. Slade de ("Müşavir Paşa") yine bir balo vesilesiyle benzer gözlemlerde bulunacaktır. Şu farkla ki, bu kez Büyükelçi R. Gordon'un verdiği baloya katılan sarayın kapıcıbaşısı, kimseyi soytarı sanmamış; aksine etkilenerek, "Elli yedi yıl yaşadım, böyle bir şey görmedim; mademki bunu gördüm, artık rahat ölebilirim," demişti.[25] Acaba gördüklerini beğendiği için mi, yoksa çok acayip ve eğlenceli bulduğu için mi? Burası çok net değil!

***

Osmanlıların kadın-erkek ilişkileri hakkındaki anlayışlarında asıl değişiklik Kırım Savaşı'ndan sonra başladı.

24 Aynı eser; c. 1; s. 13-15.

25 Adolphe Slade; *Records of Travels in Turkey, Greece and of a Cruise in the Black Sea with the Captan Pasha in the years 1829, 1830, 1831;* Londra, 1833. C. 1, s. 477.

Fransız ve İngiliz ordularıyla ittifak içinde yürütülen bu savaş esnasında İstanbul zaman zaman Frenk subay ve askerleriyle doluyordu. Özellikle Dersaadet'te karıları ya da sevgilileri ile boy gösteren Fransız subayları, İstanbul halkının zihinlerinde unutulmayacak izler bıraktı. Bu dönüşümü de bu kez bir Osmanlı yazarından, A. Cevdet Paşa'nın *Maruzat*'ından okuyalım.

Abdülhamit'in sağ kolu sayılan muhafazakâr tarihçiye göre Kırım Savaşı'nı izleyen dönemde, "İstanbul'da zendostlar (kadın sevenler) çoğaldı, mahbublar (erkek sevenler) azaldı. Kavm-i Lût (Sodom ve Gomore halkı) sanki yere battı. İstanbul'da öteden beri delikanlılara ma'ruf ve mûtad olan aşk-u alâka, hali tabiisi üzere kızlara müntakil oldu. (Delikanlılara duyulan ilgi, doğal bir biçimde kızlara yöneldi.) Sultan III. Selim zamanından beri mutad olan Kâğıthane seyri, ziyade rağbet buldu. Gerek orada, gerek Beyazıd meydanında arabalara işaretlerle mu'aşaka usulü (âşık olma biçimi) hayli meydan aldı. Kübera (kibarlar) içinde gulampârelikle meşhur Kâmil ve Ali Paşalar ile onlara mensup olanlar kalmadı. Halbuki Ali Paşa da ecanibin (yabancıların) itirazatından ihtiraz ile (çekinerek) gulampâreliğini ihfaya (gizlemeye) çalışır idi".[26]

İşte muhafazakâr bir devlet adamı ağzından, Kırım Savaşı'nı izleyen dönemde Osmanlılar Batılı hayat tarzını "taklide" başlamadan önce ülkedeki cinsler arası ilişkiler böyleydi. Anlaşılan Kırım Savaşı, mini ölçekte de olsa, Osmanlı'da seksüel bir devrime yol açmıştı. Yine de genel olarak Osmanlı molla ya da müderrisleri bunun olumlu bir şey olduğunu akıllarının köşesinden bile geçiremezlerdi. Onlara sorulursa İslamiyet tüm dinler içinde kadına en üstün

26 Cevdet Paşa; *Maruzat*; İstanbul, Çağrı Yayınları; yayına hazırlayan Dr. Yusuf Halaçoğlu; 1980, s. 9

yeri veren, kadını en çok yücelten dindi. Bu konuda size bir sürü ayet ve hadis nakletmeye de hazırdılar.

***

Kırım Savaşı'ndan sonra Batı'yı ziyaret eden Osmanlı bürokrat ve yazarların sayısı da artmaya başlamıştı. Bunlar artık Batı'da kadına gösterilen saygıdan bayağı etkileniyordu. Bunlardan Hayrullah Efendi (Şair Abdülhak Hamit'in babası) 1863'te Paris'te bir kadın bir salona girince herkesin ayağa kalktığını görmüş ve şaşırmıştı. Seyahatnamesine de "kadınların Frengistan'da kaderleri âli olduğundan taife-i nisa (kadınlar) oturmadıkça rical otur(maz)" diye yazmıştı.[27]

Kuşkusuz bu görüntü hayli aldatıcıydı ve "ikinci cins"in Avrupa'daki statüsü de aslında parlak olmaktan uzaktı; yine de durum çok farklıydı ve en açık fikirli Osmanlı aydınları gördüklerine şaşırıyor, etkileniyorlardı. Nitekim 1889'da Stockholm'de düzenlenen Şarkiyat Kongresi'ne giden Ahmet Mithat Efendi, kaldığı otelde erkekler arasında ve erkek gibi çalışan masajcı kadını, gizlemeye çalıştığı takdir duygusuyla anlatmak ihtiyacını duymuştur.[28]

Bütün bunlar, günümüzde şeriatçı yazarların "Batılılaşma mikrobu" diye karaladığı bir sürecin ürünü oldular. Bu sürecin eleştirilecek bir yönü varsa –ki kuşkusuz vardır– o da, 1914'te tarihe karışana kadar, "millet-i hâkime" saplantısı içinde seküler bir hukuk zemini sağlayamayarak modern bir ulus yaratamamış olmasıdır. Yine de iyi-kötü yapılanlar, bugün kimi "ileri demokrat"ların küçümseme ve aşağılama yarışına giriştikleri, fakat aslında kadına hak ettiği uygar hu-

27 Hayrullah Efendi; *Avrupa Seyahatnamesi;* Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s. 140.

28 Carter V. Findley; *Ahmet Mithat Efendi Avrupa'da*; çeviren: Ayşen Anadol; İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

kuki statüyü sağlamış olan laik cumhuriyet devrimine temel teşkil ettiler.

***

İki yazarımızın izinde "koalisyon"la başladık, "din" ve "hayat tarzı" ilişkisiyle devam ettik, sonunda da Osmanlı'da Adem-Havva ilişkilerini sorgulamak ihtiyacını hissettik. Günah aramadan, seküler bir espri ile... Bitirirken de bir cumhuriyet bestecisi geliyor aklıma, bana çocukluk yıllarımı hatırlatan bir şarkısıyla... "Bay bayansız olamaz; bayan baysız olamaz," diyordu Yesari Asım, "Bu Tanrının işidir; kimse çare bulamaz!" Ne kadar naif ve çocukça değil mi? Doğrusu öyle gelişmeler yaşadık ki bugünlerde bu "bedahet"i anımsamak bile o kadar da çocukça görünmüyor.

23 Temmuz

Kapitalizm, İslamoloji ve Başka Türlü Bir "İslam Devleti"

Bilmiyorum içinizde George Bush'un *Muhammed'in Hayatı* adlı kitabını okuyan oldu mu? Yıllar önce Fransız Ulusal Kitaplığı'nda karşılaştığım bu eser beni hayli şaşırtmıştı. O ana kadar kimsenin bu kitaptan söz ettiğini işitmemiştim ve ufak bir araştırma ile de bu eserin nispeten yakın tarihlerde Arap ülkelerinde büyük tartışmalara yol açtığını öğrenmiştim. Son günlerde sermaye, devlet ve din ilişkileri hakkında düşünürken aklıma bu kitap geldi.

Gerçekten de kimdi bu George Bush? Davası neydi? Günümüzün ünlü Bush'larıyla bir ilişkisi var mıydı? İşte bu konuda ulaştığım bilgiler ve bunların bana telkin ettiği bazı genel düşünceler.

***

George Bush Amerikalı bir din adamıydı ve şu anda Beyaz Saray'a üçüncü bir evladını (Jeb Bush) yerleştirmeye çalışan ünlü ailenin beş altı nesil önce yaşamış büyük amcaları oluyordu. 1831'de yayınladığı eser de (*The Life of Mohammed: Founder of the Religion of Islam, and of the Empire of the Saracens*) ABD'de Muhammed'in hayatını anlatan ilk eser olmuştu.

O tarihte Amerika'da başkanlık koltuğunda Andrew Jackson oturuyordu. Kişisel plantasyonunda yüzlerce köle

çalıştıran Başkan Jackson, bugün daha çok Amerikan idari sistemini yozlaştıran sistemin (*spoils system*) yaratıcısı olarak hatırlanır. Bush'un Muhammed'i öven satırları yazdığı günlerde ise Kızılderilileri anayurtlarından kovan tehcir kanununu (*Indian Removal Act*, 1830) acımasızca uygulamaya çalışıyordu.

Rahip Bush, Jackson'ın dünya görüşünü paylaşmıyordu ve köleliğin kalkmasından yanaydı. Ayrıca Yahudi davasına büyük bir sempati duyuyor ve Yahudilerin kutsal topraklara yerleşmelerinin bir çeşit avukatlığını yapıyordu. Bu bakımdan, uçsuz bucaksız bir ülkede "kolonizasyon" olgusunu daha çok "Batı'ya göç" sorunu olarak gören Jackson'dan belki de çok daha ileri görüşlü idi. Herhalde çok da ayırdında olmadan, Ortadoğu'nun ileride kilit bir bölge olacağını, ülkesinin de İslamla hesaplaşmak ve bir çeşit "İslam devleti" olmak zorunda kalacağını sezmişti.

***

Geleceğin kapitalist imparatorlukları daha 18. yüzyılda ilk taşlarını döşerken, dinler, halklar için sadece bir "inanç" konusu olmaktan çıkıyor, aynı zamanda uluslararası planda "çıkar ve güç aracı" haline geliyordu. Halkı Müslüman olmayan güç merkezlerinin İslama olan ilgileri de daha çok bu gerçeği kavramış olmalarından kaynaklanıyordu. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngilizler Hindistan'da, Hollandalılar da Endonezya'da hegemonya kurmaya başlarken, öncü kuvvetlerini tekelci imtiyaza sahip büyük şirketler teşkil ettiler. Ve yüzyılın sonlarında da, I. Napolyon, Mısır'ı aynı merkantil amaçlarla ele geçirmeye çalıştı.

Ne var ki hırslı general, bu kez askerî konuların yanı sıra İslamı da ciddiyetle incelemeyi ihmal etmemiş ve sefer başlarken (1798), güçlü bir Arap şeyhine yolladığı mektupta şun-

ları yazmıştı: "General Kleber bana tutumunuz hakkında bilgi verdi ve bu beni tatmin etti (...) Ümit ediyorum ki ülkenin bütün okumuş ve akil insanlarını bir araya getireceğim ve tek doğru ve insanları mutlu kılacak akideleri içeren Kuran ilkelerine dayanan bir rejim kurabileceğim zaman da yakında gelecek."[29]

Biliyoruz ki "beklenen zaman" gelmedi; Napolyon Mısır'dan apar topar kaçtı ve bir daha da İslamdan söz etmedi. Ta ki sürüldüğü Sainte-Hélène adasında kendini dinleme, günce tutma ve anılarını yazma fırsatını bulana kadar! Yine de mağrur general güncesinde çok riyakâr davranmamış, Müslümanlığı yine övmüş ya da en azından İslamın Hristiyanlıktan "daha az gülünç" olduğunu söylemekten kendini alamamıştı![30]

*
* *

Kendisi de kolonyal bir macera sonucu kurulmuş olan Birleşik Amerika da, Napolyon'un seferinden sadece 32 yıl sonra, emperyal hegemonyanın ideolojik araçlarını ustalıkla kullanma çabasına girişmişti. Tabii bu konuda din adamlarına da çok iş düşüyordu. Anlaşılan bunlardan biri de Princeton'da ilahiyat okumuş ve yıllarca da rahiplik yapmış bir din adamı olan George Bush olmuştu. Aslında Bush'un asıl akademik ilgi alanı Yahudi tarihiydi ve Muhammed'in hayatını anlatan eserini yayınlandığı yıl içinde New York Üniversitesi'nde İbrani Dil ve Edebiyatı kürsüsüne profesör tayin edildi.

Peki nasıl bir Muhammed tablosu çiziyordu Bush eserinde?

Kuşkusuz bir Hristiyan din adamından İslam peygamberini "gerçek" bir peygamber olarak sunmasını kimse bekleye-

29 *Correspondance de Napoléon Ier*, Paris, Plon, 1861, C. 4, s. 420

30 N. Bonaparte; *Journal de Sainte-Hélène 1815-1818*, Flammarion, 1947, C. 2, s. 226.

mez; bu kendi dininin inkârı olur. Yine de Bush, daha önce yazılmış biyografilerden derlediği kitabını bir sürü küçültücü ayrıntı ile doldurmuş olsa da, Muhammed'in devlet ve uygarlık kurucu niteliklerini de vurguluyor; onu "dayanılmaz çekici" (*irresistibly attractive*) ve sahte bir peygamber (*the Impostor*) olmasına rağmen önemli bir şahsiyet (*remarkable man*) olarak sunuyordu. ABD hızlı bir sermaye birikimi süreci içindeydi ve sermaye küreselleştikçe din de sekülerleşiyor ve dünyevi çıkarların aracı haline geliyordu.

***

Aslında "çıkar aracı olma" açısından, Hristiyanlık için de durum çok farklı değildi. Örneğin, George Bush'tan dört yıl kadar sonra da *Amerikan Demokrasisi* (1835) başlıklı ünlü eserinde A. de Tocqueville bu ülkede dinin konumu hakkında şunları yazacaktır: "Dindarların tek güdüsünün çıkar olduğunu sanmıyorum; fakat çıkarın, bizzat dinlerin insanları gütmek için kullandıkları başlıca araç olduğunu düşünüyorum ve kitleleri sadece bu noktadan yakaladıklarından ve bu şekilde popüler olduklarından kuşku duymuyorum." Yazar yine de Hristiyanlıkla Müslümanlık arasında önemli bir fark görmüş ve Kuran'da, İncil'in aksine dünyevi yaşamı düzenleyen (siyasal, sivil, cezai) ilkeler bulunmasının, bu dinin "aydınlanma ve demokrasi çağında uzun süre egemen olamayacağını ve bu yüzyılda (19. yüzyıl) olduğu gibi gelecek yüzyıllarda da Hristiyanlığın hüküm süreceğini gösterdiğini" vurgulamıştı.[31]

***

Bush'un eseri yayınlandığı tarihte, Hollandalılar Endonezya'yı, İngilizler Hindistan'ı, Fransızlar da Cezayir'i,

31 A. de Tocqueville; *De la Démocratie en Amérique*; Paris, Gallimard, 1986, c. 2, s. 40, 179.

milyonlarca yerlinin kırımı pahasına sömürge statüsüne sokmuşlardı. Ve çok geçmeden bu ülkeler, sömürge topraklarının zenginliklerini nasıl bilimsel yöntem ve tekniklerle işletiyorlarsa, İslamı da aynı bilimsel yöntemlerle incelemeye ve işlemeye başladılar. Doğrusu bu işi –din adamlarının da katkısıyla– şeklen bağımsız kalmış Müslüman devletlerden çok daha iyi yaptılar. Örneğin Bush'tan yüz yirmi yıl sonra Muhammed'in hayatıyla ilgili çok daha düzeyli bir kitabı da yine onun gibi bir din adamı yazdı. W. Montgomery Watt adındaki bu İskoçyalı rahip, yıllarca Anglikan Kilisesi'nde vaaz vermiş ve yakınlarda dilimize de çevrilen (İletişim, 2015) eserini yazdıktan sonra da Edinburg Üniversitesi'ne Arapça ve İslam araştırmaları profesörü olmuştu.

***

Aslında Batı dünyası, kendi İslamologlar ordusu ile yetinmedi, aynı düzeyde Müslüman İslamologlar da yetiştirdi: İkbal'ler, Hamidullah'lar, Arkoun'lar, Fazlur Rahman'lar, Laroui'ler vb. Ne var ki bu bildik isimlerin çoğu, birer samimi Müslüman oldukları halde, kendi ülkelerinde barınamadılar ve çalışmalarını daha çok Batılı ülkelerde, Batılı araştırma kurumlarında sürdürdüler. Ülkesine dönüp orada kendine göre "gerçek İslam"ı anlatmaya çalışan Ali Şeriati gibiler de, karanlık güçlerin hışmına uğradı ve yok edildi.

***

Benzer şeyleri Osmanlı toplumu da 19. yüzyılda yaşadı. Bu dönemde Batı'yla ara o kadar açılmıştı ki "ıslahat hareketleri" de toplumu ıslah edememiş ve bunlara tepki niteliği taşıyan Abdülhamit rejimi sonunda çareyi II. Wilhelm'in kanatları altına sığınmakta bulmuştu. O tarihlerde sömürge İmparatorluğu kurmakta hayli geç kalmış olan Almanya

aceleciydi ve gözlerini Ortadoğu'ya dikmişti. Ve böylece Napolyon'un "Mısır Seferi"nden tam yüz yıl sonra, 1898'de, bu kez de II. Wilhelm bir "Kudüs Seferi" düzenledi ve doğrusu bu "sefer" çok da coşkulu geçti. Atak Kayser kutsal topraklarda kılıktan kılığa giriyor, Filistin'de "macera peşinde koşan şövalye ve hacı" rolünü üstleniyor, Suriye'de "Bedevi şeyhi başlığı" takıyor ve sonunda –kendi sömürgeler nazırını bile şaşırtacak şekilde– Selahaddin Eyyubi'nin mezarına çelenk koymak istiyordu.[32] Bunlar yetmiyormuş gibi, Kayser, Şam'da da aynı coşku içinde kendisini üç yüz milyon Müslümanın koruyucusu ilan etti: İslam tarihinde ilk kez bir Hristiyan imparator, bir İslam toprağında tüm Müslümanlığın koruyuculuğunu üstleniyor, üstelik hararetle de alkışlanıyordu.

Sonunda bir "Alman İslam Devleti" de kurulmuştu! Aynı tarihlerde Dersaadet'te ise Kayser'in "askerî heyet"i, "vizyoner" sultanın yavaş yavaş altını oyuyordu. Bu koşullarda "Bağdat demir yolu imtiyazı" bile sultanı kurtarmaya yetmedi. Prusyalı komplocu subaylar, ellerinde Goltz Paşa'nın *Milleti Müsellaha* (Silahlanmış Millet) kitabı, çılgın Enver'i marangoz sultana yeğlediler. Gerisini biliyoruz. Savaş, kan ve işgal. Sonunda da Anadolu'da halka İslamın her zaman afyon olmayacağını, haksızlığa ve ıstıraba karşı protesto da olabileceğini anlatmaya çalışan Mustafa Kemal Paşa...

***

Bu tarihî gezinti parantezini artık burada kapatalım, günümüze dönelim ve biraz da mevcut durumu sorgulayalım: Bugün bu nevraljik bölgede neler yaşanıyor?

Öyle görünüyor ki yaşadığımız coğrafyada bir süredir gerçekten de önemli gelişmeler yaşanıyor ve bunların sonun-

32 Joan Haslip; *Tanrının Gölgesi: II. Abdülhamid*, İstanbul, Profil Yayınları, 2008, s. 294

cusu da galiba şu: 14 Temmuz'da, Viyana'da, ABD'nin başını çektiği "süper güç" koalisyonu ile İran (5 Büyükler+1) arasında bir nükleer denetleme anlaşması imzalandı. İsrail'de Netanyahu iktidarı, ABD'de de Cumhuriyetçi şahinler dışında herkes memnun; herkes onaylıyor; herkes alkışlıyor. Ne var ki herkesin barış ve huzur beklediği bu anlaşma da insanı ister istemez yine geçmişe taşıyor. Fakat bu kez yüzyıllar öncesine değil, sadece otuz kırk yıl öncesine. Özellikle de 1979 Şubat ayı başında, Ayetullah Humeyni'nin Tahran sokaklarına ayaklarını basmasıyla başlayan Ortadoğu depremine...

Geçenlerde J. K. Galbraith'in 1970'lerde kaleme aldığı *Amerikan Solu* başlıklı incelemesini bir vesileyle yeniden okurken beni çarpan nokta şu olmuştu: Bu küçük eserde tek satırla bile dinden söz edilmiyordu. Kullanılan "dini" çağrışımlı tek terim de "süper güç mistiği" idi. Yazar *Amerikan Solu*'na, devlet içinde devlet haline gelmiş Pentagon ve CIA tehlikesini hedef gösteriyor ve "demokratlar bilmelidirler ki, diyordu, askerî çabalarımızın en büyük kısmı, ulusun çıkarlarına değil, bu bürokrasinin çıkarlarına hizmet ediyor."[33]

O tarihte ABD, Vietnam ile meşguldü; Ortadoğu daha çok bir barış bölgesi olarak görünüyordu ve bu coğrafyada Şii İran ile Sünni Suudi Arabistan arasında –ABD'nin kanatları altında– bir denge kurulmuştu. Oysa "İran Devrimi" bütün bu dengeleri altüst eden bir olay oluyor ve bölge giderek, 16. yüzyıl Avrupa'sını anımsatan bir din savaşı bataklığına sürükleniyordu. Bu kavgada Amerikalıların yeri de elbette ki ABD düşmanı İran rejiminin değil, uyumlu Sünni krallıklarının yanı olacaktı. Ta ki bir kolonyal icat olan "ılımlı ve uyumlu İslam", büyücü çırakları elinde "kudurgan İslam"a dönüşünceye ve uçaklar bomba olup New York'un tepesinde infilak edinceye kadar!

33 J. K. Galbraith; *La Gauche Américaine,* Paris, Fayard, 1971, s. 91.

***

Tarih defalarca göstermiştir ki, dinî duygular bir kez kızışınca onları yatıştırmak son derece güçleşiyor ve böyle durumlarda da, şairin dediği gibi, "kan şiddeti, şiddet kanı besler" hale geliyor. Kaldı ki Amerika'da da demokratlar, Galbraith'in beklentisine yanıt verememişler ve Bush'un Bağdat Seferi ile Irak'ı kan gölüne çevirmesini önleyememişlerdi.

İşte günümüzde bölgede yaşanan trajik durumun tohumları böyle atıldı ve sonuç da felaket oldu. O kadar ki sonunda Obama da çareyi bu bataklıktan kaçmakta buldu. Ve böylece Cumhuriyetçilerle Demokratların Ortadoğu politikası pratikte birbirini tamamlayan bir "vur-kaç" politikasına dönüştü. Bush vurmuş, Obama kaçmış, geriye de El Kaide'si, IŞİD'i ve her türlü ruh hastasıyla bir enkaz kalmıştı. Hatta Suudiler ve Katarlılar bile –Erdoğan Türkiye'sini de peşlerine takarak– Beyaz Saray'a kafa tutmaya başlamışlardı. Bu koşullarda elbette ki ABD emperyalizminin Sünni balayı da devam edemezdi.

Ve ibre otuz beş yıl sonra bu kez Şiilerden yana dönmeye başladı. Tabii –bilemeyiz ne zaman– tekrar Sünnilere çevrilinceye kadar. Tıpkı Amerikan demokrasisinde partilerin iktidarla muhalefet arasındaki rakkas hareketleri gibi!

İşte bugünkü durum bu ve biz de bu durumu sorguluyoruz: Ne dersiniz İran anlaşması bölgeye barış ve huzur getirebilecek mi?

Kötümser olmayalım, fakat herhalde şunu da gözden kaçırmamalıyız: Herkes hâlâ İran'la yapılan anlaşmayı alkışlamaya devam ederken, bu ülkenin, âdeta IŞİD'le yarışır gibi, on dört yaşındaki bir çocuğu eşcinsel diye bir meydanda halka seyrettirerek idam etmesi de gösteriyor ki bölgeye öyle kolay kolay barışın ve demokrasinin gelmesi de beklenmemelidir.

5 Ağustos

Demokrasi Bahçesi: Şerefli Oylar, "Şerefsiz" Oylar

MHP Başkanı'nın "yazlıklarında yatıp HDP'ye oy veren şerefsizler" sözü son günlerde basında küçük bir fırtına kopardı. İtiraf edeyim ki bu beyanatı okuyunca önce gülmüş ve işte kendisi hiç gülmediği halde etrafını sık sık güldüren bir siyasetçi diye düşünmüştüm. Sonra daldım; aklım gerilere, 1970'lere gitti. Doğanay'ları, Tütengil'leri, Yavuz'ları, Bulut'ları, Cömert'leri ve ülkücü kurşunlarına hedef olan daha nice değerli meslektaşımı düşündüm. Ve de tabii ömrünün sonuna kadar tekerlekli sandalyeye mahkûm olan sevgili Server Tanilli'yi. O karanlık günlerde ben de her akşam eve dönerken "Acaba bir köşede pusuya yatmış bir tetikçi var mı?" diye etrafa kaygıyla bakardım.

***

12 Mart darbesini izleyen yıllarda, devrimcilerin gözünde ülkücüler, kime hizmet ettiklerinin bilincinde olmayan birer tetikçiydi; ipleri başkalarının elinde olan bir cinayet şebekesi. Aslında kendilerini düzene başkaldırmaya yöneltecek toplumsal kökenlerden geldikleri halde, düzenin en hararetli savunucuları olmuşlardı. En büyük yurtseverler onlardı, kelle koltukta özel kuvvetlere yardımcı oluyorlardı, gönüllü paramiliter ölüm timleri oluşturarak...

*
* *

Derken 12 Eylül geldi ve ülkücülerin gerçek misyonu anlaşıldı. Evren Paşa bunlara, mealen, "çocuklar, demişti, sizlerin misyonunuz bitti; artık ortadan kaybolun. Üstelik bazılarınız çizmeyi aştı; onları da içeri alıyoruz!"

*
* *

Şok büyüktü. Hizmet ettikleri güçler Başbuğ Türkeş'i ve irili ufaklı diğer liderleri toplamış en büyük düşmanlarının yanına tıkmıştı. Ve böylece büyük dönüşüm başladı. Komünist olacak halleri olmadığına göre İslama yöneldiler. Zaten dindardılar, bu kez dinci oldular. Vatan tehlikedeyken demokrat olmak bir lükstü. Artık sokağa da "Ya Allah Bismillah!" nidalarıyla çıkıyorlardı. Tabii "bozkurt" işaretini de unutmadan. Bu arada en hızlıları da aralarından ayrılmış ve ayrı bir parti kurmuştu.

*
* *

Yıllar böylece geçti; komünist tehlikesi ortadan kalkmış, fakat bölücülük tehlikesi daha da büyümüştü. Onlar ise bütün olup bitenlere rağmen misyonlarını hâlâ anlayamamışlardı. Tek kabullendikleri gerçek şuydu: Silahlı kavga bitti. Bunun için bir de efsane uydurdular ve aslında Kenan Evren'in balyoz darbesiyle gerçekleştirdiği bir operasyonu süsleyip Bahçeli'ye mal ederek onu sağ cenahta "silahlı kavgaya son veren demokrat lider" olarak ilan ettiler. Zaten ortada savaşacakları güçler de kalmamıştı. Onları emperyal güçler ve yerli uşakları neredeyse yok etmişti. Bu koşullarda misyonlarına farklı yöntemlerle devam etmeliydiler. Kandil uzaklardaydı; fakat destekçileri Meclisteydi. Bu durumda Meclis de kirlenmişti;

milyonlarca "şerefsiz"in oylarıyla... Ve Meclisi de temizlemek gerekiyordu. Tam da Erdoğan'ın erken seçimler planladığı ve bunun için de bütün oklarını HDP'ye çevirdiği bir sırada... Beştepe Külliyesi Başkanı, parti kapatmayı yetersiz bulup Demirtaş ve arkadaşlarını hapse yollamaya çalışırken... Kaderde AKP'nin bir kez daha imdadına koşmak varmış. Ve bu koşullarda Başbuğ Bahçeli gürledi: "Şerefsizler!"

*
* *

İşin trajikomik tarafı şu ki Bahçeli aynı sıfatı daha önce defalarca AKP yöneticileri için de kullanmıştı. Şimdi ise aynı partiyi yeniden ve tek başına iktidar yapacak bir operasyona ortak oluyordu. Ülkücü "demokrasi" ve "vatanseverlik" anlayışının gereği buydu. Sınırları da...

26 Ağustos

"Erdoğancı" Paradigma: "Mitomani"den "Paranoya"ya

Koalisyon "pazarlıkları" âdeta başlamadan bitti; kırk beş gün tamamlandı; yeniden seçimlere gidiyoruz. Cumhurbaşkanı seçim gününü bile ilan etti.

Görünüşe göre Erdoğan bir anlamda amacına ulaştı ve HDP'yi saf dışı etmeyi düşündüğü yeni seçimlerde 7 Haziran sonuçlarını "tashih" ederek iktidara yeniden, tek başına gelmeyi umuyor. Buna karşılık kurulacak "teknokratik" seçim hükümetine CHP ve MHP bakan vermeyeceklerini şimdiden açıkladılar.

Böylesi, bazılarının sandığı gibi kötü mü oldu?

***

Belki de olmadı. Bugünkü koşullarda AKP'siz bir iktidar koalisyonu, 1960'tan beri belli aralıklarla yaşadığımız aldatıcı bir senaryonun yenilenmesi potansiyeli taşıyordu. Böylece, büyük bir olasılıkla, bütün yanlışlarından sıyrılmış ve yarattığı vahim krizin sorumluluğunu yeni hükümete transfer etmiş bir AKP'nin, ilk seçimlerde "zafer"le iktidara dönmesine kapılar aralanmış olacaktı. Tıpkı elli beş yıl önce, 27 Mayıs idaresi ve onu izleyen İnönü koalisyonundan sonra DP'nin isim değiştirerek iktidara dönmesi gibi. "Geldi İsmet, gitti kısmet!" sloganı eşliğinde! Ve son olarak da Erbakan'ın iktidardan uzaklaştırılması ve onu izleyen 2001 krizinden sonra,

"gömlek değiştirdik" aldatmacası ile AKP'in tek başına iktidar olması gibi!

***

Koalisyon neden kurulamadı?

İlk günlerde, koalisyonu, Devlet Bahçeli'nin HDP seçmenlerini bile "şerefsiz"likle suçlayan utanç verici beyanı bağlamında, Kürt sorununun engellediği sanılıyordu. Oysa Erdoğan'ın, ABD'yle yaptığı Anti-IŞİD politikasını PKK'yle savaş politikasına dönüştüren ve "çözüm sürecini buzdolabına" koyan yaklaşımı da durumu değiştirmedi. Geriye "17-25 Aralık darbesi" kalıyordu. Bu konuda MHP geri adım atmadı ve son olarak Meclis Başkanı seçiminde tanık olduğumuz gibi, son anda AKP'nin imdadına koşmadı. Sonuç olarak da, koalisyon, "17-25 Aralık darbesi" yüzünden kurulamadı. Böylece AKP, yeni seçimlere, siyasi ve iktisadi krizin tüm sorumluluğunu taşıyan bir hükümetle girmeye hazırlanıyor. Bu tablonun, eşitlik ve seçim güvenliği bakımından taşıdığı risklere rağmen, yine de mevcut koşullarda ehveni şer bir formül olduğu söylenebilir.

Güzel de, TV ekranlarında döviz dolu kutuları ve kasaları gördüğümüz ve tapeleri dinlediğimiz günlerden beri belleğimize çakılan ve hemen her gün şu veya bu şekilde andığımız bu "darbe" aslında neydi?

***

Aslına bakılırsa 17-25 Aralık baskını gerçekten de "darbe" özellikleri taşıyordu; kaba kuvvete dayanmayan, legal yollarla gerçekleştirilen ve hükümetin meşruiyetini ağır bir töhmet altında bırakan manevi bir darbe. Düşünün ki iktidar sözcüleri ilk ağızda kendilerini "neden 17 Aralık girişiminden önce emniyetteki ve yargıdaki amirler –ve tabii onlar aracılığıyla da "zanlılar"– haberdar edilmedi de, tuzağa düşürüldük?"

diye savundular! "Tuzağa düşürüldük", yani kasaları, hesap makinelerini ve döviz dolu ayakkabı kutularını saklayamadık. Gerisi malum. Kolayca bir günah keçisi bulundu ve bütün suçlar onun üstüne atıldı: "Pensilvanya ve Paralelciler". Tıpkı altı yedi yıl önce tüm ihanetlerin anası olarak görülen "Gizli Ergenekon Örgütü" gibi. Hızını alamayanlar "17-25 Aralık'la hükümetin bile değil, devletin temeline dinamit koyma girişimi"nden dahi söz ettiler.

***

İşte "17-25 Aralık darbesi"nde AKP'nin ilk ve âdeta içgüdüsel savunma hattı bu oldu. Oysa kamu vicdanı öylesine yaralanmıştı ki, zamanla, bu hukuka karşı hukukçuluğun yanı sıra ikinci bir "savunma hattı" daha geliştirildi: "Her iktidarda yiyiciler vardır, deniliyordu, her iktidar yozlaşıyor ve hayat da devam ediyor; oysa AKP'liler hiç olmazsa çalışıyorlar." Daha veciz bir ifadeyle, "Yolsuzluklar, rüşvet, torpil, ırkçılık, fuhuş dün vardı, bugün de var, yarın da olacak," diyordu *Yeni Akit* yazarı, "imtihan oluyoruz, şeytan fazla mesai yapıyor (...) Yeni bir medeniyeti ihya ve inşa çabasındaki insanları şeytanın bu hilesine ve planına karşı uyanık olmaya çağırıyorum". Yazar A. Dilipak gerçekçi, fakat üzgündü; İslamcıların aslında hiç de sevmedikleri T. Fikret'e gönderme yaparak, "Yiyin efendiler yiyin," diyordu, "patlayıncaya, tıksırıncaya kadar, cehennemin dibine kadar yiyin. Elbet bir gün mutlaka, o gün geldiğinde herkese yaptıklarının hesabının sorulacağı bir gün var". (*Yeni Akit*, 8 Ağustos).

Yine de yazarın unuttuğu önemli bir nokta vardı. Her iktidar zamanla yozlaşsa, bünyesinden hırsızlar çıksa da, hesaplaşma ahrete bırakılmıyor, suçüstü yakalananlar ya da aleyhinde kuvvetli deliller olanlar bu dünyada yargılanıyordu. Özal'ın bakanları bu koşullarda mahkûm olmuş, Başbakan

Mesut Yılmaz bu tür zanlar altında Yüce Divan'da kendisini savunmak zorunda kalmıştı. Oysa "17-25 Aralık Darbesi" ile Cumhuriyet ve Osmanlı tarihinde benzeri olmayan bir durum ortaya çıkıyor, "hırsızlık zanlıları" değil onları yakalayanlar yargılanıyordu. Günümüzde en geri topluluklarda bile hazmı güç olan bu durumu Türkiye'nin kabullenmesi mümkün değildi. Son derece kaba yöntemlerle örtbas edilen yolsuzluk dosyaları giderek kamu vicdanını sızlatan bir yara haline geldi ve sonunda koalisyonu da önledi. Hiç kimse kuşku duymasın ki 7 Haziran seçim sonuçlarında bu hukuk ve ahlak skandalının da önemli bir payı oldu.

***

Kuşkusuz AKP sözcüleri de inandırıcılıktan uzak bir söylemin rahatsızlığı içinde bulunuyorlar ve hep dünya çapında (!) düşündükleri için son üç yıl içindeki gelişmeleri de evrensel boyutlu bir "doktrin" içine yerleştirmeye çalışıyorlar. "Arap Baharı" ile başlayan ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin çıkmaza girmesi ile de gerçeklerden kopuk bir sanrıya dönüşen bu "doktrin"i aşağıda özetlemeye çalışacağım. Her şeyden önce şunu söylemek gerekiyor ki bu "doktrin" kısmen mitoman, kısmen de paranoyak ögelere dayanıyor. Mitoman öğeyi Erdoğan-Davutoğlu buluşması sağladı; paranoyak öğe ise bu çiftin Müslüman Kardeşler temelli politikasının çökmesi ile doktrine eklendi. Şimdi bu öneriyi biraz açmaya çalışalım.

***

Wikileaks belgelerinden anlaşıldığına göre, daha 2004 yılında Ankara'daki ABD temsilciliği, –kuşkusuz Erdoğan'ın yakın çevresinden sızan bilgilere dayanarak– teşhisi koymuştu: Tayyip Bey kendisini ilahi bir misyonla yüklü hissediyordu. Büyükelçi Eric Edelman, Washington'a yolladığı 20

Ocak 2004 tarihli telgrafta, Erdoğan'ın "Tanrının kendisini Türkiye'yi yönetmek için hazırladığına inandığını" yazmıştı. Gerçekten de AKP Başkanı, gizliden gizliye üstadı Necip Fazıl'ın "Başyüce" adını koyduğu bir önderlik özlemi taşıyordu. Yine de yıllar boyu bu özlemini içinde sakladı ve nispeten düşük bir profil sergiledi. Bu "çıraklık" yıllarında ülke ANAP'tan, Doğru Yol Partisi'nden, hatta sosyal demokrat ve Marksistlerden devşirilen politikacılarla enformel bir "koalisyon" tarafından yönetildi.

Düğüm 2010 yılında, Bülent Arınç'ın "büyük bir milattır" dediği Anayasa Referandumu ile çözüldü ve zarlar atıldı. Arınç'a göre, Anayasa değişikliği ile yargı "tamamen bağımsız" hale gelmiş, Ergenekon ve Balyoz davaları ile bir sürü general tutuklanarak Türk demokrasisi vesayetten kurtulmuştu. "Dünya çapında bir olay bu," diyordu Arınç ve "kadını erkeğiyle kapı kapı dolaşarak" referandum sonucunda etkili olan Gülencileri göklere çıkarıyordu. (Arınç ile Söyleşi; *Aksiyon*, 2 Eylül 2013).

AKP %58 oy almış, rahatlamıştı; artık maskeler çıkarılabilirdi. Çok farklı nedenlerle de olsa liberal aydınlar, Gülenciler ve Kürt siyasetçiler de Erdoğan'ın arkasındaydı. Üstelik referandumdan üç ay sonra Tunus'ta başlayan "Arap Baharı", ilk alevler söndükten sonra, Türk İslamcılığına parlak ufuklar açmıştı. İşte Erdoğancı doktrinin mitomanyak öğeler taşıyan "iyimser" kısmı bu koşullarda olgunlaştı. Ve Erdoğan'ın kuramla, kitabi kültürle arası hiç iyi olmadığı için, bu konuda iş Profesör Davutoğlu'na düştü.

***

Davutoğlu *Küresel Bunalım* başlıklı eserinde (Küre Yayınları, 2002), birkaç cümle içinde şöyle özetlenebilecek bir "doktrin" geliştirmişti. Buna göre Batı uygarlığı çöküş

halindeydi. Ne Çin ne de Hint uygarlıkları evrensel boyutlar taşımadıkları için bir almaşık oluşturma potansiyeli de taşımıyorlardı. Zaten "Bunların ellerinde, diyordu Davutoğlu, teorik olarak Kuran-ı Kerim gibi bilgi ve değer kaynağı, varlık bilinci veren ve dünyanın değişik toplumlarında sürekli okunan, hem elit kültürün zihniyetini dokuyan, hem de yaygın halk kültürünün davranış biçimini belirleyen bir araç" da bulunmuyor. (s. 226). Bu yüzden Batı'ya almaşığı ancak İslam uygarlığı oluşturabilir. Ve İslam dünyasında da öncü rol, ancak, "Son yüz elli yıllık dönemde en ciddi Batılılaşma tecrübesini yaşayıp, bu tecrübesini İslam âlemine aktaran unsur olarak" Türklere düşmektedir. (s. 240). Türklerin sadece bu misyonu üstlenecek yeni bir seçkin zümre yaratması ve –burası "doktrin"de yazılı değil– bunlara liderlik yapacak "*providential man*"i, yani "başyüce"yi bulması gerekiyor.

Erdoğan-Davutoğlu yakınlaşması bu "vizyon" üzerine kuruldu ve Davutoğlu bu "teorik" temelde "başyüce"ye biat ederek 2009 yılında Dışişleri Bakanı oldu.

***

Doğrusu iyimser doktrin birkaç yıl çok iyi işledi. Bu arada liberal aydın-Cemaat-Kürt siyasetçi triosu Türkiye'nin demokrasi yolunda ilerlediği fikrini Batı kamuoyuna satmayı da başarmıştı. Kimse "doktrin"in gerçeklerle alay eden incelikleri üzerinde durmuyor, herkes doktrini alkışlıyordu. O kadar ki Recep Tayyip Erdoğan, kuramcısı Davutoğlu ile birlikte "Türkiye için dünyada yeni bir rol hayal etmek ve bunu gerçekleştirmek" gerekçesiyle *Foreign Policy* dergisinin 2011 yılındaki "İlk 100 Küresel Düşünür" listesine bile girdiler. Ayrıca Tunus ve Mısır'da Müslüman Kardeşler iktidara gelmiş, Dışişleri kurmayı *bypass* edilerek, İhvan'la enformel bağlar kurulmuştu. Mısır Devlet Başkanı Mursi bu koşullar-

da AKP 4. Kongresi'ne katıldı ve Erdoğan'a övgüler yağdırdı. Ve yaklaşık bir yıl sonra da Yavuz Sultan Selim adı verilen üçüncü Boğaz köprüsünün temelleri atıldı. Yavuz nasıl Kahire'den halife mütevekkilini Dersaadet'e getirip ondan sözde "hilafet"i devralmışsa, Erdoğan da aynı başkentten İhvan Başkanı'nı İstanbul'a getiriyor ve ona kendi propagandasını yaptırıyordu. Tablo mükemmeldi.

***

Tablo "Suriye Baharı"nın yozlaşması ve iç savaşa dönüşmesiyle bozulmaya başladı. Davutoğlu'nun Esad ve bakanlarıyla saatlerce görüşmesi sonuç vermemiş; Şam rejimi, Ankara doğrultusunda, Müslüman Kardeşler lehine tavır koymamıştı. Erdoğan'ın "Esed" düşmanlığı bu koşullarda başladı ve giderek Türk dış politikasının yönlendirici ilkesi haline geldi. Mısır'da Sisi darbesi ve İhvan'ın alaşağı edilmesi de Türkiye'de yeni Osmanlıcı paradigmanın çöküşünü hızlandırdı. Gerisi de geldi. "Komşularla sıfır sorun" politikası, hızla "sorunsuz komşu olmaz" politikasına dönüşmüş ve sonunda Türkiye, Ortadoğu'da, tarihinde benzeri olmayan bir yalnızlığa gömülmüştü.

***

Müslüman Kardeşler örgütü, geçmişi sayısız terör eylemiyle ve çoğu sivillere karşı işlenmiş cinayetlerle dolu, Batı düşmanı bir harekettir. Bu düşmanlık çağdaş kapitalizmle ilgili bir analize değil, anti-laik Ortaçağ değerlerine dayanır ve bu haliyle, Mursi'nin iktidara seçimlerle gelmesine rağmen, İhvancılar demokratik kamuoyunda daima kuşkuyla izlenmişlerdir. Bu nedenle Türkiye gibi laik ve AB adayı bir ülkenin böyle bir çizgiyi savunan konuma sürüklenmesi kuşkusuz Batı'da imajını karartan önemli bir faktör oldu. Daha da kö-

tüsü, saplantı halindeki Esed düşmanlığı, sonunda, AKP iktidarını IŞİD gibi insanlık düşmanı bir harekete sıcak bakmaya, hatta yardımcı olmaya sürüklemiş ve tabloyu daha da karartmıştı. AKP sözcüleri her ne kadar bu tutumun "adi bir iftira" olduğunu söyleseler de, bölge ile ilgili bütün ciddi gözlemciler, hatta sonunda Biden ve Obama bile –tabii daha dikkatli terimlerle– aynı kanıyı dillendirdiler. Kısaca Türkiye, birkaç yıl içinde, Ortadoğu'da hiç sevilmeyen, Batı'da da yolsuzluk dosyalarıyla zan altında kalan, güvenilmez bir müttefik konumuna gelmişti. 7 Haziran seçimleri bu koşullarda yapıldı ve seçimlere "400 milletvekili" sloganıyla giren AKP, Mecliste hükümet kurabilecek bir çoğunluk bile elde edemedi.

Bu sonuçla Türkiye demokrasisi çoktandır ilk kez Batı kamuoyunda iyi bir not alıyordu ve bu da –yandaş medyanın iddialarının aksine– Türkiye seçmenlerinin demokratik tepkisinden, AKP'nin her yönüyle çağ dışı politikasına "hayır!" demesinden kaynaklanıyordu.

AKP'nin mitoman paradigması iflas etmişti; 17-25 Aralık "darbesi" bu kez seçim yoluyla legal mecrasını buluyor, Yüce Divan gölgesi koalisyon görüşmelerini etkisi altına almaya başlıyordu. Paranoyak paradigma bu koşullarda hayat bulmaya başladı. AKP uluslararası kanallardan da beslenen bir komplo ile karşı karşıyaydı ve her ne yolla olursa olsun iktidarı işbirlikçilere kaptırmamalıydı.

***

Mitoman paradigmayı "okullu" (üstelik profesör) bir düşünce adamı geliştirmişti; paranoyak paradigmayı geliştirmek ise "alaylı" köşe yazarlarına düştü. Bu paradigma da kısaca şöyle özetlenebilir: AKP iktidarı, on iki yıllık iktidarında Türkiye'ye çağ atlatmıştı. Bu süre içinde milli gelir üçe katlanmış, borçlar azalmış, Türkiye IMF'ye borç verir

hale gelmişti. Siyasi planda da askerî vesayete son verilmiş, demokratik haklar genişletilmiş ve ülke bir "dünya devleti" olma yönünde büyük bir yol almıştı. Ne var ki dış güçler bunu içlerine sindiremediler, "Erdoğan'ın 'Dünya beşten büyüktür' çıkışlarını" hazmedemediler, ülke tam da "yüz yıllık parantezi" kapatmaya ve 2023'ü bu espri içinde kutlamaya hazırlanırken harekete geçtiler. Dışarıda İslamofobik güçleri, içeride de darbeci Cemaati, terörist Kürtleri ve faiz lobisini harekete geçirdiler. Ve ortak payda da "Erdoğan nefreti" oldu.

Peki, dönüşüm işareti nasıl verildi? İsterseniz bu gelişmeyi de Erdoğan'a en yakın yazarların kaleminden okuyalım.

***

Cumhurbaşkanı ile Çin seyahatine katılan N. Bengisu Karaca, "bu uzun yolculukta üzerinde durulmaya değer tek konu" olan "çözüm süreci"nin bozuluşunu şöyle anlatıyor:

"Bir kronoloji çıkarmak gerekse filmi 13 Eylül 2012'de Libya Bingazi'de Amerikan Büyükelçisi Chris Stevens'in öldürüldüğü güne kadar sarmayı düşünürüm. ABD derinleri zaten mıymıntı olan Obama'yı, bu korkunç olayı kullanarak 'Müslüman Kardeşler' gibi o zamana dek 'ılımlı' kabul edilen ve hasbelkader Sünni ve 'dindar' olan hiçbir aktör ile partner olmamaya ikna ettiler. Direnirse Erdoğan da, Türkiye de nasibini alacaktı. Sonrasında neler oldu bakalım: Türkiye'de Taksim (Gezi) kalkışması ve 17-25 Aralık darbesi. Bitmek bilmeyen kamu güvenliği ihlalleri." İşte Amerikan derin devletinin marifetleri bunlardı ve bu koşullarda "din kardeşliği ortak paydasında barış" esasına dayanan çözüm süreci de devam edemezdi. (*HaberTürk*, 29 Temmuz).

Bir *Yeni Şafak* yazarı ise kopuş tarihini daha gerilere çekiyor, gerçek nedeni 1 Mart 2003 Tezkeresi'nin reddinde arıyordu. "ABD'nin Ergenekon davalarını desteklemesi, diyordu

M. Ş. Oruç, Soğuk Savaş yıllarında CIA tarafından kurulup finanse edilmiş ve sonrasında başıboş kaldığı için 'sola yatmış' bir Gladio örgütünün Gülen örgütü eliyle tasfiyesine ses çıkarmaması, bazı çevrelerde bunun ABD'nin 1 Mart tezkeresinin reddinin intikamını alması olarak açıklanır ki, bu doğrudur." Oysa "Türkiye İngiltere olmadığı için üçüncü tarafları etkileyeme(miş)" ve bu koşullarda PKK da "ABD'nin 'laik olsun çamurdan olsun' formülüne yöneldiğini kavra(yarak) süreci 'güç tahkim etmek' için kullan(mış) ve çözüm sürecini putlaştırıp 'TC'ye saldırmak için kullanacağı dikenli bir topuza dönüştür(müştü)." Ve süreç de bu yüzden bozulmuştu. (*Yeni Şafak*, 16 Ağustos).

Aynı gazetenin yayın müdürü ise tabloyu tamamladı ve bu uluslararası komploda ABD'nin işbirlikçilerini sergiledi. Ona göre "AB ülkelerinin, yani müttefiklerimizin istihbarat uzmanları, askerî uzmanları Kandil'de PKK'ye, Kuzey Suriye'de YPG'ye askerî eğitim veriyor, danışmanlık yapıyor(lardı)". Ve bu yüzden de "Kandil'e yapılan hava saldırılarında Alman istihbaratçılar ve bir rivayete göre İngiliz istihbaratçılar hedef oluyor(lardı)". Aynı komplocuların yerli işbirlikçileri ise "entelektüel terör" ile yıkıma yardımcı oluyorlardı. Bu durumda yurtseverlere de "entelektüel teröre, iç işgale direnmek"ten başka bir çıkar yol kalmıyordu. (İ. Karagül, 26 Ağustos).

***

Bütün bu satırları okuyanlar herhalde yeni paradigmayı neden "paranoyak" olarak nitelediğimizi de anlamışlardır. Gariptir ki yandaş yazarlar bu satırları yazarken, Erdoğan da ABD'ye gidip "mıymıntı Obama" ile görüşmenin yollarını arıyordu. Herhalde bu iki dünya liderini tokalaşırken gösteren fotoğraflar 1 Kasım seçimlerinde önemli bir koz olabilirdi. Ne yazık ki talebine olumlu bir yanıt alamadı. Anlaşılan

ABD Başkanı 1 Kasım seçimlerinde kendisine verilmek istenen rolden hiç de hoşlanmamıştı.

***

İşte, görebildiğim kadarıyla, mitoman paradigmadan paranoyak paradigmaya geçiş böyle oldu. Bunu söylerken yine de "ABD parmağı" iddialarının tamamen hayal mahsulü olduğunu iddia edemem. Daha çok AKP-ABD ilişkilerinde bu noktaya gelinmiş olmasının çarpıtılarak yorumlanmasını ve bunun da kitlelerde paranoya duyguları yaratacak şekilde yayıldığını anlatmaya çalışıyorum. Bizzat görüşmelere katılanların (Dilipak, Bulaç) açıkladıkları gibi, Adalet ve Kalkınma Partisi, ABD görevlilerinin yardımıyla, ABD ile işbirliği içinde kurulmuş bir partidir. Ne var ki, Erdoğan, kendi anlayışına göre "ustalık" dönemine geçtikten sonra, kibir içinde ve İhvan'la organik ilişkiler bağlamında İslamcı bir cumhuriyetin liderliğine soyunmuş ve "inanın bizi sevmiyorlar" söylemiyle, tüm İslam dünyasını da Batı'ya karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Altmış yıldır çeşitli coğrafyalarda bu gibi durumlarla defalarca karşılaşmış olan ve günümüzde de Merkel ve Hollande gibi en yakın müttefiklerini bile dinleyen bir ülkenin bu durumda boş duracağını sanmak elbette saflık olur. Çok az şeyin gizli kaldığı bu elektronik çağda belki de (örneğin Wikileaks benzeri belgelerle) bu konularda da bir gün aydınlanacağız. Ve de 17-25 Aralık "darbe"sinde ABD ve diğer Batılı ülkelerin rolü olup olmadığını öğreneceğiz. Tekrarlayalım ki 7 Haziran sonuçları AKP yöneticilerinin bu "darbe"ye vicdanları rahatlatacak bir yanıt getirememiş olmasıyla yakından ilgilidir. Bu sonuç AKP'yi ve onun hâlâ fiilî başkanı konumunda olan Erdoğan'ı paniğe sürüklemiş ve o da çözümü yeniden ABD'nin kollarına atılmakta bulmuştur. İlk bakışta İncirlik üssünün açılması ve IŞİD'e karşı

ittifak yapılması bu çaresizliğin işaretleri gibi görünüyor. Ve Erdoğan Washington'a giderek "mıymıntı Obama" ile görüşmenin yollarını arıyor.

***

Bitti mi?

Bitmedi ve bu analiz denemesini bir "sonuç"la değil, bazı sorularla noktalayalım.

Bugünlerde Demirel'in "demokrasilerde çareler tükenmez" sözünü anımsıyor ve Türk demokrasisinde galiba "hileler"in de tükenmediğini düşünerek soruyorum. Yoksa Erdoğan'ın liderliği altında ABD ile IŞİD'e karşı yapılan anlaşma –iç politika ve seçim hesapları ile– PKK'ye karşı savaşa mı dönüştürüldü? Yoksa bu yeni hileye, ABD –resmî planda "Türkler haklı" derken– mukabil bir "hile"yle yanıt vererek el altından da PKK'ye yeşil ışık mı yaktı? Cemil Bayık "ABD ile gizli görüşmeler"den söz ederken acaba bunu mu kastediyordu; yoksa blöf mü yapıyordu? HDP, "ama'sız, fakat'sız silahların susmasını" talep ederken samimi mi davranıyor; yoksa zımni bir anlaşmada "iyi polis rolü" mü oynuyor? CHP ve MHP'nin aksine Davutoğlu'nun seçim kabinesine katılması yoksa bu işbölümünün işareti mi?

İşte dramatik gerilimi yansıtan bazı sorular ve bütün bu çelişkiler yumağı arasında, biz vatandaşlar, yolumuzu bulmaya çalışırken uçuşa geçen döviz kurları, 70 binin altını gören borsa ve tabii ufukta görünen işsizler ordusu... İşte 1 Kasım seçimlerine bu karanlık tablo içinde giriyoruz. 17-25 Aralık darbesi ve Yüce Divan korkusu koalisyon olasılığını yok etti. İstikrar şantajı, kriz ve komplo paranoyası ile tekrar iktidar olma kumarı, Erdoğan'ı Kılıçdaroğlu'nun uzattığı can simidini reddetmeye yöneltti. Öyle görünüyor ki 1 Kasım akşamı bunun sonuçlarına da katlanacak.

13 Eylül

Olağanüstü Koşullarda, Bir "Olağan" Kongrenin Ardından

Dün, Ahmet Davutoğlu, AKP'nin 5. Olağan Kongresi'nde konuşmasını bitirince, âdeta Kongre de fiilen sona ermiş gibiydi. Zaten partinin MKYK aday listesi de daha önce açıklanmıştı. Yoksa dağ, doğura doğura yine bir fare mi doğurmuştu? Ve AKP Kongresi'nden "yenilik" bekleyenlerin hevesleri yine kursaklarında mı kalmıştı?

Aslına bakılırsa, Davutoğlu, tam da kendisinden beklenecek bir konuşma yaptı: "Yeminli düşmanlar" hariç, herkese şirin görünmeye çalışan ve bu yüzden de ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranacak cinsten bir konuşma. Bol bol hamaset, boş ve demagojik cümleler, Allah ve Bismillah sözcükleriyle süslü vaatler, temenniler... Ve kaçınılmaz olarak da malum "komplo" teraneleri... Gezi, 17-25 Aralık, Paralelciler vb.

***

Oysa Beştepe Külliyesi'nden umudu kesenler son aylarda ne çok hayaller kurmuşlardı?

Doğrusu, boşuna da sayılmaz, daha on gün önce "AK Parti'nin kurucu değerleri"ne gönderme yaparak bu umutları ateşlemiş olan da bizzat Davutoğlu'nun kendisi değil miydi? Pek inanmasam da, AKP'nin kuruluş koşullarını incelemiş biri olsam da, ben de "acaba?" diye kendimi zorlamıştım.

Gerçekten de "Bizim kurucu değerlerimizde lüks, şatafat yoktur," demişti AKP Başkanı, "Hayat standartını siyasete girerek değiştirmiş olanlar bizde yoktur (...) Sahip olduğu kamu görevinin üzerinden herhangi bir şekilde rant elde edenlere bu kapı kapalı oldu". Akla kötü şeyler getiren, tehlikeli çağrışımlar yapan cümleler. Nitekim bu hatırlatma medyada da yankılar uyandırmış, eğrisiyle doğrusuyla tartışmalara yol açmıştı. Yoksa bu cümlelerde bir Erdoğan-Davutoğlu çatışmasının şifreleri mi gizliydi?

Kongre'de Davutoğlu bu soruya net bir şekilde "hayır" diye yanıt verdi ve "kurucu değerler"in bizzat Erdoğan'ın imzasını taşıdığını söyledi. Daha önce söylediklerini de –yanlış anlamaları önlemek amacıyla– bu kez makaslayarak tekrarladı. Zaten MKYK listesi de –söylentilere göre Erdoğan'ın talimatıyla Yıldırım Binali'nin pres yapması sonucu– Beştepe'nin önceliklerine göre hazırlanmıştı.

Kısaca hayalî pozisyon savaşının galibi Erdoğan oldu.

***

Yine de!

Yine de Kongre'de "kurucu değerler" gündeme gelmiş ve bir de "Kurucu Değerler Kurulu" oluşturulmasına karar verilmişti. Üstelik "Kurucu Baba"lardan Abdullah Gül de Kongre'ye gönderdiği mesajda, anlamlı bir şekilde, 2001'de AK Parti'nin bir "erdemliler hareketi" olarak yola çıktığını hatırlatmıştı. Ve bu arada "Aşk ile çıktık yola, yenilendik, tazelendik" sözlerine yer veren bir de seçim türküsü kabul edilmişti. Türkü "Söylenecek sözümüz var, yürünecek yolumuz var!" diye devam ediyordu. Mevcut koşullarda pek de inandırıcı olmadan. Kimi "yeminli düşmanlar" buna bir de "dolduracak kutumuz var!" hedefini eklediler.

Her şeye rağmen AKP içinde bir şeyler dönüyordu.

***

Aslında şurası bir gerçek: Cumhurbaşkanı Erdoğan, keyfî ve hukuk dışı davranışlarıyla kurucusu olduğu ve hâlâ da kontrol altında tuttuğu partide çoktandır bir sorun haline geldi. Ve gelirken de bir zamanlar AKP oylarını %58'lere taşıyan seçmen kategorileri yavaş yavaş partiden uzaklaştılar. "Ilımlı yeşil" kararmaya başlayınca, liberaller titreyip kendilerine geldi, Gülenciler "sakladığınız şu kasaları ve ayakkabı kutularını hele bir görelim" dedi, Kürtler ise dolaylı seçimlerden bıkkınlık içinde "yetti artık" deyip, seçimlere kendi bayrakları altında girme kararı aldı. Sonuç olarak da AKP oyları %41'e kadar indi.

***

Bu erozyona Başkan'ın ne kadar hırçın bir tepki gösterdiğini hepimiz gördük. Liberal yazar-çizer takımının çoğu, gazete köşelerinden ve TV ekranlarından kovuldu; Cemaat üyeleri –eğer tutuklanmadılarsa– işlerinden oldular ve Kandil dağlarına da bombalar yağmaya başladı. Öyle ya, 7 Haziran seçimlerinde seçmenler yanılmışlardı; 1 Kasım'da bunu düzeltmek için ne gerekliyse yapılacaktı. Özellikle de HDP'ye "emanet oy" veren şaşkınların feci yanılgısı gözler önüne serilecekti.

***

Oysa partide hâlâ aklı başında olanlar, yapılanların AKP'ye daha da çok oy kaybettirecek nitelikte olduğunu görüyorlardı. Görüyorlardı, ama kendilerinde bir şey yapacak güç de kalmamıştı. Zaman zaman –Bülent Arınç gibi– söyleniyor, homurdanıyorlardı, hepsi o kadar.

Zaten bir şey yapamazlardı; çünkü Erdoğan'ın AKP seçmenleri içinde hatırı sayılır bir ağırlığı vardı. İmam Hatip

geleneğinden gelen bu eski münazaracı, yıllar boyunca, "Davamız!" diyerek, "mağduriyet edebiyatı" yaparak ve devrim düşmanlarını sofrasında ağırlayarak kendisine hatırı sayılır bir hayran kitlesi yaratmıştı. Şu anda AKP'de kimse ona meydan okuyamazdı; hele tüm siyasi kariyerini ona borçlu olan Davutoğlu hiç okuyamazdı.

***

Bir kamuoyu yoklamasına göre AKP seçmenlerinin sadece %20'si salt dinci-muhafazakâr motivasyon ile oy veriyordu ve işte Erdoğan'ın asıl fanları da bu kesimde yer alıyorlardı. Birkaç gün önce *Hürriyet* gazetesi önünde toplanan saldırgan kalabalıkla ilgili görüntülere bakılırsa, Başkan'ın yeni Kürt politikası da meyvelerini vermiş, bir kısım ülkücüler de kervana katılmışlardı. Dil ucuyla yapılan kınamalar dışında, kimsenin indirilen cam ve çerçevenin hesabını vermesi de beklenmiyordu. Anlaşılan "paralel yapı ve PKK ile tehlikeli ilişkiler içinde olan" Doğan Medya Grubu'nun sindirilmesi de, tüm medya kuruluşlarına gözdağı verme çerçevesinde, seçim taktikleri arasındaydı. Davutoğlu'nun zaman zaman "Ya Allah, Bismillah! Allahu Ekber!" nidalarıyla kesilen Kongre konuşması bu ülkücü takviyeli mümin takımını okşayıcı cümlelerle doluydu.

***

AKP'ye, sanıldığının aksine, dinci propaganda ve etkinlikler çok yüksek oranda oy sağlamıyordu; oyların daha fazlası sosyal yardımlardan, dağıtılan "çıkın"lardan ve "Anadolu kaplanları"na, KOBİ'lere, inşaat korsanlarına vb. sağlanan olanaklardan kaynaklanıyordu. Oysa son yıllarda giderek durgunlaşan ekonomi bu kanalları tıkıyor ve AKP'nin ufuklarını giderek karartıyordu. Her melaneti bir "komplo"ya

bağlayan bir anlayış, bunu da "faiz lobisi"ne, derecelendirme kuruluşlarının düşmanlığına ve Türkiye'nin devleşmesini hazmedemeyen "dış güçler"in çelmelerine bağlıyordu. İpin ucu kaçırılmıştı. Terörle mücadele şekli de çorbaya tuz katan, şu sırada ekonominin en çok ihtiyaç duyduğu istikrarı bozan bir unsur oldu. Rastlantı bu ya, Kongre'nin yapıldığı gün basında çıkan bir haber de İstanbul Sanayi ve Ticaret Odaları başkanlarının feryadına yer vermişti. İSO Başkanı, doların 3 lirayı geçtiği bugünlerde, özel sektör borçlarının 280 milyar dolara çıktığını hatırlatıyor; İTO Başkanı ise "ekonominin durmaması için" devletin bunların ödenmesine katkıda bulunmasını istiyordu. Sanırız Davutoğlu'nun konuşmasındaki krizi yine teğet geçeceğimiz mealindeki sözler bu başkanlar üzerinde soğuk bir duş etkisi yapmıştır.

***

Durum böyle... 7 Haziran'da seçmenlerin iktidardan uzaklaştırdığı, fakat korkudan koltuklarına iyice yapışmış oldukları için yeni seçimlere yine iktidar partisi olarak girecek olan AKP'liler, 1 Kasım'a bu koşullarda hazırlanıyorlar. Oysa tüm sosyoekonomik göstergeler aleyhte olduğuna göre, bu "olağan kongre" bir "veda kongresi" olabilir mi?

Belli olmaz; olağanüstü durumların sık sık olağanmış gibi algılandığı bir ülkede yaşıyoruz. Bu yüzden, hiç beklemiyor ve dilemiyor olsak da, Erdoğan'ın karanlık seçim stratejisi pekâlâ tutabilir ve AKP bu ülkede müstebit tek parti yönetimine bir süre daha devam edebilir. Deriz ki, bütün mesele, tüm akıl ve vicdan sahiplerinin, önümüzdeki dönemde karşılaşabileceğimiz "olağanüstü durum"un şimdiye kadar yaşadıklarımızdan çok daha karanlık bir tablo potansiyeli taşıdığını seçmenlere anlatabilmelerinde yatıyor.

18 Eylül

Türkiye'de Din ve Siyaset
DİNDARLAŞMA MI? SEKÜLERLEŞME Mİ?

Bence hiç kuşku yok, dindarlaşma! Fakat bunun nasıl bir "dindarlaşma" olduğunu sona bırakarak, hemen şunu da ekleyelim: Kimilerine göre de AKP döneminde dinî duygular güçlenmiyor, aksine zayıflıyor; Türkiye giderek daha da sekülerleşiyor ve bizler de –galiba kaderimiz– yine bir tarihî yanılgı içindeyiz. Oysa artık vesveselerimizden kurtulalım ve kendimize gelelim.

İşte sık sık dillendirilen bir görüş ve doğrusu böyle düşünenlerin sayısı da az sayılmaz. Üstelik bunlar boş da konuşmuyorlar, anketler, alan araştırmaları yapıyorlar; ona buna danışıyor, kimi ilahiyatçılara kulak veriyorlar ve sonra da "laikçi"lere dönüp "Görmüyor musunuz diyorlar, yeni kuşaklarda dine eskisi kadar ilgi yok, başörtülü hanım sayısı azalıyor, gençler arasında flörtler artıyor, hatta eşcinseller bile –üstelik Ramazan ayında– yürüyüş yapmaya başladı!" Daha ne olsun? Hani, "Siz bakmayın Erdoğan'ın, Dolmabahçe'de çalışırken, Kadıköy vapurundan inenlerin kılık kıyafetinden rahatsız olmasına! Toplumsal süreç çok farklı bir şekilde işliyor!" der gibiler. Ve "bulgu"larını da sıralıyorlar.

Son olarak benzer bulguları Hollanda'da bu konuda doktora yapan bir araştırıcıdan dinledik. Volkan Ertit, geçen çarşamba günü *Hürriyet*'te Ahmet Hakan'la yaptığı söyleşide bu

argümanları ileri sürüyordu. Ve dün de (17 Eylül) Taha Akyol aynı yönde bir yazı yazmış. "Dindarlaşma" başlığı altında.

***

Aslında Akyol da çok farklı bir şey söylemiyor. O da "dindarlaşma" görüntüsü altında "dinin içinin boşaltıldığı" kanısında. Eski Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu ile ilahiyatçı Faruk Beşer'i de tanık göstermiş. "Türkiye'nin giderek dindarlaştığı tezi doğru değil," demiş Bardakoğlu, "şekil ve sembolleri, bolca kullanılan dinî kelime ve kavramları ölçü alırsak ilk bakışta dindarlaşma artıyor zannederiz... Gerileme var."

Akyol, bu yozlaşma ve metalaşma sürecinde, dinî bayramların da giderek "tatile çıkma" şekline dönüştüğünü esefle hatırlatıyor. Ve bunun aslında Batı'da da yaşanan bir süreç olduğunu ekliyor. "Gelişen iş hayatında 'kârın maksimizasyonu' duygusunun son derece güçlenmesi; şehirleşme, iletişim, modern eğitim" gibi birçok nedenle... "Amerika, diyor Akyol, aynı süreci yaşadığı halde dindar bir toplumdur; Amerika'nın Avrupa'daki gibi kilise hâkimiyeti yaşamadığını, baştan beri liberal özgürlükler olduğu için dinin siyasi kavga konusu olmadığını belirtmek gerekir."

Acaba?

***

Rastlantı bu ya, başkanlık seçiminin yaklaştığı bugünlerde Amerika'da da din ve siyaset ilişkileri sık sık gündeme geliyor. Daha bir hafta önce bir yazar (Paul Waldman), *Washington Post* sütunlarında (11 Eylül) "Neden Amerika'da Başkan adayları Allah konusunda bu kadar çok konuşuyorlar?" diye soruyordu, "Neden bütün adaylar, Allaha olan derin inançlarını göstermek için, hiç olmazsa bir kez kilise-

de çekilmiş bir fotoğraflarını sergiliyorlar?" Üstelik sadece Cumhuriyetçiler değil, Demokratlar da! Yoklamalarda önlerde giden Hilary Clinton dahil.

Üç gün önce de, başka bir yazar (David Niose), aynı gazetede, "Amerikalılar dini terk ederken, diyordu, bizler hâlâ neden vergilerimizle kiliseleri finanse ediyoruz?". Öyle ya rakamlar ortadaydı. Son anketlerin gösterdiğine göre 18-33 yaş arası Amerikalıların üçte birinden fazlası dinle ilişkisi olmadığını söylüyordu. Ve bu oran giderek de artıyordu.

Aslında ileri sanayi ülkeleri arasında hâlâ en dindar ülke olan Amerika'da dinin ilginç bir işlevi var. Yaklaşık iki yüz yıl kadar önce, Tocqueville, ünlü eserinde, "Dindarların tek dürtüsünün çıkar olduğunu sanmıyorum; fakat menfaatin, bizzat dinlerin insanları gütmek için kullandıkları başlıca araç olduğunu düşünüyorum ve kitleleri sadece bu noktadan yakaladıklarından ve bu şekilde popüler olduklarından kuşku duymuyorum," diye yazmıştı. Anlaşılan değişen fazla bir şey yok. Parasının üstüne *"In God we trust!"* diye yazmış bir ülke için hiç de şaşırtıcı bir gözlem sayılmaz. Artık gerisini doları olmayanlar düşünsün. Amerika'da dinin işlevi dedik ya; yazılanlara bakılırsa, buna bir çeşit yozlaşma, "afyonlaşma" da diyebilirsiniz.

***

Avrupa'da ise durum daha farklı. Orada din duyguları çok daha zayıflamış durumda ve dinî tartışmaları da genellikle Müslüman vatandaşları gündeme taşıyor. Çoğu kez tesettür sorunları dolayısıyla, yer yer İslamofobiye isyan şeklinde, yer yer de kanlı olaylarla... Charlie Hebdo Katliamı gibi. Bu iğrenç cinayetten sonra Fransız basınında din duygularıyla ilgili bazı anket sonuçları yayınlanmıştı. Bunlardan 2012 yılında Gallup'un 57 ülke çerçevesinde yaptığı ankete göre,

Fransızların %63'ü kendilerini "dinsiz", %40'ı da "ateist" olarak tanımlıyor. Kiliseye gidenlerin oranı ise çok daha az. Pazar ayinine giden Fransız oranı sadece %4,5 kadar. Ve bu rakamlarla Fransa, Çin, Japonya ve Çek Cumhuriyeti'nden sonra dinî duyguları en zayıf dördüncü ülkeyi teşkil ediyor. (*Le Monde*, 7 Mayıs 2015).

***

Yukarıdaki rakamlara bakınca, insan, resmî söylemde devamlı "%99 Müslüman" olarak sunulan ülkemizin aslında ne kadar dini bütün bir ülke olduğunu daha iyi anlıyor. Ve bu konuda hâlâ büyük töhmet altında bırakılan "Kemalist"lere de biraz acıyor. Öyle ya, siz seksen yıl "laikçilik" yapacaksınız, din iman tanımayıp Müslümanları ezeceksiniz, camileri ahır yapacaksınız ve sonunda da böyle bir tabloyla karşılaşacaksınız! Vardığınız noktada, dövülen de, vurulan da, yakılan da siz olacaksınız. Ve Çankaya da sonunda "Beştepe Külliyesi"ne dönüşecek!

Ne dersiniz? Bu işte bir yanlışlık yok mu?

***

Aslında bütün mesele şu soruda yatıyor: 21. yüzyılda inanç özgürlüğü nasıl sağlanır? Ve kimilerinin Allahı "Bozon parçacıkları"nda (!) aradığı bu çağda, bilime ters düşmeden nasıl dindar olunur?

Sanıyorum ki bu konuda bizim en büyük sıkıntımız "inanç" sözcüğü altında hâlâ esas itibarıyla dindarlığı anlamamız. Bu ülkede "inançsız olmak", hâlâ "dinsiz olmak" anlamına geliyor. Siz istediğiniz kadar ilmî, felsefi, etik inançlara sahip olun; istediğiniz kadar dindarların kutsal kitaplarda buldukları gerçeklere, bilim ve meditasyonla ulaşmaya çalışın. Sayılmıyor. Laik toplumlarla en büyük farkımız da bu-

rada ortaya çıkıyor. Örneğin Fransızların %63'ü "dinsizim" diyor, ama asla "inancım yok" demiyor. Herkesin kendisine göre, kutsal saydığı bir inancı var ve herkesten buna saygı göstermesini bekliyor. Ve saygı da görüyor. Charlie Hebdo Katliamı'ndan sonra milyonların katıldığı yürüyüşün ortak sloganı "inanç özgürlüğü" idi. İslam aleyhtarı tek bir slogan bile atılmadı. İşte laikliğin gerçek anlamı da burada yatıyor.

Gerçekten de laik devlet, bizde çoğunun sandığı gibi, siyasal iktidarın tarafsız olduğu bir devlet değildir. Tam aksine, devletin aktif görev aldığı, herkesin inancını özgürce yaşayabilmesi için gerekli önlemleri aldığı bir siyasal kuruluştur. Bizde bu konudaki radikalizmi (ya da "laikçiliği") sık sık eleştiri konusu olan Fransa'da, 1905 Kanunu bu ilkeye dayanıyordu. Eğer Fransız tecrübesini eleştireceksek, bu ilkeyi değil, bu ilkeden –son yüzyıl içinde sık sık da yaşanmış olan– sapmaları, bu ilkeyi çiğneyen iktidarları eleştirelim. Fakat önce iğneyi kendimize batıralım.

***

Gerçekten de bizde durum nedir?

Bizde durum, aslında, laik bir devlette olması lazım gelenin tam aksi bir manzara sergiliyor. Devlet müdahale ediyor, hem de çok etkin bir biçimde müdahale ediyor; fakat inanç özgürlüğünü sağlamak için değil, belli bir inancı desteklemek için seferber oluyor. Bütçesi birkaç bakanlığın bütçesine eşit Diyanet İşleri Başkanlığı âdeta Sünni Müslümanlığın karargâhı, Sünni militanların okulu gibi çalışıyor. Ve biri de çıkıp "Diyanet Kurumu kaldırılmalıdır!" deyince, kıyametler kopuyor. Bu koşullarda AKP yöneticileri de ortaya çıkıp, hiç sıkılmadan ve bir hikmetmiş gibi, "İnsan laik olmaz, devlet laik olur!" diyebiliyorlar.

***

Şimdi bu genel gezintiden sonra tekrar başa dönelim ve ilk cümlelerde sorduğumuz soruyu yineleyelim: Türkiye giderek daha da dindarlaşıyor mu? Yoksa daha derinlerden gelen sosyal dalgalar dürtüsüyle daha seküler mi oluyor? Bu soruya araştırıcı Volkan Ertit, elde sosyolojik veriler, "toplum sekülerleşiyor!" diye yanıt veriyor; fakat "devletle din arasındaki değil, toplumla din arasındaki ilişkileri" incelediğini de ekliyor. İlginç! Sanki farkına varılmadan söylenmiş, çok önemli bir ayrıntı! Araştırıcı, devletin elinde toplumu din konusunda etkileyecek son derece etkili silahlar olduğunu; toplum bilimleri dilinde "devletin ideolojik aygıtları" dediğimiz araçlar bulunduğunu unutmuş görünüyor. Biraz önce Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan söz etmiştim. "Eğitim reformları" da zamanında çok konuşuldu. Şimdi isterseniz, biraz da, kuruluşu ve dayandığı ilke çok farklı bir kurumdan, YÖK'ten söz edelim.

***

Son iki yıl içinde YÖK, bu ülkede en üst düzeyde din araştırma kurumları hakkında çok önemli bazı kararlar aldı. İlahiyat fakültelerinin müfredat programlarına müdahale eden, felsefe derslerini kaldıran, hatta İlahiyat fakültelerinin adını değiştirmeye yönelik kararlar. Ve özgür düşünceli ilahiyatçıları bile isyana sevk etti. Öyle ya, sanki 2000'li yıllarda, İslam dünyasında bin yıl önce yaşanmış tartışmaları yeniden yaşamaya başlamıştık. Sanki Gazali'nin *Tehafüt*'üne, İbn Rüşd'ün yanıtını yeniden hatırlatmak zorunda kalıyorduk. Bırakalım gerisini... Modern düşünceyi, Descartes'ın Sorbon'lu ilahiyatçılara önerisini, Aydınlanma'yı, Kant'ı, Hegel'i, tarihî maddecileri ve nihayet günümüzde de yaratıcıyı kuantum fiziği bulguları ışığında tartışan fizikçileri... "Sekülerleşme"de vardığımız nokta ne yazık ki bu oldu.

***

Bir ülkenin uygarlık derecesini en iyi ortaya koyan ölçüt, o ülkenin tartıştığı ve çözmeye çalıştığı sorunlardır. Bizim son yıllarda en çok tartıştığımız sorunlar ise din, İslamcılık, laiklik ve kadınlarımızın tesettürü gibi sorunlar oldu. İnsanlar, "yaşam tarzları"nı korumak için, bu kaygılarla sokaklara döküldüler, işlerinden oldular, hapislere girdiler. Hatta iktidar sözcülerinin açıkça dillendirdiği gibi, Kürt Sorunu'nun temelinde bile din ve devlet ilişkileri yatıyordu. *Yeni Şafak* yazarı, bir şehit anasının "bu savaş, aslında Müslümanlarla kâfirlerin savaşıdır" diyen sözlerini makalesine başlık yaparken, tam da bu niyeti özetliyordu. (Y. Kaplan, 21 Ağustos 2015). Ve şimdi de bu ortamda birileri çıkıp ülkenin giderek "sekülerleştiğini" iddia ediyor. Tam da "devletliler" laik cumhuriyeti bir İslam cumhuriyetine dönüştürmeye çalışırken...

Ne diyelim?

Biz "laikçiler" elbette ki "Yolunuz açık olsun!" diyemeyiz. Direneceğiz. Çünkü biliyoruz ki, bu yol, insanlık tarihinde yüzlerce kez denenmiş ve hepsinde de çıkmaza girmiş bir yoldur. Üstelik çok ağır bedeller ödenerek.

25 Eylül

Bir Zamanlar Syriza

20 Eylül'de Yunan seçmenleri yine seçim sandıklarına gittiler ve Ocak ayında iktidara taşıdıkları Syriza'ya yeniden "evet" dediler. Ne var ki Pazar günü güven tazeledikleri iktidar partisi, artık sekiz ay önce oy verdikleri Syriza değildi. Aynı lideri izlese, aynı bayrağı taşısa, aynı şarkıları mırıldansa bile. Yürekler soğumuştu.

İki Syriza arasındaki fark, partinin son iki ay içinde yapmış olduğu beklenmedik U dönüşünden kaynaklanıyordu. Etkisi de gecikmedi. Partiye hayat veren bir sürü büyülü isim artık seçim listesinde yoktu. Partiden istifa etmiş ya da kovulmuşlardı. Seçim mitinglerinde de Syntagma Meydanı hiçbir zaman Ocak ayındaki kadar coşkuyla dalgalanmadı. Seçmenler daha az oranda (Ocak'taki %63,6 yerine %56,5) sandığa gitmiş ve gidenlerin de %35,5'u –biraz da kerhen– "Syriza" demişti. Kayıp, oylardan çok (%1) gönüllerdeydi. Syriza'ya yeniden oy verenler arasında, "günlerce ağlayarak" sandığa gittiğini söyleyenler az değildi.

Galiba bu koşullarda asıl kazanan da Syriza değil Troyka olmuştu. Troyka, üçlü hakem heyeti: AB Komisyonu, AB Merkez Bankası ve IMF. Ellerinde kırmızı kart (Grexit), bu kez "radikal solcu" bir iktidara empoze ettikleri –son altı yılda dokuzuncu– kemer sıkma politikasını daha rahat uygulayacaklarını umuyorlardı.

***

Aslında teslimiyet süreci, 13 Temmuz'da "Brüksel Muhtırası" ile başlamıştı. Bir ay sonra, 13 Ağustos'u 14 Ağustos'a bağlayan gece de bu Muhtıra bir "darbe"ye dönüştü. O akşam Yunan Parlamentosu'nda toplanan 300 milletvekilinin 222'si, gürültülü bir oturumdan sonra ülkeye 86 milyar avroluk üçüncü "yardım planı"na "evet" demişlerdi. Çoğunluğu Syriza üyesi olan bu milletvekilleri, karşılık olarak da, Troyka'nın –daha önce şiddetle reddettikleri– bütün taleplerini kabul ediyorlardı. Üstelik daha da ağırlaştırılmış formüller altında!

Oylamada "Hayır!" diyen 64 milletvekilinin otuz kadarı Syriza üyesiydi ve aralarında –Troyka ile müzakerelerin çetin cevizi– eski Maliye Bakanı Yanis Varoufakis de vardı. Çoğunluk ancak üç muhalefet partisinin (Pasok, Yeni Demokrasi, To Potami) katkısıyla sağlanmıştı.

Bu noktaya nasıl gelinmişti?

***

Galiba bölgemizde hemen her ülkenin kendi koşullarına göre bir "darbe" geleneği var. Bu bazen tank ve tüfekle, bazen para kasalarıyla(!), bazen de muhtıralarla yapılıyor. Yunanistan'da "Albaylar cuntası" çoktan unutulmuş durumda, ordu artık darbe yapmıyor; bunun yerine, AB patronları Yunan Hükümeti'ne ara sıra "muhtıra" veriyorlar ve Yunan Meclisi de toplanıp hararetli tartışmalar sonunda bu "muhtıra"yı bir "darbe"ye dönüştürüyor. Çaresizlik içinde, yıllar önce Mrs. Tatcher'in dediği gibi, "Başka seçenek yok!" düşüncesiyle... Ve her "darbe"den sonra da ülkenin borçları artıyor, refah seviyesi azalıyor, işsizler ordusu kabarıyor.

***

Oysa Yunan halkı, Ocak ayında, tam da bu kısır döngüyü kırmak, bu uğursuz "muhtıra" geleneğine son vermek için Syriza'yı iktidara getirmişti. Şimdi ise yanıldığı anlaşılıyordu. Ve Tsipras'ın ateşli nutukları hâlâ kulaklarda çınlarken, tarih bir kez daha tekerrür ediyor, ülke bir "darbe" daha yiyordu. Üstelik halk 5 Temmuz'da Syriza ve tarihî liderine %62 destek vererek "Diren Tsipras!" dedikten sadece bir hafta sonra! Tam da Syriza liderinin bu referandum zaferiyle bir "ulusal kahraman" mertebesine yükseltildiği sırada... Kendisine çağdaş bir Che Guevera gözüyle bakıldığı, zaten bir oğluna da Ernesto adını verdiğinin hatırlandığı günlerde.

***

Aslında AB oligarklarını çıldırtan ve "Syriza küstahlığı"na son vermek için harekete geçiren husus da bu 5 Temmuz referandumu olmuştu. Borçsuz yaşayamaz hale gelmiş bir ülke, sıkılmadan alacaklılara meydan okuyor, üstelik benzer ülkelere de kötü örnek teşkil ediyordu. Artık bu durumda önceki şartlardan daha da ağırlarını içeren bir muhtırayı hak etmişlerdi. Ve Muhtıra verildi.

***

İşin acıklı tarafı Tsipras ve ekibi de bu kötü sürprizi öngörememiş, zamanında bir "B Planı" hazırlayamamıştı. Belki onlar bile Troyka'nın bu kadar acımasız olabileceğini düşünememişlerdi. Ve bu karmaşada, hükümet AB Merkez Bankası'na vadesi gelen borcu nasıl ödeyeceğini düşünürken, halk da panik içinde bankaların önüne yığılmaya başladı.

Aslında bankaların durumu da iyi bilinmiyor, dört büyük bankanın milyarlarca avroluk ek sermayeye ihtiyaç duy-

duğu haberleri yayılıyordu. Sonunda bankalar kapandı ve ATM'lerden para çekimleri giderek 60 avroya kadar kısıtlandı. 20 Temmuz'da, üç hafta kapalı kaldıktan sonra, bankalar açıldığında, hükümet teslim olmuş, durum nispeten sakinleşmişti.

***

Durum sakinleşmişti, ama Muhtıra da Yunanistan'ı vesayet altına alan hükümlerle doluydu. Emeklilik yaşının yukarıya (67 yaşa) çekilmesi, KDV alanının genişletilmesi ve oranın yükseltilmesi, sivil hukuk reformu, özelleştirmeler, çalışanların grev ve kolektif müzakere hakkı, toplu işten çıkarma koşulları, sütçü, fırıncı, eczacılar için pazar günleri çalışma izni gibi konularda Syriza yönetiminin daha önce direndiği bir sürü "öneri" bu kez dikte ediliyor ve bunları takvime bağlayan bir kontrol sistemi kuruluyordu. Neo-kolonyal nitelikli bu anlaşmaya göre, hükümet, tüm reform tasarılarını Meclise ya da halk oyuna sunmadan "AB kurumlarıyla görüşüp, anlaşacak" ve ancak bundan sonra oylamaya gidilecekti.

***

İşte bu "Kartaca Barışı"nın temel felsefesi buydu ve Anlaşma kemer sıkma ilkesine dayanıyordu. AB oligarklarının bu ilkeye ne kadar bağlı oldukları da özellikle "emeklilik" konusunda Muhtıra'ya ekledikleri bir cümlede somutlaşmıştı: "(Yunan Hükümeti), emeklilik konusunda iddialı (*ambitieuses*) reformlar yapmakla ve Anayasa Mahkemesi'nin 2012 yılında emeklilik reformunu ilga eden kararının mali sonuçlarını tam olarak telafi edecek politikalar belirlemekle yükümlüdür."

Görüldüğü gibi AB demokrasisinin "kırmızı çizgileri" acımasızdı ve Fransız iktisatçı Jacques Sapir'in sözleriyle, Yunan Hükümeti'nden Anayasa Mahkemesi'nin ilga ettiği

bir kararı telafi etmesi bekleniyordu. Böylece "kemer sıkma mantığının bir egemen devletin Anayasasından daha önemli olduğu" fikri de açıkça ortaya konmuş oluyordu. 2008 krizini izleyen yıllara damgasını vuran "bu kemer sıkma mantığı," diyor Sapir, "Pierre Laval'ın Fransa'da, özellikle de Brüning'in Almanya'da veya McDonald'ın Büyük Britanya'da en katıksız mantık içinde izledikleri kemer sıkma politikasıdır; 1930'ların bu trajik figürleri, bu politika ile 1929 Krizi'nin sonuçlarını vahimleştirdiler". (J. Sapir, russeurope.hypoteses.org sitesi, 13 Temmuz 2015).

Bugün 1929 krizinin sonuçlarının ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Son krizin Yunanistan ile ilgili ilk sonucu ise, en somut ifadesiyle, ülke borcunun GSMH'nın %173'ünden % 201'e çıkması olmuştu. Harcamaları "Anlaşma" ile daha da kısılan bir halkın önümüzdeki yıllarda bu borcu nasıl ödeyeceği tam bir muamma haline geliyordu.

***

Financial Times gazetesi, bir başyazısında (22 Eylül) "hakkında ne söylersek söyleyelim; Tsipras seçim kazanmasını biliyor" diyor. Yanlış da değil. Unutmayalım ki Tsipras bir yıl içinde iki seçim, bir de referandum kazandı. Yine de bu liberal gazete bile Atina'da son seçimlerle varılan noktayı beğenmiyor. Ve Yunan politikasının, "cömert vergi muafiyetlerinden yararlanan armatörleri de içeren zengin oligarşik sınıfı" ile, geleneksel sağ ve sol kanatlardan oluşan Batı Avrupa siyaset tablosuna uymadığına işaret ediyor. "Başlangıçta, Syriza, reform için bu oligarşiyi hedef aldı", diye ekliyor *Financial Times*, "fakat pratikte onlara karşı neredeyse hiçbir şey yapmadı. Tsipras'ın yaz çalışmasını zengin bir gemi sahibinin villasında geçirme ve işine bir helikopterle gitme kararındaki sembolizm aslında her şeyi anlatıyor".

Gerçekten de her şeyi anlatıyor ve liberalizmin İncil'i sayılan bir gazetede "radikal sol" lidere verilen bu "sınıf kavgası" dersi, kulaklarımızda biraz da kara mizah gibi çınlıyor.

***

Aslında Tsipras'ın U dönüşü daha seçimlerden önce partisini bölmüş ve istifalara yol açmıştı. Ortada gerçekten de garip bir durum vardı. Tsipras, vatandaşlarına hiçbir açıklama yapma ihtiyacı duymadan seçim kararı alıyor ve seçmenlerini bu kez 5 Temmuz oylamasını tamamen yok sayacak yönde oy vermeye davet ediyordu. Üstelik bu kararı en yakın dava arkadaşlarını ağır bir dille suçlayarak, tüm müzakereleri yürüten Varoufakis'i istifaya zorlayarak alıyordu. Çünkü korkmuştu: Grexit'ten, avroya karşı bir komplodan kuşkulanıyordu; Drahmi'ye dönüşün ülkeyi felakete sürükleyeceğine inanıyordu.

***

Oysa kimi Yunanlılar da "korkunun ecele faydası yoktur" düşüncesi içindeydiler ve çok farklı bir dil kullanıyorlardı. Bunlardan, iktisatçı (ve eski üniversite rektörü) Marie Negreponti-Delivanis'e göre ülkeyi "sağduyunun ortadan kalktığı bir saçmalıklar tiyatrosu"na çeviren bu karar, asla Yunan ekonomisini kurtaracak nitelikte değildi. "Hiç kuşku yok ki, diyordu Negreponti-Delivanis, bu kararlar, Yunanlıları varlıklarını satmaya zorlayarak, kamu sektörünü yok ederek, borç taksitlerini ödeyemeyen ev sahiplerini acımasızca sokağa atarak, işçilerin topluca işten atılmasına yol açarak, işçileri ve emeklileri sefalete sürükleyerek, piyasa üzerindeki en ufak bir kontrol izini silerek ve kolonyal bir borç rejimi ufkunda her türlü ulusal gurur ve egemenlik şekline veda ederek ülkeyi ulusal, iktisadi ve demografik bir yok olmaya götürecek" nitelikte kararlardır. (*Le Monde*, 2 Eylül).

***

Aynı görüşü paylaşan birçok Syriza kurucusu seçimleri beklemediler, partilerinden ayrılıp yeni bir parti kurdular. Bunlar arasında, 1941'de Akropol'dan Nazi bayrağını indiren ulusal kahraman Manolis Glezos da (93) vardı. Seçimden bir gün önce yaptığı söyleşide, kurucusu olduğu partinin daha iktidara gelir gelmez değişmeye başladığını hissettiğini, kendisinin de daha 20 Şubat'ta AB ile imzalanan ilk sözde anlaşmaya karşı çıktığını söylüyor ve seçmenleri Syriza'ya "hayır!" demeye davet ediyordu. Tsipras, seçmenlerin 5 Temmuz'daki "hayır" oyunu, bir haftada "evet"e çevirmişti ve bu bir ihanetti. Ulusal kahraman, Yunanlıları "özgürlük ve adalet savaşı"na devama ve yeni kurmuş oldukları "Halkın Birliği Partisi"ne oy vermeye davet ediyordu.

Ne var ki 20 Eylül'de Halkın Birliği Partisi %3'lük seçim barajını aşamadı; Glezos ve arkadaşları bu savaşı kaybettiler. Kaybedenler arasında AB'nin günah keçisi Yanis Varoufakis de vardı. Ve "müzakereleri" başından itibaren yürüten bu bakan, uzun bir söyleşide (*Le Monde*, 22 Eylül), olayların gelişimini çok daha somut bir şekilde anlatıyordu.

***

Maliye Bakanı Varoufakis aslında AB temsilcileri ile doğru dürüst hiçbir görüşmenin yapılamadığı kanısındaydı. Avro bölgesi maliye bakanları (*Eurogroupe*) ara sıra bir araya geliyor, fakat onlar da kendisini hemen Troyka temsilcilerine havale ediyorlardı. O kadar ki yapılan görüşmelerden kendi parlamentolarını dahi haberdar etmiyorlardı. Zaten resmen "avro grubu" diye bir kurum da yoktu. Troyka ise Yunan reformlarını âdeta askıya almış, yasal dönüşümleri müzakerelerin sonuna ertelemişti. Bu yüzden ülkede vergi reformu bile

yapılamamıştı ve Yunan Hükümeti haksız yere suçlanıyordu. Asıl kavga başka plandaydı ve Yunan borçlarının ödenmesi bile önceliğini kaybetmişti.

Asıl kavga, Varoufakis'e göre AB'de para birliğini kontrol kavgasıydı ve daha çok Almanya ile Fransa arasında cereyan ediyordu. "Kemer sıkma" fetişizminin baş temsilcisi Schaüble'nin asıl hedefi Fransa'ydı ve bu kavgada Yunanistan da piyon olarak kullanılıyor, vesayet altına alınarak benzer gelişmeler önlenmek istiyordu. Bu kavga sonunda Alman-Fransız rekabetini aşacak ve tüm Avrupa'yı istikrarsızlığa sürükleyecek bir potansiyel taşıyordu. Bunun temelleri de daha başta, avro kurulurken atılmıştı. Maastricht Anlaşması, sanki para birliği otomatik olarak siyasal birlik de getirecekmiş gibi yanlış bir varsayım üzerine kurulmuştu. Şimdi yaşanan "para kavgası" bu yanlışlığı net bir şekilde gözler önüne seriyordu.

Ne var ki Yanis Varoufakis bu vizyoner görüşlerini ne Tsipras'a, ne de daha sonra seçmenlere anlatabildi ve Meclise de giremedi. Yine de, "kavgadan kaçmam" diyor ve "sonuna kadar savaşacağını" söylüyor.

***

Seçimler yapıldı; Syriza yine kazandı. Seçim Hükümeti'nde, aylarca AB bakanlarına kök söktüren kravatsız Yanis Varoufakis'in yerini kravatlı Georges Chouliarakis almıştı. Yeni hükümette, onun da yerini Brüksel görüşmelerini başarılı bir şekilde yürüten Euclide Tsakalotos'un alacağı anlaşılıyor. AB oligarkları –şimdilik– memnun; fakat fırtına gerçekten de dindi mi?

Bunu söylemek zor görünüyor; çünkü fırtınaya neden olan halk talepleri karşılanmadı ve yakın bir gelecekte de artarak devam edeceğe benziyor. İlginçtir ki Yunanistan'da Tsipras'ın dil değiştirdiği günlerde, Avrupa'da çok daha ağırlıklı bir ül-

kede de İşçi Partisi'nin başkanlığına Syriza'nın devrimci söylemini benimsemiş bir lider geliyordu. Jeremy Corbyn'in bir avro sorunu yok, fakat ülkesi Büyük Britanya, Yunanistan'dan çok daha etkili bir konuma sahip. Bakalım AB oligarkları kısa zamanda onu da hizaya sokabilecekler mi?

İşte böyle, durum bu. Bir yanda devrimci umutlar, öte yanda da acı toplumsal gerçekler! Ve bizler de, aynı finans oligarklarının kuşatması altında, "komşu"da olanı biteni Türkiye penceresinden seyrediyoruz.

***

Seyrediyoruz, ama anlıyor muyuz?

Yıllardır milliyetçi önyargıların süzgeciyle baktığımız "komşu"nun dertlerini, "aslında bunlar bizim de dertlerimiz" diye benimseyebiliyor muyuz? Hani herkesin dudağında olan şu "empati" sözcüğünün anlamını gerçekten biliyor muyuz?

Doğrusu Yunanistan'daki gelişmelere hiç de yabancı kaldığımız söylenemez. Kimimiz Syriza'yı alkışladık; kimimiz de "Bu palikaryalarla bu iş yürümez, bir şey yapamazlar!" diye hareketi daha başından mahkûm ettik.

Ya şimdi?

Şimdi ortaya çıkan tabloya bakarak, "bu sonuncular haklı çıktı" diyebilir miyiz?

***

Yıllardır Türkleri Yunanlılara, Yunanlıları da Türklere anlatmaya çalışan Herkül Milas, benim gibi Syriza'yı alkışlamış olanlara bakarak, "olmadı" diyor, "Türkler yine Yunanlıları anlayamadı." Neden? Çünkü bir "mitos" yarattılar ve "ihtiyaca uygun biçimde hayal edilen bir komşu üzerinden" kendi ideolojilerine bir kazanç sağlamaya çalıştılar. Aslında Syriza'ya oy verenler "krizle birlikte yaşam düzeyi-

nin gerilemesine tepki gösteren" karmaşık bir kitleydi. Ve "bu koalisyonu halk içinde Marksist solun yükselmesi olarak algılamak, bir mitosa inanmak demekti". Oysa "mitos gerçeklere toslayınca bitiyor. Tsipras bile U dönüşünü yaptı". (*Zaman*, 14 Temmuz).

***

Böyle söylüyor Milas, kısaca "gerçekçi olalım" diyor, "mitos"ların peşine takılıp sonra da düş kırıklığına uğramayalım!

Güzel de gerçekçiliğin ölçüsü nedir?

Haksızlığa isyan eden ve oligarşiye karşı ayaklanan insanlara, "Susun oturun; zayıfsınız, ezilirsiniz!" demek mi "gerçekçilik" olacaktı? Yaklaşık yüz elli yıl önce ayaklanan Parisli Komüncülere bile kimse bu dili kullanmadı. Üstelik onların koşulları çok daha umutsuzdu. Prusya ordusu ile kuşatılmışlardı ve Bismarck da kendi ordusuna yaptırmak istemediği kırımı Fransızlara yıkmak için, esir alınmış asker ve subayları, pazarlıkla, gruplar halinde serbest bırakıyordu. Komüncüler çarpıştılar ve kahramanca öldüler. Hemen hepsi Blankist ya da Proudhon'cu idi, aralarında neredeyse hiç Marksist yoktu. Ama destanlarını ilk önce Marx yazdı.

***

Kimse "Ne benzerlik var? Syriza çarpışmadı, teslim oldu" demesin! Kavga henüz bitmedi, üstelik bu "Avrupa ve avro kavgası"nda yalnız bırakılmış Yunan halkı henüz teslim olmuş da sayılmaz. Sadece, olayların son derece hızlı geliştiği bir anda, dönen dolapların tam da ne olduğunu anlayamadan, âdeta bir panik-atak içinde, Tsipras'ın ve ona bağlı kadroların peşine takıldı. Bakın liberal yazarlar bile, Syriza seçmenlerinin her şeye rağmen eskinin kokuşmuş partileri-

ni iktidar yapmadığını, ağlayarak olsa da Syriza'ya oy verdiklerini yazıyorlar. "Yunanistan'ın Saga'sı bitmiş olmaktan çok uzak" başlıklı yazısında (*Wall Street Journal*, 22 Eylül) Y. Palaiologos, "Bu son seçimin gösterdiği tek bir şey varsa, o da Tsipras'ın korkunç hatalarına rağmen halkın eski yönetici partileri iktidara getirmemesidir," diyor. Ve –burasını da biz ekleyelim– aynı politikalar aynı acıları doğurmaya devam ettikçe, aynı seçmenlerin her gün biraz daha eski oligarklara benzeyen yöneticilerini başlarından atacakları da kuşkusuz görünüyor. Bu durumda tüm demokratlara düşen de, herhalde "burjuva gerçekçiliği"ni bir yana bırakarak bu kavgada "güçlü"lerin değil, "haklı"ların yanında yer almak olmalıdır. Çünkü bir toplumda en haklı konumda olanlar, hakkı en çok yenilmiş olanlardır.

2 Ekim

III. Bonapart ve Darbe Dersleri
Askerî Darbe, Sivil Darbe ve Türkiye

27 Mayıs 1960 sabahı, askerî darbe haberi duyulur duyulmaz, buna en çok sevinenlerden biri de şair Necip Fazıl olmuştu. Anılarında yazdığına göre, mürşit şair, darbeyi muhalefete karşı Menderes'in yaptığını sanmış ve "sevincinden uçmuş"tu.[34] Sonra tabii durum anlaşılmış ve darbe özlemcisi şair de kendisini ikbal mevkiinde değil, sıkıyönetim savcılarının önünde bulmuştu.

Gerisini biliyoruz. Ok yaydan, asker kışladan –ya da o günlerdeki deyimle "macun tüpten"– çıkmıştı. Darbeler darbeleri izledi ve bu durum, TSK İç Hizmet Yönetmeliği'nin anayasal statüye terfi etmesi ile âdeta meşruiyet kazandı. Bazı ünlü Amerikalı sosyologlar (örneğin E. Shils) bile "*tutelary democracy*" kavramı ile bu "model"e arka çıktılar. Ve böylece bizler de AKP iktidarına kadar birbiri ardına "ara rejim"leri sıralamaya başladık.

***

AKP iktidarı bir "dava" partisiydi ve stratejide hayli sığ olsa da taktikte başarılı çıktı. "Cumhuriyet Mitingleri"ymiş,

34 Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbıâli*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2011, s. 320.

"muhtıra"ymış, "kapatma davası"ymış vb. aldırış etmeden ve paniğe kapılmadan "dava"sını adım adım uygulamaya koyuldu. Üstelik "ara rejimler"e hep karşı çıkmış ve her biri kendi "dava"sı peşinde koşan liberalleri, Gülencileri ve Kürt siyasetçileri de arkasına almayı başarmıştı. Ve sonunda savcı, hâkim ve polis takviyeli bir güven ortamında vesayetçilere "dur" demesini bildi. Üstelik sadece dur demekle kalmadı, "ara rejim"lerin "toplu davaları"nı anımsatan davalarla binlerce kişiyi de hapse attı.

***

Yine de kamuoyunun önemli bir kesiminde iyimser bir hava esiyordu. Evet, toplu davalar iyi gitmiyordu, hukuka aykırı bir sürü işlem yapılıyor ve yaşın yanında kurular da yanıyordu; fakat önemli olan "demokratik öz"dü, bu "esas"ı gözden kaçırmamak, "davayı karartmamak" gerekiyordu. Mantık buydu ve bu mantıkla "dava karartılmasın" derken, sonunda bir sürü masumun hayatı karartıldı.

***

Peki, her şeye rağmen "vesayet dönemi" bitti mi? Darbeler serisi tamamlandı mı?

Aslında herkes tam da böyle düşünürken Erdoğan ve yakınları çığlığı bastılar: Eyvah basıldık! Darbe var! Darbe yedik!

Fakat hayret? Ne sokaklarda tanklar dolaşmış, ne semada jetler gürlemiş, ne de TV kanallarında sıkıyönetim bildirileri okunmuştu. Aslında olan şuydu: Mahkeme kararıyla birtakım bakanların evleri basılmış ve kasalarda, kutularda milyonlarca dolar bulunmuştu. İzleyen günlerde de Başbakan'ın telefonda oğluna verdiği "evdeki paraları boşalt" talimatının kayıtları internette dolaşmaya başlamıştı. Böylece "darbe"nin

niteliği de anlaşıldı. AKP Hükümeti bu kez askerî değil, "sivil" bir darbeyle karşı karşıyaydı; dost sandığı düşmanlar sağ gösterip sol vurmuş, iktidarı alaşağı etmeye çalışmışlardı. Bu durumda "darbe dönemi bitti" diyenler de yanılmıştı; yepyeni bir darbe dönemi açılıyor, askerî darbelerin yerini sivil darbeler alıyordu.

***

Her darbe bir "karşı-darbe"nin tohumlarını eker ve zaten bugünlerde de ülkede âdeta bir "karşı-darbe" atmosferi içinde yaşıyoruz. "Paralel Yapı" adı altında yaratılan ve tıpkı Ergenekon misali, içeride her türlü muhalefeti kontrol ettiği gibi, dışarıda da kolları her merkeze uzanan bu "canavar"ı AKP'nin nasıl alt edeceğini bilemeyiz. Ola ki sonunda birileri yine "Bu da bir kumpasmış, bizi yine kandırmışlar!" diyebilir. Fakat bugünlerde daha çok şunu hissediyoruz: "Darbe" yemiş Erdoğan ve kader arkadaşları bu darbeden ancak bir "karşı-darbe" ile kurtulabilecekleri inancına kapılmış görünüyorlar ve sonuna kadar da gidecekleri izlenimini veriyorlar. Kim bilir, belki de ortada hiçbir muhalif kalmayana kadar... Son seçimlerde Meclis çoğunluğunu kaybetmesine rağmen Erdoğan ve yandaşlarının iktidara bu kadar sıkı sıkıya yapışmasını başka nasıl açıklayabiliriz? Necip Fazıl hayranı Tayyip Bey, bilemeyiz bugünlerde eski üstadını ve onun Menderes'e verdiği öğütleri hatırlıyor mu? Biz ise gözlerimizi tarihe çeviriyor, başka coğrafyalarda yaşanmış tecrübelerde ders alınabilecek olgular arıyoruz. Örneğin son günlerde birçoğunun yaptığı gibi, 19. yüzyıl Fransa'sına, 1851'de bir cumhurbaşkanının gerçekleştirdiği darbeye, III. Napolyon'un 18 Brumaire'ine bakıyoruz.

***

Yüz altmış yıl önce kültürü ve siyasal geleneği çok farklı bir ülkede yaşananlarla bugün Türkiye'de yaşananlar arasında benzerlik aramak ilk bakışta kaba ve yersiz görünebilir. Louis Bonapart ve R. T. Erdoğan gibi toplumsal kökenleri, yaşam tarzları ve hayat felsefeleri tamamen farklı iki şahsiyet arasında nasıl bir ilişki kurulabilir diye düşünülebilir. Ne var ki tarihi insanlar değil, toplumsal güçler ve sınıf kavgaları yapıyor; insanlar da siyasal hırsa ve yaşadıkları ortama uygun yeteneklere sahip oldukları ölçüde gelişmelere liderlik yapabiliyorlar. İşte benzerlikler de bu çok öğeli denklem bağlamında ortaya çıkıyor.

Gelelim tarihî öykümüze.

***

Louis Bonapart, Napolyon Bonapart'ın yeğeniydi ve imparatorluk hayalleri içinde büyümüştü. Çocukluk yaşlarından beri imparator olmak ve amcasının yarım kalmış rüyasını gerçekleştirmek hırsıyla yaşıyordu. Kuşkusuz önce iktidarı ele geçirmesi lazımdı ve bu amaçla da yıllarca ordu içinde çalışmalar yapmış, darbe girişimlerinde bulunmuş, mahkûmiyetler yaşamıştı. Sonunda şansı, şahsen hiç de sempati duymadığı 1848 Devrimi ile açıldı. Louis Philippe rejimi yıkılmış, II. Cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni bir Anayasa yapılmıştı. Ve belki bunlardan da önemli olarak tüm erkeklere oy hakkı tanıyan yeni bir seçim kanunu kabul edilmişti.

***

Aslında Louis Philippe döneminde de seçimler yapılıyordu; fakat sadece belli bir seçim vergisi (*cens*) verenler oy hakkına sahip oldukları için seçmenlerin sayısı çok azdı. O tarihte 36 milyon nüfusa sahip olan ülkede oy verenlerin sayısı 240 bin kişiyi geçmiyordu. Finans sermayesinin egemen olduğu

bu dönemi Marx bu nedenle "240 bin hissedarı olan bir anonim şirkete" benzetmiştir. Oysa genel (eril) oyun kabulü ile bu sayı birdenbire 9 milyona çıkıyor ve halkın yarısından çok fazlasını teşkil eden köylü sınıfı birdenbire büyük bir siyasal güç haline geliyordu. Napolyon'a iktidar kapılarını aralayan olgu da buydu.

***

Fransız köylüsü o tarihlerde hâlâ I. Napolyon kültü içindeydi. Zaferden zafere koşmuş bu kahramanı köylüler hâlâ bir "baba" olarak anıyorlardı. Daha da önemlisi, I. Napolyon onları serflikten kurtarmış ve birer küçük mülk sahibi haline getirmişti. Oysa finans burjuvazisinin egemen olduğu Louis Philippe döneminde (1830-1848) köylüler, tefecilerin pençesi altında, serflik yıllarını bile arayacak bir konuma düşmüşlerdi. Louis Bonapart'ın şansı buydu. Napolyon kültünü işlemesini bildi ve 10 Aralık 1848'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların %74,5'ini alarak kazandı.

***

Louis Bonapart seçimi kazanmış, cumhurbaşkanı olmuştu, fakat asıl hedefi bu değildi. Emperyal koltuğa oturabilmek için Anayasa ile de savaşması ve millete yeni bir Anayasa empoze etmesi gerekiyordu. Gerçi 1848 Anayasası yürütme erkini büyük yetkilerle donatmıştı, ama kendisini yasama gücü karşısında da güçsüz bırakmıştı. Cumhurbaşkanının Meclisi feshetme yetkisi yoktu; buna karşılık Meclise onu ihanetle suçlama ve Yüce Divan'a gönderme yetkisi verilmişti. Üstelik Anayasa bir maddesiyle cumhurbaşkanının ikinci kez seçilmesini de engellemişti. Anayasa'yı değiştirmek ise üyelerin 3/4 çoğunluğunun oyunu gerektiren özel bir madde ile Louis Bonapart açısından imkânsız hale gelmişti.

***

Sınıfsal açıdan Meclise burjuvazi egemendi ve burjuvalar arasında da emperyalist (o günkü anlamıyla imparatorluk yanlısı) bir grup yoktu. II. Cumhuriyet'in yasama organında aslında cumhuriyetçi vekiller azınlıktaydı. Burjuva temsilcilerinin çoğunluğu monarşist idi ve cumhuriyet rejimi sadece burjuva sınıfı Orleans ve Bourbon hanedanlarından hangisinin meşru olduğu konusunda anlaşamadığı için ayakta kalabiliyordu.

Bu koşullarda hırslı Bonapart ne yapabilirdi?

Eğitim kavgasında kralcılarla birleşmiş ve laik köy öğretmeni yerine köy papazından yana tavır almıştı; fakat hayallerini atıl ve bilinçsiz köylü yığınlarına dayanarak gerçekleştiremeyeceğine göre hangi sınıflarda destek arayabilirdi?

***

Şurası açıktı: Siyasal rejimin kaderi köylerde değil şehirlerde, özellikle de Paris'te belirlenecekti. Bunun için de İmparator adayının "vurucu" bir güce ihtiyacı vardı. Böyle bir gücü ise ancak işsiz güçsüz takımından, küçük burjuvazinin en sefil ve gerici kesimlerinden, hırsız, yankesici, dolandırıcı vb. gibi kanun kaçakları arasından devşirebilirdi. İşte Louis Bonapart'ın "10 Aralık Derneği" adı altında kurduğu dernek de tam da böyle pleblerden oluşuyordu. Emperyal aday sarayda büyük planlarını hazırlarken bunlar da şehirlerde terör estirecek ve muhalefeti sindirecekti. Yine de birtakım dernek üyelerinin adı bazı cinayetlere karışınca Bonapart harekete geçmek ve derneği kapatmak zorunda kaldı; fakat bu sadece görünüştü; dernek enformel olarak varlığını sürdürüyordu.

***

10 Aralık Derneği sindirici bir güçtü; fakat asıl vurucu gücü silahlı kuvvetler teşkil ediyordu ve sonuç da ancak ordunun desteği ile sağlanabilirdi. Ve cumhuriyetçilerin azınlıkta olduğu, kralcı burjuvazinin de "Hanedan" üzerinde anlaşamadığı bir ortamda bütün çalışmalar ordu üzerinde yoğunlaştı. Özellikle de 1789'da kuruluşundan beri tüm ayaklanmalarda bazen devrimci bazen de karşı-devrimci cepheye yanaşmış, küçük burjuva kökenli Ulusal Muhafızlar (*La Garde Nationale*) üzerinde...

Hanedancılar koalisyonunu teşkil eden "Düzen Partisi" ile Louis Bonapart arasında bir "komutan tayini" savaşı başlamıştı. Cumhurbaşkanı bu amaçla yüksek rütbeli subayları saraya davet ederek onlara ikramda bulunuyor, ödeneğini artırması için de sık sık Meclise baskı yapıyordu. Ve sonunda da bu konuda burnunun ucunu göremeyen, beceriksiz vekillerden çok daha başarılı oldu. 2 Aralık 1851'de, yani amcasının Austerlitz zaferinin yıldönümünde, ordu, Paris'in stratejik noktalarını kontrol altına alıyor, Meclisi kuşatıyor ve vekilleri kovuyordu. Tıpkı amcasının 18 Brumaire 1799'da iktidar ortaklarını kovarak kendisini "başkonsül" ilan etmesi gibi...

*
* *

III. Napolyon'un saltanat öyküsünün nasıl başladığını anlatan özetim burada bitiyor. Bu saltanatın nasıl onur kırıcı koşullarda son bulduğunu da herkes bilir; fakat orası yazımızın konusunu teşkil etmiyor.

Kuşkusuz yukarıda anlatılanlar ile bugün bizde yaşananlar arasında büyük farklar bulunuyor. Yine de sanırım ki öykümüz zihinlerde bugünün Türkiye'si ile ilgili bazı çağrışımlar yapmıştır. Son günlerdeki saldırılardan sonra ben şahsen daha çok 10 Aralık Derneği'ni düşünmüştüm. Çoktandır aklımdaydı; fakat bugün bu konuyu kaleme al-

mama da dünkü iğrenç saldırı vesile oldu. Belki Erdoğan'ın resmen bir 10 Aralık Derneği bulunmuyor; yine de daha önce Kılıçdaroğlu'nu Meclis içinde yumruklayan lümpen de dahil, bütün bu gibi saldırılara karışanlar aynı profildeki karanlık tipler değil mi?[35]

***

Louis Bonaparte böyle lümpenler sayesinde iktidar olunamayacağını çok iyi biliyordu ve bu yüzden de sarayında "pleb"leri değil, komutanları ağırlıyordu. Bizde ise Erdoğan muhtarları ağırlıyor ve köy ve mahalle planında destek arıyor. Bunu partizan –ve konumu dolayısıyla Anayasa'ya aykırı– şekilde yapıyor olsa da, bu noktaya takılmayalım. Ne var ki şurasını da gözden kaçırmayalım: Ülke kaosa sürüklenir, vatandaş can güvenliğini tehlikede görmeye başlarsa, gözler muhtarlara değil de, sonunda orduya çevrilmez mi? Ve böylece TSK –bütün yaşananlardan sonra artık istemeyerek olsa da– yine "hakem" konumuna sürüklenmez mi? Ve herkes "vesayet bitti" diye sevinirken, askerî darbe-sivil darbe diyalektiğinde tekrar "alışılmış" modele dönmüş olmaz mıyız? Hep kurtulmak istediğimiz, fakat bir türlü kurtulamadığımız "ara rejim"leri farklı bir şekilde yeniden yaşamaya başlamaz mıyız?

***

Galiba siyasal rejimimize yönelik en büyük tehlike de bu noktada yatıyor ve burada en büyük sorumluk da –artık "demokratlara" bile diyemiyorum– tüm vicdan ve sağduyu

35 Burada kastedilen *Hürriyet* gazetesi yazarlarından Ahmet Hakan'a yapılan saldırıdır. Daha sonra soruşturmalarda saldırganların –III. Napolyon'un 10 Aralık Derneği'ni çağrıştıran– Osmanlı Ocakları ile ilişkileri ortaya çıkmıştır.

sahiplerine düşüyor. Ve tabii biraz da akıl ve izanı her şeye rağmen bir tarafa bırakmamış olan AKP'lilere...

1960'ta Menderes ve DP, Necip Fazıl ve benzerlerinin beklediği "sivil darbe"yi yapamadılar. Bugün ise, özellikle son yıllarda yaşananlardan sonra, bu ülkede bir "sivil darbe"nin hiçbir şansı bulunmadığını söylemek için herhalde hiç de feraset sahibi olmak gerekmiyor. Yeter ki hayalî bir "dava" peşinde koşanlar tutundukları son dalları da kesmeye çalışmasınlar. Ve bu "dal"ın tam bir özgürlük ve güvenlik içinde yapılması gereken 1 Kasım seçimleri olduğunu unutmasınlar.

12 Ekim

Barış Mitingi'nde Ölenler ve Oy Hesabı Yapanlar

Yine bombalar patladı, yine pırıl pırıl insanlarımız öldü, yine yastayız.

10 Ekim'de Ankara Garı önünde on beş bin kadar insan barış için toplanmıştı. Barış sloganları atıyor, barış müziği dinliyor, dans ediyor, halay çekiyorlardı.

Alçakça vuruldular.

Ve hemen arkasından da, benzer durumlarda defalarca dinlemiş olduğumuz türkü yine ağızlarda sakız olmaya başladı: "Kahrolsun terör! Terörün her türlüsüne karşıyız! Hangi siyasal görüşe ait olursa olsun, teröre karşı birleşelim!"

*
* *

Uzun bir sessizlikten sonra Beştepe'den de "Birlik" çağrıları gecikmedi. Ne var ki, Cumhurbaşkanı, "birleşelim" mesajına ek olarak, "teröre en büyük desteği, terör eylemleri ve terör örgütleri karşısında çifte standartla hareket edenler vermektedir" diyor ve âdeta hedef gösteriyordu: "Daha önce değişik yerlerde askerimize, polisimize, korucularımıza, kamu görevlilerimize ve masum vatandaşlarımıza karşı yapılan terör eylemleri ile bugün Ankara Tren Garı'nda sivil vatandaşlarımızı hedef alan terör saldırısı arasında hiçbir fark yoktur."

***

Kastedilen kuşkusuz PKK ile HDP'li yandaşları idi, bombayı koyanla hedef olan arasında fark gözetilmiyordu. Öyle ki Beştepe mesajında, PKK'yi akla getiren eylemlerin yanı sıra, ne 5 Haziran'da Diyarbakır Mitingi'nde patlayan bombadan, ne de Suruç'ta 34 vatandaşımızın hayatını söndüren intihar komandosundan söz edilmişti.

Neden onlar unutulmuştu?

Oysa Ankara Katliamı'na en çok benzeyen terör eylemleri bunlar değil miydi? Ve bu son saldırıyla ilgili ilk bulgular da zaten IŞİD'i işaret etmemiş miydi? Failleri saptanmış bulunan bu cinayetlerin tahkikatı derinleştirilseydi acaba Ankara faciası yaşanır mıydı?

İşte karanlığı yırtmak, ışığı görmek istiyorsak, bugünlerde zihnimizi kurcalaması gereken bazı sorular. Ben de bu konudaki bazı düşüncelerimi paylaşmak istedim.

***

Öyle görünüyor ki son yıllarda siyasal hayatımızdaki çürüme büyük ölçüde yukarıda sözünü ettiğim "unutkanlık"ta ifadesini buluyor. Tıpkı Erdoğan'ın 15 Eylül'de Yenikapı'da, 4 Ekim'de de Strasbourg'da düzenlenen mitinglerde terörü lanetlerken yine IŞİD'i unutması gibi. İlginçtir ki, kanlı terör örgütünü hatırladığı anlarda bile, Erdoğan, "DAEŞ, Esed'den kopuk gibi gözükse de esasen Esed'den kopuk değil; DAEŞ'in en büyük destekçisi Şam rejimidir" diyordu. (*Milliyet*, 25 Eylül). Kısaca her taşın altında "Esed" vardı. Erdoğan ve arkadaşlarına göre, bizdeki muhalefet partileri bile Şamlı diktatörün elinde oyuncak haline gelmişti.

***

Son yıllarda Türkiye dış politikasında "ilke"lerin yerini "saplantı"lar, "korku"lar ve "düşmanlık"lar aldı. Esad baş düşmanımız olmuş ve üstelik Tayyip Bey bunu yıllar önce "Biz Suriye konusunu bir dış mesele olarak, bir dış sorun olarak görmüyoruz! Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir!" diyerek dünyaya ilan etmişti. (*Radikal*, 6 Ağustos, 2011). Oysa bugün bu politikanın ülkeyi bölgede tam bir yalnızlığa sevk eden sonuçlarını açıkça görüyoruz.

Kuşkusuz 7 Haziran seçimleri de –dolaylı şekilde de olsa– bu sonuçta etkili oldu. Ve sonunda da yenilgi psikolojisi Erdoğan'da bir strateji değişikliğine yol açtı. Galiba bu seçimler AKP için Esad'dan da tehlikeli bir düşman ortaya çıkarmıştı ve mutlaka yeni bir seçimle HDP'yi "etkisiz hale getirmek", kaybedilen vekillikleri geri almak gerekiyordu. Bu koşullarda oklar PKK, özellikle de onun oyuncağı olarak sunulan HDP'ye çevrildi. Ne de olsa sahada HDP vardı ve onunla uğraşmak uzaklardaki Kandil ile savaşmaktan çok daha kolaydı. Üstelik getirisi de daha fazlaydı.

***

Ne var ki bu arada da Erdoğan, IŞİD politikasından çok rahatsız olan ABD'nin baskılarına boyun eğmiş ve TC Hükümeti bu konuda Batılı ülkelerle birlikte hareket etme kararı almıştı. Bununla da kalmamış, İncirlik üssünü yeniden ABD uçaklarına açmıştı. 24 Temmuz'da Batı'nın en etkili gazeteleri bunu büyük manşetlerle dünyaya duyurdular. *Washington Post*, "Türk üssü ABD'nin IŞİD'e karşı yürüttüğü savaşta belirleyici bir unsur olabilir" başlığı ile beklentileri özetliyordu. Nitekim izleyen günlerde Türk uçakları bazı IŞİD hedeflerini bombaladı.

Doğrusu herkes Ortadoğu'da artık önemli değişiklikler bekliyordu; fakat bu umutlar çok çabuk soldu. Türk uçakları

hızla hedef değiştirmiş, yoğun bir şekilde Kandil'i bombalamaya başlamıştı.

***

ABD Türkiye'nin PKK ile savaşmasına karşı çıkmadı; hatta bunu "anlayışla" karşıladı. Rahatsız olduğu nokta, bunun IŞİD'le savaşın yerini almasıydı. Öte yandan Kürtler karada IŞİD ile savaşan tek güç olarak Batı kamuoyunda belli bir itibar kazanmışlardı. Bu durumda Batı kamuoyu hızla ve şiddetle Türkiye aleyhine dönmeye başladı: *New York Times* (27 Temmuz), bir başyazıda "bu tehlikeli gelişmenin bölgede daha da büyük bir karmaşa yaratacağını" söylüyor; *Le Monde* gazetesi (31 Temmuz) Erdoğan'ı bir "piroman"a (yangın çıkarma hastası) benzetiyor; *The Economist* dergisi (31 Temmuz) gelişmeleri "Erdoğan'ın tehlikeli hesabı" başlığı ile veriyor; *The Guardian* da (27 Temmuz) "Türk bombaları iflas etmiş bir Suriye politikasını sergiliyor" başlıklı bir yazı yayınlıyordu. Bütün bu (ve buna benzer) yazıların ortak noktası, Erdoğan'ın IŞİD'le savaş görünümü altında "kendi oyununu oynadığı" ve milliyetçiliği tahrik ederek HDP'ye kaptırdığı oyları kazanmaya çalıştığı yönündeydi.

***

Kandil bombardımanı aslında Türkiye sınırları içindeki rahatsızlıktan çok, PKK-PYD ittifakının Suriye sınırlarında kontrolü tamamen ele geçirme riskine karşı başlatılmıştı. PKK'nin de buna kanlı terör eylemleriyle yanıt vermesi ile ateşkes durumu tamamen ortadan kalktı. Artık unutulmuş olan şehit cenazeleri her gün yeniden duyulmaya başlamış ve belleklerde 1990'ların karanlık günleri yeniden canlanmıştı. O yıllarda Başbakan Tansu Çiller Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'e "tak diye emir veriyor, o da şak diye emri

yerine getiriyordu". Çiller, bu politikayı "Güvenlik birimleri terörle mücadele konusunda son on yılın rekorunu kırdı," diyerek özetlemişti, "terörle mücadele ederken şehit olan bir güvenlik görevlisi karşılığında yedi terörist öldürülüyordu, bu rakam geçen hafta bir güvenlik görevlisine karşılık, yirmi iki teröriste çıktı. Son on yılın rekoru kırıldı." (*Hürriyet*, 3 Ekim 1993). İlginçtir ki 22 yıl sonra Erdoğan da, bir gazetecinin "Nasıl bir strateji var Sayın Cumhurbaşkanım?" sorusuna, kendisinin başlatmış olduğu "çözüm süreci" aldatmacasına nokta koyacak şekilde, Çiller'inkine benzer bir yanıt veriyordu. "Tabii bu çözüm süreci bunlar tarafından bir ihanetle değerlendirildi," diyordu Erdoğan, "çözüm sürecini bunlar âdeta Güneydoğu'da, kısmen Doğu'da kendileri için silah stoklama süreci olarak değerlendirdiler. Çok ciddi bir silah stoklaması yaptılar. Burada bu süreç içinde güvenlik güçlerimiz, tabii 'herhangi bir çatışmaya, şuna buna girmeyelim' dediler ama daha sonra anladık ki bu süreç içinde bunlar bunu yaptılar." Cumhurbaşkanı sözlerine son hava operasyonunda "2000'i aşkın PKK'linin öldürüldüğünü" de ekliyordu. (A Haber TV, 6 Eylül 2015). Eğer rakamlar doğruysa bu da yeni bir "rekor"idi; 1990'ların iğrenç "rekor"tutkusuna yeniden dönülmüştü. Ve zaten samimi bir şekilde yürütülmeyen "çözüm süreci" de böylece "buzdolabına" konulmuş oldu. İzleyen günlerde de AKP söyleminde PKK/PYD koalisyonu ve bunların kontrolünden kurtulamadığı ileri sürülen HDP, IŞİD'den de önce gelen "baş düşman" statüsü kazandı. Bu koşullarda IŞİD'in baş düşmanı, AKP'nin de baş düşmanı haline geliyordu. Kanlı örgütün manevra olanakları genişlemişti. Zaten IŞİD başlangıçtan itibaren AKP'nin "*omerta*" (susma kanunu) uyguladığı bir alan olmuştu.

***

Ankara'da patlayan bombaların tertipçileri bütün bağlatılarıyla bir gün ortaya çıkarılacak mı, elbette ki bilemeyiz. Görünüşe göre, tipik bir "IŞİD ürünü" izlenimi veren bu iğrenç saldırı da öncekiler gibi gizemini koruyacağa benziyor. Zaten yandaş medyadaki "Hedef Türkiye idi, birlik olalım!" çığlıkları da bu yönde zaaf ve korku işaretleri izlenimi veriyor. Eğer akla en yakın göründüğü ve ilk bulguların ortaya koyduğu gibi, bu menfur suikastın faili IŞİD ise, canilerin zihnindeki hedefin de "Resmî Türkiye" olmadığı söylenebilir. Türkiye'de kendilerini sudaki balık gibi hissettikleri anlaşılan cihadistler, HDP'lilere saldırarak belki de bir taşla iki kuş vurmak ve kendi düşmanlarını kundaklarken dostlarına da yardımcı olmak istemişlerdir. Buna karşılık bir kısım muhalefetin, oynanan danışıklı döğüşü sergilemek yerine, ilgili bakanları "istifaya çağırması", hatta bu konuda Mekke'deki kazaya önlem almayan sorumluları işten atan Suud kralını örnek göstermesi gerçekten gülünç oluyor. Aslında Ankara'da facia mahalline giden bakanlara en iyi cevabı, bombaların hedefi olanlar zaten vermiş bulunuyorlar. Bunun dışında, tüm akıl ve vicdan sahiplerine düşen şey de, ülkeyi bu noktaya getiren politikanın mimarının, yerlerine benzerlerini koymak üzere birkaç bakanı değiştirerek "demokrat" görünmesine ve puan toplamasına fırsat vermemektir. Ankara trajedisinden sonra eğer istifası istenecek bir kişi varsa o da kuşkusuz bizzat Erdoğan'dır. Oysa kindar, kibirli ve vesveleli Başkan en küçük bir ödüne razı olacak bir psikoloji içinde bile görünmüyor. Ve bütün bu koşullar da 1 Kasım seçimlerinin önemini daha da artırıyor. Ankara canilerine ve onlara göz kırpanlara verilecek en anlamlı yanıt, 1 Kasım'da verilecek oylar olacaktır.

14 Ekim

Finli Tom'un Sorusu, "Diktatör" Zanlısının Yanıtı ve Bir Fin Fıkrası

Finlandiya Cumhurbaşkanı ile ortak bir basın toplantısı yaparken, Erdoğan'a Finli bir gazeteci (adı Tom Kankkonen imiş) "Siz bir diktatör müsünüz?" diye soruyor. Üstelik Türkçe, tercümana gerek duyulmadan... Erdoğan da, etrafından gazetecinin kim olduğunu öğrendikten sonra, cevabı yapıştırıyor: "Eğer ben diktatör olsaydım sen bana böyle bir soru sorabilir miydin?"

Yalan da değil. Fakat yalan olmayan başka bir şey daha var. Nedense Erdoğan'a böyle sorular soran bir Türk gazeteciye hiç rastlamıyoruz. Ya cesaret edemiyorlar, ya da Başkan'ın yanına yanaşamıyorlar. Oysa Tom'un dediği gibi, ülkede böyle düşünen çok sayıda insan var. Üstelik Tom da, eğer kürsüde Fin Cumhurbaşkanı da olmasaydı, acaba bu soruyu sorabilir miydi? Pek sanmıyorum. Zaten sabıkalıymış, gazetelerin yazdığına göre Erdoğan Finlandiya'da iken ona yine böyle uygunsuz bir soru sormuş. Bir yolunu bulur, yaklaştırmazlardı.

***

Erdoğan gerçekten de bir diktatör mü?

Kendisi bu soruya sinirleniyor ve "bana çocuklarım, eşim başta olmak üzere her türlü hakaret sınırsızca yapılmaktadır"

diyor. Böyle diktatör olur mu? Maalesef doğru. Ve acı olan, ülkeyi küçük düşüren de bu! Altmış yıldır bu ülkedeki siyasal gelişmeleri yakından izlerim; seçimle gelmiş hiçbir devlet adamına Erdoğan ve yakınlarına olduğu kadar ağır şeyler söylendiğini hatırlamıyorum. Üstelik sadece iç basında da değil.

Peki, yandaş basının sabah akşam şikâyet ettiği bu "nefret dalgası" nereden doğuyor? İşte yerinde bir soru ve bu soruyla tekrar "diktatörlük" meselesine dönüyoruz.

***

Evet, Erdoğan ülkede "dikta" kuramadı, muhalefeti yok edemedi, ama kendi partisi içinde adım adım tam bir dikta kurmayı başardı. Ve partisi de hâlâ tek başına iktidarda. Kriz buradan doğuyor. Son altı yedi yıldır ülkede yaşanan hukuk faciası bir yana, varılan noktada Erdoğan AKP'yi beraberce kurduğu en yakın dostlarının ikazlarına bile dayanamadı. Onları bile partiden uzaklaştırdı. Bununla da kalmadı; muhalif basın üzerinde de siyasi ve mali baskı kurarak, patronları tehdit ederek sayısız yazarı işinden etti!

Peki neden? Ne yapmayı düşünüyor? Parti ve Meclis diktasını "ülke diktası" haline getirerek elde etmeye çalıştığı "mutlak iktidar"ı ne yolda kullanmak istiyor?

***

Galiba son birkaç yıl içinde anlamayan kalmadı. Erdoğan, din adına, ahlak adına, namus adına kendi hayat tarzını bütün millete kabul ettirmeye çalışıyor. Üstelik ne ciddi bir din tarihi bilgisine sahip, ne ilahiyat meraklısı, ne de bunlara ayrılacak vakti var. "İleri demokrasi" diyor, "başkanlık sistemi" diyor; fakat konuşmalarından demokrasi tarihi ile ilgili tek bir kitap bile okumadığı anlaşılıyor. En iyi bildiği şey, dar bir

siyaset jargonu çerçevesinde insan ve çıkar ilişkileri kurgulamak. Osmanlı ulemasının "muallim-i evvel" dediği Aristo'yu demokrasiden soğutan bir "retorik" ve "demagoji" ustası. Ve bu anlamda da bir "oyun kurucu"; kurallarını kendisinin koymaya çalıştığı bir "oyun"un kurucusu. Oysa fanatik, çıkarcı ya da korkak yandaşları dışında kimse artık bu "oyun"da rol almak istemiyor. Gezi Direnişi'ne yol açan nefret dalgası da buradan kaynaklandı.

***

7 Haziran seçimleri bu bakımdan bir dönüm noktası oldu. Erdoğan iktidar dayanağını kaybetti, fakat direndi: "Hayır, dedi, olamaz! İktidarı veremem!" Ve yeni seçimler düzenledi. Böylece de Türkiye rejim buhranının en kritik aşamasına adımını attı. Bu aşamada Erdoğan elindeki legal-illegal bütün kozları kullanma niyetinde görünüyor. Ve gelişmelere bakılırsa, iktidarın yeniden fethi için en önemli koz olarak da ülkede yaygın olan Kürt düşmanlığını görüyor. 10 Ekim'den sonra yaptığı konuşmalar gösteriyor ki Ankara Katliamı'nı da bir ölçüde Kürtlere (PKK, PYD, HDP) yıkmaya çalışıyor.

***

Tutar mı?

Kuşkusuz sadece (Nâzım'ın diliyle) "serçeler, akrepler ve koyunlar" buna inanacaklardır. Fakat yakınları şehit olan kimi subay ve astsubayların feryadına bakılırsa bunun çoğunluk inancı olabileceğine inanmak da zor görünüyor. Erdoğan anti-Kürt cephe çağrısında daha şimdiden kimi milliyetçileri yanına almış olsa bile.

Ben şahsen çoktandır şu kanıdayım: Erdoğan parti ve Meclis diktasından, ülke diktasına asla geçemeyecektir. Çoktandır çapının buna uygun olmadığı ayan beyan ortaya

çıkmış bulunuyor. Ne var ki kendisine bunu denemekten başka bir yol da bırakmadığı için, gerilim artıyor ve ufukta kara bulutlar dolaşıyor.

O halde ne yapmalı? Nasıl davranmalıyız?

***

Bu dertleşmeye Finli bir gazetecinin sorusuyla başlamıştım; bir Fin fıkrasıyla da bitirmek istiyorum. Bu karanlık tabloda yersiz bulanlar olabilir, haksız da sayılmazlar, ama bence çıkarılacak bir ders var.

***

Ülkenin nasıl kurtulacağını uzun uzun konuştuğumuz bir toplantıydı. Bir Finli hanım söz alarak "Siz Türklerle biz Finliler bir konuda tamamen birbirimizin zıttıyız," dedi, "Siz hiç durmadan konuşuyorsunuz, icraat yok; biz ise çok az konuşuyoruz." Kibarlık etti, gerisini getirmedi. Ve sonra da şu kısa fıkrayı anlattı.

İki Finli içmeye giderler. İçkiler ısmarlanır; garson servis yapar ve iki dost kadehleri kaldırıp "şerefe" diyerek birer yudum alırlar. Sonra da dalar giderler. Aradan bir saat geçer biri (buna da Tom diyelim) tekrar kadehi kaldırır, "şerefe!" ve birer yudum daha... Yine dalarlar. Ve bu böyle üç kez devam eder. Dördüncüde Tom tekrar kadehi kaldırınca arkadaşı sinirlenir ve "Ne bu dostum, der, biz buraya içmeye mi geldik, yoksa gevezelik yapmaya mı?"

***

Bu kadarı da fazla ve aslında kimsenin de gülmeye hali yok, ama "acaba bugünlerde biraz da Finli mi olsak?" demek geliyor içimden. Bu ülkede "söz gümüşse sükût altındır" di-

yen bir atasözü var, ama bir "boş konuşma yarışması" olsa, herhalde orada altın madalyayı da biz kapardık. Doğal halimizle, doping yapmadan! Elbette kimse tamamen susalım diyemez, ama bu kadar bol ve boş konuşma da şart mı?

Bana öyle geliyor ki bu ülkedeki laf ebeliği kolektif kavrayışı zenginleştireceğine, aksine, daraltmaya başladı. Ve bugünkü koşullarda sadece susmak değil, susturmak da bir erdem haline geldi. Tabii önce silahları. Ve de, örneğin katledilen insanlar için saygı duruşunda bulunanları yuhalayacak kadar alçalan yaratıkları? Mademki onları ve onlara dayanan din tüccarlarını susturamıyoruz, o halde biz biraz susalım ve elimizden geldiğince "eylem"e yoğunlaşalım! Çünkü bugünlerde her şey açık, fazla konuşmaya gerek kalmadı. İnsanlığın değişik coğrafyalarda defalarca yaşadığı bir dramı yaşıyoruz. Öyle iddialı bir "eylem"den de söz etmiyorum. Sadece biraz da konuşmayalım, yapalım diyorum. Oylarımızla ve diğer tüm demokratik haklarımızı kullanarak... Yeni Haziran'lar yaratarak...

25 Ekim

Batı Kamuoyu, AKP-IŞİD İlişkileri ve Kürt Sorunu

Geçen yıl Ekim ayında Fransız Başbakanı Manuel Valls, ülkelerinin tarihte benzeri görülmemiş bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu söylüyor ve bu tehlikeyi de "bazı Fransızların, gerekirse kendi ülkelerini vurmak için terör eğitimi almak üzere dış ülkelere gitmeleri"nde görüyordu.[36] Çok geçmeden de bu kaygısında ne kadar haklı olduğu anlaşıldı: 7 Ocak 2015'te, iki İslamcı terörist Charlie Hebdo bürosunu basıyor ve Fransa'nın en popüler mizahçılarını katlediyordu.

Bu iğrenç cinayet sadece Fransa'da değil, bütün dünyada büyük tepkiler yarattı ve gözler IŞİD adlı kanlı yapıya çevrildi. ABD'nin Irak'ı işgalinin yarattığı anarşi ortamı, sonunda bölgedeki tüm kin ve intikam duygularını cihat bayrağı altında toplamış ve dünyaya meydan okuyan bir "İslam Devleti" ortaya çıkmıştı. Öyle ki İran'ın mollaları dahi bu yeni cihatçılar karşısında çok "ılımlı" görünüyorlardı. Ve varılan noktada da, IŞİD radikalizmi, Obama ile Putin'i bile bu tehlikeye karşı nesnel müttefikler haline getirdi. Rus uçakları Suriye'de cihatçı hedefleri bombalamaya başlayınca, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry "Rusya'nın bu meseleye odaklanmayı seçmesinden memnunuz" diyordu.[37]

36 *Le Figaro*; 3 Ekim 2014.

37 Nakleden, Verda Özer, *Hürriyet*, 24 Ekim 2015.

Binlerce kilometre uzaktaki ülkeleri bile bu kadar ürküten bu cinayet şebekesine karşı, onunla sınır komşusu Türkiye'nin izlediği politika ne oldu?

***

Bölgedeki gelişmeleri yakından izleyen hemen bütün gözlemciler IŞİD'in bu hale gelmesinde AKP iktidarının rol oynadığını, ya da en azından sınır kontrolünde çok gevşek davranarak bu gelişmeye zemin hazırladığını düşünüyorlar. Neden olarak da Erdoğan'ın Müslüman Kardeşler eksenli politikasının iflas etmesini ve bu iflasın katılaştırdığı Esad düşmanlığını ileri sürüyorlar. Gerçekten de "Arap Baharı"nın Suriye versiyonu, kısa sürede Esad'ın bütün düşmanlarını az çok Erdoğan'ın dostu haline getirmişti.

Oysa Erdoğan ve AKP sözcüleri bu iddiaları şiddetle reddediyorlar ve IŞİD'i "gerçek İslam"la hiçbir ilgisi olmayan bir terör örgütü saydıklarını söylüyorlar. Yalnız bununla da kalmıyor, terörün IŞİD'in tekelinde olmadığının altını çizerek, AKP'nin ülke ve bölgedeki bütün terör örgütlerine karşı olduklarını ekliyorlar.

***

7 Haziran seçimlerinde uğradığı yenilgiden sonra Erdoğan'ın nasıl taktik değiştirdiğini ve "çözüm süreci"ni buz dolabına koyarak nasıl bütün oklarını PKK'ye (daha çok da seçim yenilgisinin nedeni saydığı HDP'ye) çevirdiğini biliyoruz. Ankara Katliamı'nı böyle bir ortamda yaşadık ve ortaya çıkan bütün somut deliller IŞİD'i gösterdiği halde Erdoğan bu politikasında ısrarlı oldu. 22 Ekim'de HAK-İŞ Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada Ankara saldırısını hâlâ ortak bir terör eylemi olarak görüyor, "burada DAEŞ de var, PKK

da var, El-Muhaberat da var, PYD terör örgütü de var; ortak olarak bu eylemi planlamışlardır" diyordu.[38]

***

Seçmenlerin şimdiye kadar yüzlerce kişinin ölümüne neden olan bu deve kuşu politikasına 1 Kasım'da nasıl bir yanıt vereceklerini hep birlikte göreceğiz. Fakat ben önce daha ilerilere uzanarak, gelecekte tarihçilerin bugünlerde yaşananları nasıl yorumlayacaklarını sorgulamak istiyorum. Dayanağım da elbette bugünkü durumla ilgili somut veriler olacak. Çünkü gerçek tarihçiler aslında geçmişe değil, geleceğe bakan insanlardır ve bir ölçüde de "geleceğin mimarı" olurlar. Önce geçmişin birikimiyle içinde yaşadıkları toplumu ve konjonktürü yorumlar, sonra da bu yorumdan hareketle bir gelecek tablosu çizerler. Bu paradigma aynı zamanda kendilerinin de tarihin oluşmasına aktif olarak katılmasına kılavuzluk eder.

Bu ilkeler ışığında bugün yaşadığımız dramatik olaylar gelecek nesillere nasıl görünebilir?

***

Önce şu noktayı tekrarlayalım: Son zamanlarda Erdoğan ve bakanları IŞİD'in "gerçek İslam" ile bir ilgisi olmadığını, bu "sözde devlet"in kanlı eylemleriyle İslama da zarar verdiğini ileri sürüyorlar. Buna karşılık IŞİD ideologları ise bütün Müslümanları hilafet bayrağı altında birleştirmek için savaştıklarını, Türkiye'yi yönetenlerin dinsiz olduğunu (tağut diyorlar) ve bu arada "Konstantiniye"yi de alacaklarını iddia ediyorlar.

Bu karşılıklı suçlamalar gerçeği ne ölçüde yansıtıyor?

38 *Milliyet*, 23 Ekim 2015.

Aslında geleceğin tarihçileri kuşkusuz bu suçlamaları bir yana bırakacak ve hükümlerini "gerçek İslam"la ilgili skolastik tartışmalar ışığında değil, somut toplumsal gerçekler temelinde verecekler. Büyük bir olasılıkla da, 2010'larda, bu nevraljik bölgede "tarihi yapan" unsur olarak IŞİD'i işaret edecekler. Kuşkusuz, Marx'ın dediği gibi "kötü tarafından", savaşla ve kanla yapılmış tarih olarak.[39] IŞİD'in, fanatik militanları ve intihar komandolarıyla, kaostan yararlanarak el koyduğu petrol kaynaklarıyla ve dünyanın her köşesinden kopup gelmiş acımasız müminlerden oluşan cihat ordusuyla yürüttüğü savaşla yazılan tarih olarak... Türkiye'nin bugünkü Suriye politikası da anlamını bu karanlık ortaçağ güçleriyle ilişkileri bağlamında kazanacak. Kısaca ileride IŞİD ve Türkiye ilişkileri hakkındaki hüküm, bugünün (zamanla çok daha artacak olan) belgeleri, analizleri ve edimleri bağlamında verilecek. Ve bunlar arasında da son bir yıl içinde IŞİD hakkında yazılmış olan kitaplar kuşkusuz önemli bir yer tutacak.

***

Gerçekten de son bir yıl içinde dünyada IŞİD ve Ortadoğu hakkında birçok kitap yayınlandı. Bunlardan altısını incelemek fırsatı buldum ve beni bu yazıyı yazmaya da bu kitaplar sevk etti. Aşağıdaki satırlarda bunlardan, yazarların sadece Türkiye-IŞİD ilişkileri hakkında yazdıklarını aktaracağım. Bölgeyi çok yakından izleyen bazı Batılı araştırıcılar gözlemlerini yazmış, tarihe not düşmüşler. Elbette ki yazdıkları tartışmaya açık ve her söylediklerini de doğru kabul edemeyiz. Ne var ki Türkiye konusunda birbirlerinden tamamen bağımsız olarak hepsinin birleştiği noktalar var. Eğer sabah

39 K. Marx, *Misère de la Philosophie*, Paris, Ed. Sociales, 1972, s. 130.

akşam komplo teorileri üreten paranoyaklar değilsek kulak vermemiz gereken noktalar.

Başlayalım.

***

1) Samuel Laurent bölgeyi iyi bilen, İslamcılar arasında da çok sayıda "*contact*"ı olan bir Fransız araştırıcı. 2014 Kasım'ında yayınlanan eserine "İslam Devleti" (*L'Etat Islamique*, Seuil) adını vermiş. IŞİD'i bir devlet yapısı olarak ele alıyor ve ordusu, "adalet" mekanizması, mali yapısı ve finans kaynakları ile inceliyor. Eserde bizi ilgilendiren bilgileri IŞİD'in istihbarat örgütü (AMNİ) ile ilgili bölümde buluyoruz. Yazarın IŞİD'den el-Kaide'ye geçmiş bir cihadistten aldığı bilgilere göre IŞİD iç ve dış düşmanlarını tuzağa düşürmek için Gaziantep'i bir üs olarak kullanıyor, sahte "örgüt"ler kuruyor. Böylece, "Şam Çocukları" adı altında kurduğu ve "Mayıs ayında (2014) yüzden fazla üyesi olan bu gizemli örgütün, Gaziantep'te büyük bir ev kiraladığı"nı öğreniyoruz. (s. 85). Bu meczup takım Esad'a karşı ortak cephe kurmaya gelmiş olan 20 kadar Suriyeli aileyi de sırf kendilerinden olmadığı için hunharca öldürüyor.

S. Laurent, AMNİ'nin intihar komandoları için ayrıca "Suikast Emiri" komutasında bir özel birlik oluşturduğunu yazıyor, tam bir yıl önce. Ve 2015 Ekim'inde de –burasını da biz ekleyelim– bu "birlik"ten askerler Ankara Garı'nı kana buluyorlar. Bu trajedinin gerisini isterseniz bizim *Sabah* gazetesinden (23 Ekim) okuyalım: "...henüz kimlik tespiti yapılamayan ve yabancı uyruklu olduğu belirtilen ikinci canlı bomba (...) 10 Ekim tarihinden bir gün önce, akşam saatlerinde Suriye sınırından Türkiye'ye girdi. Gaziantep'te DAEŞ tarafından hücre evi olarak kullanılan bir adrese gelen iki canlı bombaya, bir süre kaldıkları bu evde bomba

yelekleri giydirildi ve iki araçla Ankara'ya doğru yola çıkmaları sağlandı."

2) Yıllarca AB kulislerinde Türkiye'yi savunmuş bir Rusya ve Ortadoğu uzmanı olan Alexandre Adler ise yine 2014 Kasım'ında yayınlanan eserine "Kanlı Hilafet" başlığını vermiş. (*Le Califat du Sang*, Grasset). Yazara göre Esad'a karşı savaşmak üzere kurulan ve Şam rejiminin de sivilleri katlederek radikalleştirdiği "Özgür Suriye Ordusu'na önce Türkiye'nin desteklediği Müslüman Kardeşler egemen oldu," fakat daha sonra güç El Nusra'ya ve sonunda da IŞİD'e geçti (s. 92). Adler, IŞİD'in egemenliğini "Müslüman Kardeşler ve Türk devleti ile kurduğu iyi ilişkiler" sayesinde sağladığını ve bunun için de Türk Devleti'ne "Kürtlerle savaşacağını vaat ettiğini" yazıyor. Böylece "DAEŞ (IŞİD) Türkiye ve Suudi Arabistan'ın kendisine sağladığı silahların bir kısmını Esad'la savaşmak üzere Irak cephesine gönderdi ve böylece felaket de başlamış oldu" (s. 105).

Yaklaşık bir yıl sonra, Ankara Katliamı'nı izleyen günlerde, Fransız *Le Monde* gazetesi (12 Ekim) bu felaketi "Türkiye uçurumun kenarında" başlığıyla veriyordu.

3) Londra'da yayınlanan *Independent* gazetesinin ünlü Ortadoğu muhabiri Patrick Cockburn'ün eseri ise *İslam Devleti'nin Yükselişi* başlığını taşıyor ve o da 2014'te yayınlandı (*The Rise of Islamic State*, OR Books; Türkçesi Agora Yayınları). Bu eser de "Irak ve Suriye'de IŞİD'i ve diğer Sünni cihat hareketlerini besleyen güçler Suudi Arabistan, Körfez monarşileri ve Türkiye'ydi," diyor (s. 35). Yazar, bunlardan Suudi Arabistan ve Katar'ın para yardımlarına işaret ettikten sonra, "Türkiye'nin rolü farklıdır, diyor, fakat en az Suudi Arabistan'ın IŞİD'e ve diğer cihatçı gruplara yardım etmesi kadar önemlidir". Türkiye "Suriye ile 560 mil uzunluğundaki sınırlarını açık tutarak. IŞİD, El Nusra ve diğer muhalif

grupların silah ve adam getirebilecekleri güvenli bir geri üsse sahip olmalarını" sağlamıştı (s. 37). Bu anlaşma bir ölçüde de Kürtlere karşıydı. Nitekim IŞİD cihatçıları 6 Ekim'de Kobani'yi kuşattıkları zaman "Erdoğan, şehrin yakında düşeceğini" ileri sürüyordu. (s. 152). Bu beyanatın Türkiyeli Kürtleri nasıl çıldırttığını ve Diyarbakır'da nelere yol açtığını hepimiz biliyoruz.

4) İkisi de tarihçi olan Olivier Hanne ve T. F. de la Neuville tarafından yazılan "İslam Devleti" (*L'Etat Islamique; Anatomie du Nouveau Califat*, BG ed. 2014) de benzer iddiaları tekrarlıyor, özellikle de Kürtlere karşı anlaşmaya işaret ederek "Ankara, kendisi için en büyük tehlike olan Kürt özerklik stratejisine karşı Suriyede selefi kartını oynuyor" diyor. En önemli delil olarak da "ABD ve NATO'nun bütün baskılarına" rağmen, Türk Dışişleri Bakanı'nın 11 Eylül 2014'te IŞİD'e karşı ortak hareket bildirisini imzalamadığını gösteriyor. (s. 130). Daha da vahimi, yazarlar, Rus ve İran kaynaklarına dayanarak, IŞİD'in Musul'da rehin aldığı Türkleri kurtarmak için Ankara'nın El Bağdadi ile görüşmeler yaptığını ve böylece Türkiye'nin "dünyada IŞİD ile gizli diplomatik ilişkiler içinde olan tek devlet" haline geldiğini ileri sürüyorlar. (s. 131).

5) Fransa'nın ünlü araştırma merkezi CNRS'te Ortadoğu çalışmalarını yürüten Pierre Jean Luizard ise bu yıl Ocak ayında yayınlanan kitabına "DAEŞ Tuzağı" (*Le Piège Daech*, La Découverte) adını vermiş ve Türkiye'ye ayırdığı sayfalar "Kendi tuzağına düşen Erdoğan" başlığını taşıyor. (s. 136). Yazara göre "Sorunun temeli şurada: AKP, Suriye çatışmasının cemaatleşme ve mezhepleşme sürecine hâkim olabileceğini sandı; oysa bu çatışma bugün sınırlarında büyük sorunlar yaratmakla kalmıyor, Türk politikasını da zehirliyor," (s. 141). IŞİD'i Kürt tehlikesine karşı kullanan bu politika ile

Ankara, sonunda ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabildi ve "bu pokerde bütün bahislerini kaybetti". Ve böylece, "zaten kendini beğenmişliği ve neo-Osmanlı küçümsemesiyle kuşkular doğurmuş olan Türkiye, Arap sivil toplumlarına hitap etme olanağını da geniş ölçüde kaybetmiş bulunuyor" (s. 144-145). Gerçekten de son yıllarda "Arap Sokağı"nda alkışların yerini homurtular aldı.

6) Viyana Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Thomas Schimidinger ise *Suriye Kürdistanı'nda Savaş ve Devrim* başlıklı eserinde (*Krieg und Revolution in Syrisch-Kurdistan*, Wien, 2014; Türkçe çevirisi, Yordam Kitap, 2015) daha özel bir konuya, Suriye Kürtlerine eğilmiş ve Kobani'ye saldırının Musul Başkonsolosluğu'nda alınan rehinelerin serbest bırakılmalarını hemen izlediğine dikkat çekerek şu vahim soruyu soruyor: "(Yoksa) Türkiye IŞİD'e, YPG'nin (Suriyeli Kürt savaşçıların) Kobani'deki mevzilerine dair önemli istihbaratlar mı verdi?" (s. 131). Yazar Türkiye'nin, sonunda Kobani halkına Iraklı peşmergelere kapıları açmasının da bu kuşkularla beslenen "yoğun uluslararası baskılar" sonucu gerçekleştiğini yorumlarına ekliyor.

*
* *

Görüldüğü gibi Batı kamuoyunu aydınlatan bu eserler laik Türkiye Cumhuriyeti için bir "ihanet tablosu" oluşturuyorlar. Bunlara Columbia Üniversitesi İnsan Hakları Enstitüsü'nün Türkiye-IŞİD işbirliğini 9 maddede özetleyen iç karartıcı raporunu da ekleyebiliriz.

Aslına bakılırsa bütün bu araştırıcıların söyledikleri şeylerin, büyük kısımları itibarıyla, Türkiye'de bilinmeyen şeyler olduğunu söyleyemeyiz. Bununla beraber konuya her yönüyle eğilmeleri ve bir bütünlük içinde bakmaları, kuşkusuz bunların geleceğin tarihçileri için önemli kaynaklar olması-

na yol açacaktır. Buna karşılık bugünlerde bizdeki AKP sözcülerinin attıkları "komplo" çığlıkları da tarihin aynasında herhalde daha çok sağlıksız bir zihniyetin tezahürleri olarak yankı uyandıracaktır. Yine de burada -geleceği gelecek nesillere bırakarak- sözlerimi bugünle ilgili bazı gözlemlerle bitirmek istiyorum.

***

Bugün laik Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli iki sorununu şeriatçı akımlar ile Kürt sorunu teşkil ediyor. Bunlardan birincisi sınırlarımızı aşıyor ve laik cumhuriyete karşı en büyük tehlike Ortadoğu'yu kana bulayan IŞİD ve benzeri örgütlerden geliyor. Kürt sorunu ise, bölgesel boyutlar taşımakla beraber, Türkiye'de, Kürtlerin TBMM'de yer alan vekilleri sayesinde, Türkiye içinde bir çözüm potansiyeli taşıyor.

Oysa bugünlerde ne görüyoruz?

Bugünlerde, AKP, seçim ve çıkar hesaplarıyla bunlardan birincisini ikinciye karşı kullanarak yangına körükle koşuyor ve ülkenin geleceğini hipotek altına alıyor. Unutmayalım ki Güneydoğu Anadolu bölgesi Türkiye'nin en muhafazakâr bölgesidir ve yakın tarihte bütün gerici-şeriatçı akımlar buradan kaynaklandılar. Oysa Kürtlerin en laik kesimi düşman sayılır ve yok edilmeye çalışılırsa, bu politikanın sonunda AKP'li Kürtleri IŞİD'e yaklaştırmaktan başka bir sonuç vermeyeceği açıktır. Yine unutmayalım ki bu ülkede günü gelmiş, bir OHAL valisi bile, "dağdakileri ovaya indirmekten ve siyasete sokmaktan" söz edebilmiştir. Bugün ise barut fıçısına dönmüş bir coğrafyada, AKP ve nesnel ortakları, ovadaki siyasetçileri düşman ilan ediyor ve âdeta dağa çıkmaya tahrik ediyorlar.

Türk, Kürt ve yabancı bir sürü gözlemcinin çoktandır iflasını ilan ettikleri bu poker politikası bu ülkeyi nereye götürebilir?

Öyle görünüyor ki nereye götüreceğini sonunda yandaş medya da anladı ve "Başka Türkiye yok!" sloganıyla bir kampanya başlattı. Aynı bağlamda, daha iki üç yıl öncesine kadar "Büyük Türkiye-Büyük Başkan" çığlıkları atan bir gazetede de, "100 yıl sonra yeni bir Sykes-Picot mu?" başlığı altında bir AKP Başkan Yardımcısının yazısını okuyoruz.[40] Âdeta 100 yıl önce Ortadoğu'nun haritasını çizen paylaşım anlaşmasını yeniden gündeme taşır gibi! O tarihte cahil, muhteris ve çıkarcı Osmanlı siyasetçileri, sonunda Mekke Şerifi'ni bile karşılarına almışlardı. Bugün, izledikleri politikanın sonuçlarını daha çok "matem günleri" olarak anıyoruz. Ve günümüzde onlara benzer bir profil sergileyen "yeni Osmanlı" hayalcilerinin de, aynı acz içinde, dış güçlerin Ortadoğu'nun geleceğini nasıl çizeceklerini keşfetmeye çalıştıklarına tanık oluyoruz. İşte, seçmenlerin önemli bir kısmı hâlâ tehlikenin farkında görünmese bile, 1 Kasım'da oylanacak olan politika tam da budur.

40 Yasin Aktay, *Yeni Şafak*, 24 Ekim 2015.

6 Kasım

1 Kasım Seçimleri, Sindirme Politikası ve Pirus Zaferi

10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı seçiminden bir ay kadar önce, Erdoğan hayranı bir yazar aynen şunu yazmıştı: "(Erdoğan) bu ülkede gelmiş geçmiş en çok desteklenen, en çok sevilen, fakat aynı zamanda en çok da nefret edilen lider!"[41]

Bu bir durum tespitiydi ve tüm yandaş yazarlar tarafından da paylaşılıyordu. Gün geçmiyordu ki, bunlar, köşelerinde ya da TV ekranlarında "Erdoğan nefreti"nden acı acı dert yanmasınlar. Oysa bu yazarlarda azıcık barış ve huzur kaygısı olsaydı, hem "en çok nefret edilen", hem de "ben bildiğiniz başkanlardan olmayacağım" diyen bir siyasetçinin yerinin saray olmadığını, bunun ülkedeki istikrarsızlığı daha da artıracağını "tespit"lerine eklerlerdi.

***

Olmadı ve Tayyip Bey, Bahçeli ile Kılıçdaroğlu'nun da yardımıyla tek kale oynanan maça dönüşen bir seçimde oyların %52'sini alarak cumhurbaşkanı oldu. Zaten her şeyi önceden planlamış, yeni tarz başkanlığa uygun bir de saray yaptırmıştı. Ve "yeni başkanlık tarzı" da her şeyden önce bu "bin odalı

41 N. Alçı, *Milliyet*, 13 Temmuz 2014.

saray"ı eleştirenlere verilen yanıtta ifadesini buldu: "Yanlış biliyorsunuz", diye paylıyordu Erdoğan eleştiri yapanları, "sarayın 1000 değil, 1150 küsur odası var". Bir devlet başkanı dilinden çok, Kırkpınar güreşçilerinin "Hadi bre!" diye meydan okumasını anımsatan bu üslup, aslında Erdoğan'ın "karizma"sının dayanaklarını da açıklayıcı nitelikteydi.

***

Seçim yapıldı; Erdoğan seçildi ve saraya yerleşti.

Peki, sonra ne oldu?

Sonra gerçekten de ülkedeki istikrarsızlık arttı. Ve o kadar arttı ki sonunda AKP seçmenleri de rahatsız oldular ve daha bir yıl bile geçmeden yapılan genel seçimlerde, AKP, 10 Ağustos'ta aldığı oyların %11'ini, Meclisteki sandalyelerin de çoğunluğunu kaybetti. Dış politika, Kürt politikası, büyüme, işsizlik, enflasyon; bütün göstergeler kırmızıydı. 2023 yılı için fert başına 25 bin dolar hayalleri kurulurken, 2015'te bu rakam 10 bin doların da altına düşmüştü.

***

Seçmenin verdiği ders ağır olmuştu ve sağduyunun egemen olacağı koşullarda, mevcut politikanın mutlaka değişmesi gerekiyordu. Verilmiş oyların anlamı da, seçmenin beklediği de buydu.

Oysa gelişmeler tam aksi yönde oldu. Başkan, duruma çok farklı bir teşhis koymuş ve şu sonuca varmıştı: Yanılan seçmenlerdi; AKP, iktidar dizginlerini bir an bile gevşetmeden yeni bir seçim empoze etmeli ve her türlü olanağı seferber ederek bu yanılgıyı düzeltmeliydi. Aksi halde 17-25 Aralık dosyaları yeniden açılacak, siyasi-iktisadi istikrar daha da bozulacak, çöküş hızlanacaktı.

***

Aslında Meclis aritmetiği Erdoğan'ın hesaplarını bozma ve AKP dışı bir koalisyon kurma olanağı sağlamıştı. Üç muhalefet partisi bir "asgari program" etrafında anlaşarak hükümet kurabilir, antidemokratik yasaları hızla değiştirebilir ve tam bir eşitlik ve özgürlük ortamı sağlandıktan sonra erken seçimlere gidebilirdi. Böylece, kamusal "koz"larını kaybetmiş olduğu bir seçimde, AKP'nin, beş ay önce kendisine "hayır" demiş milyonlarca seçmeni korkutma ve yeniden kazanma şansı çok azalacaktı. Ve böyle bir koalisyona CHP de, HDP de hazır görünüyordu. Ne var ki daha önce de olduğu gibi AKP'nin imdadına yine Devlet Bahçeli yetişti. Ülkücü Başkan, en temel demokrasi ilkeleriyle âdeta alay eder gibi, HDP'yi illegal bir örgüt sayıyor, ona oy vermiş olan 6 milyon insanı da "şerefsizler" olarak ilan ediyordu.

AKP'siz bir hükümet yolu böylece kapanmış ve Erdoğan da yeni seçimlerde taktiğini kolayca uygulayabileceği ortamı bulmuş oldu.

***

Erdoğan'ın seçim taktiği her şeyden önce basit ve kaba bir ilkeye dayanıyordu: korku salmak ve intikam almak.

İntikam alınacakların başında da kuşkusuz HDP seçmenleri geliyordu. "Çözüm süreci" AKP'nin aleyhine işlemeye başlamış, cumhurbaşkanı seçiminde %9,7 oy alan HDP, bundan da cesaretlenerek genel seçimlere bağımsız olarak girme kararı almıştı. Üstelik 12 Ocak'ta bir HDP vekilinin açıkladığı bu kararda "yolsuzluk ve hırsızlıklarla savaş" azmi önemli bir rol oynamıştı. Demirtaş da Yüksekdağ da bunun altını çiziyorlardı. Karar kesindi. Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın, HDP'nin Meclise girememesi durumunda

"çözüm süreci masasında yer alamayacağı"[42] tehdidi de bu kararı değiştirmedi.

***

İpler gerilmişti, fakat Başbakan Yardımcısı ve HDP vekilleri Dolmabahçe'de bir toplantı yapıp, on maddelik bir çözüm bildirisi yayınlayınca, ipler iyice koptu. Üstelik bir de "izleme komitesi" kurulması düşünülüyordu.

Bu kez Başkan iyice öfkelendi. "Doğru bulmuyorum", diyordu, "bu toplantıda hükümetin Başbakan Yardımcısı ile şu an parlamento içinde olan bir grubun yan yana o resmi vermesini ben şahsen doğru bulmuyorum".[43] Başbakan Yardımcısı Arınç'ın "izleme heyeti" kurulmasını hükümetin de uygun gördüğünü belirtmesi ve cumhurbaşkanı ile bu konuda görüşüldüğünün altını çizmesi de durumu değiştirmedi. Karar kesindi.

***

7 Haziran seçimleri HDP kurmayının öngörüsünü doğruladı; parti barajı aştı ve AKP, Meclis çoğunluğunu kaybetti.

Durum daha da vahimleşmişti ve bu durumda Başkan'a göre "tehdit" siyaseti yerini artık "cezalandırma" siyasetine bırakmalıydı. Üstelik bunun araçları da hazırdı. MHP "seçim hükümeti"ni kendilerine hediye etmiş, bu konuda önlerini açmıştı.

Gerisi kolayca geldi.

Öyle ki ABD ve AB'nin baskıları ile alınmış olan IŞİD'le savaş kararı bile "usta" bir manevrayla PKK/PYD savaşına dönüştürüldü. Kandil bombardımanını izleyen gün-

42 *Yeni Şafak*, 27 Ocak 2015

43 *Milliyet*, 22 Mart 2015. (Erdoğan'ın Ukrayna'dan dönerken uçakta yaptığı açıklamadan F. Bila alıntılıyor).

lerde, cumhurbaşkanı, hava operasyonunda "2000'i aşkın PKK'linin öldürüldüğünü"söylüyordu. Son bir iki yıl içinde sadece IŞİD'le savaşmakta olan PKK da bu resti görmüş ve yollara mayınlar döşeyerek, evinde uyuyan polisleri katlederek AKP politikasına inanılırlık kazandırmıştı. Artık milyonlarca seçmenin gözünde, Türkiye, IŞİD'le değil, ön sırayı PKK ve PYD'nin aldığı kolektif bir terör cephesiyle savaş halindeydi. Ankara Garı'nda yüzden fazla insanımızı öldüren kanlı suikast da tek başına IŞİD'in değil, bu "cephe"nin eseriydi. 1 Kasım seçimlerinde HDP'nin bir milyondan fazla oy ve 21 vekillik kaybetmesinin en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz bu oldu.

***

AKP'nin seçim zaferini sağlayan ikinci ve belki de daha önemli bir unsur daha vardı: İktisadi kriz korkusu ve istikrar arayışı.

Seçimden önce neredeyse bütün anketler AKP'nin yine çoğunluk sağlayamayacağını ve ufukta yine bir "koalisyon"un göründüğünü işaret ediyordu. Oysa partilerin tutumunda önemli bir değişiklik olmamıştı. Koalisyon kurmada 7 Haziran'dan sonra karşılaşılan güçlüklerin aynen devam edeceği anlaşılıyordu. MHP, "HDP'yle asla!" saplantısı dışında, "hırsızların yargılanmasından da vazgeçemem" diyor; AKP ise, buna "o dosyalar çoktan kapandı" diye yanıt veriyordu. Bu koşullarda bazı AKP ağır topları "üçüncü seçim"den söz etmeye, iş çevrelerine korku salmaya başlamışlardı bile!

***

Gerçekten de on dört yıl önceki krizin acı hatıraları belleklerden hâlâ silinmemişti. Koalisyon kurmanın bile çok zor olduğu bu karanlık günlerde yine de AKP ehveni şer sayı-

labilirdi. Zaten yetmiş yıllık çok partili hayatımızda "insan hakları", "fikir özgürlüğü", "yargı bağımsızlığı" gibi faktörler hiçbir zaman seçmen oylarında belirleyici bir rol oynamamışlardı. Nitekim 1 Kasım seçimleri de bu konuda hâlâ bir ilerleme olmadığını ortaya koyacak ve milyonlarca seçmen işsiz kalma ya da iflas etme korkusuyla oylarını AKP'ye verecekti.

***

Gerçekten de seçimler yapıldı; AKP tekrar iktidar oldu, fakat önümüze de bu toplumun sorunlarına yanıt verme hususunda daha umut verici bir tablo çıkmadı. Bunu bağnaz, ilkesiz ve çıkarcı bir partizan gurubu dışında kimsenin iddia edebileceğini sanmıyorum. Aksine toplumun temel sorunlarının her gün biraz daha ağırlaştığı günlerde yaşıyoruz.

Kuşkusuz bu ülkede –bazıları vahim– çok krizler yaşadık; fakat Türkiye kendi bölgesinde hiçbir zaman böylesine bir husumet çemberi ile çevrilmemişti. Ortadoğu'da Suudi Arabistan ve Katar'dan başka "dost" kalmadı ve bu içten pazarlıklı ülkelerin de Erdoğan ve Davutoğlu hakkında aslında ne düşündüklerini bilmiyoruz. Erdoğan'ın dış politikasına temel teşkil eden Esad düşmanlığı çoktan çöktü ve sonunda Rusya da devreye girerek Esad'ı Moskova'da kırmızı halılarla karşıladı. Ve bütün bu gelişmeler karşısında, daha düne kadar Ortadoğu liderliğinden söz eden yandaş basın da, ortalığa yeni bir Sykes-Picot Anlaşması korkuları salmaya başladı.

***

Ya AB ülkeleri? Ya ABD? Daha üç beş yıl öncesine kadar köktenci İslamcılığa karşı Atatürk Türkiye'sinde model arayan burjuva demokrasileri?

Bereket versin ki Erdoğan yabancı dil bilmiyor ve bu dünyanın medyasında yayınlanan yazıları okuyamıyor. Zaten bunları kendisine olduğu gibi okuyacak olanları da son yıllarda yanından uzaklaştırdı. Oysa Batı kamuoyuna yön veren bazı organlarda çıkan yazıların başlıkları bile 2015 Türkiye'sinin dünyadaki yeri hakkında canlı bir fikir veriyor.

O halde biz de yazımıza bu konuda bazı örneklerle devam edelim.

***

İşte seçimlerden sonra Batı basınında Türkiye ile ilgili bazı yazı başlıkları:

1) *New York Times* (2 Kasım, başyazı): Türkiye Cumhurbaşkanının Korkutma Taktiği Başarılı Oldu,
2) *Washington Post* (2 Kasım): Bölgedeki Krizler Sürerken Türk Seçimleri Erdoğan'ın İktidardaki Gücünü Artırdı (Ishaan Tharoor),
3) *Financial Times* (2 Kasım, David Gardner): Erdoğan Bölerek Yönetiyor ve Türkiye Bedel Ödüyor,
4) *The Guardian* (2 Kasım, başyazı): Türk Seçimleri: Bedeli Olan bir Zafer,
5) *The Guardian* (2 Kasım, Simon Tisdall): Erdoğan'ın Vadettiği İstikrar İçin Türkler Ağır Bir Bedel Ödeyebilir,
6) *Independent* (2 Kasım, başyazı): Erdoğan'ın Zaferi Ülke İçin de Bölge İçin de Kötüdür,
7) *Le Monde* (3 Kasım, başyazı): Türkiye'de Erdoğan Otoriter Sapmayı Sürdürmenin Araçlarını Tekrar Elde Ediyor,
8) *Liberation* (2 Kasım, Marc Semo): Korkutarak kazanma,
9) *Süddeutsche Zeitung* (2 Kasım, Mike Szymanski): Türkiye: Korku İçinde ve Yabancılaşmış Bir Ülke,
10) *El Pais* (3 Kasım, başyazı): Türkiye Meydan Okuyor,

11) *Der Spiegel* (3 Kasım): Seçimlerden Sonra Türkiye: Eleştirilere Karşı Sopa.

*
* *

Yukarıdaki örnekler çok daha artırılabilir; fakat bu kadarı bile bugünlerde dünya aynasında Türkiye gerçeğinin ne kadar soluk göründüğünü anlatmıyor mu?

Kuşkusuz AKP sözcüleri yine bunları yazanların Türkiye'yi çekemeyen, bu ükenin büyümesinden korkan ve bunu frenlemeye çalışan Türk düşmanları olduklarını söyleceklerdir. Oysa ne yazık ki bizde de, aklı iktidar ve çıkar hırsıyla ya da yargı korkusuyla tutulmamış olanların gördükleri tablo budur: Kan ve ateş çemberindeki bir bölgede her gün biraz daha savaş koşullarına sürüklenen yalnız bir ülke, durgun bir ekonomi, artan işsizlik, yıllardır en ufak bir atılım yapamamış bilim ve teknoloji donanımı, krizin daha da yoğunlaşmaması için ABD Merkez Bankası'na çevrilmiş gözler... Ve bu tablo karşısında "Ya Allah, Bismillah!" nidaları arasında seçim zaferini kutlayan, kâğıt üzerinde başbakan bir parti başkanı. Oysa deve kuşu politikası ve sindirme taktiği ile kazanılmış bir seçim zaferi, bir "Pirus zaferi" olmaktan öte bir anlam taşıyabilir mi?

26 Kasım

Rusya Krizi ve F-16'ların Taşıdığı "İstikrar Paketi"

AKP yönetiminde devamlı Godot'yu bekleyen bir psikoloji içinde yaşıyoruz. Şu farkla ki, piyestekinin aksine, Godot sık sık geliyor ve çoğu kez de garip haberler getiriyor. Son olarak 24 Kasım'da kapımızı çaldı ve bizlere Türk Hava Kuvvetleri'nin bir Rus uçağını düşürdüğünü bildirdi. Mesajı aldık, anladık ve son yılların en büyük diplomatik krizlerinden biriyle karşı karşıya olduğumuzu kavradık. Sonra da düşünmeye ve tartışmaya başladık.

***

Her krizin bir "baş"ı, bir "son"u ve bir de zamana yayılan "sonuçlar"ı vardır. Biz bu krizin henüz başındayız ve sonuçlarını da önümüzdeki dönemde hep birlikte yaşayacağız. Yine de bu "sonuçlar"ı hiç olmazsa ana hatlarıyla keşfedebilmek için önce bu krizin tohumlarının nasıl atıldığını araştırmamız gerekiyor. Görünürdeki somut, "bardağı taşıran" nedenlerin ötesinde, gölgede kalmış, gizlenmiş ya da unutulmuş nedenleri ortaya çıkararak.

***

Bugünkü krizin ilk tohumlarının 2011 Baharı'nda, Suriye'de, Esad yönetimine karşı başlayan ve bir süre sonra iç

savaşa dönüşen gösterilerle atıldığını çok iyi biliyoruz. Galiba iyi bilmediğimiz ya da unuttuğumuz husus, Türkiye'nin bu savaşta nasıl ve hangi koşullarda tam bir "taraf" haline gelmiş olduğudur. Hatırlayalım: Erdoğan daha ilk gösterilerden birkaç ay sonra, yani henüz pek kan dökülmemiş iken, "Biz Suriye konusunu bir dış mesele olarak görmüyoruz! Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir!" diye yerini dünyaya ilan etmişti. (*Radikal*, 6 Ağustos, 2011).

Gerçekten de bu noktaya nasıl gelinmişti? Türkiye Hükümeti, aylarca süren "ara buluculuk" çabalarından sonra dost bir ülkenin iç savaşında nasıl bu kadar açıkça "taraf" haline gelebilmişti? İşte Rusya krizini anlamak için bugün sorgulamamıza bu soruyla başlamamız gerekiyor.

*
* *

Daha önce de defalarca yazılmıştı; kısaca yineleyelim. Erdoğan'a göre, muhalifler harekete geçince, TC Hükümeti Esad'a demokratik reformlar önermiş, fakat Baas lideri bu önerilere kulaklarını tıkayarak halkını kırmaya başlamıştı. Esad ve adamları ise bunun doğru olmadığını, Erdoğan ve temsilcilerinin Suriye'de sadece Müslüman Kardeşler'i korumak için harekete geçtiklerini ileri sürdüler. İlginçtir ki daha sonra Suriye İhvan lideri de, kuşkusuz Esad'dan çok farklı duygularla, fakat aynı doğrultuda beyanlarda bulundu. Bu arada AKP iktidarının Mısır ve Tunus Müslüman Kardeşler'iyle kurduğu bağlar, bizzat Mursi'nin AKP Kongresi'ne gelerek partizanca katkıda bulunması ve askerî darbeden sonra da Rabia işaretlerinin AKP çevrelerinde ritüel hale gelmesi aslında bu tezi doğrulayacak yönde olgulardı.

Yine de sadece mezhep ayrılıkları ve mezhep kavgası Suriye'nin iç işlerine açıkça müdahale etmek için bir neden olamazdı. Bunun için AKP iktidarının elini güçlendirecek

daha önemli bir "koz"a ihyiyaç vardı. O da –uzun süre kaderlerine terk edildikten ve uğradıkları kırımlar görmezden gelindikten sonra– bulundu: Suriye Türkmenleri.[44]

Kimdi bu Suriyeli Türkmenler?

***

Türk asıllı Suriyelilere göre, Suriye'de, çeşitli bölgelere dağılmış halde 3,5 milyon kadar Türkmen yaşıyor. Ne var ki bunlardan ancak 1,5 milyon kadarı Türkçe biliyor ve geri kalanlar geniş ölçüde Araplaşmış durumdalar. Suriyeli yazar Hüsnü Mahalli'ye göre, "bugün bile Halep'in ekonomik, siyasal ve sosyal yaşamında en önemli aileler, Türk kökenli aileler" (*Yurt*, 25 Kasım). Kaldı ki ülke 1946'da bağımsızlığına kavuştuğu zaman ilk cumhurbaşkanı Türk asıllı Şükrü Kuvvetli olmuştu ve daha sonra da ülke Edip Çiçekli ve Hüsnü Zaim gibi yine Türk kökenli cumhurbaşkanları çıkardı. Bunları hatırlatan Mahalli, "Ama, diyor, o sıralar hiç kimse yukarıda sayılanların Türk, Arap ya da Kürt olduklarını konuşmazdı; herkes Suriyeli idi".

Peki, Suriye'de, çeşitli etnik topluluklar bünyesinde milliyetçi akımlar ne zaman filizlenmeye başladı?

***

Aslında Arap milliyetçiliğinin kökleri çok eskilere, Arapların Arap olmayan Müslümanları "mavali" diye küçümsedikleri çağlara kadar uzanır. Fakat Suriye'de milliyet-

44 Basında bu konuda yapılan uyarılar da pek etkili olmamıştı. Amberin Zaman'ın 2013 Kasım'ında Yayladağı'nda konuştuğu Türkmenler uğradıkları zulümleri anlatıyor, bir savaşçı Katar'dan gelen silahlara Müslüman Kardeşler'e yakın Ahrar aş Şam'ın el koyduğunu söylüyordu (*Taraf*, 25 Kasım 2013). Daha vahim kırımlar IŞİD'in Telafar ve Şengal'i ele geçirmesinden sonra yapıldı. Basında çıkan birkaç yazı (özellikle F. Taştekin, *Radikal*, 6 Ağustos 2014) dışında Türkiye'de sessizce karşılanan bu kırımı Fransız yazar Allan Kaval âdeta bir çığlıkla dünyaya duyurdu (*Le Monde*, 26 Ağustos 2014).

çilik, esas itibarıyla 1963'te bir darbeyle iktidarı ele geçiren Baas Partisi ile başladı ve 1971'de partinin sosyalist kanadını tasfiye ederek cumhurbaşkanı olan Hafız Esad zamanında da egemen konum kazandı. Öyle anlaşılıyor ki Arap asimilasyonunu kabul etmeyen Türkmenler üzerinde Arap milliyetçiliği de bu dönemde bir baskı şekline dönüştü. Yine de, Hatay'ın Türkiye'ye ilhakından sonra Ankara'ya hep hasmane duygularla bakan Şam yöneticileriyle –Öcalan ve PKK'ye verilen desteğin yarattığı kriz dışında– büyük bir gerginlik yaşanmadı. Dahası, Erdoğan beklenmedik bir şekilde Beşar Esad'la sarmaş dolaş olup, ülkeler arasındaki sınırlar kalkınca, herkes artık karşılıklı husumetin son bulduğuna inandı. Ve bu akrabalık parantezi Suriye Baharı, Türkmenlerin ayaklanmalara katılmaları ve Erdoğan'ın Sünni Müslümanların koruyuculuğunu ilan etmesine kadar sürdü.[45]

***

Suriye Türkmenleri neden şikâyet ediyorlardı? Hangi baskılara dayanamayarak isyan etmişlerdi?

Türkmen Meclisi Başkanı Abdurrahman Mustafa, "Bizim tek isteğimiz dilimizi serbestçe konuşabilmek, kültürümüzü özgürce yaşayabilmek," diyor ve bu isteği "son derece masum, evrensel insan haklarına uygun bir istek" olarak tanımlıyor. (ORSAM, No: 16, söyleşi, Temmuz 2015). Kısaca Kürtler Türkiye'de ne istiyorlarsa, Türkmenler de Suriye'de onu istiyor ve aynı dili kullanıyorlar; fakat şanssızlık şurada ki kendi

45 Bu satırların yazılmasından on iki gün sonra *Cumhuriyet* gazetesinde (8 Aralık), Ceyda Karan, konuştuğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG) Başkanı Türkmen asıllı Talal Ali Silo'nun Türkiye'yi "Türkmenleri 'siyasi kart' olarak kullanmakla" suçlayan sözlerini naklediyordu. Savaştan önce Suriye ordusunda albay olan Silo, ayaklanma başlayınca Ahmet Davutoğlu ile görüşerek Türk istihbaratı ile temasa geçtiğini söylüyor, fakat "Türkiye'nin Türkmenlere değil, sadece El Kaide ile çalışan Sultan Murat tugayına yardım ettiğini, onların da verilen silahları sattıklarını" iddia ediyordu.

ülkeleri dışında "radikal demokrat" kesilen siyasetçiler, kendi ülkeleri söz konusu olunca kolayca "özel harekâtçı" giysilerine bürünebiliyorlar.

Peki, bu Türkmenbaşı Abdurrahman Mustafa kim? Nereden çıktı? İlk Türkmen Tugayı'nı nasıl, kimlerin yardımıyla kurdu? Ve nasıl Türkmen Meclisi Başkanı oldu?

***

Abdurrahman Mustafa, Halepli, bütün öğrenimini Halep'te yapmış, iktisatçı olarak da 1988-2010 arasında Libya ve Suudi Arabistan'da çalışmış. Şu anda askerî komutanlık yaptığı Bayırbucak ile bir ilgisi bulunmuyor ve kendisi de bu bölge Türkmenleri için "Nasıl yaşarlar, ne yerler, ne yaparlar bilmezdik," diyor. 2011'de Suriye'de ayaklanma başlayınca ülkesine dönüyor ve Türkmenlerin örgütlenmesi etkinliklerinde yer alıyor. ORSAM'ın 4 Kasım 2011 tarihli raporuna göre bu ayaklanma "Suriye Türkmenleri açısından fırsatlar sunuyor(du)" ve daha önce kültürel planda yaşanan ulusal duygular bu koşullarda "Türkmen milliyetçiliği" olarak "uyanışa geçiyor(du)". Böylece Suriye ayaklanmasında, A. Mustafa'nın ifadesiyle, "Türkmenler ön safta yer aldı(lar)" ve Mart ayından Kasım'a (2011) gelinceye kadar 300 civarında da şehit verdiler. "Başlangıçta, diyor Meclis Başkanı, her kimlikten Suriyeli demokrasi için sokaklara döküldü", "devrim olmuştu; hakiki bir devrim", fakat "altı ay sonra Esad'ın derin devleti işin içine girdi, ayaklanmaları bastırmak için kan döküldü."

***

Bu bilgilerden anlaşıldığına göre Suriye Türkmenleri ülkücü bir ruhla harekete geçmiş ve daha çok MHP ilkeleri çerçevesinde örgütlenmişlerdi. Ne var ki iktidarda AKP olduğu için

hareket de konjonktürel gelişmelere uygun biçimde giderek sıkı bir AKP kontrolü altına girdi. A. Mustafa, bu gelişimde 15 Aralık 2012'de İstanbul'da "TC Devlet erkânından büyük bir katılımla toplanan Türkmen Platformu'na" özel bir önem atfediyor ve Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun konuşmasından "büyük bir coşkuydu, Türkmenler için çok duygusal bir atmosferdi" diye söz ediyor. Türkmen heyeti toplantıdan sonra da Başbakan Erdoğan tarafından Dolmabahçe'de ağırlanıyor.

Tabanda AKP-MHP işbirliğini yansıtan gelişmeler, tavanda da Türkmen kökenli MHP vekillerinden Mehmet Şandır'ın "Onursal Başkanlığı"nda ifadesini buluyor. Ve bu sorunlu ittifakta, ülkücü kanat sık sık Türkmenlere yeterince yardım yapılmadığından dert yanarken, AKP yönetimi de onları öncelikle Esad'la savaşmaya yönlendiriyor. Böylece, bu rekabet ortamında Türkmen Meclis Başkanı bir yandan "Biz isteriz ki Türkiye bizi ilhak etsin!" derken, öte yandan da "Önce Esad'ın gitmesi lazım, ondan sonra terörle mücadele edilir," diyerek iki eğilim arasında "uzlaşmacı" bir çizgi izliyor.[46]

***

Böylece oyun kurulmuş oluyordu ve bu oyun devam edebilir, hatta belki de başarıya ulaşabilirdi. Ne var ki Rusya'nın oyuna girmesi ve sadece IŞİD'le değil, "radikal" olarak etiketlediği tüm İslamcı akımlara savaş açması oyunu bozan unsur oldu. Rusya patronu, "Asıl düşmanı unutup, Esad'la uğraşmayın!" diyordu. Ve böylece Batı basınının sık sık birlikte andığı iki lider, Putin ve Erdoğan, Eylül sonlarından itibaren potansiyel birer hasım haline gelmeye başladılar. Gerçi toplantılarda karşılaşıyor; tokalaşıyor; şakalaşıyorlardı ve ülkelerinin yoğun çıkar ilişkileri bağlamında, bu husumetin bir

46 Ahmet Hakan'la söyleşi, *Hürriyet;* 25 Kasım 2015.

tarafı uçak düşürmeye kadar götüreceği asla akla gelmezdi. Yine de olan oldu ve zaten bıçak sırtında gününü gün etmeye çalışan Türkiye ekonomisi böylece ağır bir darbe daha aldı.

Şimdi ne olacak?

Kuşkusuz savaş çıkmayacak, Lavrov da bunu söylüyor, fakat iktisatçılarımız şimdiden kollarını sıvamış, beyaz etiyle, narenciyesiyle, turizm boykotlarıyla kuzey komşumuzun bize ne kadar döviz kaybettireceğini hesaplamaya çalışıyorlar. Soğuk kış aylarında doğal gaz tehdidi de cabası!

***

Gerçekten de, Türkiye için hiçbir tehdit etmeyen bir Rus uçağını düşürmek kimin aklına geldi? Emri kim verdi? Neden verdi? Anayasa'nın her gün çiğnendiği bir ülkede, nasıl oldu da "angajman kuralları" kutsal ayetler haline geliverdi? Amaç Suriye Türkmenlerini korumak ise –ki söylenen buydu– uçak düşürme ve pilot öldürme gibi operasyonlar bu konuda makbul ve etkili önlemler olabilir miydi? Yoksa, bu, zavallı Türkmenleri bilinçsiz bir şekilde, iktidar ve büyüklük tutkusuyla daha da büyük tehlikelere atacak bir çılgınlık mıydı?

İlginçtir ki ortalıkta hiç de öyle bir zafer havası esmiyor ve kamuoyuna daha çok kuşku ve kaygı egemen. Örneğin yandaş basında Mehmet Barlas, "Ankara ile Moskova arasındaki diyalog ve dostluk ortamının, bilinçsiz bir askerî pilotun beceriksizliğine kurban edilmesi, iki ülke açısından da mümkün olmamalıdır," diye yazabildi.[47] (*Sabah*, 25 Kasım). Fakat olan oldu. Üstelik Davutoğlu "emri ben verdim" diyor! Ve Erdoğan da, bir yandan Putin ile görüşme olanakları ararken, öte yandan da CNN muhabirine "Biz gerekeni yaptık; karşı taraf özür dilesin!" diyerek âdeta meydan okuyor.

47 *Sabah*, 25 Kasım 2015.

***

Rus uçağının düşürülmesi ile ilgili tartışmalar bir yönüyle de bu ülkede "kamuoyu" denilen şeyin dünyadan ne kadar kopuk, ne kadar şizofrenik olduğunu ortaya koydu. Erdoğan "Haklıyız!" diyor, "Rus uçaklarının dolaştığı ve bombaladığı alanlarda DAEŞ yok!". Anladık, yokmuş! Fakat bu ne gösterir? Uygar dünya İslam Devleti, IŞİD ya da DAEŞ gibi isimler üzerinde durmuyor; onların yanına daha birçok isim (El Kaide, El Nusra, Taliban, Boko Haram vb) katarak hepsini birden "cihadistler" ya da "Radikal İslamcılar" olarak adlandırıyor. Oysa düşen uçağın paraşütle atlayan pilotunu daha havadayken kurşun yağmuruna tutan ve yaralı olarak yere indikten sonra da tekbir getirerek parçalayan insanların "DAEŞ" mensubu olup olmamaları ne ifade eder?[48] Bugün Rusya'da alevlenen Türk düşmanlığında bu görüntülerin rolü ne olmuştur? Bırakınız Rusya'yı, aynı kareler Fransız ya da Alman TV'lerinde ne gibi duyguları tahrik eder? Tam da Paris kırımından sonra Fransa Cumhurbaşkanı Hollande'ın İslamcı radikalizme karşı koalisyonu genişletmek için Putin'le buluştuğu bugünlerde...

***

AKP, 1 Kasım seçimlerini seçmenleri korkutarak, "istikrar" şantajı yaparak kazandı. Oysa ülkenin gerici bir yeni Osmanlıcılık özentisiyle gerilediği bu yıllarda "istikrar"ın gelmeyeceği de belliydi. Nitekim gelmedi ve önümüzdeki

48 Rus pilota ateş eden ve daha sonra da kameraların karşısına çıkarak konuşan militanla *Hürriyet* gazetesi bir söyleşi yapmıştır. (27 Aralık, *Kelebek* eki). Türkiye'de "ülkücü" olarak bilinen, fakat söyleşide kendisini "cihadist" olarak sunan Alparslan Çelik Ankara'da ticaretle meşgulken "zalime başkaldırmak için Türkmen saflarına katıldığını" söylüyor. İki yıldır Bayırbucak Türkmen dağında olduğunu söyleyen Çelik, "Suriye'de cihat var, diyor, cihat Allah yolunda ailenden, malından, mülkünden feragat edip, fakat hepsiyle birlikte savaşmak demektir".

dönemde geleceğe de benzemiyor. Buna karşılık pekâlâ yeni iktisadi "istikrar paketleri" gelebilir. Hani şu her iktisadi krizden sonra hazırlanan ve yoksulların tepesinde patlayan "istikrar paketleri". Zaten iktisatçılarımız bu konuda şimdiden ince hesaplar yapmaya başladılar bile.

10 Aralık

Rusya Krizi: "Şark Meselesi"nin Yeniden Doğuşu mu?

"Çar, sultana karşı!", "Rus uçağı tuzak mıydı?" İşte size son günlerde çıkan iki yazının başlığı... Birbirlerine ters gibi görünseler de aslında birbirlerini tamamlıyorlar. Birincisi Londra'da yayınlanan *The Economist* dergisinde (5 Aralık) çıktı, ikincisini ise *Yeni Şafak* gazetesinde (8 Aralık) okuduk.

Çar ve sultan?

İster istemez 19. yüzyılı ve bu yüzyıla damgasını vuran "Şark Meselesi"ni düşünüyoruz. Yoksa 21. yüzyıla geçerken, yanlışlıkla ters adım atmış, 19. yüzyıla mı dönmüştük? Kafamda bu soru, bir de yaşananları bu açıdan yorumlamaya çalıştım. Tabii *mutatis mutandis*, yani değişen faktörleri de gözden uzak tutmayarak.

Ortaya aşağıdaki düşünceler çıktı.

***

Adı hayli sonraları konacak olsa da, "Şark Meselesi" bir sınır ihlali ile başlamıştı. 1768'de, tam 247 yıl önce. Polonyalı asileri kovalayan bir Rus birliği Osmanlı sınırlarını aşmış ve bir miktar da zarar vermişti.

Aslında olayda kasıt yoktu ve Ruslar özür dilemeye hazırdılar; üstelik sınırı geçmiş subayı da şiddetle cezalandırdılar.

Yine de yetmedi, olan olmuş, Osmanlı gururu incinmişti; Ruslara savaş açıldı ve Rus elçisi Obreskow hapsedildi.

Osmanlı 19. yüzyılına damgasını vuracak olan Türk-Rus savaşları başlamıştı. Ve buna en çok sevinen de Fransız Elçisi Vergennes oldu, Kont Charles Gravier de Vergennes.

***

Kont Vergennes, genç yardımcısı Baron de Tott ile 1755'te Dersaadet'e zaten biraz da bu savaşı başlatmak için gelmişti. O sırada Fransız tahtında 15. Louis vardı; fakat "Güneş Kral" ve yetenekli nazırlarının oluşturduğu "mutlakıyetçi devlet" aygıtı, iddialı bir "Doğu Politikası"nın temellerini atmıştı. İngiltere'nin deniz hegemonyasına karşı, doğuda Osmanlıları, kuzeyde de İsveç ve Polonya'yı yanına alarak bir denge sağlamak isteyen bu politika, yükselen güç Rusya'yı da frenleme amacı güdüyordu. İşte Osmanlı-Rus savaşı da bu yönde başarılı bir operasyon olacaktı. Ve bu perspektifte Baron de Tott, kışlada Osmanlılara topçuluğu öğretmeye çalışırken, Vergennes de kulislerde Osmanlı yöneticilerini savaşa kışkırtıyordu. Zaten Dışişleri Bakanı Duc de Choiseul de kendisine "Küçük işleri bırakıp savaş üzerine yüklenin, istediğiniz kadar para gönderilecektir," şeklinde talimat yollamıştı.

Savaş altı yıl sonra, 1774'te, cephelere sürüldükten sonra yalnız bırakılan Osmanlı ordularının yenilgisiyle bitti. İmzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması ile Rusya Kırım'a yerleşerek Karadeniz'e açılıyor, İstanbul'a göz dikiyor ve sadece Osmanlı Devleti için değil, Batı Avrupa için de bir tehlike haline geliyordu. Şark Meselesi başlamıştı.

***

1768 Savaşı'nın başlattığı Doğu Sorunu asıl şeklini Napolyon Savaşları'ndan ve Viyana Kongresi'nden alacak-

tır. Bu Kongre'de ağırlığını hissettiren Prens Metternich Osmanlıların reform çabalarına küçümseyerek bakıyor ve Osmanlı ıslahatçılara "Siz Türk'sünüz, Türk kalın!" diyordu. Batı dillerinde o tarihlerde Türk sözcüğü Müslüman anlamına geliyordu ve muhafazakâr Avrupalılar bir İslam ülkesinin Hristiyan devletlerin kanunlarını alarak ilerleyeceğine hiç inanmıyorlardı. Viyana Kongresi zaten Fransız Devrimi'ni tarihe gömmek ve "kutsal düzeni" restore etmek için toplanmıştı. Osmanlı Devleti de beş yüz yıllık meşru hanedanıyla, fakir akraba da olsa, bu "kutsal düzen"in bir parçasıydı.

***

Kutsal Düzen ilk kez, 1830'da Fransa'da halk ayaklanmaları ile sarsıldı. Toprak çıkarlarına dayanan Bourbon Hanedanı gitmiş, yerine finans çıkarlarının bekçisi Orleans Hanedanı gelmişti. Devrim bitmişti; yine de 1789 heyulası zihinlerde yeniden canlanmıştı. Teşhisi iki yıl sonra, 1832'de Metternich koydu: "Avrupa'da ciddi tek bir sorun var. O da devrim!"

Ve Devrim 1848'de geldi. Bu bir "Avrupa Devrimi" idi ve bütün tahtlar sarsılıyordu: Osmanlı tahtı hariç! O kadar ki, Reşit Paşa Dersaadet'e sığınan Macar ve Polonyalı devrimcileri korumakta hiç de sakınca görmemişti. Zaten 1848'i bir karşı-devrim, onu da III. Napolyon'un darbesi ve Kırım Savaşı izledi. 1856'da bu kez Paris Kongresi "kutsal düzen"i restore ediyor, Metternich'in yerini de Louis Bonapart alıyordu. Artık bütün Osmanlı ricali "Bonapartist" olmuştu.

Devrim korkusu egemen çevrelerde bu kez paranoyaya dönüştü ve Doğu Sorunu'na da iyice damgasını vurdu.

***

19. yüzyılın ortalarında diplomatik kulislerde Doğu Sorunu nasıl algılanıyordu?

Burada bu çetrefil konuda yıllar önce yazmış olduğum şu satırları alıntılamakla yetineceğim: "(Osmanlılara karşı) *Düvel-i Muazzama*'nın stratejisi açıktı. Askerî kontrol altına alınan Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı bir tampon güç olarak kullanılacak ve Kutsal İttifak'a dayanan statüko korunacaktı. Böylece hem Osmanlı Devleti üzerindeki ortak kontrol devam edecek, hem de Rusya yıpratılacaktı. Yıpratılacak, fakat yenilmeyecek ve küçük düşürülmeyecekti. Çünkü yenilmiş ve küçük düşmüş bir Rusya *devrim* demekti. Rusya'da demokratik devrim ise Kutsal İttifak'ın sonu ve Batı'da sosyalist 'devrim'in gündeme gelmesi demekti. Avrupa'da ilericiler, beş büyük devlete ek olarak, '*devrim*'den altıncı '*süper güç*' olarak söz ediyorlardı."

Bu "strateji" bağlamında Osmanlılar 19. yüzyıl boyunca Ruslarla boğuşup durdular. Osmanlıların dost bildiği ve kocaman bir çiftlik hediye ettikleri Lamartine bile, 1828 Rus Savaşı vesilesiyle "Türkler aslında Hristiyanlık davası için savaşıyorlar ve Tuna üzerinde bütün dünyanın özgürlüğünü savunuyorlar," diye yazmıştı.

Savaşlar savaşları izledi ve sonunda Rusya, 1917'de, savaş yükü altında ezilerek küçük düştü ve gerçekten de beklenen devrim patladı. Doğu Sorunu bitmiş, yepyeni koşullar altında, sosyalist devrimcilerle ulusal devrimciler emperyalistlere karşı bir araya gelmişti. Yakın tarihimizin en onur verici sayfası bu koşullarda yazıldı.

***

Doğu Sorunu kapanmıştı, yine de geriye bir soru kalıyordu: Osmanlı "reformistleri" nasıl böylesine basit bir oyuna gelmişlerdi? Nasıl gerçek reformlara harcayacakları

paraları, Ruslara savaş tazminatı olarak ödemek zorunda kalmışlardı?

Kuşkusuz gözleri "Üçüncü Roma" yapmak istedikleri İstanbul'da olan Çarlık Rusya'sı, Osmanlılar için gerçek bir tehlikeydi. Fakat o sırada Rusya da dev sorunlarla karşı karşıyaydı ve ikide bir savaşmak da istemiyordu. Üstelik Çarlığın en büyük düşmanı aslında Osmanlılar değil, "devrim" di. 1870'lerde Kont Gorçakof'un hazırlattığı diplomatik belgeler, daha giriş kısmında şu satırlara yer vermişti: "İmparator Nikola o zaman devrim olarak bilinen şeyi Rusya'yı tehdit eden en büyük tehlike olarak gördü ve bu inançla kendisine daha az acil görünen tüm çıkarlarını en büyük tehlikeye tabi kıldı."

***

Rusların içeride baş düşmanları devrim idi; Osmanlılar ise cehaletle boğuşuyorlardı ve bunu da temelsiz bir "gurur"la gizlemeye çalışıyorlardı. Gerçekten de 19. yüzyılda Osmanlı devleti ile ilgilenen hemen her gözlemci Osmanlıların "gurur" tutkusunun altını çizmiştir. Ve ilginç olarak da bu konuda, çoğu kez aynı metinlerde, birbirine ters iki görüş ileri sürmüşlerdir.

Bir görüşe göre Osmanlılar bilim ve teknoloji konularında her türlü gururdan yoksunlardı ve ordularını Hristiyan subaylara teslim etmekte hiçbir sakınca görmüyorlardı. Bununla beraber "gâvur"ları küçümsemeye ve onlara tepeden bakmaya da devam ediyorlardı. Doğu Sorunu'nun başlamasında rolü olan Vergennes, 30 Temmuz 1766 tarihli raporunda bu durumu, madalyonun iki tarafını da gösterecek şekilde, şöyle ifade etmişti: "Türkler son derece zayıf olmalarına rağmen daha da fazla kibirliler. İmparatorluklarının dışında olup bitenlerden kendilerini aydınlatmamızı –bun-

ları bilmemelerinden ötürü hiç de yüzleri kızarmadan– hoş karşılıyorlar. Fakat yabancı bir elçinin iç idarelerinin kötülüğünü söylemesine asla tahammül edemiyorlar". Ve bu sözlerden yetmiş yıl kadar sonra genç Alman subayı Moltke de aşağı yukarı aynı şeyleri söylüyordu: "Bir Türk, Avrupalıların kendisinden ilim, beceri, zenginlik, cesaret ve kuvvet açısından üstün olduğunu kolayca kabul eder; fakat bir Avrupalının bir Müslümandan üstün olabileceği düşüncesi aklının köşesinden bile geçmez. Bu yenilmez gururun kökü dinde bulunuyor."

Kuşkusuz 19. yüzyılda Osmanlılar içinde de bu "gurur"un boşluğunu ve ilmi dinin dışında aramak gerektiğini anlayanlar da vardı. Ne var ki, onlar, halka dayanan bir iktidar kuramadı ve bir devrim yapamadılar. Bunların en yeteneklisi olan Mithat Paşa, hayata müstebit sultanın zindanlarında veda etti.

***

Böylece boş ve temelsiz "emperyal gurur", İmparatorluğun sonuna kadar devam etti. Ve sonunda da bu boş ve kompleksli "üstünlük duygusu", Osmanlı Hanedanı ve ortaklarının onursuz bir şekilde tarihten silinmesinde önemli bir faktör oldu.

1917'de Lenin Osmanlı Devleti'ni paylaşan anlaşmaları "uluslararası eşkıyalık anlaşmaları" olarak niteleyip açıklayınca Doğu Sorunu da tarihe karışmış oluyordu.

Sonra?

Yoksa yıllar sonra farklı bir biçimde yeniden mi hortladı?

***

İkinci Dünya Savaşı, faşizmin ezilmesi, Yalta Konferansı, Sovyet talepleri, Missuri'nin ziyareti ve sonunda da

Ankara'nın can havliyle kendisini Washington'un kanatları altında bulması... Bütün bunlar yeni Doğu Sorunu'nun kaldırım taşları sayılabilir mi?

Bir ölçüde sayılabilir, arada önemli farklar olsa bile.

Hiroşima trajedisinden sonra büyük güçler arasında bir "dehşet dengesi" oluşması bir Rusya-Türkiye savaşını gündemden çıkarmıştı. Zaten Sovyetler Birliği daha İnönü zamanında taleplerinden vazgeçmiş, Demirel Hükümetleri sırasında da Türkiye'ye yatırımlar yapmaya başlamıştı. Sovyet sisteminin çökmesi bu ilişkileri söndürmedi; aksine daha da canlandırdı. Bavul ticareti ile başlayan yeni ilişkiler, son yirmi beş yıl içinde enerji, inşaat ve turizm sektörlerini kapsayan geniş bir işbirliğine dönüşmüştü. AKP'nin yıllardır övündüğü iktisadi büyümede Rusya ile ticaretin önemli payı unutulmamalıdır.

***

Ve sonra da "Arap Baharı" geldi. Artık Türkiye, bu arada "usta"lığını ilan etmiş Erdoğan yönetiminde, Ortadoğu'ya ağırlığını koyabilirdi. Zaten ülke değişmişti. "Mağdur"lar baş kaldırarak iktidarı almış ve küstah "Beyaz Türk"lerin unutmuş oldukları "Osmanlı değerleri"ni canlandırma kavgasına girişmişlerdi. Bu kavgada tarihî referanslar altüst olmuş, zaten hiç benimsenmemiş olan "Ulu Önder"in yerini bu kez açıkça "Ulu Hakan" almıştı. Türkiye Başbakanı artık sadece Türk ve Kürt halklarına değil, tüm "Osmanlı halkları"na hitap ediyordu. Arapça bilmese, Ortadoğu ve İslam tarihinden bihaber olsa da, arkasında büyük bir tarihî miras vardı. Bu mirasa layık olmak için İsrail'i eleştirmek, Shimon Peres'e haddini bildirmek asla yeterli olamazdı. Büyük bir imparatorluğun şanına layık olmak için ABD başta olmak üzere, büyüklere kafa tutmak, dünyanın BM'deki "beş"ten büyük

olduğunu haykırmak, yeri gelince de "Şangay Beşlisi" almaşığını masaya sürmek gerekiyordu.

***

Ne var ki Erdoğan bunlarla da yetinmedi. Bölgenin diğer İslam ülkelerini de Hristiyan Batı'ya karşı harekete geçmeye davet etti. İstanbul'da topladığı İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İSEDAK) 57 temsilcisine "Bakın açık açık söylüyorum, diye sesleniyordu, dışarıdan gelenler İslam coğrafyasının petrolünü seviyorlar, altınlarını, elmaslarını seviyorlar, ucuz iş gücünü seviyorlar. Çatışmalarını, kavgalarını, anlaşmazlıklarını seviyorlar (...) İnanın bizi sevmiyorlar. Buna daha ne kadar seyirci kalacağız? Daha ne kadar sabredecek, daha ne kadar tahammül edeceğiz?" Eğer bu cihat çağrısı Araplara "gelin bize yatırım yapın", "gelin ortak bir altın borsası kuralım" gibi önerilerle noktalanmasa idi, mükemmel bir antiemperyalist nutuk sayılabilirdi. Zamanında Nasır, Saddam ve Kaddafi'lerden duyduğumuz nutuklar gibi. Şu farkla ki, Batı'ya karşı seferberlik çağrısı bu kez NATO üyesi bir ülke lideri tarafından yapılıyordu.

***

Batılı liderler *politically correct* üslubunu ve inceliklerini çok iyi bilirler, böyle konuşmalara alışıktırlar, öfkeye kapılmazlar. Yine de pasifist Obama bile sonunda soğukkanlılığını kaybetti; artık Erdoğan'ın telefonlarına çıkmıyor, çıktığı zaman da Beyaz Saray basına, Başkan'ın beyzbol sopalı resimlerini dağıtıyordu.

Yine de sonunda bir anlaşma zemini bulundu. IŞİD'e karşı ortak savaşılacak; İncirlik üssü de ABD uçaklarına açılacaktı. Fakat o da ne? Bu kez de Beştepe, kendine özgü ustalıkla, yine Obama'yı çalımlamış, IŞİD savaşını Kürt savaşına çevirmişti.

Ve ipler yeniden gerildi. Türkiye sahada IŞİD'den çok IŞİD'in düşmanlarıyla savaşıyordu.

Artık devlet adamlarının söylemediklerini basın söylüyor, Ankara hakkında çok ağır suçlamalar yapılıyordu. Sonunda Amerikan ve Avrupa gazeteleri, bir yanda Gollum öbür yanda Erdoğan, bir dava dolayısıyla hakaretin olup olmadığını anlamak için, arada benzerlik olup olmadığını arar hale geldiler.

***

Bu arada tabloyu daha da karmaşık kılan bir olay olmuş, Rusya da Ortadoğu denklemine dahil olmuştu. Kuşkusuz kendine özgü stratejik hesapları vardı; fakat cihatçılıkla savaşmak için ciddi nedenleri de bulunuyordu. Milyonlarca Müslüman vatandaşıyla İslami terörü kendi ülkesinde yaşamıştı ve halen de yaşamaktaydı. Üstelik yakınlarda da bir yolcu uçağı yine cihadistler tarafından düşürülmüş, öfkesini bilemişti. Bu nedenle bölgede ABD ve diğer Batılılar tarafından da düşmanca karşılanmadı. Dahası, Paris ve ABD terör saldırıları kendisine karşı bir sempati dalgası bile yarattı.

Yine de!

Yine de Rusya, Rusya'ydı; Batılı uzman ve ideologların anlattığına göre, yetmiş yıllık komünizm, onun emperyal özlemlerini ortadan kaldırmamıştı. Zaten Putin de "çar" özellikleri taşıyor, bir "çar" gibi davranıyordu. Onu biraz hırpalamak, karizmasını çizmek hiç de fena bir fikir değildi. Ve bunu da herhalde en iyi, son yıllarda sergilediği "Osmanlı gururu"yla bir "sultan" gibi dolaşan Erdoğan yapabilirdi. Yapmasa bile, "yapmış gibi" göründüğü bir senaryo mutlaka onun da hoşuna gidecekti. Kısaca hiç beklenmedik bir anda, tarihe gömülmüş sanılan Doğu Sorunu yepyeni bir şekilde hortlamış görünüyordu.

***

24 Kasım sabahı Türk Hava Kuvvetleri bir Rus uçağını düşürdüler. Yine bir sınır sorunu yaşanmıştı; Ruslar yine sınırlarımızı –bu kez hava sınırlarımızı– ihlal etmişlerdi. Ve ihlal bu sefer saatlerce değil, on yedi saniye sürmüştü. Ne var ki Türk jetleri atik davranmış, Rus uçağını sınırlarımızı terk ederken yakalamış ve yere indirmişlerdi. Yarbay pilot da daha havadayken Türkmen savaşçılar tarafından cezalandırılmıştı. Ne de olsa Türkiye'nin arkasında NATO vardı ve Erdoğan da zaten olaydan hemen sonra Putin'i değil, Brüksel'i aradı. *Yeni Akit* (1 Aralık) gazetesi "Türkiye'nin sınırı NATO'nun sınırı" manşetiyle durumu zaten özetlemişti.

Ne var ki Ankara, tıpkı ilk Doğu Sorunu'nda olduğu gibi, bu defa da müttefiklerinden beklediği desteği göremedi. Hatta NATO Genel Sekreteri Ortadoğu savaşını, NATO'yu ilgilendirmeyen bir İslam savaşı olarak görüyordu. Obama da şeklen "Türkler haklı" derken, Putin'le –içeriğini pek bilmediğimiz– görüşmeler yapıyor, hatta basına uçağın düşürülmesinden duyduğu üzüntüyü açıklıyordu. Yine de ABD ve NATO çevreleri memnundu. *The Economist* dergisinin vurguladığı gibi, Ankara, artık Rus tehdidi karşısında son yıllardaki "ateşli Batı karşıtı retorik"ten vazgeçecekti. Yine aynı yazıda Stratejik İletişim Merkezi (STRATİM) Başkanı ve Meclis Dışişleri Komisyonu'nda başkanlık yapmış eski AKP Vekili Suat Kınıkoğlu, "(Türkiye'yi yönetenler) şimdi Türkiye'nin gerçek güvenlik çıkarlarının Batı ve NATO'nun yanında olduğunu anlayacaklar," diyordu.

***

Peki, işin gerçek iç yüzü neydi? Yoksa C. Çandar ve F. Koru gibi yazarların kuşkulandıkları gibi, Türkiye tuzağa mı düşü-

rülmüştü? Asıl hedef, A. Selvi'nin iddia ettiği gibi, Erdoğan ve Putin mi idiler? Yani Batı emperyalizmi, kendisine farklı biçimlerde kafa tutan bu iki lideri birbirine düşürerek ve yıpratarak avantaj mı sağlamıştı? İlk "Şark Meselesi"nde olduğu gibi bir strateji mi uygulamıştı?

***

Bilemeyiz. En azından Erdoğan'ın bunu böyle anlamadığı anlaşılıyor. Ve kendileri bugünlerde yine muhtarları Beştepe'de toplamış, onlara "küresel vizyon"larını anlatmakla meşguller.

Ya Rusya krizi?

Nasıl olsa çözülür ve –Rus-Türk ilişkilerinin parlak günlerine dönülmesi artık zor olsa da– sıkıntılar atlatılır. Zaten bu milletin en büyük hasleti, Erdoğan hatırlattı, "çileye alışık bir millet" olması değil mi? Gerçekten de tüm siyaset ve laf "usta"ları için sağlam, "güvenilir" bir dayanak. Herhalde bu milletin, daha doğrusu bu milletteki gerçek "mağdur"ların, bir gün uyanıp, çileye ve çile çektirenlere isyan etmelerine kadar...

31 Aralık 2015

2016'ya Girerken: Yeni Anayasa, Dış Politika ve "Milli Refleks"ler

2015'e veda gününde, sabah sabah gazete manşetleri arasında dolaşıyorum. Çoğu yine her zamanki gibi dehşet saçmış. Büyükler ise, bu karanlık atmosferin ağırlığı altında, biraz da umut dağıtmaya çalışıyor. Vesile de hazır: "Yeni Anayasa" görüşmeleri. Malum ya, dün Davutoğlu ile Kılıçdaroğlu bir araya gelip bu konuyu görüştüler. Konuşma iki saati aşmış.

Peki, sonuç?

"Ruh'unda uzlaştılar!" diyor *Milliyet*. *HaberTürk* de geri kalmamış: "Mutabakat tamam!" "Mutabakat"ın ne olduğunu ise *Hürriyet*'ten öğreniyoruz: "12 Eylül mutabakatı!" *Sabah* da onaylıyor: "Darbe anayasası tarihe karışacak!". Ve nihayet *Cumhuriyet*: "12 Eylül'ün izleri silinecek!"

***

Bir an düşündüm ve doğrusu biraz da ürperdim. Bu Anayasa, 1982 yılında kabulünden sonra tam on iki defa değişikliğe uğradı; son olarak da yine bir "12 Eylül" günü "radikal demokrat"ların "Yetmez, ama evet!" nidaları arasında... Demek ki gerçekten de yetmemiş; şimdi de bu ıslah olmaz nesneyi toptan kaldırmak ve yerine bir yenisini koymak istiyorlar.

Düşündüm ve aklım gençlik yıllarıma, "anayasa asistanı" olduğum senelere gitti.

***

Neredeyse altmış yıl oluyor, 1959'da Mülkiye öğretim kadrosuna "anayasa asistanı" olarak katılmıştım. Mutluydum; hararetle anayasacılığın temel ilkelerini ve o sırada yürürlükte olan 1924 Anayasası'nı inceliyordum. Ne var ki coşkum uzun sürmedi, daha bir yıl bile geçmeden bir sabah gürültülerle uyandık. Darbe olmuş, "anayasam" yürürlükten kaldırılmıştı.

Aslında siyasi planda hiç de üzgün değildim; daha bir ay önce Menderes'in askerlerinin ateş açtığı bir kurumda yaşıyordum ve İdari İlimler Enstitüsü'nde nasıl yerlere yattığımızı daha dün gibi hatırlıyorum. Yine de yaşadıklarım bende kariyerim açısından bir şok etkisi yapmıştı. İzleyen yıllarda bende şu düşünce hâkim oldu: Bir ülkenin anayasası, o ülkenin tarihi ve bu tarih içinde oluşan toplumsal güçleri incelenmeden anlaşılamaz. Daha sonraki çalışmalarıma ve anayasa kürsüsünden ayrılarak siyaset bilimi kürsüsüne geçmeme de bu anlayış temel teşkil etti.

Elbette ki anayasacılığı hiçbir zaman küçümsemedim; fakat toplumsal yaşamda asıl belirleyici güçlerin daha derinlerde, "maddeler" halinde okuyamayacağımız toplumsal ilişkilerde yattığını hissetmiştim. Ve sanırım ki Türkiye'de bu yeterince anlaşılmadığı için ikide bir "anayasa krizi" yaşıyor ve Kuran'da ayet arar gibi, Batılı anayasalarda yeni maddeler arıyoruz. Çoğu kez de büyük bir riyakarlık içinde... Bugünlerde olduğu gibi...

***

Bu sabah gazetelere bakarken "Anayasacı yıllarım"a döndüm demiştim ya, elimde 1982 Anayasası, "cumhurbaşkanlığı" kurumunu düzenleyen maddeyi okuyorum. 104. Madde, Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini sayıyor: "Cumhurbaşkanı devletin başıdır, diyor, bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir." Sonra da bu görevi yerine getirebilmesi için kendisine verilen yetkileri sıralıyor. Belki de Anayasa'nın en uzun maddesi; yetkiler say say bitmiyor. Yine de yetmiyor. Tayyip Bey "Evet, ama yetmez!" diyor ve ille de "başkanlık sistemi" diye ısrar ediyor. Ve bu arada "Anayasa'nın uygulanmasını ve devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını" sağlamak için de yurt içindeki tüm "vatan hainleri"ni devamlı ihbar ediyor: Seçmenlerine, muhtarlara, esnaf ve sanatkârlara, herkese.... Zaman zaman da savcılara.

***

Durum bu; bakalım 2016 yılında "başkanlık sistemi"ne geçebilecek miyiz?

Geçelim ya da geçmeyelim, şurası anlaşıldı: 2016 yılında bu ülkede hararetli Anayasa tartışmalarına tanık olacağız! Önümüzdeki aylarda hayatında bir hukuk kitabı bile okumamış kimselerin karşımıza bir "Anayasa otoritesi" olarak dikildiğini görürsek hiç de şaşırmayalım.

Tahminim bu yönde ve ben yine eski yıllara dönüp bir de şunu hatırlıyorum: "Dış politika" denilince biz eski kuşakların aklına son yıllara kadar sadece "Kıbrıs Sorunu" gelirdi. Kuşkusuz arada krizler yaşamadık değil; örneğin 1990'daki ilk Körfez Savaşı gibi. Baba Bush'la Özal'ın birbirlerine "George" ve "Turgut" diye hitap ettikleri günlerdi. Ne var ki

işler sarpa sarmış, Batı'da "yoksa Özal Musul hesapları mı yapıyor?" diye kaygılar doğmuştu. Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay da bu koşullarda istifa etmişti. Torumtay Paşa daha sonra *Anılar*'ında bu kararını şu satırlarla savundu: "(..) en seri ve akıcı durumlarda dahi bir değerlendirme ve koordinasyona dayanması gereken kararlar, Cumhurbaşkanı tarafından şahsi ve merkezî bir biçimde ele alınmaya başlanmış ve kriz yönetimi ve karar mekanizması diye bir şey kalmamıştı." Yine de Özal suples göstermiş, krizin büyümesi önlenmişti.

***

İlginç değil mi, bugünlerde de gündemde Musul var ve Musul IŞİD'in işgali altında. Yine de Irak, IŞİD'i değil de Başika'da asker bulunduran Türkiye'yi tehdit ediyor ve neredeyse bütün Arap ülkeleri de arkasında. Özal 1990'da "Irak tehlikesi" karşısında NATO'ya başvurmuştu ve İlhan Selçuk da "Utanç başvurusu" başlıklı bir yazıyla geniş bir kitlenin duygularına tercüman olmuştu. Şimdi, "zamanın ruhu" diyelim, kimseden ses çıkmıyor. Ya da çıkıyor; *Hürriyet*'te bugün E. Özkök'ün yazdığı yazı gibi.. "Milli refleks" adına, herkesi "Arap tavrı"na karşı bir milli tavır koymaya davet etme şeklinde. Tabii bir de NATO var; sıkışırsak yine oraya da başvururuz.

***

Birinci Körfez krizi ile ilgili yazımı "Türkiye'nin bir Ortadoğu politikası yoktur" diyerek noktalamışım. Şimdi düşünüyorum da yoksa böylesi daha mı iyiymiş? Baksanıza bugünlerde İran düşmanımız, Suriye düşmanımız, Mısır düşmanımız, İsrail düşmanımız, Irak düşmanımız...

Yetmedi mi?

Yetmedi; bir de Rus uçağı düşürerek listeye Rusya'yı da ekledik. Ve "milli refleks"imizle bu dış politikamızın arkasında da duruyoruz. Baksanıza İlker Başbuğ Paşa bile, iki yıl Silivri'de nöbet tuttuktan sonra TV ekranlarına çıktı ve "başka türlü yapamazdık" dedi. Ne de olsa "angajman kuralları" söz konusu. "Milli refleks" meselesi! Görüldüğü gibi artık bir "dış politikamız" var. Biraz "gelin kalktı, köyü yıktı" kabilinden olsa da... Yine de umutsuzluğa kapılmayalım. Belki de "Yeni Anayasa"ya "Türkiye Cumhuriyeti bütün komşuları ile barış içinde yaşar" diye bir madde koyar ve herkesi rahatlatırlar.

9 Ocak 2016

Kürtler, Özgürlükler ve Hendekler..

Haberi ilk okuduğum anda, tamam, demiştim; harekât başladı; biraz gecikmeli de olsa Erdoğan ve Hükümet üyeleri önümüzdeki günlerde namazlarını Şam'da, Emevi Camii'nde kılacaklar! 17 Aralık'ta gazeteler, Güneydoğu'daki operasyonlarda "3 korgeneral, 3 tümgeneral, 8 tuğgeneral ve 26 albayın ve on bin askerin yer aldığını" yazıyordu ve ben de hedef herhalde Şam, diye düşünmüştüm. Bu çapta bir komuta heyeti Sur ya da Cizre'deki hendekleri kapatmak için oraya sevk edilmiş olamazdı.

Yanılmışım.

Haberde "şiddetli çatışmalar"dan söz ediliyor, hareketin birkaç ilçeyle sınırlı kalacağı söyleniyordu. Ve izleyen günlerde de Cumhurbaşkanımız namaz kılmaya, Şam'a değil; umre için Mekke'ye gitti.

O gitmişti, ama burada "şiddetli çatışmalar" devam ediyor ve Suriye'yi anımsatan kareler TV ekranlarını kaplıyordu. "Yanı başımız adeta yanıyor," diyordu Mekke yolcularından bir gazeteci; "Diyarbakır'dan, Cizre'den, Nusaybin'den gelen haberler ve görüntüleri aklım almıyor. Nasıl bu hale geldik?"

***

Doğru, "Nasıl bu hale geldik?" Bunu herhalde daha uzun süre tartışacağız; fakat "bu hal"in geçici bilançosunu,

Erdoğan, Mekke'den döner dönmez, ayağının tozuyla çıkardı: "2015 yılı içinde ülke içinde ve dışında yürütülen operasyonlarda etkisiz hale getirilen terörist sayısı 3100'ü bulmuştur. Bu dönemde şehit verdiğimiz 200 güvenlik görevlimiz ve olaylarda hayatını kaybeden vatandaşlarımız en büyük üzüntü kaynağımızdır".

Geçici bilanço böyle; "açık ve net;" aslında Erdoğan değil de rakamlar konuşuyor; bir yanda şehitler, öbür yanda teröristler..

İyi de, tabloda yine de aydınlatılması gereken noktalar bulunuyor. Şöyle: Şehitlerimizi biliyoruz; onlar ve geride bıraktıkları için ağlıyor, yaslarını tutuyoruz. Bunlar güzel. Hain kurşunların hedefi olan ve arkalarında kırık hayatlar bırakarak giden insanlarımıza elbette ağlayacağız. Fakat şunları da öğrenmek hakkımız değil mi? Peki, bu kabarık "etkisiz hale getirilmiş"ler listesi kimlerden oluşuyor? Kuru bir rakam içinde eritilen bu 3100 kişi hakkında neler biliyoruz? Hepsi de çatışma içinde mi öldüler? Yoksa aralarında, bizde sık sık olduğu gibi, "kurunun yanında yanan yaşlar", yani kadınlar, çocuklar, yaşlılar da var mı?

Selahattin Demirtaş, birkaç gün önce sosyal medyada paylaştığı bir mesajında, "Diyarbakır'da yaşamını yitiren askerin baba eviymiş; diyordu; ekranda büyütüp uzun uzun baktım. İnsan bazen ağlamamak için zor tutuyor kendini. Bu ülkenin fakir evlatlarını birbiriyle çarpıştıranlar utansın". Demirtaş aslında direnişçileri desteklemek ve savaşı kışkırtmakla suçlanıyor. Oysa ölen askerler için derin üzüntülerini dillendiren de kendisi! Bu gibi kapsamlı üzüntü mesajlarını bugünlerde herkesin paylaşması lazım değil mi? Herkesin "Çocuklar ölmesin!" diye haykırması gerekmez mi? Artık bu ölümlerin sadece bir vicdan sorunu olmaktan çıkıp, geleceğimizi, gelecekte Türk-Kürt birlikte yaşamamı-

zı derinden etkileyecek bir unsur haline geldiğini görmüyor muyuz?

Oysa gerçek şu ki öldürülenler baro başkanı, belediyeci, parti yöneticisi gibi sıfatlar taşımadıkça, ya da buzdolabına konulan çocuklar, evinde vurulan genç kızlar, polis aracına bağlanarak yerlerde sürüklenen cesetler gibi facialar yaşanmadıkça, büyük medya ölen Kürtleri "sayı"larla ifade ediyor. Ve olaylara yıllardır şehit cenazeleri ile bilenmiş milliyetçilik duygularıyla bakan halk kesimleri de rakamlar büyüdükçe daha mutlu görünüyorlar.

Yine de bazı sorular soruluyor ve yanıtlar aranıyor; hâlâ özgür kalabilmiş basında; sosyal medyada ve daha etkili bir biçimde de dış basında. Örneğin daha birkaç gün önce *New York Times*, bir başyazısında (6 Ocak), Türkiye'de, "Güneydoğu'da düzinelerce kentsel mekânın bombalandığını", bu operasyonlarda Kürt militanların yanı sıra "bilinmeyen sayıda sivilin de öldüğünü" ve ülkenin ABD ve AB gibi müttefiklerinin de buna "utanç verici şekilde göz yumduğunu" yazıyordu.

***

Aslında İncirlik Üssü nedeniyle ABD'nin, mülteci akımı korkusuyla da AB'nin Türkiye'ye hayli muhtaç olduğu şu günlerde, kimsenin AKP iktidarının fazla üstüne gitmediği gerçeği yadsınamaz. Ne var ki, bu durum, onların olup biteni günü gününe izlemediği ve kaydetmediği, günü gelince de Türkiye'nin önüne kabarık bir dosya halinde sunmayacağı anlamına gelmiyor. Burjuva demokrasilerinin tutarlı ve devamlı bir riyakârlık içinde uyguladıkları "reel politika"nın özü, esası budur. Fakat biz işin bu "sürprizlere" gebe kısmını geleceğe bırakarak, bugün Güneydoğu'da olup bitenleri anlamaya çalışalım.

***

İktidara göre, şiddeti, Güneydoğu'nun bazı illerinde "PKK'lı teröristler" kendi kendilerine bir "özyönetim" ilan ederek ve bunu uygulamak için de legal güçlere karşı savaş açarak, hendekler kazarak başlattılar. Çıkan çatışmada da cami, okul, dükkân demeden her şeyi yakıp yıkıyor, kendi yaşam alanlarını tahrip ediyorlar. Halk bundan son derece rahatsız ve çareyi de ya bölgeyi terk etmekte ya da istikrarın devlet güçleri tarafından bir an önce sağlanmasında buluyor. *Sabah* yazarı H. Kaplan'a göre 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinde "HDP'ye rekor oranda oy" çıkan yerlerden şimdi "%50'den fazla nüfus göç etmiş durumda" ve "halk, bırakın hendek başında beklemeyi, PKK'ya söverek evini yurdunu terk etmekle meşgul."

Resmî aynalardaki görünüm bu: Güvenlik kuvvetleri görevlerini yapıyorlar; oy aritmetiği değişiyor ve ek olarak da, iktidar, Öcalan'ı harekete geçirmeye, onu HDP'ye karşı kullanmaya çalışıyor. A. Selvi, "Öcalan ne zaman devreye girecek?" diye sabırsızlanıyor ve okuyucularına Washington ve Moskova gezintileri sırasında Demirtaş'a verilen yeni görev'i –Öcalan'dan alıntıladığını söylediği– şu sözlerle hatırlatıyor: "Ben bu toprakların ürünüyüm ama Selahattin uluslararası proje!" (*Yeni Şafak*, 21 Aralık).

***

Resmî görüşler bunlar; oysa bir de madalyonun öbür tarafı var; onu da görmeye çalışalım.

Güneydoğu'nun bazı ilçelerinde devlet güçlerine karşı bir direniş olduğu, asilerin hendekler kazarak legal güçlerle savaştıkları ve böylece mevcut kanunların çiğnendiği elbette doğrudur. Ne var ki bugün varılan noktada tartışılması gereken şey, daha çok çatışmaların nasıl başladığı, bu "asi"lerin kimler

olduğu, ne istedikleri ve barış ortamının nasıl yeniden tesis edilebileceği gibi sorular olmalıdır. Önce şunu hatırlayalım: Söz konusu bölgede "özerk idare" ilanı ve hendekler kazılması hiç de yeni bir şey değildir. HDP'ye yakın sivil toplum kuruluşları, Demokratik Toplum Kongresi (DTK) adı altında, daha 2011 Temmuz'unda bölgede "özerklik" ilan etmişti. Aradan beş yıla yakın zaman geçti ve bu arada iki de genel seçim yapıldı. Özellikle bu son 1 Kasım seçimlerinde, iktidar, seçmenler üzerinde PKK baskısını önlemek için bütün güvenlik güçlerini seferber etmiş ve yine de beklediği sonuçları alamamıştı. Bu seçimlerde HDP, devlet güçlerine karşı direnişin en yoğun olduğu ilçelerin bazılarında (Sur, Silopi) %80'in, diğerlerinde de (Cizre, Nusaybin) %90'ın üzerinde oy almış bulunuyor.

Bu durum neyi ifade ediyor?

Bu durumda ancak iki olasılık söz konusu olabilir: Ya güçlü olduğu yerlerde, PKK, artık devletten de güçlü konuma gelmiş ve yerine göre zor da kullanarak, seçmenleri, tüm güvenlik seferberliğine rağmen, HDP'ye oy vermeye yöneltmiştir; ya da söz konusu ilçelerde halk, oylarını, gönüllü şekilde, devlet baskısına da direnerek HDP'ye, yani "özerkliği" destekleyen partiye vermiştir. AKP'nin ve bu konuda iktidarı destekleyen diğer partilerin bu iki almaşık arasında bir fark gözeteceklerini sanmıyorum. Daha çok ikinci olasılık yok sayılacak ve PKK de "uluslararası bir komplonun aracı" olarak sunulacaktır. Zaten şu anda yapılan da odur. Yüz binden fazla insanın savaş alanlarından kaçtığını ileri süren Erdoğan da, yeni yıl mesajında, "bölücü terör örgütü, diyor, Türkiye'ye karşı husumet besleyen tüm devletlerin, tüm karanlık kurumların bir kuklası, bir taşeronu haline dönüşmüştür". Ve özerklik hareketini destekleyen HDP'yi de PKK ile aynı suçlu sandalyesine oturtarak, bazı vekillerinin dokunulmazlıkları kaldırılmasını ve bunların "bedel ödemelerini" talep ediyor.

*
* *

Ne var ki, bütün baskı ve kısıtlamalara rağmen basında farklı sesler de çıkıyor. Bu bağlamda, son aylara kadar Genelkurmay'da "analist ve proje subayı" olarak çalışmış olan bir binbaşı, Ahmet Hakan'la yaptığı görüşmede, bu konuda hayli ilginç bilgiler verdi. Binbaşı M. Gürcan, direnişi arka planda PKK militanları yönetse bile, ön planda gezici devriye, keşifçi, gözcü gibi sıfatlarla gençlerin yer aldığını söylüyor. Analiste göre bu gençler daha çok 1990'larda köylerden göçmüş ailelerin sorunlu çocukları ve "ne istemediğini çok iyi bilen, fakat ne istedikleri konusunda kafaları karışık" bir nesli temsil ediyorlar. Bu nesli AKP vekili Orhan Miroğlu da benzer şekilde betimliyor. "Bedel ödetme" konusunda iktidarı tamamen desteklese de, "'Hendek kuşağı' diyebileceğimiz bu kuşak, diyor Miroğlu, yıllardır devam eden çatışma ortamında doğmuş ve büyümüş bir kuşak; bu kuşağın içinde yer alan gençler, tanımadıkları, bilmedikleri her şeyden nefret ediyorlar ve içleri etnik hınç ve öfkeyle dolu. Eğitimli değiller ve iş deneyimleri yok. Çoğu, yoksulluktan tabii, sosyal tecrit yaşayan kişiler. İçlerinde yakınları faili meçhul cinayetlerde öldürülmüş olanlar var, ama bu kuşağın gençlerini, asıl olarak, 1984 ve sonrasında dağa çıkanların oğulları, hatta torunları oluşturuyor". (*Star*, 11 Ocak).

Peki, çatışma nasıl çıktı?

"Bu çocuklar çatışmaya gitmedi; diyor Gürcan; çatışma onların sokaklarına, kapılarının önüne geldi" ve asıl sorunları "otorite ve dayatma" olan bu çocukların, devlet aradan çekildiği takdirde, PKK ile çatışma olasılığı da az değil. Daha da önemlisi, analist Binbaşı, Hendek krizinin nasıl çıktığını anlatırken, yerel yönetimin bunlarla diyaloğa girerek hendekleri kapatmaya ikna ettiğini iddia ediyor ve şu vahim tespitini

de ekliyor: "Ancak Ankara'dan merkeziyetçi bir yaklaşımla bir talimat geldi ve ikna edilen çocukların çoğu gözaltına alındı." (*Hürriyet*, 30 Aralık)

***

Görüldüğü gibi bölgede incelemeler yapmış bir Genelkurmay analizcisinden, resmî söylemden çok farklı şeyler duyuyoruz ve daha başlangıçta kontrol altına alınma olanağı taşıyan gerginliğin Ankara'nın "merkeziyetçi"(?) tutumu yüzünden tırmandırıldığını öğreniyoruz. Bu iddia ciddidir ve şiddeti başlatan merkez olarak Ankara'yı işaret ediyor. Ve böylece, verilen bilgiler ışığında, HDP'nin "şiddeti kışkırtmakla" suçlanan tavrı da farklı bir şekilde yorumlanabilecek hale geliyor. Örneğin, bu durumda, Selahattin Demirtaş'ın, "baskı politikasında asla hükümetin yanında olmayız; sokağa çıkma yasağı gibi faşizan uygulamalarda biz halkın tarafındayız; hükümet savaş yanlısı, biz barış yanlısıyız" şeklindeki sözleri üzerinde durulması gereken sözler haline dönüşüyor. "Hükümet baskı da ısrar ederse biz de direnişte ısrar ederiz;" diyor Demirtaş. "Hükümet müzakere yolunu seçerse biz desteklemeye hazırız." Oysa iktidar müzakereyi değil, HDP başkanlarının dokunulmazlığını kaldırmayı seçiyor ve basındaki yandaş koro da bunun gerekçelerini toparlamaya çalışıyor.

***

Bütün bunlar olayların Türkiye'deki gelişimi ile ilgili; oysa aynı gelişmelere uluslararası pencereden bakanlar epeyce değişik bir tabloyla karşılaşıyorlar. Özetlemeye çalışalım.

Son yıllarda Ortadoğu'da "Arap baharı" bağlamında yaşanan Suriye faciası, Irak işgalinin yarattığı trajik sonuçlar ve giderek radikalleşen bir İslamcılık anlayışı bu bölgeyi tam bir barut fıçısı haline getirdi. Özellikle dünyanın dört bir

yanından kopup gelen "cihadist"lerle beslenen sözde "İslam Devleti", kullandığı barbar yöntemlerle, tüm çağdaş ve seküler güçler için "en büyük tehlike" haline geldi. Sonuç olarak da bölgedeki her ülke ve siyasal hareket bu "İslam Devleti"ne karşı aldığı tavır çerçevesinde değerlendirilmeye başlandı.

Bu gelişme, Türkiye sınırlarını aşmış bulunan Kürt hareketine de yepyeni bir anlam kazandırıyor ve Kürtler Ortadoğu'daki vahşet ordularıyla savaşan en etkili güçler olarak yeni bir kimlik ve bir hayli de itibar kazanıyordu. Bu koşullarda, demokrat dünya kamuoyu, Türkiye'de Kürt hareketini ezen ve seçimle parlamentoya girmiş liderlerini hapse atmaya hazırlanan girişimlere hiç de sıcak bakamazdı. Şu anda muhtaç olduğu müttefiğini kırmamak için PKK'yi hâlâ "terör listesi"nde tutan ABD bile, sahada Türklerden çok Kürtlerle işbirliği yapmakta bir sakınca görmüyordu. Yine de *New York Times* gibi gazeteler bunu yetersiz buluyor, ABD ve AB'yi Türkiye üzerinde baskı yapmaya davet ediyorlardı. Bu durumda Türkiye'de âdeta roller değişmişti: Cumhuriyet'in kuruluşundan beri tüm dinci ve karşı-devrimci akımlar Kürt bölgesinde filizlenir ve baş kaldırırken, şimdi Kürtler bölgede laiklik düşmanı "cihadist"lerle savaşıyor ve Türkiye de silahlarını daha çok Kürtlere çeviriyordu. "Vatan tehlikede" ürpertisi içinde, milliyetçi cephe de olanları alkışlıyordu.

***

İşte 2016 yılına bu koşullarda girdik. Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın orkestra şefliği yönetiminde bir medya ordusu HDP'yi de "paralel devlet"in yanına oturttu ve her şeyden önce "seni başkan yaptırmayacağız!" diyen bir parti başkanını siyaseten yok etmeye çalışıyor. Bu konuda en büyük silahları da Demirtaş'ın bağlamından koparılmış bazı sözleri ve yakınlarda DTK'nın onayladığı 14 maddelik bildirge oldu.

Herkesi dehşet içinde bırakacak formulü de Mehmet Barlas buldu: FETÖ'cüleri ve HDP'lileri dış güçlerin ajanı ilan ettikten sonra, "binmişiz bir alamete, gidiyoruz kıyamete!" diyordu her devrin "akil adam"ı..

Peki neydi kriz yaratan bu 14 madde?

Bildirgeyi oluşturan 14 maddede bütün Türkiye için yetkileri çok geniş tutulmuş özerk bölgeler içeren bir idare sistemi öneriliyor. Bir kez dahi Kürt sözcüğü geçmeyen, fakat Kürt talepleri ön planda tutularak hazırlandığı açıkça anlaşılan bu bildirge neden bu kadar büyük gürültülere neden oldu? Bunu anlamak kolay değildir. Burada geçen istekler zaten yıllardır Kürt siyasetçilerin dillendirdiği –ve iktidarların da kulak asmadıkları– talepler değil mi? Yoksa asıl neden, "yeni Anayasa" yoklamalarının başladığı bu günlerde HDP'yi yok etme projesi mi?

***

Aslında 14 maddede sıralanan talepler Kürtlere özgü değil ve "küreselleştiği" söylenen dünyanın her köşesinden buna benzer sesler geliyor. Daha bir ay kadar önce (13 Aralık'ta), Fransa'da, Korsika için bağımsızlık isteyen partinin seçim zaferini bir yana bırakalım; Cezayir gibi bir İslam ülkesinde bizdekine benzer bir gelişmeye bakalım. İlginçtir; burada da anayasa değişikliği gündemde ve 5 Ocak'ta devlet başkanı sözcüsü, öngörülen değişiklikleri basına açıkladı. Bu değişiklerden biri de Berberi dili Tamazightin Arapçanın yanı sıra resmî dil haline getirilmesi olacakmış! (*Le Monde*, 7 Ocak). Ve ülkede kıyamet de kopmadı. Oysa, bizde niye kopuyor? Sanırım sorun burada ve "kıyamet" nedenlerini de, şu anda kendi varlıklarını koruma savaşı içinde olanlardan çok, yıllardır hayaller peşinde koşan ve ülkeyi bölgede değersiz ve etkisiz bir yalnızlığa sürükleyenlerde aramak herhalde daha doğru olacak.

***

Bu koşullarda, 2023'e doğru ilerlerken, insan ister istemez yüzyıl kadar önce, bu ülkenin içine düştüğü çok daha feci yalnızlığı anımsıyor. Mustafa Kemal Paşa, 1921'de, Meclis'te bu yalnızlığı şöyle yorumlamıştı: "Büyük hayaller peşinden koşan, yapamayacağımız şeyleri yapar gibi görünen sahtekâr insanlardan değiliz. Büyük ve hayalî şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine çektik. Biz Panislamizm yapmadık. Belki 'yapıyoruz, yapacağız' dedik. Düşmanlar da 'yaptırmamak için bir an evvel öldürelim' dediler. Panturanizm yapmadık. 'Yaparız, yapıyoruz' dedik, 'yapacağız' dedik ve yine 'öldürelim' dediler. Bütün dava bundan ibarettir..."

Aydın, Devrimci ve Filister

Eskiden "münevver" denirdi, bugün ise "aydın" ya da "entelektüel" diyoruz. Çoğu kavramımız gibi o da Batı'dan alındı ve sık sık da kullandığımız bir kavram haline geldi. Gün geçmiyor ki şu veya bu şekilde siyasi sohbetlerimize girmesin: "aydın sorumluluğu", "aydın ihaneti", "aydın suskunluğu", "aydın düşmanlığı" ve tabii sık sık gazetelerde okuduğumuz "aydın bildirileri". Kısaca büyülü, fakat aynı zamanda tartışmalı bir kavram, öyle ki, ilk ortaya çıkışı bile bir kavganın ürünü olmuştu.

***

Bilinen öykü: 19. yüzyıl sonlarında, Fransız ordusunda bir subay, Yüzbaşı Dreyfus, Yahudi kökeninden dolayı iftiraya uğrayıp hapse atılınca, önce Émile Zola "İtham ediyorum!" başlıklı ses getiren bir makale yazmış, sonra da yüzden fazla yazar bir bildiri yayınlamışlardı. Vicdanlarının sesini haykırıyor, genç subayın masum olduğunu söylüyorlardı. Dreyfus düşmanı ırkçı basın ise bu bildiriyi, alaylı bir dille, "entelektüeller bildirisi" diye adlandırdı. Dreyfus'ün Yahudi olması onlar için önemli bir suçluluk karinesi idi.

Ok yaydan çıkmış, "aydın kavgası" başlamıştı. Demokrat yazarlar gerilemediler: "Evet, dediler, bizler 'entelektüel'leriz!"

***

Dediler ama kavganın izleri de kolayca silinmedi; kavram kolayca yerleşmedi. Başka bir Fransız yazar, Julien Benda, Zola'nın mektubundan otuz yıl sonra yayınladığı esere belki de bu yüzden, "entelektüel"lerin değil de *Klerklerin İhaneti* adını vermişti.[49] O tarihte faşistler İtalya'da iktidara gelmiş, Naziler ise Almanya'da iktidara yürüyorlardı. "Dreyfus"lar ve tüm demokratlar yine tehlikedeydi; "klerk"ler ise susuyordu. Eğer alkışlamıyorlarsa?

Clerc, Fransız dilinde kilise mensupları için kullanılan bir sözcüktür, fakat yazın dilinde daha çok "bilgin, edebiyatçı" gibi anlamlar taşır. Zaten Benda'nın kastettiği de buydu ve Kantçı filozofun ne kilise ne de sinagogla bir ilişkisi vardı. Anlaşılan, "entelektüel"liğin "misyoner" işlevini vurgulamak için bu sözcüğü seçmişti. Zaten eser bir yıl sonra İngilizceye *Entelektüellerin İhaneti* başlığı altında çevrildi.[50]

***

Görüldüğü gibi "aydın" kavramının anavatanı Fransa oldu ve herhalde bu yüzden bu ülkede her ünlü düşünür kendine göre bir "entelektüel" tanımı yapıyor. Gerçekten de son elli yıl içinde, Sartre, Foucault, Derrida, Bourdieu gibi önde gelen düşünürlerin hepsi de özgün bir "entelektüel" tanımı önerdiler.

Sartre "aydın her şeyden sorumludur," diyordu, evrensel ufuklu olmalı, her şeye burnunu sokmalıydı. Buna "evrensel aydın" dediler. Oysa Foucault itiraz etti; "aydın ancak 'aracı' olabilir," diyordu, "evrensel değil özgül" alanlarda hareket etmeli, "söylem düzenini sarsma" konumunda olanlara mik-

49 Julien Benda, *La Trahison des Clercs*, Paris, 1927.

50 Julien Benda, *The Treason of the Intellectuals*, New-York, 1928

rofonu uzatmalıydı. Kendisi de buna uydu ve mahkûmlara mikrofonunu uzattı. Buna da "özgül aydın" dediler. Sıra Bourdieu'ye gelmişti ve o da "kolektif aydın"dan bahsetmeye başladı. Aydınlanma ansiklopedistlerini örnek alıyor, farklı dallarda çalışanları bir araya getirmeye çalışıyordu. Bu amaçla bir de bağımsız yayınevi (Liber-Raisons d'Agir) kurdu. Sosyologa göre çeşitli alanlarda (sanat, bilim ve felsefe vb) kazanılmış olan ünü haklı bir dava uğruna seferber etmek aydınların asli göreviydi. Émile Zola da bunu yapmıştı. Bu görüş etkili oldu ve Bourdieu'yü izleyenler bir de "entelektüeller sözlüğü" çıkardılar.[51] Nihayet Derrida da geri kalmadı ve o da kendi "entelektüel" anlayışını ortaya koydu. Bu filozofa göre de, "entelektüel", yapı-sökümün de dışında kalan, adalet, hoşgörü, misafirperverlik gibi evrensel ilkelere dayanmalıydı. Derrida bir de "yeni enternasyonal" önerdi. Farklı şekilde savunulsa da, bir bakıma "evrensel aydın" dönüş yapmıştı.

***

Görüldüğü gibi "entelektüel" sıfatı Fransa'da gözde konumdaydı. Ne var ki bu sıfat her ülkede, Fransa'da olduğu gibi itibarlı bir statüye ulaşamadı. Örneğin Benda'nın eseri, üstelik *clerc* sözcüğü yerine *intellectual* sözcüğü konarak ilk kez New York'ta yayınlanmış olmasına rağmen, ABD'de bu kavram hiçbir zaman gözde bir kavram olmadı. 1960'ların gözde sosyologlarından Edward Shils, kendi ülkesinin "entelektüel"lerinden ziyade, "az gelişmiş ülkelerin

51 Bkz. Jacques Julliard ve Michel Winock, *Dictionnaire des Intellectuels Français*, Paris, Seuil, 1996. Sadece şahıslar üzerine değil, yer ve zaman faktörlerini de hesaba katan bu eserde "entelektüel" tanımı sanat, edebiyat, bilim alanlarında kazanılmış ünü "siyaset alanına uygulamak" olarak benimsenmişti. Böyle bir tanım bizler için, bir sürü romancının yanı sıra Fazıl Say, Sezen Aksu ve Aziz Sancar gibi isimleri de çağrıştırıyor.

entelektüelleri"yle ilgileniyor, bunları anlamaya çalışıyordu.[52] Almanya'da da Habermas, siyasi kavgalarını anlatan kitabında, yakın tarihlere kadar Almanya'da "entelektüel" sözcüğünün hiç kullanılmadığını ve bu kavramın ancak 1960'larda itibar kazandığını ileri sürmüştür.

***

Habermas'ın, "entelektüellik" fikrinin Almanya'da nasıl geliştiğini anlatan yazılarını bu düşünürle ilgili kitabımda özetlemiştim.[53] Burada şu kadarını söyleyeyim ki, Habermas, Alman tarihinde bugün genel olarak bu sözcükten anlaşılan anlamda "entelektüel"in ilk modelini şair Heinrich Heine'de (1797-1856) bulmuştu. Düşünüre göre Almanya'da 20. yüzyıla kadar "entelektüel" diye bir kavram yoktu ve bu anlamda hepsi de "*geist*"la (espri, zekâ) başlayan birçok sözcük kullanılıyordu. Habermas bu konuda Grim kardeşlerin sözlüğüne dayanarak *geistmenschen, geistige schaffende, geistesadel* ya da sadece *geistige* gibi terimler sayıyor. Marx da *18 Brumaire*'de bu anlamda –Fransızca çevirisinde "*intellectuel*" olarak yer alan– "*die geistigen Kapazitäten*" kavramını kullanıyordu.[54]

52 E. Shils'e göre az gelişmiş ülke "entelektüel"lerinin "aklı daha çok dışarılarda, özellikle de Paris ve Londra, Oxford, Cambridge, daha az ölçüde de bazı Amerikan üniversitelerinde ne yapıldığı ve ne düşünüldüğünde idi". Bu ülkeler yönetiminde askerlerin rolüne özel bir önem atfeden ve "vesayetçi demokrasi" kavramını geliştiren Shils, içlerinde "nispeten çok sayıda mühendis ve doğa bilimci bulunduran" ordulara modernleşmede sivil seçkinlerin yanında öncü bir rol veriyordu. Edward Shils, *Political Development in the New States*, Comparative Studies in Society and History, Cambridge Yayınları; Nisan, 1960, s. 265-292. Yazar daha sonraki bir makalesinde de az gelişmiş ülkeleri merkez-çevre ikilemi içinde ele almış ve bu yaklaşımıyla bizdeki çalışmaları da etkilemiştir. Bkz. Ş. Mardin; *Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics*? Dedalus, c. 102, sayı 1, 1973. Mardin, ilhamını Shils'in 1961'de M. Polanyi'nin 70. yıl dönümü dolayısıyla çıkan kitapta yayınlanan "Center-Periphery" başlıklı makalesinden aldığını söylüyor.

53 T. Timur, *Habermas'ı Okumak*, İstanbul, Yordam Kitap, 2008, s. 235-246.

54 K. Marx, *Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte*, Paris, Editions Sociales, 1963, s. 20.

Almanlar yakın tarihlere kadar, "uzmanlık" tutkusu içinde, "entelektüel" kavramına dudak büktüler. Modernleşmeyi bir rasyonelleşme süreci olarak gören Max Weber bile "entelektüellerin kısır tahriklerini" eleştirmekten kendisini alamamıştı. "Artık hiç kimse, diyordu sosyolog, tam bir uzmanlaşmaya dayanmadan bilim alanında yetkin bir şeyler yaptığından emin olamaz."[55]

Oysa yine Almanlar, bugün "aydın" teriminden genellikle anlaşılan şeyin tam tersini ifade eden bir sözcüğü sık sık aşağılayıcı anlamda kullanarak bu konuda önemli bir katkıda bulundular. Bu kavram "Filister (*philister*)" kavramı idi. Fransız ve İngiliz dillerinde de "*philistin-philistinism(e)*" şekliyle kullanılan bu kavramın anlamı nedir?

*
* *

"Filister" ve "filisten" sözcükleri, Batı dillerinde dar kafalı, yeniliklere kapalı, tutucu insanlar için kullanılan, aşağılayıcı bir sıfattır.

Almanya'da daha 17. yüzyılda, üniversite şehri Yena'da öğrenciler kendilerine saldıran şehirlileri dar kafalılıkla, "filister" olmakla suçluyorlardı. 1689'da iki taraf arasında çıkan kavgada ölenler de olunca, yönetici rahipler "filister"leri aşağılayan bir de sermon (hutbe) okumuşlardı. Fakat kavramın yaygınlık kazanması daha çok Goethe sayesinde oldu.[56] Ünlü şairin "filister" tanımı şöyleydi: "Kendi yaşam tarzının dışındaki yaşam koşullarını tanımamakla kalmayıp, başkalarının yaşam şeklini de kendisininkine uydurmasını isteyen erkek ve kadınlara filister denir." İki yüz yıl önce söylenmiş bu söz-

55 Max Weber, *Le Savant et le Politique,* Paris, Plon, 1963, s. 81.

56 Kavramın gelişimi konusundaki bilgileri Amerikan *Wikipedia*'sındaki "Philistinism" maddesine borçluyuz. (Goethe'nin tanımı J. B. W. Tischbein'ın *Goethe in the The Roman Campagna* (1786) başlıklı eserinden alıntılanmıştır).

lerin bugün bu topraklarda hâlâ canlılığını koruduğunu yadsıyabilir miyiz?

***

Goethe'nin betimlemesi Almanya'da benimsendi ve diğer Avrupa ülkelerine de yayıldı. Örneğin kavram İngiltere'ye 19. yüzyıl başlarında girmiş ve daha çok da Viktorya döneminin sonradan görme, kültür düşmanı burjuvalarına karşı kullanılmaya başlanmıştı.[57] Kavramın Ada'ya girmesinde öncülük yapmış olan yazar Matthew Arnold, Alman şairi Heine ile tartıştığı bir kitabında (*Essays*, 1865) bu sıfatın başlangıçta Aydınlanma karşıtlığı olarak kullanıldığını, fakat artık büyüklüğü ve mutluluğu sadece zenginlikte arayanların "filisten" sayıldığını söylüyordu. Yine de bu kavramın karşıtı olan "entelektüel" kavramı İngiltere'de pek tutulmadı ve popüler olmadı. *The Times* gazetesi, 1996'da Fransa'da yayınlanan "entelektüeller sözlüğü" dolayısıyla yayınladığı bir yazıda (30 Eylül 1996), bir İngiliz şairinin 1930'larda söylemiş olduğu bazı sözleri hatırlatıyordu: Şair W. H. Auden, İngiltere'de "entelektüel" denince, sokaktaki adamın aklına örneğin "karısını aldatan bir adam" geldiğini yazmıştı.

***

18. yüzyıl "aydınlanma çağı" oldu ve 1789'da Bastille'in zaptı ile başlayan devrim–karşı-devrim diyalektiği 19. yüzyıla da damgasını vurdu. Bir "Avrupa Devrimi" niteliği taşıyan 1848 ayaklanmaları tahtları sarsmış, bütün saraylara korku salmıştı. Ve bu koşullarda "devrimci" kavramı da giderek "düzenin bekçisi" anlamına gelmeye başlayan "filister"in

57 *The Oxford Universal Dictionary*'ye (1970) göre kavram (philistine, philistinism), İngiltere'de, 1827'den sonra "kültürsüz; maddi ve basit çıkarlar peşinde koşan insanlar"ı tanımlamak için kullanılmaya başlamıştı.

karşıtı olarak kullanılmaya başladı. "Devrimci-filister" antinomisinin en güzel örneklerini Marx ve Engels'in yazılarında buluyoruz.

Gerçekten de Marx ve Engels kendi kimliklerini hep "devrimci" sıfatı ile ifade ettiler. Örneğin Marx, liberal iktisatçı D. Urquhart kendisine hayatta ne yaptığını sorduğunda, tek kelimeyle "devrimciyim" diye yanıt vermişti. Oysa o tarihte çok önemli eserlere imza atmıştı ve ABD'nin en ciddi gazetelerinden birinin de Avrupa temsilciliğini yapıyordu. Yani Urquhart'ın sorusuna "felsefeciyim", "iktisatçıyım" ya da "gazeteciyim" gibi yanıtlar verebilirdi. Oysa kısaca "devrimciyim" demekle yetindi. Öldüğünde, cenaze töreninde (17 Mart 1883) yaşam öyküsünü anlatan Engels de, fikir yoldaşının bilime katkılarını özetledikten sonra, "O, her şeyden önce bir devrimciydi" diyordu. Buna karşılık her iki düşünür de hayatları boyunca düzenin geri kafalı bekçilerini "filister" olarak aşağıladılar. Onların lugatında "filister", dar kafalı, oportünist ve karşı-devrimci demekti. Hatta Berlin Üniversitesi'nin anlı şanlı kimi profesörleri bile onların gözünde "filister" idi. Daha sonra Lenin de bir yazısında –Goethe'nin tanımına da gönderme yaparak– liberal hasımlarını "filister"likle suçlayacaktır.[58] Oysa o tarihte Fransa'da Dreyfus olayı yaşanmış, demokrat aydınların kavgasıyla "entelektüel" kavramı sözlüklere girmişti.

Lenin'in hasımlarını 1907'de "filister"likle suçladığı dönem, demokratik devrimler dönemiydi; bir yıl sonra da Osmanlı Devleti'nde müstebit sultan tahttan kovuluyordu. Dar'ül İslamda zulmün otuz üç yıl baskı altında tuttuğu duygu ve düşünceler zincirlerini kırmış, geçici de olsa, ülkede, geçmişinde görülmemiş özgürlük rüzgârları esmeye başla-

58 Lenin, "What are non-party democrats teaching the people?", *Collected Works*, Moskova, Progress Publishers, 1972, c. 13, s. 50-57.

mıştı. Batı "aydınlanma"sından esinlenerek üretilmiş "münevver" sözcüğü de bu yıllarda ortaya çıktı.

***

Osmanlılar II. Meşrutiyet yıllarının ürünü olan "münevver" sözcüğü ile neyi kastediyorlardı?

Kuşkusuz bu kavram Osmanlılarda da bir tepki niteliğiyle ortaya çıkmıştı: Batı'dakinden çok daha uzun sürmüş bir Ortaçağ karanlığına tepki. Ve daha özel olarak da, örneğin Ömer Seyfettin'in somutlaştırdığı unutulmaz Efruz Bey tipi gibi ilkesiz, çıkarcı karakterlere karşı tepki!

Gerçekten de her devrin adamıydı Efruz Bey! Yıllarca saltanata hizmet ettikten sonra hürriyet "ilan edilince", hemen adını değiştirmiş ve herkesten fazla "hürriyetçi" olmuştu. Ne olduğu gibi görünmek, ne de göründüğü gibi olmak istiyor, hep sahte kimliklerle dolaşıyordu. Kısaca Osmanlılara özgü bir "filister" idi. Özgürlük savaşı köklü toplumsal ve kuramsal temellere dayanmayan bu ülkede zaten başka türlüsü de mümkün değildi. Toplumsal ve kurumsal dayanaklardan yoksun bir özgürlük kalıcı olamazdı ve birkaç yıl içinde her tarafı Efruz Beyler sardı. Sonunda da, Hürriyet nasıl ilan edildi ise, Kanunu Esasi de aynı şekilde rafa kaldırıldı.

***

Osmanlı dilinde II. Meşrutiyet yıllarına kadar "münevver" diye bir kavram yoktu; ama belli bir "akil adam" tipini yaratan –Marx'ın 1850'lerin Almanya'sında ironi ile *die geistigen Kapazitäten* (ruhani yetenekler) dediği– sosyal kategori mevcuttu. Bunlar Osmanlı toplumunda, yüzyıllar boyunca, "ulema" (âlimler), "urefa" (arifler) ve "ukala"dan (akiller) oluşan bir "ruhani liderler" tabakası teşkil ettiler. Onların da

manevi lideri ve akıl hocası, "*muallim-i evvel*" adını verdikleri Aristo idi.

Gerçekten de Antik Yunan'ın bu büyük ansiklopedisti, Platon'la beraber, 19. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı zihniyetini biçimlendirdi. Adları çoğu kez yorumlar ve yorumların yorumları arasında kaybolup gitse de, Platon ve Aristo Osmanlı "dünya görüşü"nün gerçek fikir babaları oldular. Cevdet Paşa'nın *Tezâkir*'de anlattığına göre, ünlü ıslahatçı Ali Paşa bile kendisinden özel ders alıyor ve *İsaguci* okuyarak Aristo mantığı öğreniyordu.[59]

Ortaçağ'da Antik Yunan kozmolojisiyle dinî akideleri birleştiren bu "dünya görüşü"nün dayandığı temel ilkeler nelerdi? Osmanlı "ulema ve urefa"sını besleyen ve bugün bile bu ülkede tekrar canlandırılmaya çalışılan bu ilkeleri hatırlamamız gerekiyor.

***

Antik dünya görüşü tüm canlıların doğal bir hiyerarşi içinde yer aldığı ilahi bir düzen ön kabulüne dayanıyordu. Böyle bir düzende en üstte en iyi ve akıllılardan oluşan yöneticiler (beyin), ortada en cesur ve yiğitlerden oluşan savaşçılar (yürek), en altta da emek gücüne dayanan zahmetli işleri yapan üreticiler (karın) bulunuyordu. Doğal düzenin parçası olan bu kutsal düzende herkes yerini bilmeli, alttakiler üsttekilere ("ulü'l emre") itaat etmeliydi. Düzenin temel ilkesi olan "erdem" ilkesi bu şekilde hayata geçecek, Platon'un "cumhuriyet"i izinde Farabi'nin "Medine-i Fazıla"sı (erdemli şehir) böyle gerçekleşmiş olacaktı.

---

59 Cevdet Paşa, *Tezakir*, Tetimme 40, Ankara, 1967. Osmanlılar bu konuda temel eser olarak III. yüzyıl düşünürü Porphyre'in "*Isaguci risalesi*" adını verdikleri eserini (*İsagoges*) kullanıyorlardı. Bu konuda *Osmanlı Kimliği* (İmge, 2010, s. 88-100) başlıklı kitabımda bilgi vermiştim.

Hiyerarşik düzen, "adalet"i itaat, dayanışma, sevgi gibi öğeler bağlamında sağlıyordu. Aristo, bu ilkelerin temeline de "altın kural" olarak "itidal-ılımlılık" ilkesini yerleştirmişti. Yani her şeyin aşırısı kötüydü ve "erdem"e ancak her fiilde "orta yol"u bulmakla ulaşılabilirdi.

"Orta yol" kuralı sadece insanın edimleri ile sınırlı, etik bir ilke olarak kalmıyordu; fizik varlığımız, uzuvlarımız bile ancak "orta yol"u buldukları takdirde "erdemli" olabiliyordu. Örneğin Aristo etikle ilgili eserinde, "göz"lerden de söz etmiş ve bizim bugün "sağlam" dediğimiz gözleri "erdemli gözler" olarak adlandırmıştı. Aynı bağlamda, 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda tutuculuğu ile ünlü Kadızadeler ailesinden Mehmet Birgevî'ye göre "görmemesi gereken (nâmahrem) şeyleri" gören gözler "erdemli" sayılamazdı.[60] İlginçtir ki 19. yüzyılda bazı Osmanlı yazarları erkeklerin sünnet olmasını bile aşırılıktan kaçma, ılımlı olma bağlamında savunmakta bir sakınca görmemişlerdir.[61]

***

Platon ve Aristo'nun Antik Yunan "Site"leri için tasarladıkları, fakat Ortaçağ'da daha katı bir uygulama alanı bulan "adil düzen" buydu. Ne var ki bu düzen gerçekte "adil" olmaktan çok uzaktı. "Âlim"lerin, "arif"lerin ve "akil"lerin "siyasetname" ve "nasihatname"lerle prensleri "adil olmaya" davet ettikleri bu toplumsal hiyerarşi aslında her türlü haktan yoksun olan "en alttakiler"in emeğiyle ayakta duruyordu. Ve

60 *Encyclopedie de l'Islam* (Leiden 1960), "Mehmet Birgevî" maddesi. Tanzimat'ı hemen izleyen yıllarda da, devlet matbaaları Birgevî Efendi'nin eserlerini defalarca bastılar.

61 Muallim Naci, anılarında erkek çocukların sünnet olmalarını şöyle savunuyordu: "(Sünnetle) istidadu' tezazi (şehvet arzusu) azalup hırs-ı vak'a tenezzül eder (olay yaratacak hırs azalır)". Muallim Naci, *Medrese Hatıraları*, İstanbul, Hece Yayınları, 2007. (s. 67).

ezilenler, köylü (Celali) isyanlarında olduğu gibi dayanılmaz durumlara düşüp ayaklanınca da, Sultan, "adaletname"lerle toplumsal ahengi yeniden kurmaya çalışıyordu.[62] İlginçtir ki, bugün bazı Batı dillerinde "emek-çalışma" anlamına gelen sözcük, Latincede işkence için kullanılan üç ayaklı bir alete verilen *tripalium* sözcüğünden kaynaklanmıştır. Kısaca kölelik ya da serflik belli bir tarihi olan insan ilişkisi değil, bir doğa hali idi. Doğanın "en üst"e yerleştirdiği ayrıcalıklı varlıklar çalışmak zorunda değillerdi; vakitlerini kendilerini formda tutacak ekzersizlerle (oyunlar, av veya eğlence partileri vb) geçiriyorlardı. Zaten bilgeler de onların hizmetindeydi. Aristo, Büyük İskender'e; Gazali, Nizamülmülk'e; Machiavelli de Floransa prensine bu inançla akıl hocalığı yapmıştı. Kısaca bu düzen her türlü tartışmanın dışındaydı ve bol bol "konformist" üretiyordu. "Aydın" kavramı, sorgulama, aydınlanma ve başkaldırma ile ortaya çıktı.

*
* *

Aslında bugünkü aydın anlayışının zıttı olan konformizi yaratan husus Ortaçağ'ın maddi koşullarıydı. Feodal toplumda üretici "özerk" değildi ve emekçiler yaşamlarını, Marx'ın deyimiyle (*Grundrisse*), "daha büyük bir bütüne bağımlı ve onun bir parçası olarak" sürdürüyorlardı. İşte "özerk insan" da, bir evrimle, "bir yandan feodalizmin toplumsal formlarının çözülmesinin, öte yandan da 16. yüzyıldan beri gelişmekte olan yeni üretim güçlerinin ürünü" olarak ortaya çıktı. Rönesans'ı, bunlar arasından çıkan ve kilise-okul çemberini kırmayı başaran "okumuşlar" yarattı. Bu "okumuş"ların

62 İlginçtir ki 1970'lerde Türkiye'deki feodalizm-kapitalizm tartışmalarında da Kemal Tahir'in böyle bir "adalet" anlayışına dayanan *Devlet Ana*'sı önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Başka önemli bir kaynak da bir 18. yüzyıl âlimi olan Kınalızade Ali Efendi'nin *Ahlak-ı Alâi*'sıydı.

en ünlüsü olan Erasmus yıllarca matbaalarda emekçi olarak çalışmıştı. Gerçekten de matbaacılık "hızlı teknik ilerlemeler sağlayarak yeni tip 'aydın'lar ortaya çıkarıyordu".[63] İşte Erasmus da bunlardan biriydi ve "16. yüzyılın sonlarında dünyada yayınlarıyla hayatını kazanmayı başaran ilk 'aydın' olmuştu".[64]

Kapitalizm ve sivil toplumun gelişimi bu süreci hızlandırdı ve Aydınlanma çağına böyle girildi.

***

18. yüzyıla "aydınlanma" adını verenler bizzat 18. yüzyıl düşünürleri olmuştur. Gerçekten de, bir bakıma tüm Batı Aydınlanması'na damgasını vuran Fransa'da Voltaire, bu kavramı ilk kez (1761'de) özel ve tarihî bir anlamda kullanıyor ve "Çağımız Aydınlanma çağıdır" diyordu.[65] Alman Aydınlanması'nın ve klasik Alman felsefesinin en önemli figürlerinden biri olan Kant da yüzyılın sonuna doğru yazdığı bir makaleye "Aydınlanma Nedir?" (*Was ist Aufklärung?*) adını vermişti. Kant, makalesinin daha ilk cümlesinde, Aydınlığa erişmeyi insanların rüştüne erişmesi, yani "başkalarının yönetimine muhtaç olmadan aklını kullanabilmesi" olarak tanımlıyordu. Alman filozofa göre "çok sayıda insan, tembellik ve korkaklıkları yüzünden reşit olamadan (yani aydınlanmadan) yaşıyorlardı".[66] Çünkü kapitalizmin gelişmesi

63 Robert Mandrou, *Des Humanistes aux Hommes de Sciences*; Paris, 1973, s. 22.

64 Aynı eser; s. 50.

65 *Le Robert, Dictionnaire Historique de la Langue Française,* "Lumières" maddesi, Paris, 3 cilt, 1992-1998. D'Alembert ise, 18. yüzyılın ortalarında "düşüncelerde dikkate değer bir değişme"nin gerçekleştiğini söyleyerek içinde yaşadığı dönemi "felsefe yüzyılı" olarak isimlendirmişti. Ernst Cassirer alıntılıyor: *La Philosophie des Lumières,* Fayard, Paris, 1966, s. 41. (D'Alembert, *Essai sur les Eléments de Philosophie, Mélanges de Littérature, d'Histoire et de Philosophie* içine, Amsterdam, 1759, cilt IV, s. 3).

66 Kant, *Qu'est-ce que les Lumières?,* Paris, Hatier, 1994, s. 74.

devlet aygıtının ilkel birikime bir "iktisadi ajan" olarak katkıda bulunması sayesinde mümkün olmuş ve bu da "mutlakıyetçi" devlet yapılarına yol açmıştı. 18. yüzyılda bir yandan "sivil toplum" geleceğin "aydın" tipine sığınak sağlarken, öte yandan da devlet aygıtı bunları sindiriyor ve sık sık da cezalandırıyordu. Ve böylece Aydınlanma düşünürleri çoğu zaman korku içinde yaşadılar. Fransa'da Ansiklopedistler ara sıra Bastille'i ziyaret ediyor; Almanya'da, Kant, üniversitelerde felsefenin ilahiyattan önce gelmesi gerektiğini savunan kitabına saraydan gelen tepkiyle sinip köşesine çekiliyordu. Yine de modern "intelektüel"in habercisi olan "özgür düşünür" (*libre-penseur*) ve "filozof" gibi adlar altında büyük bir prestij kazandılar. Özellikleri, dinî dogmalar da dahil her şeyi sorgulayacak bir özgüvene kavuşmuş olmalarıydı. O dönemde filozof sözcüğü mutlaka bir "sistem" geliştirmiş düşünürlere verilen bir ad değildi. Bilim tarihçisi M. Serres'in ifadesiyle "18. yüzyılda felsefe kelimesi, genellikle üniversite dışında belli bir yerde, mekanikçi d'Alembert'in, romancı Diderot'nun, hukukçu Lingort'nin, doktor Bordeau'nun bir araya gelmesi ve büyük sorunlardan söz etmeleriydi. Bu çok yönlü konuşmalar felsefe adını alıyordu."[67] Doğulu medresede olduğu gibi, Batılı üniversitede de felsefe özgür değildi; ilahiyatın sultası altındaydı.

***

Dönüm noktası Fransız Devrimi oldu.

1789 yılında aslında kralın vergileri artırmak için topladığı üç zümre kurulu (*Etats-Généraux*), halkın Bastille'i zaptetmesinden sonra "Kurucu Meclis" haline dönüşmüş ve bir de Evrensel İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi yayınlamıştı.

67 *Le Monde*, 27 Eylül 1984.

Bu bildiri 1789 ve onu izleyen 1791 anayasalarına da başlangıç teşkil etti. Böylece siyasal devrim bir hukuk devrimine dönüşmüş oluyordu. Yine de 1789 sadece bir başlangıç idi; izleyen dönem devrim ve karşı-devrim çalkantıları içinde geçti ve bugünkü anlamda "aydın" kavramının ortaya çıkması için daha yüz yıl beklemek gerekti. Yüz yıl sonrasını, yani Dreyfus olayını ve Émile Zola ile onu izleyen "enlektüel"lerin bu haksızlığa tepkisini.

***

Bu tarihî gezintide Batı gelişimi ile İslam dünyası –ve onun baş temsilcisi olan Osmanlı dünyası– arasındaki kopukluğu da sergilemiş bulunuyoruz. Öyle bir kopukluk ki bir dönüm noktası olan Fransız Devrimi'nden neredeyse yüz yıl kadar sonra bile, Cevdet Paşa gibi bir Osmanlı âlimi Bastille'in zaptından hâlâ "reziller sokağa indi" diye söz edebiliyordu.[68]

Gerçekten de "ihtilal" fikri Osmanlı zihninde çözülme ve çökme çağrışımları yapan sevimsiz bir fikirdi. Yine de 1908 özgürlük ayaklanmasından sonra bunun yanı sıra ve olumlu bir tonda bir de "inkılap" sözcüğü kulanılmaya başladı. Ne var ki izleyen yıllardaki gelişmeler (Bâb-ı Âli Baskını, "sopalı seçimler", siyasi cinayetler vb) "inkılapçı" kavramını yine gözden düşürmüş, geleneksel düzen ve istikrar fikri (Aristo) yine galebe çalmıştı. Daha sonra da Ulusal Kurtuluş Savaşı "hâkimiyeti milliye" sloganı altında yürütülmüş, Mustafa Kemal Paşa "devrim" fikrini, ken-

68 Cevdet Paşa'nın, *Tarih*'inde, Fransız Devrimi'ni başlatan Paris halkı için uygun gördüğü, "reziller", "serseriler" gibi sıfatlardır. Tarihçi eserinde "ihtilal"e yol açacak birçok nedene ("mali sıkıntılar, açlık ve kıtlık") işaret etmekle beraber, "ihtilal" fikrini devamlı olarak aşağılıyordu. Bu konuda hep "ihtilal davasında olmayan namuslu kimseler" ile "reziller" arasında bir ayrım yapmıştır. *Tarih-i Cevdet*, İstanbul, Üçdal Yayınları, 1993, cilt 3, s. 1542-1549.

di ifadesiyle, "milli bir sır" gibi içinde saklamıştı. Zamanı gelip devrim (laik cumhuriyet) gerçekleştikten sonra bile Kemalist kadrolar inkılap ve inkılapçı kavramlarına çok sıcak yaklaşmadılar. Belki de amaçları o yıllarda gerçekleşen Sovyet Devrimi'yle Kemalist rejim arasındaki farkı vurgulamaktı. Cumhuriyet'in ilanından iki yıl sonra, Takriri Sükûn Kanunu ile Türk Devrimi bir anlamda toplumsal tabanına oturuyor ve tamamlanmış sayılıyordu. Dönemin tanıkları "inkılap" kelimesinin bu sıralarda gözden düştüğünü ve artık pek kullanılmadığını yazmışlardır. Şevket Süreyya Aydemir, bu tarihte İstiklal Mahkemesi'nde yargılanırken bir ara "inkılap" sözcüğünü kullanınca hâkim tarafından şöyle azarlanmıştı: "İnkılap mı? Bu ne mugalâta. İnkılap bitti! Bu memleket inkılabını bitirdi!" Yazara göre "İnkılap kelimesi ve inkılapçılık vasfı resmî edebiyatta hemen hiç benimsenmedi. İnkılapçılık mefhumuna karşı birçok muhitler daima çekimser kaldı."[69]

İnkılap kavramı bu kez "devrim" sözcüğü şeklinde ancak 1960'larda, Batı dünyasında devrim dalgasının yeniden yükselmesine paralel olarak itibar kazanacak, "aydın"ın yerini alacak ve kendi kahramanlarını yaratacaktır.

***

Bugün "aydın" sözcüğünden ne anlıyoruz? "Küreselleşme" adı verilen, fakat daha çok burjuva enternasyonalizmi şeklinde yaşanan süreç, "gelişmiş ve gelişmekte olan" ülke "aydınları" arasında Mayıs 68'de "devrim" sözcüğü etrafında gerçekleşen bütünleşmeye son mu verdi? Neoliberalizm ve yeni muhafazakârlık etiketleri altında yaşanan ve 2008 krizine yol açan gelişmeler bu konuda bir kopuşa mı yol açtı?

69 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, Ankara, 1959, s. 412-468.

1960'larda "devrim" düşüncesi aydınları tartışmaya ve aralarında ortak zeminler bulmaya teşvik ediyordu. Mayıs 1968'i izleyen karşı-devrim dalgasında ise, "postmodernizm", "radikal demokrasi", "neoliberalizm" gibi etiketler altında aydınlanma, rasyonalizm ve devrim ilkeleri sorgulanmaya başladı. Böylece paradoksal bir durum ortaya çıktı. Bir yandan cinsel özgürlük, azınlık hakları, çevreci duyarlıklar giderek daha çok taraftar buluyor, öte yandan da cemaat, aile ve din gibi muhafazakâr değerler ön plana çıkıyordu. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyet sisteminin çökmesinden sonra bu süreç daha da güçlendi. Kapitalist-sosyalist sistemler arasında "dehşet dengesi"ne dayanan dönem sona ermiş, yeni bir döneme girilmişti. Bu durumda taraflar nasıl yeni bir denge sağlayabileceklerdi? Sovyetler Birliği çökerken ABD'nin başını çektiği kapitalist dünya kendine yeni bir "düşman" yaratmadan varlığını sürdürebilir miydi? Yoksa bilim adamı Gregory Arbatov'un o günlerde söylediği gibi Sovyetler Birliği ABD'yi "bir düşmandan yoksun kılarak" ona en büyük kötülüğü mü yapmıştı?[70]

***

Aslında Arbatov yanılıyordu; Batı'nın kendisine yeni bir düşman yaratmasına gerek yoktu. Sermaye dünyası Sovyetler'le savaşırken Afgan bataklıklarında zaten yeni "düşman"ını kendisi yaratmıştı. Berlin Duvarı yıkıldıktan on iki yıl sonra da bu "düşman", Sovyet füzelerinin yapamadığını yaptı ve İkiz Kuleler ile Pentagon'u ABD silahlarıyla yerle bir etti. Ve bu da başka bir başlangıç oldu.

Afgan savaşı Bin Ladin ve Talibanları yaratmıştı; Irak'ın işgali ise "Halife" Bağdadi ve "İslam Devleti"ne yol açtı.

70 Sovyet sisteminin çöküşünün yarattığı sorunları, *Küreselleşme ve Demokrasi Krizi* (İmge, 1996) başlıklı kitabımda yer alan "Sovyet Sistemi Çökerken" başlıklı makalemde tartışmıştım.

Kapitalist metropollerde "komünist" heyulası gitmiş, yerini "cihadist" korkusu almıştı. Artık onun karşısına konulacak bir "ılımlı İslam" modeli aranıyordu. Aydınlar da bu koşullarda "devrim"i değil, "laikliği" tartışmaya başladılar. Yükselen aşırı sağ karşısında, insan haklarını ayaklar altına almadan ve cihadist vahşete de boyun eğmeden, yeni "denge" nasıl sağlanabilirdi? İşte Avrupa bugünlerde bunu tartışıyor ve günümüz "entelektüeller"i de çaresizlik içinde yeniden okları üzerine çekiyor. Ve gelişmeler üzerinde artık neden hiçbir etkilerinin kalmadığı, neden "pusulayı şaşırdıkları" sorgulanıyor.[71] Sanki günümüzde yeni bir Julien Benda'nın çıkması ve yine "Aydınların ihaneti" diye bir kitap yazması bekleniyor?

Ya Türkiye?

Türkiye ise yıllardır "muhafazakârlık" adı altında İslamcılık yapan bir iktidarla, İslamcılığı düşman ilan eden müttefikleri arasındaki gerginlikleri yaşıyor ve bir çeşit "tavşana kaç, tazıya tut" politikası uyguluyor. Sonunda da ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranan politikasıyla dünyada her gün biraz daha yalnızlaşıyor. Evren Paşa, "balyoz" darbesiyle "devrimci"leri sahneden uzaklaştırmıştı; Erdoğan ise son beş yılda "aydın"ları sildi, süpürdü; geriye softalarla çağdaş Efruz Beyler kaldı. Ve günümüz Türkiye'si bunların el ele ülkeyi somut gerçeklerden her gün biraz daha uzaklaştırdığı bir Türkiye haline geldi. Bu Türkiye'de Beştepe'yi Yıldız Sarayı'na, Başbakanlık konutunu Bâb-ı Âli'ye çevirmeye çalışanlar, bakışlarını da geleceğe değil, daha çok geçmişe (1071'e, 1453'e, 1517'ye) çevirmiş bulunuyorlar. İnsanların gerçeklerden kaçarak geçmişe sığındıkları ve psikanalistlerin

71 Fransa'da bu sıralarda "entelektüel"lerle ilgili tartışmalar hakkında fikir verecek iki yazı için bkz. Nicolas Truong, "Des intellectuels à la dérive", *Le Monde*, 19 Eylül 2015; Serge Tisseron, "Les intellectuels d'aujourd'hui ont perdu toute prise sur notre époque", *Le Monde*, 6 Ekim 2015.

"regresyon" dedikleri süreci kolektif planda yaşar gibiyiz. Bu konuda yıllar önce yazdığım şu satırların bugün daha çarpıcı bir şekilde güncellik kazandığını sanıyorum:

"Buhran içindeki toplumlarda insanların bir kısmı bakışlarını ve özlemlerini geçmişe çevirirler; kendi toplumlarının tarihinde insanların ahenk ve mutluluk içinde yaşadığı dönemler arar ve bulurlar. Ayrıca böyle bir dönemi düş âlemlerinde büsbütün idealize eder ve kutsallaştırırlar. Artık tüm amaçları sarsılmaz bir inançla ve inatçı bir bağnazlıkla sarıldıkları bu 'altın çağ'ı yeniden yaşamaktır. Bu konuda katlanmayacakları fedakârlık, göğüs germeyecekleri tehlike yoktur. Toplumsal buhranın yok ettiği mutluluk temelini, şüpheci düşüncenin boğulduğu bir inanç ortamında yeniden yaratmaya çalışırlar. Böyle regresif bir davranış belki bireylerde bir ölçüde psikolojik rahatlık sağlar; fakat toplumun evrimini değiştirmez."[72]

İşte bugünlerde ülkeyi bu psikoloji içinde olanlar yönetiyor, fakat hiç kuşku duyulmasın, gemi su almaya başlayınca onu ilk terk edenler de bugün ortalıkta "Efruz Bey" kılığıyla dolaşan "filister"ler olacaktır.

72 T. Timur, *Osmanlı Kimliği,* Ankara, İmge Kitabevi, 2010, s.50.

Toplum bilimleri, tarih ve felsefe alanlarında ufuk açan çalışmalarıyla tanıdığımız Taner Timur, güncel siyasete bakan yazılarında da, eleştirel bakışı ve birikiminin yeni ürünlerini okurlarla paylaşmaya devam ediyor.

"Tarihçilik aslında, sanıldığının aksine, bakışın dünden bugüne değil, bugünden düne çevrilerek yapıldığı bir gerçek arayışıdır," diyen ve *"Her tarihçinin biraz gazeteci, her gazetecinin biraz tarihçi olması gerektiği"*ni hatırlatan Taner Timur, 2015 yılı boyunca yakaladığı gerçekleri *Türkiye, Ortadoğu ve Mezhep Savaşı* ekseninde anlatıyor.

Bölgemizdeki ve ülkemizdeki çatışmaları, "ilerlemeci"ler ve "muhafazakâr"lar arasındaki kavgaları, dinler ve mezhepler arası şiddet sarmalını tarihî arka planıyla birlikte anlamak, yaşadığımız siyasal ve toplumsal krizleri tarihsel bir bağlam içerisine yerleştirerek tartışmak için eşsiz bir kaynak... Sahne olduğu bir dizi önemli gelişme itibarıyla ileride de sık sık hatırlayacağımız 2015 yılının bir panaroması...

2016 THG 280550 EFN

20 TL. KDV DAHİL

ISBN: 978-605-172-108-8

9 786051 721088

Yordam Kitap